

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายสอาด นาวีเจริญ ม.ว.ม., ป.ช.

ณ

เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

พุธที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๑๗

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายสอาด นาวีเจริญ ม.ว.ม., ป.ช.

ณ

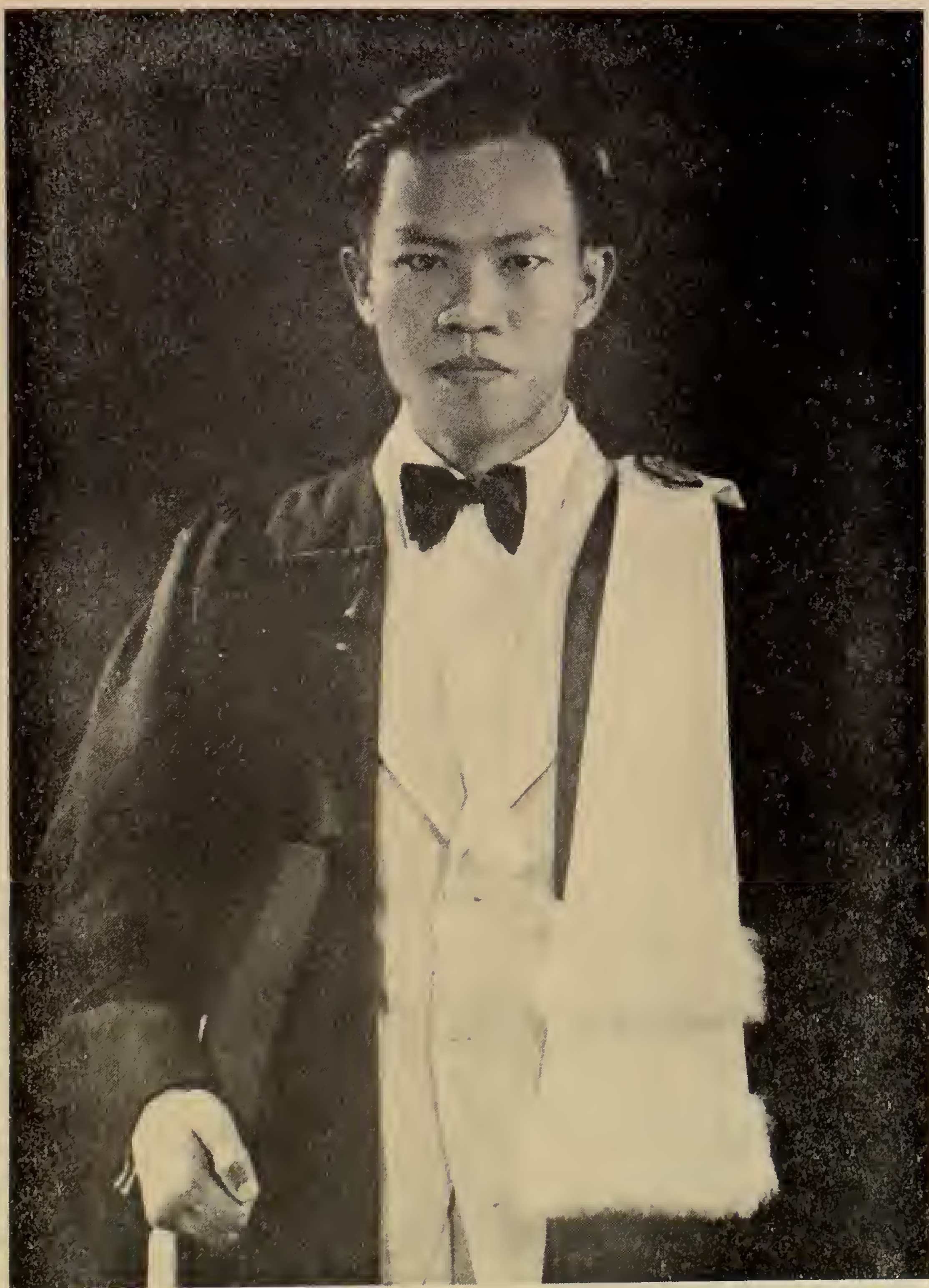
เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

พุธที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๑๗

ในการบำเพ็ญกุศลพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อครั้งนี้ ลูกและญาติ ๆ ได้ปรึกษาเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สักเล่มหนึ่ง และเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า "คำแนะนำเรื่องการทำพินัยกรรม" ที่คุณพ่อได้เขียนไว้จะเป็นประโยชน์ช่วยเสริมความเข้าใจ แก่ผู้ที่ยังข้องใจอยู่ให้ถูกต้องขึ้นและมีผลตามกฎหมาย จึงได้นำมาจัดพิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่คุณพ่อ นอกจากนี้ พระคุณเจ้า ท่าน ปัญญานันทภิกขุ เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้เมตตาอนุญาตให้นำปาฐกถาธรรมที่ท่านได้แสดงในฤดูกาลเข้าพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ นำมาพิมพ์ไว้เป็นที่ระลึก และเพื่อเผยแพร่แก่สาธุชนทั่วไปด้วย นับเป็นพระคุณอย่างสูง ลูกขอน้อมจิตอธิษฐาน ขอความดีความมีประโยชน์ของหนังสือเล่มนี้ จงเป็นกุศลผลบุญให้คุณพ่อประสบความสงบในสุคติภพ เทอญ

ณ โอกาสนี้เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาเขียนคำไว้อาลัย และทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือตั้งแต่ต้นจนถึงวันพระราชทานเพลิงศพ ตลอดจนทุกท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติมาในงาน หากมีสิ่งใดบกพร่องขอได้โปรดให้อภัยแก่เจ้าภาพด้วย

นาวาเอก อำนาจ – เยาวรินทร์ จันทนมัฏฐะ

นายสอาด นาวีเจริญ

ชาตะ ๑๙ มีนาคม ๒๔๕๐

มรณะ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ประวัติ

คุณสอาด นาวีเจริญ เกิดวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ตำบลบ้านเส อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี บิดาชื่อ นายสุทธิ์ นาวีเจริญ มารดาชื่อ นางเกี่ยว นาวีเจริญ เริ่มเข้ารับราชการที่ศาลอุทธรณ์ กระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ เมื่ออายุได้ ๒๑ ปี ๔ เดือน ๑๓ วัน

มีน้องร่วมบิดามารดาที่ยังมีชีวิตอยู่ ๒ คน คือ

๑. นางกอบเกื้อ เนียมสกุล

๒. นายสง่า นาวีเจริญ

ผลการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๑ โรงเรียนประจำจังหวัดจันทบุรี ๕ ปี สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๓ สอบไล่ได้ที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๖๖ โรงเรียนประจำมณฑลจันทบุรี ๓ ปี สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๖ สอบไล่ได้ที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๖๙ โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ๓ ปี สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ สอบได้ที่ ๒ (ปีแรกไม่ได้สอบ เพราะเวลาเรียนไม่พอตามข้อบังคับ)

พ.ศ. ๒๔๗๘ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ๓ ปี สอบไล่ได้ชั้นปริญญาโททางนิติศาสตร์เป็นคนแรก ได้คนเดียว ได้รับปริญญานิติศาสตร์มหาบัณฑิต เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

การรับราชการและตำแหน่งหน้าที่

๑ สิงหาคม ๒๔๗๒	เสมียนศาลอุทธรณ์ เงินเดือน ๒๐ บาท
๑ มกราคม ๒๔๗๓	ผู้พิพากษาฝึกหัด เงินเดือน ๑๒๐ บาท
๑ เมษายน ๒๔๗๗	รับเงินเดือนผู้พิพากษา ชั้น ๖ เงินเดือน ๑๙๐ บาท
๑๔ เมษายน ๒๔๗๗	ผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรม
๒๗ เมษายน ๒๔๗๗	ผู้พิพากษาศาลแพ่ง
๔ พฤษภาคม ๒๔๗๗	รับราชการศาลฎีกา
๑ สิงหาคม ๒๔๗๗	เลขานุการศาลฎีกา เงินเดือน ๑๙๐ บาท
๑ เมษายน ๒๔๗๘	เลขานุการศาลฎีกา เงินเดือน ๒๔๐ บาท
๑ เมษายน ๒๔๗๙	เลขานุการศาลฎีกา เงินเดือน ๒๖๐ บาท
๑ เมษายน ๒๔๘๐	เลขานุการศาลฎีกา เงินเดือน ๒๘๐ บาท
๑ เมษายน ๒๔๘๑	เลขานุการศาลฎีกา เงินเดือน ๓๐๐ บาท
๑ เมษายน ๒๔๘๓	เลขานุการศาลฎีกา เงินเดือน ๓๒๐ บาท
๑ กรกฎาคม ๒๔๘๖	เลขานุการศาลฎีกา เงินเดือน ๓๕๐ บาท
๑ มกราคม ๒๔๙๐	เลขานุการศาลฎีกา เงินเดือน ๔๐๐ บาท

๑๙ พฤษภาคม ๒๔๙๑ ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา เงินเดือน ๔๖๐ บาท

๒๗ พฤษภาคม ๒๔๙๓ ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ เงินเดือน ๖๐๐ บาท

๑ มกราคม ๒๔๙๔ ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ เงินเดือน ๖๕๐ บาท

๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๘ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ เงินเดือน ๗๕๐ บาท

๑ มกราคม ๒๕๐๒ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ เงินเดือน ๑,๒๐๐ บาท

๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ เงินเดือน ๗,๒๐๐ บาท

๑๕ มกราคม ๒๕๐๓ ผู้พิพากษาศาลฎีกา เงินเดือน ๗,๖๕๐ บาท

๑ มกราคม ๒๕๐๔ ผู้พิพากษาศาลฎีกา เงินเดือน ๘,๐๐๐ บาท

๑๕ ตุลาคม ๒๕๐๕ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา เงินเดือน ๘,๐๐๐ บาท

๑ ตุลาคม ๒๕๐๖ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา เงินเดือน ๘,๓๐๐ บาท

๑ ตุลาคม ๒๕๐๗ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา เงินเดือน ๘,๖๐๐ บาท

๑ พฤษภาคม ๒๕๑๐	อายุ ๕๙ ปี ๑ เดือน ๑๓ วัน ได้ลาออกจากราชการ เพื่อรับบำเหน็จบำนาญ เพราะเหตุสูงอายุ กรมบัญชีกลางได้สั่งจ่ายบำนาญให้เดือนละ ๗,๗๔๐ บาท

ราชการพิเศษ

๕ มิถุนายน ๒๔๗๗	กระทรวงยุติธรรมสั่งให้ไปช่วยราชการศาลอาญาชั่วคราว กลับคืนศาลฎีกาเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๔๗๗
๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๐	เป็นกรรมการสอบแข่งขันวิชาข้าราชการพลเรือนชั้นจัตวาในสำนักงานปลัดกระทรวง ศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ ศาลแพ่ง และศาลอาญา
๓๐ มีนาคม ๒๔๘๐	เป็นกรรมการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุตำแหน่งประจำแผนกในแผนกล่ามและชวเลข กองการเบ็ดเตล็ด
๖ กรกฎาคม ๒๔๘๒	เป็นกรรมการพิจารณาจัดพิมพ์คำพิพากษาฎีกาที่สำคัญ ๆ ลงในข่าวศาล
๒๑ มีนาคม ๒๔๘๒	เป็นกรรมการและเลขานุการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุตำแหน่งจ่าศาล และรองจ่าศาล
๑๔ พฤษภาคม ๒๔๘๓	เป็นกรรมการสอบแข่งขันวิชาข้าราชการ

ธุรการชั้นจัตวา อันดับ ๑ ในสำนักปลัดกระทรวงยุติธรรมและศาลในกรุงเทพ

๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ เป็นกรรมการสอบแข่งขันวิชาธุรการสามัญชั้นจัตวา อันดับ ๑ ในสำนักปลัดกระทรวงยุติธรรมและศาลในกรุงเทพ

๒๒ เมษายน ๒๔๘๖ เป็นกรรมการสอบแข่งขันวิชาข้าราชการธุรการชั้นจัตวา อันดับ ๑ – ๓ ในสำนักงานปลัดกระทรวงและศาลในกรุงเทพ

๑๗ พฤษภาคม ๒๔๘๗ เป็นกรรมการสอบแข่งขันวิชาข้าราชการธุรการชั้นจัตวา อันดับ ๑ – ๓ ในสำนักงานปลัดกระทรวงและศาลในกรุงเทพ

๕ กันยายน ๒๔๘๘ เป็นกรรมการสอบแข่งขันวิชาข้าราชการธุรการชั้นจัตวา อันดับ ๑ – ๓ ในสำนักงานปลัดกระทรวงและศาลในกรุงเทพ

๑ ธันวาคม ๒๔๙๕ เป็นประธานกรรมการดำเนินการประมวลคำสั่งและระเบียบราชการของกระทรวงยุติธรรม

๑๗ มีนาคม ๒๔๙๗ เป็นกรรมการหน่วยวิทยาการกระทรวงยุติธรรม

๒๔ กันยายน ๒๕๐๑	เป็นกรรมการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการ ตำแหน่ง ผู้ช่วย ผู้พิพากษา พ.ศ. ๒๕๐๑
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒	เป็นกรรมการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา พ.ศ. ๒๕๐๑ (ครั้งที่ ๒)
๒๖ พฤษภาคม ๒๕๐๒	เป็นกรรมการหน่วยวิทยาการของกระทรวงยุติธรรม
๒๙ มิถุนายน ๒๕๐๒	เป็นกรรมการ อำนวยการ นิตยสาร ของกระทรวงยุติธรรม
๑๘ กันยายน ๒๕๐๒	ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลชั่วคราว
๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๒	เป็นกรรมการ สอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๒	คณะรัฐมนตรีมีมติแต่งตั้งให้เป็นกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ
๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๔	เป็นกรรมการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
๑๔ ธันวาคม ๒๕๐๔	คณะรัฐมนตรีมีมติแต่งตั้งให้เป็นกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ

๒๙ ตุลาคม ๒๕๐๕	เป็นกรรมการหน่วยวิทยาการ ของกระทรวงยุติธรรม
๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๕	เป็น กรรมการ อำนวยการ นิตยสาร ของกระทรวงยุติธรรม
๓ มกราคม ๒๕๐๖	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นกรรมการร่างกฎหมาย
๑๘ ธันวาคม ๒๕๐๖	เป็นกรรมการสอบคัดเลือกผู้ช่วยผู้พิพากษา
๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗	เป็น กรรม การ ตุลาการ ผู้ ทรง คุณ วุฒิ (หัวหน้าคณะในศาลฎีกา)
๒๔ กันยายน ๒๕๐๘	เป็นผู้ทำการแทนประธานศาลฎีกาชั่วคราวอีกตำแหน่งหนึ่ง

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

๒๐ กันยายน ๒๔๘๓	ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
๒๐ กันยายน ๒๔๘๔	ตริตาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม ๒๔๙๑	ทวิติยาภรณ์มงกุฎไทย
๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓	เหรียญบรมราชาภิเษก (เงิน)
๕ ธันวาคม ๒๔๙๗	เหรียญจักรพรรดิมาลา
๕ ธันวาคม ๒๔๙๙	ทวิติยาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม ๒๕๐๒	ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
๕ ธันวาคม ๒๕๐๕	ประถมาภรณ์ช้างเผือก

๕ ธันวาคม ๒๕๐๗ มหาวชิรมงกุฎ

๕ พฤษภาคม ๒๕๐๘ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

ชีวิตครอบครัว

ได้ทำการสมรสกับนางสาวสิวิ วงษ์ศิริ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ มีบุตรด้วยกัน ๑ คน คือ นางเยาวรินทร์ จันทนมัฏฐะ (สมรสกับ น.อ. อำนาจ จันทนมัฏฐะ ร.น.)

บั้นปลายแห่งชีวิต

เริ่มมีอาการผิดปกติคือแน่นหน้าอก และอาหารไม่ย่อย ตั้งแต่ต้นเดือนสิงหาคม ๒๕๑๖ ได้รับประทานยาธาตุและยาช่วยย่อยอาหาร แต่อาการดังกล่าวก็ไม่ทุเลาลง เริ่มเบื่ออาหารและน้ำหนักตัวลด นอนไม่หลับเนื่องจากแน่นหน้าอกมากขึ้น

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖ ไปรับการตรวจร่างกายขั้นแรกจากนายแพทย์ พ.ท. เจริญ พุทธสุวรรณ หัวหน้าสำนักงานแพทย์การรถไฟฯ นายแพทย์ผู้ตรวจสงสัยว่าจะเป็นมะเร็ง จึงได้นัดไปเอ็กซเรย์ในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๑๖ โดยได้เชิญศาสตราจารย์นายแพทย์ ทวี บุญโชติ ที่ปรึกษาด้านรังสีวิทยา มาร่วมในการตรวจและวิเคราะห์ฟิล์มเอ็กซเรย์ ผลของการตรวจได้พบก้อนเนื้อมะเร็งขนาดใหญ่ในกระเพาะอาหาร และมีอาการแผ่ลุกลามไปที่ขั้วกระเพาะอาหาร เป็นมากเกินกว่าที่จะรักษาได้ แพทย์ประมาณว่า จะอยู่ได้ไม่เกิน ๑ เดือน

๑๕ – ๓๐ กันยายน ๒๕๑๖ การกลืนอาหารทำได้ยากยิ่งขึ้น น้ำหนักตัวลดลงตลอดเวลา รับประทานอาหารเกือบไม่ได้เลย ถึงแม้จะพยายามให้อาหารเหลว ต้องช่วยโดยการให้อาหารทางเส้นเลือด

เริ่มมีอาการแน่นมากขึ้น จนบางครั้งหายใจลำบาก จึงได้เข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลรถไฟ มักกะสัน เมื่อวันเสาร์ที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ โดยมีนายแพทย์ วิชัย หัมพานนท์ เป็นเจ้าของไข้

๖ – ๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๖ ให้น้ำเกลือและอาหารโดยทางเส้นเลือด มีอาการปวดเป็นระยะ ๆ ต้องให้ยาฉีดระงับความปวด ระหว่างอยู่ในโรงพยาบาลรถไฟ นายแพทย์ เจริญ พุทธสุวรรณ และนายแพทย์ เกษม อิศรางกูร ณ อยุธยา ได้มาตรวจอาการไข้เป็นระยะๆ ตลอดเวลา

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เวลา ๙.๑๐ น. ได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ รวมอายุได้ ๖๕ ปี ๖ เดือน ๒๕ วัน

คำไว้อาลัยของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี

นายสัญญา ธรรมศักดิ์

[illegible]

[illegible]

ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทาง

กฎหมายเป็นเยี่ยม และมีความซื่อสัตย์

สุจริต [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ขอให้ท่าน [illegible]

[illegible] สัญญา ธรรมศักดิ์ [illegible]

คำไว้อาลัยของ ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี

ดร. ประกอบ หุตะสิงห์

คุณสอาด หรี่เจริญ เป็นเพื่อนรุ่นพี่ที่ผม
รักและนับถือที่สุดคนหนึ่ง เพราะเราได้ร่วมรับ
ราชการด้วยกันมาหลายปี ทั้งในศาลอุทธรณ์และ
ศาลฎีกา ในตำแหน่งผู้พิพากษา แม้คุณสอาดจะ
ไม่ใช่นักเรียนนอก แต่ก็มีความรอบรู้และแตก
ฉานในวิชากฎหมาย เป็นอย่างยิ่งคนหนึ่ง ในแวด
วงกฎหมายของเมืองไทย ในระหว่างเพื่อนผมรัก
ในน้ำใจ เพราะคุณสอาดเป็นเพื่อนที่ไม่เคยทิ้ง
เพื่อน มีโอกาสที่จะช่วยเหลือส่งเสริมเพื่อน
แล้วไม่เคยละเว้น มีความหยิ่งในศักดิ์ศรี
ของตนเป็นตุลาการยิ่งนัก ซื่อสัตย์และเที่ยง

ตรงในการทำงาน เป็นตัวอย่างที่ดีเด่นของ
ตุลาการทั้งหลาย แม้จะเกษียณอายุไปแล้ว
ฝีมือ และความดีของคุณสะอาด ยังจะเป็นประโยชน์
แก่ผู้ร่วมงานได้อีกเป็นอันมาก จึงเป็นที่น่าเสียดาย
อย่างยิ่งที่คุณสะอาดได้มาด่วนจากไปโดยกะทัน
หันเช่นนี้ คุณความดีของคุณสะอาด จะคงอยู่
ในความทรงจำของมารดา เพื่อน ญาติมิตร และ
ลูกศิษย์อีกต่อไปชั่วกาลนาน ขอให้กุศลที่ทั้ง
หลายที่คุณสะอาดได้กระทำมาแล้ว จงเป็นกุศล
ส่งให้ดวงวิญญาณของคุณสะอาด ได้รับความสงบสุข
อย่างแท้จริงในสัมปรายภพด้วย เทอญ.

ประกอบ หุตะสิงห์

29 ก.ค. 2517.

ระลึกถึง

คุณสอาดด้วยความอาลัยรัก

คุณสอาด นาวิเจริญ ได้ถึงแก่อนิจกรรมไปแล้ว โดยผมไม่มีโอกาสได้ไปเยี่ยมในเวลาที่ท่านเจ็บป่วย ผมได้ทราบในภายหลังว่าท่านไม่อยากจะบอกการเจ็บป่วยของท่านให้ใคร ๆ ทราบโดยเห็นว่าไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เขาเสียเวลามาเยี่ยม แล้วก็ช่วยอะไรกันไม่ได้ โดยเหตุนี้ผมจึงมีความตกใจและสลดใจเป็นอย่างมาก ในเมื่อคุณเยาวรินทร์ จันทนมัฏฐะ บุตรสาวคนเดียวของคุณสอาด เป็นผู้แจ้งให้ผมทราบโดยทางโทรศัพท์ว่า คุณพ่อของคุณเยาวรินทร์ได้ถึงแก่อนิจกรรมเสียแล้วด้วยโรคมะเร็งซึ่งใคร ๆ ก็เกรงกลัวกันนักหนา เพราะโรคชนิดนี้ในวงการแพทย์ยังหาทางที่จะเอาชนะไม่ได้โดยเด็ดขาด ความตกใจและแปลกใจของผมนั้นมีว่า ผมได้ไปเยี่ยมไปคุยกับคุณสอาดมาแล้วไม่เกินสองเดือน สังเกตดูสุขภาพก็เป็นปกติแล้วก็มาได้รับข่าวอันน่าสลดใจอย่างไม่เคยนึกถึงเช่นนี้ จึงทำให้ใจคอของผมไม่เป็นปกติไปพักหนึ่ง

การที่ผมไม่ได้ไปเยี่ยมอาการป่วยของคุณสอาดเพราะไม่ทราบนั้น แต่แรกก็รู้สึกเสียใจ ครั้นมาได้คิดถึงอุปนิสัยใจคออันแท้จริงของคุณสอาดผู้มีความประพฤติเรียบร้อย สงบเสงี่ยมเจียมตัวและไม่ชอบรบกวนใคร ๆ โดยไม่จำเป็นแล้ว ก็ต้องเลยให้อภัย และกลับ

นึกชมเชยไปในทางที่ดีว่าท่านเป็นผู้มีคุณธรรมดีเป็นพิเศษไม่เหมือนคนทั่ว ๆ ไป พูดอย่างง่าย ๆ ก็คือท่านคิดว่า ความตายเป็นของธรรมดา เมื่อจะตายไปแล้วก็ไม่อยากให้ผู้ใดเดือดร้อน

คุณสอาด นาวีเจริญ เป็นชาวจันทบุรีเช่นเดียวกับผม เรารู้จักและชอบพออัธยาศัยต่อกันมาช้านาน ผมจึงเป็นคนหนึ่งที่มีความนิยมนับถือ และยกย่องในคุณงามความดีของคุณสอาด ซึ่งมีอยู่หลายอย่างด้วยกัน เป็นต้นว่าท่านเป็นคนเฉลียวฉลาด เรียนหนังสือเก่ง ทำงานเก่งอย่างหาตัวจับยาก ทั้งนี้ก็เพราะได้เคยทราบว่า ท่านเป็นผู้ได้รับปริญญามหาบัณฑิตทางวิชานิติศาสตร์เป็นคนแรก จากมหาวิทยาลัยของประเทศไทย ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่เคยได้ไปศึกษาวิชาการจากต่างประเทศมาก่อนเลย และท่านก็เป็นผู้พิพากษาชั้นดีเยี่ยมคนหนึ่ง โดยได้รับเกียรติเป็นพิเศษที่ไม่ต้องออกไปรับราชการตามหัวเมืองในเบื้องแรกเช่นผู้พิพากษาคนอื่น ๆ ท่านให้ความรักและอุปการคุณแก่บรรดาญาติพี่น้อง ตลอดจนการช่วยเหลือผู้มีฐานะต่ำกว่าเท่าที่เห็นสมควรจะช่วย

คุณสมบัติของคุณสอาดที่ผมมีความประทับใจมากอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความเคารพรัก และความกตัญญู ของ คุณสอาดที่มีต่อ มารดา ผู้บังเกิดเกล้าของท่าน ผู้ซึ่งได้อุปการะเลี้ยงดูท่านมาอย่างเด็กกำพร้าบิดาตั้งแต่เยาว์วัย และก็ได้อยู่ร่วมกันมาในบ้านเดียวกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข จนกระทั่งมารดาของท่านได้ล่วงลับจากไปก่อน บุญกุศลต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณงามความดีทั้งหลายที่มีอยู่ในตัวของคุณสอาด

เอง จึงเป็นผลก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการของท่าน จนกระทั่งได้รับเกียรติในขั้นสุดท้ายได้เป็นหัวหน้าคณะในศาลฎีกา ซึ่งนับว่าเป็นตำแหน่งที่สูงมากสำหรับผู้พิพากษา

เมื่อคุณสอาดได้ออกจากราชการเพื่อรับบำนาญไปแล้ว ผมมักจะไปเยี่ยมไปคุยกับคุณสอาดที่บ้านตรอกช่างนาก ส่วนใหญ่ก็คุยกันถึงการดำเนินชีวิตสำหรับคนสูงอายุว่าควรจะทำตัวอย่างไรจึงจะเกิดความสุขความสบายในบั้นปลายแห่งชีวิต และก็ได้คุยกันด้วยเรื่องอื่น ๆ บ้างตามประสาคนมีอายุที่เป็นห่วง บ้านเมือง เป็นครั้ง คราว สำหรับผมมักจะเตือนให้คุณสอาดหมั่นบริหารร่างกาย ซึ่งถือว่าเป็นยาอายุวัฒนะอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะผมรู้สึกว่าคุณสอาดมีร่างกายไม่ใคร่ล่ำสัน คุณสอาดก็อธิบายให้ผมฟังว่าท่านมิได้ละเลยในเรื่องเหล่านี้ และยังเคยเอาเครื่องประกอบกายบริหาร เช่น ลูกตุ้มเหล็กและคัมเบลออกมาอวดผม แสดงว่าท่านออกกำลังกายตามถนัดของท่านอยู่เสมอเหมือนกัน ส่วนคุณสอาดนั้นมักจะเตือนผมในเรื่องการทำบุญสุนทาน เพราะท่านมองเห็นแล้วว่าการทำบุญให้ทานในชาตินี้ก็เหมือนกับการออมทรัพย์สำหรับเอาไว้ใช้ในชาติหน้า คนเรามีอายุไม่ยืนนานเท่าใด ถ้ามีโอกาสก็ให้รีบทำบุญเสียจะได้ไม่เสียใจในภายหลังว่าได้ทำบุญทำทานน้อยไป ผมก็นึกชมเชยในเจตนาดีและคำตักเตือนของท่านที่มีต่อผมแทบทุกครั้งที่ผมไปเยี่ยมโดยนึกไว้ในใจเหมือนกันว่าคำแนะนำของคุณสอาดนี้ คงเป็นคุณประโยชน์แก่ผมซึ่งจะได้กระทำตามคำแนะนำของท่านในโอกาสต่อไป

ผมอาจกล่าวได้ว่าคุณสอาด นาวีเจริญ เป็นนักประชาธิปไตยคนหนึ่ง ท่านไม่ชอบวิธีการปกครองระบบเผด็จการแบบเหลวไหลเห็นแก่ตัว ในวันเวลาที่ท่านถึงแก่อนิจกรรมนั้นก็บังเอิญเป็นวันเริ่มต้นแห่งการเลิกล้มระบบเผด็จการดังกล่าวมาแล้ว คือวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เวลาสาย มันช่างเป็นการแปลกประหลาดโดยแท้ แล้วต่อมา ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ อดีตประธานศาลฎีกาผู้ที่คุณสอาดมีความเคารพนับถืออย่างมากคนหนึ่ง ก็ได้รับเกียรติให้เป็นนายกรัฐมนตรี หากคุณสอาดยังมีชีวิตอยู่ ผมก็เชื่อว่าคุณสอาดจะมีความชื่นชมยินดีต่อการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้อย่างไม่มีข้อสงสัย

ในการที่คุณสอาด นาวีเจริญ ต้องจากเราไปสู่อีกภพหนึ่ง ซึ่งผมคิดว่าทุก ๆ คนก็จะต้องประสบต่อเหตุการณ์เช่นนั้นสักวันหนึ่ง เว้นแต่ยังไม่รู้ว่าใครจะไปก่อนหลังกว่ากันเท่านั้น ความระลึกถึงและอาลัยรักต่อญาติมิตรผู้ล่วงลับไปก่อนนั้นย่อมมีอยู่เป็นธรรมดา ผมเชื่อว่าดวงวิญญาณของคุณสอาด นาวีเจริญ ผู้ซึ่งได้ประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงามในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น คงจะได้ไปเสวยสุขในภพหน้าตามเจตนารมณ์ของท่านตลอดไปด้วยเทอญ.

พล.ร.ต. แซน ปัจจุสานนท์

(พลเรือตรี แซน ปัจจุสานนท์)

คำไว้อาลัย

แด่

คุณสอาด นาวีเจริญ

เนื่องจากคุณเยาวรินทร์ จันทนมัฏฐะ ว่าจะจัดการพระราชทานเพลิงศพ คุณสอาด นาวีเจริญ บิดา และจะพิมพ์หนังสือแจก เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ ขอให้เขียนคำไว้อาลัย ข้าพเจ้ามีความยินดีอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติตามความประสงค์ของ คุณเยาวรินทร์ เพราะเป็นเพื่อนรัก ชอบพอคุ้นเคยกับคุณสอาดมาเป็นเวลาช้านาน ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ในกระทรวงยุติธรรม

สมัยที่ข้าพเจ้ารับราชการเป็นหัวหน้ากองหมายและหัวหน้ากองล้มละลาย และคุณสอาดเป็นเลขานุการศาลฎีกา ได้รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ต่อมาก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าและคุณสอาด ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาโดยลำดับ

คุณสอาด สอบได้ปริญญามหาบัณฑิตทางนิติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯ เป็นคนแรก มีความรู้ความสามารถเป็นเยี่ยม ได้เลื่อนชั้นและตำแหน่งในหน้าที่ราชการโดยลำดับ จนถึงหัวหน้าคณะผู้พิพากษาศาลฎีกาอาวุโส และเป็นกรรมการร่างกฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา คุณสอาดมีนิสัยสุภาพ

อ่อนโยน ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร พร้อมที่จะบริการ แก่ญาติมิตร ผู้บังคับบัญชา และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยไม่หวังประโยชน์ตอบแทน จึงเป็นที่รักและนับถือของบุคคลที่ได้พบเห็นเกี่ยวข้องโดยทั่วกัน

ข้าพเจ้าทราบข่าวว่า คุณสอาด ถึงแก่อนิจกรรมด้วยความตกตะลึงและสลดใจอย่างสุดซึ้ง ที่ต้องมาเสียเพื่อนรักโดยไม่รู้ตัวก่อนเวลาอันสมควร ทั้งไม่ได้ทราบข่าวการเจ็บป่วยของคุณสอาดมาก่อนเลย

ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ผลอานิสงส์ ที่คุณสอาดบำเพ็ญไว้ในอดีต และที่เจ้าภาพและญาติมิตรบำเพ็ญอุทิศแก่ คุณสอาดในวันนี้ และวันหน้า จงเป็นปัจจัยหนุนนำให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณสอาดจงไปสู่สุคติ ณ สัมปรายภพเทอญ ฯ.

พระพิบูลย์ไอศวรรย์

กรรมการร่างกฎหมาย

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

อดีตผู้พิพากษา ศาลฎีกา

๑๙ พ.ย. ๑๖

ขอกราบคุณสอาด นาวีเจริญ

คุณสอาด นาวีเจริญ เป็นผู้มีพระคุณอย่างสูงแก่ผมในฐานะเป็นผู้ปั้นผมขึ้นมาในด้านวิชาชีพทางกฎหมาย เมื่อผมสำเร็จจากโรงเรียนกฎหมายแล้ว ก็มาเข้าทำงานกับคุณสอาด ตั้งแต่ผมอายุ ๑๙ ปี เริ่มต้นด้วยการเป็นเสมียนฝึกหัด คุณสอาดท่านเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ งานของท่านเท่ากับเป็นเลขานุการของอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ด้วย ผมไม่เคยรู้จักกับท่านมาก่อน แต่ได้รับความกรุณาเป็นพิเศษจากท่านโดยท่านให้นั่งโต๊ะของท่านด้านตรงข้ามท่านทำหน้าที่ทั้งเป็นนายและเป็นพี่เลี้ยงของผม กรุณาอบรมสั่งสอนและแนะนำวิธีทำงาน บางครั้งผมเกเรท่านก็ดุเอาและสั่งสอนเหมือนน้องคนหนึ่ง ผมทั้งรักทั้งกลัวและได้รับความรู้จากท่านมาก ท่านพร่ำพูดอยู่เสมอว่าจะให้ผมแทนตัวท่าน ภายในระยะเวลาไม่ปีเศษผมก็ได้เป็นเสมียนตรีและรองจ่าศาล ผมอยู่กับท่านได้ไม่ถึง ๓ ปี ท่านก็เลื่อนขึ้นเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา และท่านก็ได้เสนอให้ผมรับตำแหน่งสืบแทนท่านสมดังคำที่ท่านได้พูดไว้ พระคุณนี้ผมฝังใจอยู่เสมอ แม้ผมจะได้ออกจากราชการไปแล้ว ก็ยังไปมาหาสู่กับท่านตลอดมาจนในระยะหลังเมื่อผมอายุกว่า ๕๐ ปี ได้กลับมาร่วมงานกับท่านในกรรมการร่างกฎหมายสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ก็ยังเห็นท่านเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความรู้อย่างสูงในทางกฎหมายอยู่เช่นเดิม ความชราไม่สามารถเอาชนะในความสามารถของท่านได้เลย ท่านอ่านกฎหมาย

และสามารถแยกเนื้อหาได้อย่างทะลุปรุโปร่ง นับว่าเป็นนักกฎหมายชั้นเยี่ยมคนหนึ่งของชาติ การที่ท่านต้องจากไปจึงเป็นการสูญเสียสมบัติอันมีค่าในทางกฎหมายของประเทศ สำหรับความรู้สึกส่วนตัวของผม ก็เป็นการขาดผู้มีพระคุณซึ่งผมเคารพมาก จึงใคร่ขอวิงวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงได้โปรดอัญเชิญวิญญาณของ คุณสอาด ที่เคารพของผมได้ไปสู่ทิพย์วิมานหรือสถานใด ๆ อันเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ และช่วยปกป้องให้ผู้สืบสกุลของท่านได้ประสบความสุขเจริญและความก้าวหน้าในชีวิต เจริญรอยตามคุณความดีของคุณสอาดที่ได้กระทำไว้ให้เป็นตัวอย่างต่อไป.

ขอกราบด้วยความเคารพอย่างสูง

โอสถ โกศิน

คำสดุดีและประสาทพรแก่วิญญาณ

คุณสอาด นาวีเจริญ

คุณสอาด นาวีเจริญ อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลฎีกา เป็นชาวจังหวัดจันทบุรี ผู้เขียนเป็นชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้เข้ามาเรียนกฎหมาย พักอยู่ร่วมกัน ที่บ้านนายศุลี สิงหวิริยะ ทนายความ ห้าแยกพลับพลาชัย หลังวัดเทพศิรินทร์ กรุงเทพมหานคร ผู้เขียนเรียนกฎหมายได้ปีหนึ่ง ยังไม่ได้สอบไล่ ก็ถูกเกณฑ์รับราชการทหาร บิดาถึงแก่กรรมจึงต้องออกจากโรงเรียนกฎหมาย ประกอบอาชีพหาเงินเลี้ยงมารดาและน้อง ๆ คุณสอาดเรียนกฎหมายสองปี ก็สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต และเข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรม สมัครเรียนปริญญาโททางนิติศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สอบไล่นิติศาสตร์มหาบัณฑิตได้เป็นคนแรกของประเทศไทย รับราชการในกระทรวงยุติธรรมตลอดมา จนได้เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา ระหว่างที่คุณสอาดรับราชการอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ผู้เขียนตั้งสถานพยาบาล "นิรภัย" อยู่ที่สามแยก ได้ไปมาหาสู่กันเสมอ เวลาว่างก็นั่งเล่นหมากรุกกัน เจ็บไข้ก็ช่วยรักษา มารดาคุณสอาดถึงแก่กรรม ผู้เขียนก็ไปช่วยจัดงานศพ ผู้เขียนได้แนะนำให้คุณสอาดอดบุหรี่ คุณสอาดก็เลิกสูบบุหรี่

คุณสอาด เป็นผู้ที่ กตัญญู กตเวที ต่อมารดา บังเกิดเกล้า ของ ตน รักน้องชายกับบุตรสาวมาก บำรุงเลี้ยงมารดา น้องชาย และบุตร สาว ให้อยู่ดีกินดี เรียนดี สุขกายสบายใจ จนบุตรสาวแต่งงาน และมารดาถึงแก่กรรม กตัญญูกตเวทีต่อนายศุลี สิงหวีริยะ ผู้ให้ ที่พักอาศัยอยู่ศึกษาเล่าเรียน ด้วยการอุปการะนายสหัส สิงหวีริยะ บุตรชายนายศุลี ให้ได้รับการศึกษา จนสำเร็จ นิติศาสตร์ จากมหาวิทยา ลัยธรรมศาสตร์ และทำพินัยกรรมยกที่ดินให้ ๑ แปลง ขณะนี้ นายสหัส สิงหวีริยะ เป็นผู้พิพากษาศาลอาญา

คุณสอาดได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็ง เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ โรงพยาบาลรถไฟ ผู้เขียนได้ไปช่วยจัดการสวด พระอภิธรรม และจัดการอาราธนาพระเทพสิทธิมุนีแสดงพระธรรม เทศนา อุทิศกุศลนาผลให้แก่วิญญาณคุณสอาด นาวีเจริญ ในนาม ฯพณฯ ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

วิธีหนีโรคมะเร็ง ๑๑ ประการ

คุณสอาด นาวีเจริญ เพื่อนรัก เจ็บไข้ทรมานและตายด้วยโรค มะเร็ง ผู้เขียนจึงเขียนวิธีหนีโรคมะเร็ง ให้เป็นธรรมทานแก่ผู้อ่าน คำสดุดีและประสาทพรแก่วิญญาณคุณสอาด นาวีเจริญ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย เพื่อให้ท่านผู้อ่านนำไปบอกกันต่อ ๆ ไปว่าทุกคนสามารถหลีกเลี่ยงและ ป้องกันการเป็นโรคมะเร็งได้ ถ้าปฏิบัติตามคำแนะนำต่อไปนี้อย่าง เคร่งครัด คือ

๑. ระมัดระวังอากาศที่หายใจ การวิจัยพบว่าคนในเมืองเป็นโรคมะเร็งมากกว่าคนในชนบท ๑.๕๖ ถึง ๒.๐๐ เท่า

๒. ระมัดระวังอาหารการกิน อาหารที่สงสัยว่าเป็นสาเหตุแห่งการเป็นโรคมะเร็ง มีเห็ดรา เมล็ดข้าวไรน์ ขนมหวานเทียมคิดิท ของหวานที่ใช้แทนน้ำตาล เป็นต้น

๓. อย่าให้ร่างกายโดนแสงแดดมากนัก ในสหรัฐอเมริกาคนเป็นโรคมะเร็งผิวหนังถึงปีละ ๙๐,๐๐๐ ราย

๔. อย่าสูบบุหรี่ ผลของการวิจัยในสหรัฐอเมริกายืนยันว่าคนที่เป็นโรคมะเร็งปอด ๘ ใน ๑๐ คน ที่เสียชีวิต เนื่องจากการสูบบุหรี่

๕. อย่าเอ็กซเรย์มากเกินไป เพราะรังสีเอ็กซ์เป็นอันตราย

๖. อย่าดื่มแอลกอฮอล์ สมาคมต่อต้านโรคมะเร็งในสหรัฐอเมริกาวิจัยว่าคนดื่มสุราจัด มักเป็นโรคมะเร็งในปาก หรือหลอดทางเดินของอาหาร

๗. เลือกอาชีพอย่างรอบคอบ อาชีพนักเคมีเสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็งมาก

๘. ระมัดระวังการใช้สิ่งคุมกำเนิด

๙. เมื่อปรากฏว่าเป็นเนื้องอกขึ้นที่ใด ต้องให้แพทย์ตัดเสียโดยเร็ว

๑๐. อย่าเที่ยวสำส่อนกับหญิงโสเภณี หญิงที่เป็นโรคมะเร็งในช่องคลอดหรือมดลูก

๑๑. ต้องให้แพทย์ตรวจร่างกายเป็นครั้งคราว

"ท่านทั้งหลายจงรีบงดเสพสุราและอดบุหรี่เสียแต่วันนี้ ดีแน่!"

ด้วยอำนาจกุศลบุญราศี ที่เพื่อนรักได้กระทำมาในพระบวรพุทธศาสนา อานิสงส์ผลที่บุตรภริยาและเพื่อน ๆ ได้บำเพ็ญอุทิศให้ตลอดมา ด้วยฤทธิ์แห่งความกตัญญูกตเวที และความดีของวิธีหนีโรคมะเร็ง เพื่อนรักปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษา ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตโดยมิได้ด่างพร้อย เหตุเพราะรู้ธรรมแห่งสัตตบุรุษ ดังคำโคลงบทหนึ่งที่ว่า

เกิด	ประดับกับโลกแล้ว	คุณาทาน
แก่	เพศเขตสังขาร	กุศลสร้าง
เจ็บ	ไข้หมดลมปราณ	บุญประกอบ ช่วยแฮ
ตาย	ประกาศเกียรติอ้าง	อุโฆษซ้องสาธุการ

ถ้าก่อนดับจิต เพื่อนรักมีสติมั่นคง ไม่พ้นเพื่อนลุ่มหลง ระลึกถึงชาติคุณ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระมหากษัตริย์คุณ อาจาริยคุณ คุณของบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ภริยา ศีลอันตนพึงรักษา ทานที่ตนได้บริจาค เทวดา ร่างกายนี้หนอไม่ใช่ของเรา ลมหายใจเข้าออก ความตาย นิพพาน เพื่อนที่ดีลูกที่เด่น ขอทองคำเปลวและดอกไม้ธูปเทียนไปปิดทองและไหว้พระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ วิญญาณของเพื่อนรักจะสำเร็จเป็นพระอรหัตต์

ตัดกิเลสสมุจเฉทปหานเข้าสู่นิพพาน ไปอยู่ยังโลกุตตร หรือไปเสวยทิพยสมบัติ ณ แดนสุขาวดีสวรรค์เทวภูมิ สถิตอยู่ในประสาททองผ่องโสภา ประดับด้วยเพชรพลอยอันมีค่า สูงไดร้อยโยชน์เป็นประมาณ ขออำนาจของธรรมทาน ที่พระเทพสิทธิมุนีแสดงพระธรรมเทศนา และความดีของข้อเขียนคำสดุดีและประสาทพรนี้ จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยให้เกิดอิฏฐวิบูลย์มนุญผลดลบันดาลให้เพื่อนรัก เจริญด้วยทิพยสุขทุกประการเป็นต้นว่า มีน้ำทิพย์ดื่ม มีอาหารทิพย์บริโภค มีตาทิพย์เห็นความสุขความเจริญของลูกหลาน มีหูทิพย์ได้ยินเหตุการณ์ทั่วโลกมีเทพบุตรและเทพธิดาเป็นบริวารมากมาย

นายกาญจน์ สัจจพันธุ์

บ้าน "วิจิตรคาม" ๒๐๙ ถนนลำพู กรุงเทพ ๒

คำกลอนสดุดีและประสาทพร

คุณสอาด นาวีเจริญ เพื่อนรัก

โอ้ สิบสี่ตุลาพาวิโยค แสนสุดโศกซอกซ้ำระกำจิต
มัจจุราชตามผลาญผลาญชีวิต "สอาด" มิตรลาลับไม่กลับเลย
โรคมะเร็งร้ายเหลือเข้าเจือแทรก จนต้องแยกเพื่อนไปไคร่เฉลย
ทิ้งลูกรัก "เยาวรินทร์" ถวิลเชย ต่อนี้เอยลูกคงเศร้าเฝ้ารำพัน
ทิ้ง "สง่า" น้องชายหทัยเศร้า ทิ้งน้องสาว "กอบเกือ" ให้โศกศัลย์
ต้องขาดพี่คู่คิดสนิทกัน ให้จาบัลย์เบ้าสองรองน้ำตา
เพื่อนเป็นชาวจันทบุรีศรีประเสริฐ ฉลาดเลิศเรียนเก่งเป็นหนักหนา
สอบไล่ได้มหาบัณฑิตติดตรึงตา สูงด้วยค่าเป็นคนแรกโอ้แปลกจัง
ตรงกันข้ามกับผู้เขียนพากเพียรแล้ว คงไม่แคล้วสอบไล่ได้ดังใจหวัง
เรียนร่วมชั้นกับเพื่อนเตือนพลัง ว่าเรายังเป็นเพื่อนรักสลักปอง
อนิจจาเคราะห์กรรมเก่าเฝ้าตามติด เพราะบิดรถึงแก่กรรมนำหม่นหมอง
ต้องออกจากโรงเรียนเพียรประคอง ส่งให้น้องเล่าเรียนพากเพียรไป
ในที่สุดเพื่อนได้เป็นเด่นสง่า ผู้พิพากษาศาลฎีกาพาสดใส
เพื่อธำรงยุติธรรมนำเกริกไกร จวบถึงวัยมรณะละปวงชน

เพื่อนเป็นผู้กตัญญูรู้คุณเลิศ   แสนประเสริฐจริงหนอขอบอกผล
บำรุงเลี้ยงมารดาน้องของตน   ถ้วนทุกคนให้อยู่ดีเปรมปรีกัน
อีกเป็นผู้รู้คุณผลบุญก่อ   กตัญญูต่อ "นายศุลี" มีสุขสันต์
ให้ที่พักอาศัยเล่าเรียนกัน   จิตเพื่อนนั้นสูงส่งดำรงเกิน
เมื่อเพื่อนตายพินัยกรรมนำระบุ   ให้บุตร "คุณศุลี" ดีสรรเสริญ
ให้ที่ดินหนึ่งแปลงแหล่งจำเริญ   ชีวิตเดินก้าวหน้าสง่าตน
ถ้าก่อนดับจิตของเพื่อนยังเตือนมั่น ไม่แปรผันลุ่มหลงประสงค์ผล
ระลึกถึงพระไตรรัตน์จรัสยล   พระคุณดลนำวิญญาณสู่ม่านทอง
อีกอำนาจของพระธรรมล้ำเลอค่า   ช่วยหนุนพาเป็นพลวปัจจัยไม่มัวหมอง
อีกความดีของผู้เขียนเพียรทำนอง   โปรดประคองหนุนให้ส่งไปพลัน
แล้ววิญญาณเพื่อนรักจักสำเร็จ   เป็นพระอรหันต์ตัดกิเลสเหตุโศกศัลย์
สู่นิพพานโลกุตตรประจักษ์ครัน   เสวยทิพยสมบัติสถานอันมั่งมี
ขอวิญญาณเพื่อนรักสลักจิต   ลอยสถิตบนเมืองแมนแดนสุดศรี
สถิตเหนือปราสาททองผ่องชีวี   ไปไหว้พระจุฬามณีดีชื่นชม
เกิดชาติหน้าขอเป็นเช่นเพื่อนรัก   ที่สลักใจมั่นพลันสุขสม
เป็นพ่อของ "เยาวรินทร์" ถวิลชม   ที่ตรอมตรมคิดถึงเพื่อนไม่เชือนแช

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

จากน้ำใจจริง

พร้อม ๆ กับข่าวอันน่าสลดใจเกี่ยวกับ "วันมหาวิปโยค" ผมได้รับข่าวมรณกรรมของคุณสอาด นาวีเจริญ อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลฎีกา จาก ครูกาญจน์ สัจจพันธุ์ เพื่อนสนิทของคุณสอาดโดยทางโทรศัพท์ ผมไม่เคยทราบมาก่อนเลยว่าได้เจ็บหรือป่วยมาก่อน จึงไม่มีโอกาสได้ไปเยี่ยม

ผมคุ้นเคย และ รู้จัก คุณสอาด ตอน ผมเริ่มรับ ราชการ เป็น รองจ่าศาล ฎีกา คุณสอาดตอนนั้นดูเหมือนจะอยู่กองผู้ช่วยศาลฎีกากับศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ ผมได้รับคำสอนแนะนำในการทำงานตลอดจนปัญหาข้อกฎหมายต่าง ๆ ตลอดมาจนกระทั่งผมเป็นผู้พิพากษาตั้งแต่ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ได้รับความรู้จากคุณสอาดตอนที่ผมเป็นผู้พิพากษา จังหวัดจันทบุรี เพราะเป็นบ้านเกิดของท่าน ทุกปีต้องขึ้นไปเยี่ยมคุณแม่ คุณอาและญาติ ๆ ๗ ปีที่ผมอยู่จันทบุรีทำให้คุณสอาดรู้จักผมดีขึ้นว่าเป็นคนดีหรือไม่ คุณสอาดรักผมและเมตตาก็เพราะผมเป็นผู้พิพากษาที่ซื่อสัตย์สุจริตแม้ว่าความรู้ของผมจะไม่เก่ง ท่านว่าความซื่อสัตย์สุจริตสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น

คุณสอาดเป็นคนดี ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งในความรู้ ทับถมผู้ที่มีความรู้น้อยกว่า พูดอะไร พูดตรง ๆ ไม่อ้อมค้อม แม้ตอนผมเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา บางสำนวนที่ได้รับมีปัญหาหนัก ไม่แน่ใจ ได้

ไป ปรึกษา หารือ เล่า ข้อเท็จ จริง และ สงสัย ปัญหา ข้อกฎหมาย ให้ ฟัง คุณสอาดให้ความเห็นได้ถูกต้อง มีทั้งเหตุและผล ผมเลื่อมใสจริง ๆ ใครบางคนอาจจะไม่เห็นด้วยก็ตาม เพราะผมรู้ว่าบางคนก็ไม่สู้ชอบท่านนัก ไม่ชอบเพราะอะไรเป็นเรื่องของเขา

ส่วนผมนั้น และยังมีเพื่อน ๆ อีกหลายคนคิดว่า มรณกรรมของคุณสอาดที่จากไปเป็นการสูญเสียเพชรน้ำหนึ่งของวงการตุลาการไปอย่างน่าเสียดาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกรรมการตุลาการที่ควรแก่การยกย่อง เพราะเป็นเสียจนกระทั่งหมายเหตุว่า ไม่ขอรับเลือกเข้าเป็นอีก ซึ่งตำแหน่งนี้ใครได้รับเลือกแล้วไม่อยากออก

คนเราเกิดมาแล้ว ทุกคนต้องตาย คนเราจึงควรกระทำความดีไว้ในโลกในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ มิให้เสียทีที่เกิดมา อย่าให้ขึ้นชื่อว่า เป็นผู้มาเปล่า ไปเปล่า แต่ให้ขึ้นชื่อว่ามาเปล่าแต่กลับไปด้วยการ ทิ้ง ความดี อันประเสริฐไว้ ให้คนอยู่ ข้าง หลัง กล่าว ขวัญ ชม เชยตลอดไปไม่รู้ลืม คุณสอาดถึงแล้วซึ่งคติข้อนี้เป็นความคิดเห็นของผมจากใจจริง

ขออานิสงส์คุณงามความดีที่คุณสอาด นาวีเจริญ ได้บำเพ็ญไว้จงดลบันดาลให้วิญญาณของท่านได้ ประสบสุคติในสัมปรายภพเทอญ.

(ลายมือชื่อ)

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๑๗

กราบคุณพ่อ

ข้อความตอนหนึ่งในพินัยกรรมของคุณพ่อ เขียนไว้ว่า "การจัดการศพ ห้ามมิให้มีพิธีรดน้ำศพ และไม่ต้องขอพระราชทานโกศ ห้ามมิให้ออกบัตรเชิญ และให้รีบจัดการศพให้เสร็จไปโดยเร็ว"

ลูกได้ปฏิบัติตามความประสงค์ของคุณพ่อสำหรับ ๒ ประการแรก แต่สำหรับ ๒ ประการหลังลูกมิอาจปฏิบัติตามได้ ลูกทราบดีว่าที่คุณพ่อห้ามมิให้ออกบัตรเชิญนั้น เพราะเกรงใจที่จะทำให้ผู้อื่นต้องลำบากเสียเวลามาในงานศพของคุณพ่อ คุณพ่อมีความเกรงใจผู้อื่นมากเสมอมาจนตลอดชีวิต แม้แต่ตอนป่วยก็ห้ามลูกหลานไม่ให้บอกใคร เกรงว่าจะทำให้เขาต้องลำบากมาเยี่ยม คุณพ่อให้รีบจัดการศพให้เสร็จไปโดยเร็ว เพราะเกรงว่าลูกจะลำบาก เกรงว่าจะเป็นภาระแก่ลูก แต่ลูกมิได้คิดเช่นนั้นเลย คิดถึงแต่พระคุณของคุณพ่อ ลูกซาบซึ้งในความรัก และความปรารถนาดี ลูกเสียดายอาลัยอาวรณ์คุณพ่ออยู่อย่างที่สุด จนมิอาจปฏิบัติตามคำสั่งของคุณพ่อให้ครบทุกประการได้ ลูกต้องขอกราบขอขมาต่อคุณพ่อ ซึ่งลูกเคารพรักและกลัวเกรงอย่างที่สุดไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อำนาจกุศลผลบุญที่คุณพ่อได้บำเพ็ญมาตลอดชีวิต ตลอดจนกุศลกรรมใด ๆ ที่ลูกได้ปฏิบัติมาแล้ว จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อที่รักเคารพและบูชาอย่างสูงสุดของลูก ประสบแต่สันติสุข ณ สัมปรายภพวิสัยเบื้องหน้านั้นตลอดไปเทอญ.

จากลูก

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร)

ทรงสนับสนุน

"การจัดงานศพแบบประหยัด"

ที่เจ้าภาพได้เขียนขึ้นไว้ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ

นายสอาด นาวีเจริญ ว่า

ยุคนี้เป็นยุคที่ "ฝนแล้ง" และ "ข้าวยากหมากแพง" ขอแนะนำให้สุภาพชนทั้งหลาย "จัดงานศพแบบประหยัด" เพื่อสะสมทรัพย์สินไว้ก่อตั้งนิธิหาดอกผลช่วยสงเคราะห์ พระภิกษุ สามเณร แม่ชี นักเรียน นิสิต นักศึกษา และผู้ขาดแคลน ซึ่งกำลังอดอยากอยู่ในขณะนี้ และเตรียมสะสมไว้ต้อนรับวิกฤติการณ์ร้าย ที่จะเกิดขึ้นใหม่ในอนาคต โดยขอร้องให้เจ้าภาพดำเนินการประหยัดอย่างหนึ่งอย่างใด หรือหลาย ๆ อย่าง ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ประหยัดด้วยการตั้งศพสวดพระอภิธรรม ๓ วัน แล้วเผาให้กระดูกเป็นเถ้าหมด หิบเก็บไว้ให้ผู้อื่นต่อไป ด้วยการจัดทำความสะอาดไม่ยากนัก ไม้จะได้ไม่หมดป่า ฝนจะได้ตกต้องตามฤดูกาล

ข้อ ๒ ประหยัดด้วยการเลิกประเพณีนำดอกไม้หรือหรีดไปแสดงคารวะศพ นำปัจจัยใส่ซองไปแสดงคารวะศพดีกว่า

ข้อ ๓ ประหยัดด้วยการเลี้ยงน้ำแข็งน้ำชา เมื่อสวดพระอภิธรรมตอนกลางคืน ไม่เลี้ยงอาหาร สุรา และบุหรี่

ข้อ ๔ ประหยัดด้วยการไม่มีมหรสพและเครื่องประโคมดนตรี

ข้อ ๕ ประหยัดด้วยการเลี้ยงอาหารไม่ฟุ่มเฟือย เหลือทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์

ข้อ ๖ ประหยัดด้วยการเชิญผู้อาวุโส ทอดผ้าไตร วางดอกไม้ธูปเทียนแสดงคารวะศพคนเดียว แทนญาติมิตรผู้มีเกียรติทั้งหมด

ข้อ ๗ ประหยัดด้วยการไม่ทำบุญเอาหน้า หรือตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ หรือที่เรียกว่า คนตายขายคนเป็น โดยกู้ยืมเงินเขามาทำศพ ต้องเสียดอกเบี้ยแพง ๆ นิมนต์พระมาก ๆ ถวายปัจจัยไม่พอค่ารถ มีลิเกสองโรงประชันกัน จุดดอกไม้เพลิง และทำกงเต็กเผาเครื่องกระดาษมาก ๆ

ข้อ ๘ ประหยัดด้วยการทำพินัยกรรมยกศพให้มหาวิทยาลัยเพื่อการศึกษาของคณะแพทยศาสตร์ หรือบริจาคดวงตาให้แก่ศูนย์ดวงตาสภากาชาดไทย

ทุกคนช่วยกันประหยัด ดีแน่ !

เมื่อเจ้าคณะจังหวัด รัฐมนตรี อธิบดี ผู้ว่าราชการจังหวัด จัดงานพิธีต่าง ๆ แบบประหยัด พระสงฆ์และชาวบ้านก็จะยึดถือเป็น

ประเพณี ของจงช่วยกันสร้างประเพณีการบุญที่ยั่งยืนนาน โดยนำเงินที่ญาติมิตรศรัทธาบริจาคช่วยทำบุญให้ผู้ตาย ไปก่อตั้งนิธิหาดอกผลช่วยสงเคราะห์คนยากจน จะยังมีชื่อเสียงดีกว่านำเงินไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือยอย่างอื่น ชื่อเสียงของทุก ๆ ท่านจะจารึกอยู่ในสมุดบัญชีแสดงรายการทุนนิธิของมูลนิธินั้น ๆ ช้านานยิ่งกว่าที่เขียนไว้ในแผ่นโฟมของหรีด ผู้ตาย ผู้ก่อตั้งนิธิ และผู้บริจาค ได้รับกุศลบุญราศีชั่วนิรันดร

เมื่อบิดามารดาของท่านผู้ใดถึงแก่กรรม ถ้าหากบุคคลใดคณะใดหรือองค์การใด จะมาสวดพระอภิธรรมอุทิศกัลปนาผลให้แก่วิญญาณผู้ตาย เจ้าภาพขอร้องให้เขารวบรวมเงินส่งมาให้ก่อตั้งนิธิหาดอกผลช่วยสงเคราะห์พระภิกษุ สามเณร แม่ชี นักเรียน นิสิต นักศึกษา และผู้ขาดแคลน ในนามของผู้ตาย ทั้งผู้ตายและผู้ให้ก็จะได้รับส่วนกุศลทุก ๆ ปี ชื่อเสียงก็จะปรากฏอยู่ในสมุดแสดงรายการทุนนิธิ จนกว่าสมุดเล่มนั้นจะถูกทำลายสูญหายไป พระภิกษุ สามเณร แม่ชี นักเรียน นิสิต นักศึกษา และคนยากจน ก็จะอนุโมทนาสาธุการ ในกุศลเจตนาดีของผู้บริจาคทุก ๆ ปี ดีกว่าการสวดพระอภิธรรมให้ผู้ตายคืนหนึ่ง

“อยมฺปิ โข เม กาโย เอวํ ธมฺโม เอวํ ภาวี เอวํ มรณํ อนตีโต”

“วิญญาณ คุณสอาด นาวีเจริญ

จงไปเสวยทิพยสุขทุกประการ ชั่วนิรันดร”

คำนำ

เจ้าภาพงานพระราชทานเพลิงศพ คุณสีอวด หลี่เจริญ ขอมาความหวังของผม เพื่อนที่รู้จักเป็นชีวประวัติ ของ ดร. เมธี และให้เลือกเอาเรื่องที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ เล่มนี้ หลายเล่มมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ในกุศล กรรมของเจ้าภาพ.

สังคมในยุคปัจจุบัน เป็นสังคมที่เต็มไป ด้วยความสับสน ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ทำให้เกิดความทุกข์ทางใจมากขึ้น สิ่งเป็นความ จำเป็นที่จะต้องช่วยกันหาทางบำบัดแก้ไข การหา สิ่งสำหรับแก้ทุกข์นั้น ความจริงก็เป็นเรื่องง่าย เพราะเราทั้งหลายที่เป็นชาวพุทธ มีหลักธรรมของ พระพุทธเจ้าบอกทางไว้เป็นอย่างดีแล้ว พระพุทธดำรัส ที่ว่า "งามในเบื้องต้นก็ดี ในท่ามกลางก็ดี ในที่สุด ปลายก็ดี" ตถาคตสอนเรื่องเดียวที่สำคัญ คือ เรื่องความทุกข์และการดับทุกข์ได้ ซึ่งเป็นคำสอน ที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอยู่แล้ว

เราทั้งหลายจึงต้องสนใจ เพื่อจะได้ธรรมะ มาเป็นแนวทางของชีวิตต่อไป ขอให้ทุกท่านจง ใช้ธรรมะเป็นดวงประทีปส่องใจกันเถิด อย่าได้ เดินในความมืดกันเลย ความมืดจักทำให้ท่าน เป็นทุกข์ไปต่างๆ

ขอให้ผลกุศลธรรมทานที่เจ้าภาพได้กระทำนี้ จงเป็นประทีปส่องโลกให้สว่างทุกเมื่อเถิด.

ด้วยปีติอนุโมทนา

๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๗

ว่าที่ ร.ต. ดร. ทานเจริญสุข

มากเกียรติ [illegible]

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๖

ญาติโยม พุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมะ อันเป็นคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

วันนี้ เป็นวันอาทิตย์ที่สองของฤดูกาลเข้าพรรษา ในอาทิตย์ก่อนได้พูดแนะนำญาติโยมพุทธบริษัท ทั้งที่วัดและวิทยุกระจายเสียง ให้ได้ใช้ชีวิตในฤดูกาลเข้าพรรษาให้เป็นประโยชน์ ให้เกิดความก้าวหน้าในทางจิตวิญญาณตามสมควรแก่ฐานะ เพราะฤดูกาลเข้าพรรษา เป็นฤดูกาลแห่งการทำจริงแห่งความก้าวหน้า แห่งการขูดเกลา แห่งการส่งเสริมสิ่งดีสิ่งงามให้เกิดขึ้นในชีวิตจิตใจของเรา ถ้าถึงฤดูกาลเข้าพรรษาแล้ว เรามิได้ทำอะไร ๆ ให้เป็นการก้าวหน้าในทางจิตใจ ก็นับว่าเสียเวลาไปปีหนึ่ง โดยไม่ได้กุศลเป็นกำไรของชีวิต จึงควรจะได้คิดในข้อนี้ แล้วรีบเร่งปฏิบัติเพื่อขูดเกลาจิตใจของเราให้ดีขึ้นตามสมควรแก่ฐานะ ในการปฏิบัติธรรมะนั้น ไม่จำกัดชั้นบุคคล ไม่ว่าเราอยู่ในอายุปูนใด เพศใด วัยใด ย่อมสมควรแก่การปฏิบัติทั้งนั้น เพราะว่า

ในชีวิตต้องการธรรมะ ชีวิตที่ไม่มีธรรมะก็ต้องเกิดความวุ่นวาย มีความทุกข์ ความเดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ

เมื่อวานนี้อ่านข่าวหนังสือพิมพ์ พบข่าวข่าวหนึ่ง แต่ไม่ได้อ่านละเอียด เห็นจั่วหน้าว่า นักศึกษายิงตัวตาย เพราะว่าแฟนของเขาถึงแก่ความตาย นักศึกษาผู้นั้นกำลังอยู่ในวัยของการศึกษาเล่าเรียน แต่ว่ามีความรักระหว่างเพศเกิดขึ้น แล้วผู้ที่เขารักนั้นถึงแก่ความตายไป เขาไปนั่งอยู่ที่ศพ คงจะคิดมากเกินไป แล้วก็เอาปืนยิงตัวตายตามกันไป การกระทำของนักศึกษาคนนั้น ถ้าพิจารณากันในแง่ธรรมะ ก็เป็นความเขลามากไปหน่อย ซึ่งความจริงนั้นไม่สมควรที่จะกระทำเช่นนั้น คนเราในสมัยปัจจุบันนี้ ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ มีอารมณ์วูบเดียวเกิดขึ้นในใจ แล้วก็กระทำอะไรแปลก ๆ ที่ปรากฏเป็นข่าวอยู่บ่อย ๆ อาการที่ได้กระทำในรูปเช่นนั้น แสดงว่าเป็นผู้ขาดรากฐานทางจิตใจ จิตใจไม่มั่นคงเพียงพอ เมื่อกระทบกับอารมณ์อะไร ๆ เข้า ก็ไม่สามารถจะต่อสู้กับอารมณ์นั้นได้ ตัวก็ต้องพ่ายแพ้แก่สิ่งเหล่านั้น และเมื่อรู้สึกพ่ายแพ้เกิดขึ้นในใจ มองโลกในแง่ร้าย มองใคร ๆ ก็เห็นเป็นผู้ไม่หวังดีต่อตนตนขาดสิ่งที่ตนหวัง ไม่ได้สิ่งที่ตนต้องการแล้ว จะอยู่ไปทำไม แล้วก็ทำการฆ่าตัวตาย เรื่องอย่างนี้มีบ่อย ๆ ปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ เราทั้งหลายที่เป็นมารดาบิดา เป็นปู่ เป็นย่า เป็นตา เป็นยาย ย่อมมีลูกมีหลาน ถ้าลูกหลานของเราประพฤติในรูปเช่นนั้น เราก็ต้องมีความเสียใจ เสียดายเป็นธรรมดา ว่าเกิดมาแล้วยังไม่ได้ทำอะไร ก็มาถึงแก่กรรมไปโดยยังไม่ถึงเวลา ภาษาธรรมะเขาเรียกว่า อกาลมรณะ แปลว่า ตายเมื่อยังไม่ถึงเวลา คนที่ตายถึงเวลาก็หมายความว่า ร่างกายแก่ชำรุดทรุดโทรม สังขารเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ แล้วก็ถึงแก่ความตายไปตามเรื่องตามราวของมัน อย่างนั้นเรียกว่า ตายถึงวาระ

ถึงเวลาของเขา แต่ว่าคนที่ตายไม่ถึงเวลา เช่นตายด้วยอุบัติเหตุ หรือว่าตายด้วยการทำอัตตวินิบาตกรรม เรียกว่า อกาลมรณะ คือตายในเวลาที่ยังไม่ถึงเวลาตาย ทำให้ผู้ที่อยู่ข้างหลังมีความเสียดาย เสียใจ ว่าอุตส่าห์เลี้ยงมาจนเติบโตพอจะได้เข้าเรียนหนังสือก้าวหน้า เช่นเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้ว หรือว่าเรียนชั้นอุดมศึกษาอยู่ แล้วก็มาตายไปเสีย มารดาบิดาก็ย่อมจะมีความเสียใจเป็นธรรมดา แต่ว่าความเสียใจของมารดาบิดานั้น เมื่อมีความเสียใจแล้ว ก็ควรจะค้นหารากฐานของสิ่งที่เกิดขึ้นว่ามาจากอะไร เพราะในทางพระพุทธศาสนาได้สอนหลักความจริงไว้ข้อหนึ่งว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ไม่มีเหตุผลจะเกิดขึ้นไม่ได้เป็นอันขาด ก็เหตุของเรื่องนั้น ๆ มันอยู่ที่อะไร เราควรจะศึกษาค้นคว้า เพื่อจะได้พบสาเหตุของเรื่อง แล้วจะได้จำไว้เป็นแบบฉบับ เพื่อสั่งสอนคนอื่นต่อไป สำหรับคนที่ผ่านพ้นไปแล้วก็ช่างเถอะ แต่คนที่ยังมีชีวิตอยู่อีกมากหลาย ย่อมจะประสบกับปัญหาแบบเดียวกัน เราควรจะได้ศึกษาต้นเหตุของเรื่องนั้น เพื่อจะได้ประกาศให้ใคร ๆ รู้ ว่าสาเหตุของเรื่องนั้นมันมาจากอะไร อย่างน้อย ๆ ถ้าเราค้นพบเหตุถูกต้องตามหลักธรรมะ เวลาจะเผาศพเจ้าหนุ่มคนนั้นพิมพ์หนังสือประเภทนั้นแจกไปเสียบ้าง เพื่อให้คนทั้งหลายได้เอาไปศึกษา ว่าการฆ่าตัวตายนั้นเกิดมาจากเหตุอะไร แล้วเราควรจะป้องกันแก้ไปในเรื่องการฆ่าตัวตายนั้นในรูปใด หนังสือประเภทนี้ถ้าได้มีการตีพิมพ์แจกจ่ายในงานศพ ก็จะเป็นประโยชน์แก่สังคมมิใช่น้อย พ่อแม่จะได้เอาไปอ่าน แล้วก็จะได้เป็นบทเรียน อบรมจิตใจลูกหลาน เพื่อให้รู้ความจริงของชีวิต ให้รู้จุดหมายที่ตนได้เกิดมา ให้รู้ว่าตัวอยู่ในโลกเพื่ออะไร ควรใช้ชีวิตในรูปใด เมื่อเขาเข้าใจความจริงของชีวิต ก็จะไม่ไปติดในสิ่งที่ควรติดมากเกินไป ไม่ต้องทำการฆ่าตัวตายในเรื่องที่ไม่สู้จะจำเป็นนัก อันนี้เป็นเรื่อง

น่าคิดน่าตรองอยู่เหมือนกัน อาตมาอ่านข่าวเรื่องอย่างนี้แล้วก็คิดอยู่เสมอ ว่าทำไมคนจึงได้ฆ่าตัวตาย ทำไมจึงได้ทำอาการเช่นนั้นด้วยความโง่ความเขลา เมื่อนั่งคิด นึกไป ก็ได้ พบว่า เป็นความ บกพร่อง หลายอย่าง หลายประการ บกพร่องมากที่สุดก็คือผู้หลักผู้ใหญ่ คือมารดาบิดา ปู่ ตา ย่า ยายทั้งหลายที่ไม่พยายามนำเด็กลูกหลานของตนเข้าหาสิ่งที่ถูกที่ชอบ คือ ธรรมะ ตามปกติเรามีการนำเด็กเข้าหาพระกันน้อย แม้จะนำเข้ามาบ้างก็เด็กตัวน้อย ๆ เช่นบางทีมาฟังเทศน์ยังไม่ค่อยเข้าใจ ครั้นพอโตเป็นหนุ่มเรียกว่าอยู่ในวัยทีนเอจ ซึ่งจำเป็นที่สุดที่จะได้รับการเยี่ยวยาจิตใจ จำเป็นที่สุดที่จะได้รับฟังสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของเขา เรากลับไม่พาเด็กเหล่านั้นมาวัด ไม่สนใจที่จะให้เข้าหาพระ ให้อ่านหนังสือทางศาสนา หรือวิชาประเภทที่จะปลุกปลอบจิตใจให้ก้าวหน้า เด็กของเราจึงไปแสวงหาอาหารใจที่ผิดทาง ไปซื้ออาหารเอาเองตามชอบใจ เป็นอาหารประเภทบูดเน่า เป็นอาหารประเภทที่แสลงกับโรคที่ตัวเป็นอยู่ กินเข้าไปแล้วไม่เกิดประโยชน์แก่ตัว แต่เป็นทุกข์เป็นโทษแก่ชีวิต อันนี้มีอยู่ไม่ใช่น้อย

ก็ในเมืองใหญ่ ๆ เช่นกรุงเทพมหานครของเรานี้ มีอาหารใจประเภทที่ทำลายจิตใจอยู่มากมายทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เด็กหนุ่มเด็กน้อยยังไม่มีสติปัญญาเพียงพอ เป็นพวกที่ชอบทดลอง ชอบศึกษาอยากรู้อยากเรียน เรื่องอยากรู้อยากเรียนนั้นเป็นความดี แต่ว่าไปอยากรู้อยากเรียนในสิ่งที่ไม่ควรเรียน ครั้นเมื่อไปเรียนเข้าแล้ว ก็เลยติดในสิ่งนั้น เมื่อติดแล้วไม่รู้จักแกะออก ไม่มีปัญญาที่จะปลดสิ่งนั้นออกไปจากจิตใจ เหมือนตัวทากตัวปลิงที่มาเกาะผิวหนังแล้วไม่มีปัญญาที่จะปลดมันออก มันก็ดูดเลือดเราจนกระทั่งท้องป่อง แล้วมันก็หลุดไปเอง เวลาหลุดไปมันไม่หลุดไปเฉย ๆ มันทิ้งแผลไว้เป็นที่ระลึก

แก่เราทุกคน เกากันไปคันกันไป บางทีแผลกระเทาะยี่สิบครั้งยังไม่หาย อันนี้มันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิต ในเรื่องจิตใจคนเรานี้ก็เหมือนกัน ถ้าหากว่าเราไปศึกษาทดสอบในสิ่งซึ่งมันไม่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตนั้นมันมีเครื่องล่อเครื่องจูงใจ ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ทำให้เกิดความหลงใหล ทำให้เกิดความมัวเมาในสิ่งนั้น ๆ ด้วยประการต่าง ๆ คนเราในขณะที่เกิดความเพลิดเพลินมัวเมาหลงใหล ย่อมไม่มีปัญญา ไม่มีดวงตาซึ่งประกอบด้วยญาณ ด้วยความรู้ เป็นคนตามืดตาบอดมองเห็นสิ่งนั้นเป็นของดีไปหมดทุกแง่ทุกมุม ไม่นึกว่ามันมีส่วนเสียอยู่ตรงใดบ้าง ไม่เป็นนักศึกษาที่ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบ แต่ว่าไปชอบเสียเรื่องเดียว ไม่ได้ดูทุกด้านทุกมุมของเรื่องนั้น เห็นด้านหนึ่งด้านใดดีก็คิดเสียว่าดีทุกด้าน เลยนึกทึกเอาดีมีประโยชน์ขอบอกชอบใจ ติดพันในสิ่งนั้น ถ้าไม่ได้ดังใจก็มีความทุกข์ความเดือดร้อน เมื่อมีความทุกข์ความเดือดร้อนเกิดขึ้นในใจ ก็ไม่ระบายความทุกข์นั้นแก่ใคร ๆ โดยเฉพาะกับผู้ใหญ่คือมารดาบิดา เด็กไม่กล้าระบายความรู้สึกออกมา เก็บความทุกข์นั้นไว้คนเดียว นั่งซึมบ่อย ๆ ตาเหม่อตาลอย คิดเรื่องอะไรก็ไม่รู้ ชอบเก็บเนื้อเก็บตัว ไม่ชอบสูสีกับใคร ๆ เข้าห้องปิดประตูนอนคนเดียว นอนคิดนอนฝันในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ ไม่บอกให้ใครทราบในปัญหานั้น อันนี้คือการเก็บโรคไว้ในตัว ไม่หาหมอรักษา ไม่กินยาซึ่งเป็นประโยชน์แก่จิตใจ โรคมีแต่ว่าจะกำเริบมากขึ้น ๆ ผลที่สุดก็เตลิดออกไปนอกลู่นอกทางมารดาบิดาพอรู้เรื่อง บางทีก็สายเกินแก้ ไปเอาไกลเสียแล้ว กลับตัวไม่ไหว อันนี้นับว่าเป็นความบกพร่องทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายลูกก็บกพร่อง ฝ่ายผู้ใหญ่ก็บกพร่อง ฝ่ายลูกบกพร่องตรงที่ไม่ปรึกษาผู้ใหญ่ อันเป็นผู้นำในชีวิตของเรา ความจริงเมื่อเรามีปัญหาอะไร เราก็ควรจะเข้าหาผู้ใหญ่ เล่าเรื่องที่เราเป็นทุกข์ให้ท่านฟัง แล้วก็จะได้มีการปรับปรุงแก้ไข

ส่วนผู้ใหญ่นั้นเอาจจะมีการบกพร่องอยู่ที่ตรงนี้ คือว่าเป็นคนชอบดุ ชอบว่า ไม่แสดงไมตรีจิตมิตรภาพกับลูก ๆ ตามสมควร คอยแต่ขึงตา คอยแต่ดุ คอยแต่ว่า มีปัญหาอะไรเกิดขึ้นก็คอยแต่ดุแต่ว่า เด็กก็ไม่กล้าเข้าใกล้ เพราะพูดอะไรออกมาก็ถูกแหวเอาทุกที ดุเอาว่าเอา ไม่ฟังเหตุผล ไม่เอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่เรียนรู้จิตใจของเด็ก ว่ามีความต้องการอะไร มีความรู้สึกอย่างไรในเมื่ออายุอยู่ในวัยนั้นปูนนั้น เราคิดแต่เรื่องของคนแก่คนเฒ่า เมื่อเราคิดแต่เรื่องคนแก่ เราก็ไม่เข้าใจเรื่องของเด็ก ไม่มีอารมณ์ร่วมกับเด็กในบางเรื่องบางประการ เอาแต่ใจตัว ก็เลยเข้ากันไม่ได้ เด็กก็เลยกลัวตัวงอ ไม่พูดไม่กล้าแถลงในเรื่องคับอกคับใจ ก็เลยไปนั่งเป็นทุกข์อยู่คนเดียว อันนี้เป็นความผิดของผู้ใหญ่ที่เป็นมารดาบิดา มารดาบิดาควรจะเป็นเพื่อนกับลูกด้วย เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นเพื่อน เป็นมิตร ถึงคราวงานก็เป็นงาน ถึงคราวเล่นก็เล่นกันบ้าง พูดจาหยอกกันบ้าง คุยกันในเรื่องที่เป็นสาระบ้าง คุยกันในเรื่องสนุกสนานบ้าง ให้เด็ก ๆ รู้สึกว่า ผู้ใหญ่ใน ครอบครัวนั้น เป็นร่มโพธิ์ ร่มไทร ให้ความร่มความเย็นทุกโอกาส เวลาร้อนไปนั่งก็เย็น เวลาฝนตกเข้าไปนั่งก็ไม่เปียกฝน มีอะไรเกิดขึ้นก็เข้าไปปรึกษาหารือได้ เด็กก็สบายใจ เมื่อมีทุกข์มีร้อนก็จะมาบอกมากล่าว เมื่อเราได้รับคำบอกเล่าก็อย่าไปดุไปว่าเขา แต่ว่าควรฟังด้วยความตั้งใจ และเมื่อฟังแล้วก็ควรจะมีอารมณ์ร่วมกับเขาสักหน่อย ที่เรียกว่ามีอารมณ์ร่วมกับเขานั้น หมายความว่าเราพูดในแง่เห็นอกเห็นใจ เช่นลูกชายของเราประพฤติอะไรผิดไป หรือว่าลูกหญิงของเราประพฤติอะไรไม่เหมาะไม่ควร เป็นปากทางแห่งความเสื่อมความเสียหาย เมื่อได้ฟังเรื่องแทนที่เราจะดุจะว่า ว่าการกระทำเช่นนั้นไม่ดี ไม่เหมาะไม่ควร อย่างนั้นอย่างนี้ เป็นลูกนอกคอกนอกวงศ์ เราไปว่าอย่างนั้นไม่ได้ เด็กจะเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เพราะในใจเขามีความทุกข์อยู่แล้ว ถ้าเราเอาน้ำร้อนราดลงไปบนแผลแห่ง

ความทุกข์ แผลก็จะกำเริบมากขึ้น เราควรจะใช้ยาหอมยาเย็นชะโลมจิตใจเขาสักหน่อย เช่นถ้าพูดกับแม่ แม่ก็บอกว่าแม่เห็นใจ ที่ลูกมีความรู้สึกเช่นนั้น เพราะแม่เองก็เคยเป็นเด็กมาเหมือนกัน มีความรู้สึกในรูปอย่างนี้เหมือนกัน ถ้าเราพูดออกไปในรูปเช่นนั้น เด็กได้ฟังแล้วก็เกิดความรู้สึกว่า คุณแม่มีความคิดเหมือนกับตน พอรู้ว่าแม่มีความคิดเหมือนกับตนก็เกิดความรักขึ้นมา เกิดความเคารพขึ้นมาทันที แล้วก็เรามีทางออกอย่างไรบ้าง ที่เราจะชี้แจงให้เด็กเข้าใจ เราก็อธิบายทางออกนั้น ๆ ให้เขารู้ ชี้แจงให้เห็นทั้งคุณทั้งโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ของสิ่งนั้นเพื่อให้เขาพิจารณา เราไม่บังคับให้เขาทำอย่างเราว่า เพราะเด็กสมัยนี้ชอบเสรีภาพ ไม่ชอบการบังคับขู่เข็น เราก็ควรจะบอกว่า ลูกไปคิดให้ดี แม่มีประสบการอย่างนี้มาก่อน เห็นอะไร ๆ มาก่อน ขอให้เจ้าคิดให้รอบคอบ เมื่อคิดได้อย่างไรก็มาบอกให้แม่ทราบในวันหน้า เด็กนั้นก็จะไปคิดไปตรอง ถ้าเป็นเด็กมีปัญญา ไม่เข้าข้างความทุกข์ความเดือดร้อนที่มีในตน คิดเห็นว่ามันเป็นเรื่องเสียหาย เขาก็คงจะเปลี่ยนจิตเปลี่ยนใจหันเข้าหาความถูกความชอบได้ อันนี้เป็นเรื่องที่พอทำได้

ลูกชายก็เหมือนกัน มีเรื่องอะไรเกิดขึ้น ไปปรึกษาทั้งแม่ทั้งพ่อแล้วก็ทำอย่างนั้น เอาความรู้สึกของเขามาใส่ในใจของเรา แล้วพยายามพูดจาแก้ไขแนะนำพร่ำเตือน นอกจากการแนะนำพร่ำเตือนแล้ว เราควรจะพาเขาไปเที่ยวเสียบ้าง เปลี่ยนบรรยากาศ อยู่กับบ้านอยู่กับที่ มีสิ่งที่ประสบพบเห็นอยู่ตลอดเวลา อะไร ๆ ต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องเตือนใจให้นึกถึงสิ่งที่เป็นทุกข์มีอยู่ เราก็ควรจะพรากจิตของเขาให้ห่างจากสิ่งนั้น ด้วยการพาไปเที่ยวตามสถานที่ควรเที่ยว พาไปวัดไปวาก็ดี ชมโบราณวัตถุภายในวัด ดูภาพเขียนดู หรือไปหาพระที่มีความรู้ทางธรรมะ คุยธรรมะกันเสียบ้าง นั่งพักผ่อนหย่อนใจ

จิตใจของคนเรานั้นเมื่อห่างออกไปจากสิ่งใด ความนึกคิดมันก็ค่อยจืดจางออกไปเป็นธรรมดา อยู่ใกล้สิ่งใดนึกคิดในเรื่องใดมาก ก็ย่อมจะไปเกาะไปจับอยู่ในเรื่องนั้น จึงทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนใจ แต่ถ้าหากว่าปล่อยใจออกไปเสียบ้าง ก็จะเป็นทางดี ในเวลาที่เราพาเขาไปเที่ยวไปเตร่ เราก็พยายามพูดจาชักจูงโน้มน้อมจิตใจ ให้มีความคิดความเห็นในทางที่ถูกที่ชอบ มีตัวอย่างอะไรเกิดขึ้นในหน้าหนังสือพิมพ์ หรือเป็นข่าวประจำวัน พอจะเข้ากับเรื่องที่เกิดขึ้นกะเด็กในครอบครัวของเราได้ เราอย่าละเลยเพิกเฉย เราต้องนำเรื่องนั้นมาคุยกัน มาปรับทุกข์กันในระหว่างครอบครัว หลังรับประทานอาหารแล้วเราก็คุยกันได้ บิดามารดาควรจะมีเวลาอยู่กับลูกบ้าง มีอะไรพอจะได้คุยกันปรึกษาหารือกัน บางทีบางครอบครัวทำงานมากเกินไป เอาแต่งานเอาแต่เงิน แต่ไม่นึกถึงจิตใจของลูกเต้า ปล่อยให้อยู่ตามเรื่องตามราว ไม่ได้อบรมแนะนำสั่งสอน แล้วก็พูดว่าฉันมีงานมากเหลือเกิน ไม่มีเวลาจะอบรมบ่มนิสัย อันนี้ไม่ถูกต้อง เป็นหน้าที่ของมารดาบิดา ที่จะต้องเลี้ยงลูกทั้งกายทั้งใจ เลี้ยงกายนั้นมันไม่ยากอะไร เอาอาหารมาทิ้งไว้มันก็กินเอง โตวันโตคืนแต่ว่าเรื่องใจนี่สำคัญ เราจะต้องคอยป้อนคอยเลี้ยงเขา เพื่อให้เขาได้รับอาหารใจที่ถูกทาง ได้เติบโตขึ้นด้วยรากฐานที่มั่นคงตามหลักศีลหลักธรรมทางพระศาสนา เขาก็จะมีปัญญารักษาตนได้ เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นก็ไม่ยึดถือในเรื่องนั้นมากเกินไป เพราะมีรากฐานทางจิตใจพอสมควรแล้ว เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่จะต้องกระทำบ้าง เพื่อเป็นการชักจูงเด็ก ๆ เข้าหาในทางดี เช่นมาฟังเทศน์ในวันอาทิตย์ที่วัดนี้ ถ้าเราชวนลูกที่โต ๆ มาฟังด้วย พามาครั้งแรกเขาอาจจะไม่ตั้งใจฟัง มานั่งเหม่อ ๆ ลอย ๆ ก็ช่างเขาเถอะ หลาย ๆ วันเข้าก็ค่อย ๆ ดีขึ้นไปเอง

ในครั้งพุทธกาลเศรษฐีชื่อ อนาถบิณฑิกะ ซึ่งเป็นอุปัฏฐากสำคัญของพระพุทธเจ้า แกมีลูกหลายคน ลูกหญิงส่วนมากเรียบร้อย อยู่ในโอวาทพ่อแม่ เป็นผู้บรรลุธรรมทั้งนั้น ช่วยงานช่วยการดีมาก แต่ว่าลูกชายนั้นไม่เอาเรื่อง ชอบเที่ยวชอบเล่น ชอบสนุกตามแบบลูกเศรษฐี พระพุทธเจ้ามาที่บ้าน เขาออกไปหลังบ้านเสีย ไม่อยู่เฝ้าพระพุทธเจ้า ไม่ฟังคำสอนที่พระพุทธเจ้าแสดง หลีกพระตลอดเวลา ท่านเศรษฐีนั่งนึกในใจว่า ลูกชายเป็นผู้สืบตระกูล

ส่วนลูกหญิงนั้นจะไปสู่ตระกูลอื่น ตระกูลของเราจะเสียหายก็เพราะลูกประพฤติไม่ดี ทำอย่างไรจะให้ลูกเป็นคนดีขึ้นบ้าง แกก็หาวิธีการให้ลูกไปวัดขนาดถึงกับจ้างทีเดียว บอกให้ไปวัดเป็นการจ้าง ไปแล้วจะให้สตางค์ ให้เงินเท่านั้นเท่านี้ ลูกชายอยากจะได้เงินไปเที่ยว ก็เลยไปเที่ยวนอนอยู่ตามกอไผ่บ้าง ตามใต้ต้นไม้บ้าง ไม่ได้ฟังธรรมอะไร ไปแล้วครึ่งวันกลับมาบอกพ่อว่าไปวัดมา พ่อถามว่าไปวัดเห็นอะไรมั่ง สอบถามก็ได้ความว่าไปจริงก็ให้รางวัล ทีหลังก็จ้างอย่างนั้นเรื่อย ๆ ต่อมาก็จ้างเขยิบขึ้นไปหน่อย ว่าถ้าไปนั่งอยู่ที่พระพุทธเจ้าเทศน์ด้วยแล้วก็จะให้เงินมากกว่านี้ แกก็ไปนั่ง แต่ว่าไม่ได้ความอะไรหรอก ไปนั่งใจเหม่อใจลอย ไม่รู้รสธรรมะที่พระพุทธเจ้าแสดง พระ-พุทธเจ้าก็รู้ เลยแสดงวกวนเสียไม่ให้รู้เรื่อง เศรษฐีก็ให้เงินน้อย ๆ ต่อมาก็บอกว่าไปฟังให้รู้เรื่องให้เข้าใจ นำมาคุยให้พ่อฟังได้แล้วละก็จะให้เงินมากกว่านี้

วันหนึ่งไปนั่งฟัง พระผู้มีพระภาคแกล้งเทศน์ให้เข้าใจ ให้รู้เรื่อง ผลที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรม คือได้ปัญญา ได้เห็นความจริงในธรรมะ เห็นประโยชน์ของธรรมะว่ามีประโยชน์แก่ชีวิตอย่างไร พอใจในการที่จะปฏิบัติธรรมะตลอดไป วันนั้นก็เลยนอนที่วัด รุ่งเช้าพระพุทธเจ้าไปที่บ้าน อุ้มบาตร

ตามหลังไปเลย นึกไปตลอดทางว่าอย่าให้พ่อพูดเรื่องเงินเรื่องทองเลยขายหน้าเหลือเกิน ที่จ้างเราให้ไปวัดฟังธรรมเทศนา นึกอยู่ตลอดทาง ท่านเศรษฐีก็รู้จิตวิทยาดีเหมือนกัน เมื่อเห็นลูกอุ้มบาตรตามหลังพระพุทธเจ้าแล้วก็เลยไม่พูดอะไร เพียงแต่ยิ้ม ๆ แสดงความชอบใจ ที่ลูกได้เข้าถึงพระ มีพระอยู่ในใจ เวลาพระพุทธเจ้าฉันอาหาร เจ้าลูกชายก็เข้าไปกุลีกุจอปฏิบัติพระพุทธเจ้าตลอดเวลา เมื่อพระองค์ฉันอาหารเสร็จแล้ว เขาก็อุ้มบาตรไปส่งจนถึงวัดพระผู้มีพระภาค ท่านเศรษฐีก็สบายใจ เพราะลูกชายพ้นแล้วจากขุมนรก มาเดินอยู่ในทางแห่งความเจริญของชีวิตของการงาน อันนี้เป็นเรื่องตัวอย่าง ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่มีความรักลูกต้องช่วยลูกให้พ้นจากอบาย สิ่งใดที่จะเป็นความเสื่อมความเสีย ก็ต้องพยายามพูดจาแนะนำพร่ำเตือนให้เขาเข้าใจ โดยเฉพาะสมัยนี้ อยากจะเตือนญาติโยมสักหน่อยว่า ภัยอันตรายมีมาก บ่อนรกเขาขุดไว้มากเหลือเกิน ถ้าลูกชายลูกหญิงของเราเดินไม่ดี อาจจะตกลงไปในบ่อนั้นเมื่อใดก็ได้ เพราะฉะนั้นเราจะต้องคอยบอกคอยเตือนไว้ตามลำดับ ค่อย ๆ สอนค่อย ๆ เตือน ไม่ใช่สอนกันทีเดียวเรื่องใหญ่เรื่องยาว แต่ค่อยพูดค่อยจา แม้เราสนทนากันระหว่างพ่อกับแม่ ก็ต้องนึกว่าจะสนทนากันเรื่องอะไร ที่จะเป็นการตีวัวกระทบคราดให้ลูกได้ฟัง ฟังแล้วจะได้เกิดความคิด จะได้เอาไปนึกคิดพิจารณา เพื่อใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตต่อไป เราจึงต้องหาเรื่องสนทนากันบ่อย ๆ ต่อหน้าลูกชายหญิง เด็กได้ฟังบ่อย ๆ จิตใจก็โน้มน้อมไปในทางดี

คนเรานั้นอยู่ใกล้สิ่งใดก็เป็นเช่นนั้น เหมือนเถาวัลย์อยู่ใกล้ต้นไม้อันใดก็ไปพันต้นไม้นั้น จิตใจของคนเราทั้งหญิงทั้งชายมีสภาพเช่นเดียวกัน คืออยู่ใกล้สิ่งใดก็พัวพันสิ่งนั้น เด็ก ๆ ของเราถ้าไปเดินกับคนที่ประพฤติเสียหาย ไม่เท่าใดก็จะเป็นคนเสียไป แต่ถ้าไปเดินร่วมกับคนที่ประพฤติดีประพฤติงาม

เขาก็จะกลายเป็นคนดีไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเราจึงควรจะระมัดระวัง ให้เขาได้เดินร่วมกับคนดีไว้ เวลาเขาพาเพื่อนมาหามาสู่ เราก็ต้องพิจารณา เราไม่รังเกียจในการที่ลูกเราไปคบเพื่อน แต่เราต้องสังเกตดูว่าเพื่อนที่ลูกนำมานั้นมีความคิดอย่างไร มีความรู้สึกอย่างไร ศึกษาเรื่องอะไร สภาพความเป็นอยู่ในครอบครัวเขาเป็นอย่างไร ทำไมจึงจะรู้เรื่องนี้ได้ เราก็ต้องเข้าคลุกเป็นกันเองกับเพื่อนของลูก หาโอกาสคุยด้วย สนทนาด้วย เพื่อล้วงความรู้สึกนึกคิด เพื่อสัมภาษณ์ถึงชีวิตจิตใจของเด็กคนนั้น ว่าเขามีความรู้สึกมีความคิดความเห็นอย่างไร มีการเป็นการอยู่อย่างไร สภาพครอบครัวของเขาเป็นอย่างไร เราคุยกันอย่างเป็นกันเอง เราก็พอจะรู้ความจริงจากเด็กคนนั้นได้ เมื่อรู้ความจริงแล้ว ถ้าเห็นว่าจะเป็นพิษเป็นภัย เราก็ค่อย ๆ กระซิบลูกเราให้เกิด ความ รู้สึก เพื่อจะ หลีกเลี่ยง จากสิ่ง เหล่านั้น คนที่ ไปเที่ยว เมืองเหนือ เชียงใหม่ ลำพูน จะมีประเพณีอันหนึ่ง คือว่าเราไปคุยกับสุภาพสตรีลูกสาวบ้านนั้นได้ คนบางกอกคนภาคใต้เราไปเที่ยว นึกว่าพ่อแม่เขาไม่อยู่ พอเราขึ้นไปพ่อแม่ก็หนีไป คุยกันได้ตามชอบใจ นึกอย่างนั้น ความจริงผิด พ่อแม่เขาไม่ได้หนีเราไปไหนหรอก แต่ว่าเป็นคนมีมรรยาท พอเห็นคนมาจะคุยกับลูกสาวก็ถอยไปหน่อย แต่ความจริงถอยไปอยู่หลังม่าน ไปอยู่หลังฝาเรือน ไปแอบฟังอยู่ ฟังว่าคุยอย่างไร คุยเรื่องอะไร เสียงเป็นอย่างไร กิริยาท่าทางเป็นอย่างไร เขาคอยฟังคอยสำเหนียก ครั้นเมื่อคนนั้นลงจากเรือนไปแล้ว เขาจะเรียกลูกมาเตือน บอกว่าคนคนนี้แม่ดูแล้วมันไม่ค่อยดี นิสัยใจคอไม่น่าไว้วางใจ การพูดก็ไม่ค่อยเป็นสาระ ไม่ค่อยมีความหมาย เป็นคนพูดตามอารมณ์ไม่ค่อยมีเหตุผล ถ้าเขามาวันหลังก็ต้องระวังหน่อย อันนี้เรียกว่าทำตามหน้าที่ ระมัดระวังลูกของตัวกลัวจะเป็นภัย แล้วก็ไม่ค่อยจะเสียหายถ้าระวัง

อย่างนั้น อันนี้เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า มารดาบิดามีหน้าที่อย่างไรกับลูกของตัว

ฝ่ายเราที่เป็นเด็กคนหนุ่มคนสาว ที่มาฟังเทศน์อยู่ในที่นี้ หลวงพ่อก็ใคร่จะแนะนำตักเตือนในฐานะเป็นลูกเป็นหลาน ว่าเราควรจะคิดถึงอนาคตของชีวิตให้มาก นึกถึงพ่อแม่ นึกถึงครอบครัววงศ์ตระกูล เด็กที่ทำลายตัวเอง เช่นว่าฆ่าตัวตายโดยไม่ได้เรื่องอะไรนั้น ก็เพราะว่ามีความรักในพ่อแม่น้อยไป มีความรักต่อวงศ์ตระกูลน้อยไป แต่ว่าไปรักสิ่งที่ไม่ควรรักมากเกินไป เช่นว่าไปมีคนรักแล้วก็รักเอาเสียจนหมดหัวใจ ไม่มีความรักไว้เผื่อพ่อแม่ ไม่เผื่อครอบครัววงศ์ตระกูล ไม่เผื่อสิ่งอื่นที่เกี่ยวข้องกับเรา เราไปรักเขาจนสุดจิตสุดใจ ถ้าจะพูดออกเป็นถ้อยคำภาษารักก็พูดได้ว่า "ฉันอยู่ไม่ได้ถ้าปราศจากเธอ" อย่างนี้เขาเรียกว่าพูดด้วยความหลง พูดด้วยตัณหาราคะ ไม่ได้พูดด้วยเสียงที่เกิดจากน้ำใจอันแท้จริง เป็นการพูดออกไปเพื่อเอาใจคนที่รักบางทีอาจจะไม่จริงก็ได้ แต่พูดออกไปตามภาษาหนังสือที่อ่านเล่นเท่านั้นเอง นึกว่าเป็นคำพูดที่หวานหูผู้ฟังแล้ว แต่ไม่นึกว่าคำพูดเช่นนั้นมันเป็นยาพิษเป็นน้ำตาลที่เจือด้วยยาพิษอยู่มาก คนฟังก็เข้าใจผิดอีกเหมือนกัน ทั้งสองฝ่ายนั่นแหละ ฟังแล้วก็ภูมิใจ ภูมิใจว่าเขารักฉันจริง เขามอบชีวิตจิตใจให้กับฉัน เขาพูดว่าถ้าไม่มีเธอฉันมีชีวิตอยู่ไม่ได้ ก็แปลว่ารักสุดชีวิตจิตใจแล้ว เราก็ต้องรักเขาสุดชีวิตจิตใจ เลยทุ่มไปหมดตัว เทกะเป๋าเลย มีร้อยหนึ่งเทออกหมดเหลือแต่กะเป๋าเปล่าๆ อย่างนี้เรียกว่าลงทุนมากไปหน่อย ผลที่จะได้มันจะไม่คุ้มกับที่ลงทุน เพราะฉะนั้นเราอย่าลงทุนให้มันมากอย่างนั้น ถ้ามีใครมาพูดจาเกาะแกะแทะโลมกับเรา เช่นพูดเรื่องรักเรื่องใคร่ เราก็ควรจะบอกว่ายังไม่ถึงเวลา เวลานี้เรายังเป็นเด็ก ยังอยู่ในวัยของการศึกษาเล่าเรียน หน้าที่

สำคัญของชีวิตเวลานี้คือเรียนให้จบ ครั้นจบการศึกษาเล่าเรียนแล้ว ออกไปทำงานทำการแล้ว จึงค่อยพูดกันใหม่ในเรื่องนี้ ถ้าจะรักจะชอบก็ไม่ว่า แต่ว่าเก็บไว้ในใจเถอะไม่ต้องเอามาอวดให้ฉันดู ฉันยังไม่มีเวลาจะดู เพียงแต่ดูหนังสือเวลาก็ไม่พอแล้ว จะไปดูเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ อะไรได้ เราพูดอย่างนั้นออกไปเสียบ้างก็จะรู้สึกว่าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ขึ้นมาสักหน่อย คนที่รักเราอาจจะรักเราเพิ่มขึ้นก็ได้ เพราะว่าเห็นว่าเป็นคนมีความคิดเป็นหลักเป็นฐาน ถ้าหากว่าเราพอจะแนะนำเขาได้ เราก็ควรจะแนะนำว่า เธอก็เหมือนกันแหละหน้าที่เวลานี้คือการศึกษาเล่าเรียน ไม่ใช่หน้าที่ไปคิดเรื่องรักเรื่องใคร่ ปัญหาระหว่างเพศ แต่การคิดถึงการศึกษาเล่าเรียน คุณพ่อคุณแม่ท่านรักเรา ท่านส่งเรามาหาวิชาความรู้ เพื่อให้เราเป็นผู้มีปัญญา เติบโตขึ้นจะได้ทำมาหากินตั้งเนื้อตั้งตัวได้เป็นหลักเป็นฐาน แต่ถ้าเราไม่เล่าไม่เรียน เอาจิตใจไปฟุ้งเฟ้อในเรื่องที่ไม่เข้าเรื่อง ท่านจะเสียใจ ใคร ๆ ที่จะรักเราจริง ๆ เหมือนพ่อแม่นั้นไม่มีหรอก อย่าเข้าใจผิด ว่าคนนั้นรักเราคนนี้รักเรา มันเป็นคำพูดที่เรียกว่าปั้นขึ้นเพื่อหลอกเราเท่านั้นเอง เนื้อแท้นั้นความรักของพ่อแม่นั่นแหละรักจริง เราจึงควรเอาความรักฝากไว้กับท่านก่อน ยังไม่ถึงเวลาอย่าไปถอนเอามาให้คนอื่น เราพูดกันในรูปอย่างนั้น ถ้าพูดกันอย่างนั้นมันค่อยเข้าใจขึ้นแล้วก็ตีตัวห่าง ๆ อย่าใกล้ชิดสนิทสนมมากเกินไป เป็นผู้หญิงก็ต้องไว้เนื้อไว้ตัว เรามันเหมือนเพชรราคาแพง ถ้าแตกร้าวเพียงนิดหน่อยราคามันก็ตกไป และควรจะหาเรือนแหวนที่เหมาะสมกัน ถ้าแหวนมันไม่สมกับตัวที่เอาไปวางมันก็ไม่คู่ควรกัน เวลานี้ตาเรามันยังเล็ก ยังไม่มีปัญญาจะวินิจฉัย ว่าอะไรถูกอะไรผิดอะไรควรอะไรไม่ควร จึงควรจะมอบให้ผู้ใหญ่เป็นผู้นำทาง เรามีหน้าที่ศึกษาวิชาความรู้เล่าเรียนไป จนกว่าจะจบ ครั้นเมื่อจบแล้วทำงานทำ

การเป็นหลักเป็นฐาน จึงค่อยจะคิดในเรื่องอื่นต่อไป มีอยู่ไม่ใช่น้อยที่มีความรักกันในวัยเด็ก แต่พอเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จืดจางกันไป หรือว่าเบื่อหน่ายกันไปเอง ทีนี้เมื่อฝ่ายหนึ่งเบื่อหน่ายไปอีกฝ่ายหนึ่งก็เสียใจ ความจริงมันเป็นอารมณ์ของเด็ก ๆ เท่านั้น ไม่ใช่เป็นความรักที่มีปัญญา แต่เป็นความรักที่เจือด้วยโมหะ ด้วยความหลงด้วยความเข้าใจผิดโดยประการทั้งปวง จึงควรจะระมัดระวังในเรื่องอย่างนี้ โดยเฉพาะคนหนุ่ม ๆ ต้องระวัง อย่าเอาชีวิตจิตใจไปฝากไว้ ในเรื่องนั้นมากเกินไป เรียกตามภาษาวรรณคดีว่า อย่าถอดเอาหัวใจไปฝากไว้กับคนอื่น คนไม่มีหัวใจนี่มันลำบาก พอเขาจับหัวใจได้ถูกบีบก็ตายเท่านั้นเอง ดูเรื่องรามเกียรติ์ทศกรรณ์มันเป็นยักษ์ใหญ่จริง แต่ไม่มีหัวใจ ถอดหัวใจใส่กล่องไปฝากไว้กับฤษี หนุมานแกรู้แกว ว่ายักษ์นี้ไม่มีหัวใจอยู่ในตัว เลยไปปลอมตัวเป็นศิษย์พระฤษีพักเดียว ฤษีหลงลมลิงน้อยก็เลยมอบกล่องหัวใจให้ลิงไป ลิงเอาไปสู่สมรภูมิ แล้วก็พอออกรบเอาหัวใจกล่องนั้นมาสั้นพักเดียว ยักษ์ชักดิ้นชักงอถึงแก่ความตาย ทศกรรณ์มันตายเพราะเรื่องอะไร ตายหมดราคาเพราะว่า เอาหัวใจไปเที่ยวฝากไว้คนอื่นนั่นเอง

เราเป็นเด็กก็เหมือนกัน หนุ่ม ๆ สาว ๆ อย่าเอาหัวใจไปฝากไว้กับคนอื่น อย่าไปเขียนว่า หัวใจของฉันมอบไว้แก่เธอแล้ว สุดแล้วแต่เธอจะบีบคั้นตามชอบใจ แบบนี้มันก็ตายราบไปเท่านั้นเอง เพราะไปถอดให้เขาหมดแล้ว มันไม่ได้เรื่องอะไร เราอย่าไปถอดไว้อย่างนั้น แต่เราจะต้องเป็นตัวเอง เป็นตัวเองนี้หมายความว่าอย่างไร หมายความว่าเรามีความเข้มแข็งมีความหนักแน่นอดทน เราใช้ปัญญาใช้เหตุผล ไม่ทำอะไรตามอารมณ์และสิ่งแวดล้อม เราต้องมีอุดมการณ์ประจำชีวิต เราต้องรู้ว่าเราเกิดมาเพื่ออะไร

เราอยู่เพื่ออะไร สิ่งที่เราควรทำให้มากในขณะนี้คืออะไร อนาคตชีวิตของเรา ขึ้นอยู่กับอะไร แล้วจะเป็นไปในรูปใด ต้องคิดในรูปอย่างนั้น เราไม่ได้เกิด มาเพื่อหาความสนุกเพื่อเล่น เพื่อความเบิกบานใจ **แต่เกิดมาเพื่อใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์** ก็ชีวิตจะเป็นประโยชน์นั้นต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาหา วิชาความรู้ใส่ตัวให้มาก ๆ จะต้องฝึกฝนให้เป็นคนสามารถใช้มือใช้สมอง ใช้ ความคิดความอ่าน เพื่อประกอบการงานอันเป็นอาชีพต่อไป และเราจะต้องมี หลักใจ มีรากฐานมั่นคงในทางจิตใจ ไม่ประพฤติปฏิบัติอะไรที่เรียกว่านอก ลู่นอกทาง ให้นึกถึงคุณพ่อคุณแม่ให้มาก ว่าพ่อแม่นี้รักเราเหลือเกิน เสีย สละทุกอย่างเพื่อเรา เราจะเอาอะไรก็ได้ดังใจ ขอเงินก็ให้เงิน ขอเสื้อก็ให้ เสื้อ ขอสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้น เราควรจะตอบแทนน้ำใจของท่าน ด้วยการตั้งใจ ศึกษาเล่าเรียน ไม่เหลวไหล ไม่ประพฤติอะไรนอกทาง ซึ่งจะทำให้ท่าน น้อยใจในภายหลัง อันนี้เป็นเรื่องที่ควรคิดไว้บ่อย ๆ

มีเด็กคนหนึ่งมาจากปักษ์ใต้ มาเรียนกรุงเทพ ฯ มาสอบเข้าชั้นเตรียม แต่ว่าสอบเข้าไม่ได้สอบไม่ได้ก็บอกคุณพ่อว่าสอบไม่ได้ แต่ต้องกวดวิชา ต้องเสียเงินเท่านั้นเท่านี้ พ่อก็ส่งเงินมาให้ เขาเรียนกวด แต่ว่าไม่ได้ไปกวด หรอก ได้เงินมาแล้วก็เที่ยวเล่นสนุกสนานเรื่อย ๆ ไป ปีหนึ่งผ่านไป ก็เรียน กวดกันต่อไปอีก บอกว่าไม่เอาแล้วทีนี้สมัครสอบแปดทีเดียวไม่ต้องไปเรียน เรียนก็เรียนลัดดีกว่า พ่อก็ให้เงินมา เรียนลัดต่อไปอีกปีหนึ่ง พอปีหนึ่งจบ ขอเงิน บอกว่าสอบได้แล้ว จะเข้ามหาวิทยาลัยแล้ว พ่อก็ให้เงินมา มาเรียน อยู่ปีหนึ่ง ความจริงไม่ได้เรียนอะไร ก็นึกว่ากลับไปเยี่ยมบ้านเสียที แล้วก็ กลับไปเยี่ยมบ้าน ไม่ไปคนเดียวพาแฟนไปด้วย แล้วก็พาลูกน้อยไปด้วยคน หนึ่ง พอไปถึงบ้านพ่อก็พูดว่า เออมึงไปเรียนสามปีได้มาคนหนึ่ง เอามาให้

กูเลี้ยงอีก ลูกอะไร พ่อว่าลูกอย่างนั้น ลูกนั่งยิ้มเฉยไม่ว่าอะไร ให้พ่อเลี้ยงหลานต่อไป แล้วก็เลยไม่ได้เรื่องอะไร นี่เป็นความผิดของใคร ความจริงพ่อก็ผิดเหมือนกัน ความจริงพ่อเป็นคนเข้าวัดอยู่มาก พระมาอยู่กรุงเทพตั้งหลายองค์ ไม่เคยสืบจากพระว่าลูกมันอยู่อย่างไร เรียนอย่างไร เชื่อลูกเสียร้อยเปอร์เซ็น นี่ก็เสียเหมือนกัน พ่อแม่เชื่อลูกมากเกินไปไม่สอบไม่ถามผลที่สุดก็เสียคน พระท่านไปท่านบอกว่า ทำไมไม่ถามฉันมั่ง ฉันรู้ว่ามันอยู่อย่างไร จะบอกมาตัวไม่ถามก็กระไรอยู่ ช่างไม่สืบไม่ถามเสียเลย บอกว่านั่นแหละเรามันถูกลูกชายต้มเสียแย่ไปเลย ว่าช่างหัวมันเถอะดีหน่อยที่ปลงตกถ้าปลงไม่ตกก็คงตรอมใจ เป็นโรคหัวใจวายกันเท่านั้นเอง อันนี้แหละมันสำคัญ.

เพราะฉะนั้น พวกเราที่เป็นเด็ก ๆ นี่หนูจำไว้ เราต้องรักพ่อแม่ให้มาก สิ่งใดที่มันไม่เหมาะไม่ควรเราอย่าประพฤติ พ่อแม่ท่านขอร้องเราในเรื่องอะไร เราก็ต้องพยายามทำตามในเรื่องนั้น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ มีความสามารถดี แล้วก็มีความประพฤติดีเป็นรากฐานไว้ เมื่อเติบขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นคนดีต่อไป อันนี้เป็นเรื่องสำคัญอยู่ เด็กที่ไปทำลายตัวเองดังที่เป็นข่าวนั้นก็เพราะขาดสิ่งเหล่านี้ ไม่มีรากฐานทางจิตใจเพียงพอแล้วก็ห่างพ่อห่างแม่ พ่อแม่ก็ไม่ได้ดูแลให้เรียบร้อย เลยอยู่ในสภาพเช่นนั้นถ้าสมมติว่าพ่อแม่อยู่บ้านนอก ส่งเด็กมาไว้ในกรุงเทพ ฯ ก็ต้องฝากฝังใคร ๆ ไว้บ้างให้ดูแลมีสุขทุกข์อะไรก็คอยแนะคอยเตือนบ้าง ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเป็นผู้เอาใจใส่ อย่างนี้จึงจะปลอดภัย จะไม่เกิดความเสียหายในชีวิตประจำวัน อันนี้เป็นเรื่องนำมากล่าวให้ญาติโยมได้ฟังไว้

เมื่อรวมความเรื่องนี้ก็ว่าเรามันขาดธรรมะเป็นหลักรักษาจิตใจ ไม่มีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองใจ ไม่รู้ว่าชีวิตนี้คืออะไร สิ่งทั้งหลายที่เป็นอยู่ในโลกนี้มันเป็นอย่างไร กฎธรรมดาที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ เราได้พิจารณาที่ท่านสอนว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตา เป็นหลักสำคัญที่สุดซึ่งเราควรจะได้นำมาพูดมาคุยกันบ่อย ๆ ในครอบครัว แม้เด็ก ๆ ฟังก็จะเกิดประโยชน์ คือจะมีปัญญาในธรรมชาติธรรมดา จะได้มองเห็นสิ่งทั้งหลายว่ามันมีสภาพอย่างไร เราเล่นดอกกุหลาบ เราเล่นกล้วยไม้ เราเลี้ยงปลาไว้ในบ้าน ทำสนามหญ้าสวย ๆ มีอะไร ๆ ไว้ประดับไว้ดูเล่น อย่าเพียงแต่ดูเฉย ๆ ดูให้มันเป็นธรรมะด้วย เอาสิ่งเหล่านั้นเป็นโรงเรียนสอนธรรมะแก่เด็ก ๆ ของเราในครอบครัว เช่น เราเล่นดอกกุหลาบ ปลูกกุหลาบไว้ดูดอกมัน ต้นกุหลาบที่ปลูกนั้นมันมีความเปลี่ยนแปลง เจริญขึ้นถ้าเราใส่ปุ๋ยดี ๆ ออกดอกสวยงาม เวลาออกดอกนี่เราให้เด็กดูบ้าง ดอกมันเริ่มออกแล้วเป็นดอกตูม แย้ม บาน แล้วต่อจากนั้นมันเป็นอย่างไร ถ้าสมมติว่าเราไม่เก็บไปใส่แจกันบูชาพระ หรือวางบนโต๊ะในห้องรับแขก เวลาดอกมันเหี่ยวกลีบมันไปไหน เราควรเรียกเด็กมาดูบ้าง มาดูว่า นี่ดูดอกกุหลาบนี้ซิ เมื่อก่อนมันเป็นดอกตูม แย้ม บาน ครั้นบานเต็มที่แล้วมันเป็นอย่างไร มันเหี่ยวแห้ง กลีบหล่นลงไปอยู่ที่โคนต้น ร่วงโรยไปตามธรรมดา อันนี้มันเป็นกฎอันหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ว่าอะไรเกิดมาแล้วมันต้องเป็นอย่างนี้ ชีวิตของลูกของพ่อแม่ก็ต้องเป็นอย่างนี้ พ่อแม่นี่อายุมากขึ้นทุกวัน ร่างกายก็เปลี่ยนแปลงไป แล้ววันหนึ่งก็อาจจะถึงความตาย ลูก ๆ เวลานี้พ่อแม่ยังอยู่เรียบร้อย เหมือนกับต้นโพธิ์ยังอยู่ใบก็เรียบร้อย เราก็ไปนั่งใต้ต้นโพธิ์อย่าไปนอนให้มันหลับเล่นไปเสียเฉย ๆ แต่เข้าไปเพื่ออ่านหนังสือท่องตำรา หาความรู้ใส่ตัว แม้ว่าต้น

โพธิ์นั้นจะตายไปเราก็ได้ประโยชน์ พ่อแม่ท่านลาเราจากไปวันใดเราก็อยู่ได้ เราต้องเลี้ยงตัวเองพึ่งตัวเอง ให้ดูลูกแมวลูกสุนัขที่เราเลี้ยงไว้ในบ้านบ้าง เอามาเป็นบทเรียนสอนเด็กบ้างก็ได้ บอกว่าดูลูกแมวตัวเล็ก ๆ มันกินนมแม่ แต่ว่าพอโตแล้วมันไม่เคยมาวิงวอนขอนมแม่กิน มันไปหานกหาหนูกินมันเอง ลูกสุนัขเมื่อเล็กมันกินนมแม่ โตแล้วมันก็ไปหากินของมันเอง มันอยู่ได้เต็มบ้านเต็มเมือง ถูกรถชนตายบ่อย ๆ เราเป็นคนประเสริฐกว่าสัตว์เดรัจฉาน เมื่อเติบโตขึ้นต้องพึ่งตัวเอง เราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าสอนว่า ตนเป็นที่พึ่งของตน ในเมื่อเป็นเด็กนี้ต้องพึ่งอยู่อื่นในบางเรื่อง แต่ว่าต้องพึ่งตนเองในการเรียน ครูอาจารย์เป็นเพียงผู้ชี้ทางให้ แต่หน้าที่การเรียนการศึกษาเป็นหน้าที่ของเราผู้เรียนเอง

ถ้าเราคิดจะช่วยตัวเองพึ่งตัวเองในกาลต่อไปข้างหน้า ต้องเตรียมตัวให้พร้อมตั้งแต่เวลานี้ ต้องตั้งใจเรียนตั้งใจศึกษา อะไร ๆ มันไม่แน่นอน ไม่ใช่เป็นการพูดแช่งตัวเอง คนบางคนกลัวไปเสียอีก พอพูดเรื่องจะตายแล้วหาว่าพูดเรื่องเป็นลางแล้ว แช่งตัวเองเข้าไปแล้ว ที่เขาว่าถือโชคถือลางไม่เข้าเรื่อง แช่งไม่แช่งมันก็ตายวันยังค่ำ มันต้องเจ็บต้องไข้มันเป็นเรื่องธรรมดาคนเรามันก็ต้องเป็นอย่างนั้นแหละ แต่ว่าเราควรจะพูดความจริงให้เด็กฟังเสียบ้าง เพื่อให้เขารู้ว่าชีวิตไม่แน่นอน ฐานะไม่แน่นอน เรามีบ้านอยู่สบายมีรถยนต์ใช้ มีงานมีการทำ สิ่งเหล่านี้มันแน่นอนเมื่อไหร่ เงินทองมันก็ขึ้น ๆ ลง ๆ อัตราแลกเปลี่ยนก็ไม่แน่นอน วันนี้แลกได้ยี่สิบบาทต่อเหรียญ พรุ่งนี้อาจจะลดลงไปสิบแปดก็ได้ อาจจะขึ้นไปยี่สิบเอ็ดบาทก็ได้ มันมีเรื่องอะไรแน่นอนบ้าง อันนี้เป็นหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ เราควรจะรู้

เรื่องนี้ไว้ และเมื่อสิ่งใดเปลี่ยนแปลงไปแล้ว อย่าไปคิดให้มันมาก เช่นว่า เราเลี้ยงสัตว์ไว้ในบ้าน เด็กบางคนรักสัตว์ รักแมว รักสุนัข เวลาแมวตายไปสุนัขตายไปก็เสียอกเสียใจ อย่าว่าเด็กเลยผู้ใหญ่ยังร้องไห้เลย อาตมามีพระเพื่อนองค์หนึ่งสมัยก่อนนี้มาอยู่เรียนหนังสือที่วัดสามพระยา วันนั้นปิดประตูเงียบเทียว ไม่เปิดประตูคุยด้วย ไปเคาะ ๆ ก็เลยเปิดประตูออกมา ตาแดงกล่ำถามว่าเป็นอย่างไร เป็นโรคตาแดงหรือว่าเป็นอย่างไร ประเดี๋ยวก็ปล่อยโฮออกมา ถามว่าเรื่องอะไร ร้องไห้เรื่องอะไร แมวที่ผมเลี้ยงไว้ตายเสียแล้ว ว่าอย่างนั้น แมวตายนี่น้ำตาไหลได้มันเรื่องอะไร เรียนธรรมะเพื่ออะไร อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ท่องเสียเกือบล้มเกือบตาย พอแมวตายร้องไห้แล้ว แล้วมันเรื่องอะไร ก็เลยเทศน์กันใหญ่ ผลที่สุดก็หยุดไป วันหลังคุยกันอีก ถามว่าเป็นอย่างไร เอ็นดูมัน เอาข้าวให้มันกินทุกวัน ๆ วันนั้นเอาข้าวคลุกปลาเรียกให้มันมากินมันไม่มากินแล้ว ตามไปดูเห็นมันนอนตายอยู่ที่ข้างถนน สงสารมันเหลือเกินว่าอย่างนั้น อย่างนี้แหละคนใจอ่อน อ่อนเกินไปหวั่นไหวเกินไป ไม่ได้นึกว่าแมวที่ฉันเลี้ยงมันจะตายสักวันหนึ่ง สุนัขที่เลี้ยงไว้ก็อาจจะตายไปสักวันหนึ่งแล้วตัวเราก็เหมือนกัน อาจจะตายไปสักวันหนึ่ง เราควรจะใช้ชีวิตเมื่อยังไม่ตายนี้ให้เป็นประโยชน์ ด้วยการกระทำคุณงามความดี มีอะไรที่จะต้องทำวันนี้ทำทันทีอย่าช้าอยู่เป็นอันขาด เราพูดเราคุยกับเด็ก ๆ ของเราในรูปอย่างนี้เพื่อให้เกิดปัญญา ให้เกิดรากฐานที่ดีงามในทางด้านจิตใจ เขาก็จะมองเห็นความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งหลายไว้ จะเป็นคนที่รู้จักปล่อยวางไปตั้งแต่ตัวน้อย ๆ ไม่ยึดไม่ถืออะไรมากเกินไป ถ้าพูดตามหลักธรรมะชั้นสูงก็เรียกว่า **รู้จักทำจิตให้มันว่าง** เสียบ้าง ตั้งแต่เริ่มต้นของชีวิต เมื่อโตขึ้นก็จะไม่ยึดไม่ถือ

อะไรมากเกินไป สูญเสียอะไรไปก็ไม่ถึงกับว่าฉันสูญเสียหมดทั้งชีวิต ความจริงที่สูญไปนั้นนิดหน่อย

สมมติว่าเรามีเงินอยู่หนึ่งร้อยบาท สูญไปเสียเก้าสิบเก้าบาท ยังเหลืออยู่ตั้งบาท บาทหนึ่งที่เหลือก็กำไรแล้ว เพราะว่าเมื่อเกิดมานี่มีอะไร มาตัวเปล่าแท้ ๆ สักครึ่งสตางค์ก็ยังไม่มีเลย นี่มันเหลืออยู่บาทหนึ่งก็ควรดีใจว่ายังมียังเหลืออยู่อีกบาทหนึ่ง บาทนี้แหละฉันจะต่อให้มันเป็นสิบเป็นร้อยต่อไป ฉันจะไปนั่งเสียใจให้มันหม่นหมองทำไม มองแล้วก็สบายใจ คิดได้อย่างนี้ก็เพราะว่าได้คิดถึงคติธรรมดาบ่อย ๆ มองเห็นสภาพของสิ่งทั้งหลายว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาบ่อย ๆ เป็นเรื่องที่ควรจะได้สนทนากันในเรื่องอย่างนี้ แล้วเรื่องความจริงสามประการนี้เราจะพูดที่ไหนก็ได้ พูดในครัวก็ได้ พูดที่โต๊ะกินข้าวก็ได้ พูดในสนามหญ้าก็ได้ เพราะสาธิตมันมีตลอดเวลา แบบสาธิตมีทั้งนั้น หญ้าตาย ใบไม้เหี่ยวของนั้นของนี้เปลี่ยนแปลงนั่นคือตัวอย่างแบบสาธิต ซึ่งเราจะหยิบยกขึ้นมาพูดกับเด็กได้ทุกโอกาส ขออย่างเดียวแต่ว่าให้ขยันพูดจากันในเรื่องสัจจธรรม ในเรื่องความจริงกันเสียบ้าง เพื่อให้เด็กเราได้รู้ความจริงถึงแม้ว่าจะไม่เข้าใจซึ่งแต่ว่าได้ฟังไว้ก่อน เป็นการปูพื้นฐาน ครั้นเมื่อเขาเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็พอคิดได้ สิ่งอันใดที่เราได้รับเมื่อเป็นเด็ก ฝังลึกอยู่ในหัวใจของเรา เวลาโตขึ้นเอามานึกมันก็ซาบซึ้ง

มีหลายอย่างที่อาตมาได้รับรู้ในสมัยเมื่อเป็นเด็กน้อย ๆ คุณยายแกพูดให้ฟัง สิ่งเหล่านั้นเมื่อฟังสมัยเป็นเด็กไม่ได้เรื่องอะไร แต่ว่าเมื่อโตขึ้นได้อ่านหนังสือธรรมะอะไรเข้า ก็ย้อนไปถึงคำพูดคุณยายที่พูดให้ฟังเมื่อเป็นเด็ก ๆ ก็ได้ความรู้ว่าเป็นธรรมะทั้งนั้น ท่านพูดสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตให้เราฟัง

ตามประสาคนที่ขาดการศึกษาสมัยใหม่ แต่ว่ามีความรู้ทันสมัยโบราณ แม้ว่าจะไม่รู้หนังสือแต่ก็รู้ความจริงของธรรมะ ตัวธรรมะนั้นไม่รู้หนังสือก็เข้าใจได้ คนไม่รู้หนังสือก็เรียนธรรมะได้ เข้าใจความจริงได้ เพราะธรรมะมีปรากฏอยู่ทุกหนทุกแห่ง แม้ในตัวของเราเอง ถ้าเราหมั่นพิจารณาศึกษาก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งในเรื่องนั้น ๆ อันนี้เป็นเรื่องที่น่าคิด อ่านข่าวแล้วก็มีความคิดเกิดขึ้น เลยนำมาคุยกับญาติโยมทั้งหลาย พิมพ์โรเนียวแจกไปโยมก็เอาไปอ่านให้ลูกหลานฟังเสียบ้าง เวลาใครจะทำงานศพเอาไปพิมพ์แจกเสียบ้างก็จะดี เผื่อว่าคนได้อ่านแล้วจะมีประโยชน์แก่ชีวิตบ้าง ไม่ต้องเป็นห่วงในเรื่องที่ไม่จำเป็น เพราะคิดได้ว่าสิ่งทั้งหลายไม่แน่นอน อันนี้เป็นเรื่องที่พอจะคิดกันได้เรื่องหนึ่ง

วันนี้ กล่าวมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอจบไว้แต่เพียงนี้.

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๑๖

ญาติโยม พุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังธรรมะปาฐกถา อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

วันอาทิตย์เป็นวันที่เราทั้งหลายหยุดงานในทางร่างกาย ก็มาวัดเพื่อเป็นการพักผ่อนในทางใจด้วยการศึกษาข้อธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาที่เราถือว่าเป็นดวงประทีปนำทางชีวิตของเราแต่ละคน เมื่อเรามีดวงประทีปนำทาง เราก็ควรจะเดินไปตามเส้นทางนั้น อันเป็นเครื่องช่วยให้เราผ่านพ้นอุปสรรคในชีวิต ได้รับความสุขความสงบใจตามสมควรแก่ฐานะ การศึกษาข้อธรรมะด้วยการฟังก็ดี ด้วยการอ่านจากหนังสือก็ดี ก็เท่ากับว่าเป็นการเรียนรู้ในสิ่งสำคัญ อันเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของเรา ผู้ที่ได้หันหน้าเข้าหาธรรมะด้วยการศึกษาก็ดี ด้วยการปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของเราให้สะอาดปราศจากเครื่องเศร้าหมองขึ้นมาก็ดี ย่อมจะได้เห็นประโยชน์จากการปฏิบัติในรูปอย่างนั้น ว่าเรามีความสงบกว่าเมื่อก่อน มี

สุขขึ้นกว่าเมื่อก่อน มีความรู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งทั้งหลายตามสภาพที่เป็นจริงมากขึ้นกว่าสงบกว่าเมื่อก่อน มีสุขขึ้นกว่าเมื่อก่อน มีความรู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งทั้งหลายตามสภาพที่เป็นจริงมากขึ้นกว่าเมื่อก่อน เมื่อก่อนนี้เราไม่ได้เข้าหาธรรมะ ไม่ได้ศึกษาให้เข้าใจ แล้วไม่ได้นำธรรมะมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติกิจในชีวิตประจำวัน เรามีปัญหามีความเดือดร้อน อะไรกระทบนิดกระทบหน่อยก็ไม่ค่อยได้ มีความวู่วาม ใจร้อนใจเร็ว ก่อความยุ่งยากให้เกิดขึ้นแก่ตนด้วยประการต่าง ๆ บ่อย ๆ แต่ครั้นเมื่อได้หันหน้าเข้าหาธรรมะ ก็รู้จักอะไร ๆ ดีขึ้น อารมณ์ร้าย ๆ แรง ๆ ร้อนเหล่านั้น ก็ผ่านบรรเทาไป ทำให้เรามีความสงบในทางใจ เป็นคนไม่ตื่นเต้นต่อเหตุการณ์มากเกินไป ไม่หวาดกลัวต่ออะไร ๆ ที่ไม่ควรกลัวมากเกินไป มีจิตใจสงบเรียบร้อย ไม่ว่าจะพบกับเหตุการณ์ใด ๆ อันนี้เป็นเรื่องที่อาจจะเกิดเปลี่ยนแปลงขึ้นในจิตใจของเรา เมื่อเรามีความรู้ความเข้าใจในข้อธรรมะ หรือเมื่อเราได้เริ่มปฏิบัติตามหลักธรรมะมากขึ้น สภาพจิตใจก็เปลี่ยนแปลงไป คือเปลี่ยนจากความมืดไปสู่ความสว่าง เปลี่ยนจากความวุ่นวายไปสู่ความสงบ เปลี่ยนจากอวิชชาคือความไม่รู้ไปสู่ความรู้ความเข้าใจ เมื่อใจของเราเปลี่ยนแปลงไปเราก็เห็นผลด้วยตัวของเราเอง ว่าเรามีชีวิตสดชื่นแจ่มใส ปัญหาต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นรบกวนจิตใจก็ลดน้อยลงไป อันนี้คืออานิสงส์ของการได้ศึกษาธรรมะ ได้ปฏิบัติธรรมะ

เมื่อเราเห็นอานิสงส์ของสิ่งเหล่านี้แล้วเราก็ควรจะได้ก้าวหน้าต่อไปในการศึกษา ก้าวหน้าต่อไปในการปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเตือนว่า "ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายยังไม่ถึงจุดหมายที่เธอตั้งไว้ ก็อย่าได้หยุดเสียเป็นอันขาด จงก้าวเดินต่อไป ตามเส้นทาง เพื่อให้ไปสู่จุดหมายนั้น"

อันนี้เป็นพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุ ก็เพื่อจะเตือนจิตสะกิดใจ ไม่ให้เกิดความประมาท ไม่ให้เกิดความคิดว่าเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว แต่ความจริงนั้นยังไม่พอ เราจะต้องก้าวหน้าต่อไป ในเส้นทางที่พระพุทธเจ้าชี้ไว้ให้เราเดิน จุดหมายปลายทางของชีวิตก็อยู่ที่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ความร้อนในชีวิตประจำวัน ถ้าหากว่าเรายังไม่หลุดพ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวันแล้ว เราก็ได้ชื่อว่ายังไม่ถึงจุดหมายที่เราต้องการ เราก็ต้องก้าวเดินต่อไปตามเส้นทางที่เราได้ตั้งใจไว้ แม้ว่าจะมีอะไร ๆ เข้ามากีดขวางเป็นอุปสรรคเราก็ไม่ยอมหยุดยั้งจากการเดินทาง แต่เราจะก้าวหน้าเรื่อย ๆ ไปตามเส้นทางนั้น ๆ เพื่อให้ถึงจุดหมายที่เราต้องการได้สมความปรารถนา อันนี้แหละคือความตั้งใจที่ดีที่ชอบในการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

ญาติโยมทั้งหลายที่ได้เข้ามาศึกษาธรรมะ และได้นำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวัน ก็ย่อมจะเห็นผลประโยชน์ดังที่กล่าวมา เรียกว่าเราได้ชิมรสแห่งความสุขความสงบบ้างตามสมควร ไม่ให้เสียทีที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนาซึ่งมีค่ามีราคาสำหรับชีวิตของเรา ถ้าเราได้พบพระพุทธศาสนาแล้ว เราไม่ได้ใช้พระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ก็นับว่าเสียทีที่เราได้เข้ามาศึกษาได้เกิดมาในโลกนี้ เพราะฉะนั้นเมื่อเราได้รับประโยชน์ จากพระศาสนา เราก็ควรจะได้ก้าวหน้าต่อไป เท่าที่ โอกาสแห่งชีวิตจะอำนวยให้

อีกประการหนึ่งเมื่อเราแก่ชราลงไป ร่างกายก็เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ คือว่าชำรุดทรุดโทรมไปตามวิสัยของสังขารอันเกิดขึ้นจากเครื่องปรุงเครื่องแต่ง ถ้าเราไม่มีธรรมะเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ เราก็จะมีความทุกข์ความกระวนกระวายใจมากขึ้น เพราะเห็นคนอื่นเขาเดินได้เขาทำอะไรได้ในรูปต่าง ๆ เมื่อเรามองดูตัวเองแล้วเราทำไม่ได้ อาจจะเกิดความท้อถอยน้อย

เนื้อต่ำใจขึ้นมาก็ได้ เพราะเห็นร่างกายของเรามันไม่เหมือนเขา อันนี้ถ้าเราได้ใช้ธรรมะเป็นหลักไว้ คือหลักของความไม่เที่ยง เอามาพิจารณาไว้ เราก็พอจะรู้ว่านี่มันเป็นเรื่องธรรมดา ที่จะเกิดจะมีขึ้นแก่ทุกชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคนเป็นสัตว์เป็นพืชย่อมมีสภาพอย่างเดียวกัน ถ้าได้หมั่นคิดเตือนจิตไว้ในรูปอย่างนี้ ความทุกข์ความเดือดร้อนใจเพราะร่างกายชราไปทุพพลภาพไปก็ไม่มี แต่เรายังมีจิตใจสดชื่นสบายอยู่ เหมือนคำที่ท่านกล่าวว่า แม้ร่างกายของเราจะกระสับกระส่าย แต่ใจจะไม่กระสับกระส่าย แม้ร่างกายเราจะเจ็บป่วย ใจเราก็จะไม่เจ็บป่วยไปตามร่างกาย อันคนที่จะทำได้อย่างนี้ ต้องอาศัยการคิดบ่อย ๆ คิดเนือง ๆ ในเรื่องดังกล่าว ถ้าไม่ได้คิดเตือนจิตไว้บ่อย ๆ แล้ว ก็ย่อมจะไม่เกิดความรู้สึกดังกล่าวขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงจะต้องเตรียมตัวไว้ล่วงหน้าตั้งแต่สมัยที่เรายังแข็งแรงอยู่ ยังไม่แก่ ยังไม่เจ็บ ยังไม่พิกลพิการทางร่างกาย ก็ให้เตรียมตัวบอกตนเองไว้ว่าวันหนึ่งเราจะเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เราหนีจากความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไปไม่ได้เป็นอันขาด อย่างนี้เรียกว่าเตรียมตัวไว้ต่อสู้กับปัญหาของชีวิต เมื่อมันเกิดขึ้นเราก็สู้มันได้ โดยไม่ต้องอึดอัดใจ ประโยชน์จะเกิดขึ้นได้ด้วยอาการอย่างนี้ นี่เป็นเรื่องที่ควรคิดประการหนึ่ง

ในวันอาทิตย์ก่อนได้พูดถึงเรื่อง สิ่งที่เราควรจะได้เข้าใจ คือได้พูดในเรื่องเกี่ยวกับว่า ตัวเราคืออะไร สิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเราคืออะไร ให้ญาติโยมทั้งหลายฟังมาโดยลำดับ ในวันอาทิตย์ก่อนก็ได้พูดสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเรา อันสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเราที่พูดในวันก่อนนั้น เป็นการชี้แจงให้เห็นสิ่งที่เป็นฝ่ายต่ำฝ่ายดำ อันเกิดขึ้นในตัวเราแล้วทำให้เรามีความทุกข์ มีความเดือดร้อน ทำให้เราหลงผิดเข้าใจผิด แล้วกระทำในเรื่องอะไร ๆ ที่เป็นความผิดลงไป สิ่งที่ทำให้เราทำผิดนั้นเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า โลภะ โทสะ โมหะ

ซึ่งเป็นฝ่ายดำ ฝ่ายขาวซึ่งตรงกันข้ามก็คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ได้แก่ ความไม่โลภไม่โกรธไม่หลง ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นรากเง่าของความทุกข์ความเดือดร้อน ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นรากเง่าของความสุขความดี เราจึงควรจะรู้ลักษณะหน้าตาของสิ่งทั้งสองด้านนี้ไว้ว่าด้านหนึ่งนั้นมันดำมันขรุขระไม่สวยไม่งาม มองแล้วก็ไม่ชื่นใจ แต่อีกด้านหนึ่งนั้นสะอาดเรียบร้อย มองแล้วสบายใจ จิตใจคนเรามันมีสองด้านอย่างนี้ ถ้าไม่รู้ก็จะไปสร้างด้านดำด้านชั่วขึ้น แล้วชีวิตจะตกต่ำ แต่ถ้าเรารู้เราไม่เผลอ ไม่ประมาท เราก็สร้างแต่ด้านดีด้านงาม คือด้านที่เป็นกุศล ด้านที่จะนำไปสู่ความสุขความเจริญ ซึ่งญาติโยมจะได้นำต้นฉบับไปอ่านอีกทีหนึ่ง ในวันนี้ก็จะได้พูดในแง่อื่นอีกต่อไป เราได้ยินคำพูดที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปพูดกันบ่อย ๆ ว่า วิตกกังวล คำว่าวิตกกังวลนี้เราใช้กันมากในสมัยนี้ ถ้าหากว่าไปหานักจิตวิทยา เขาก็จะบอกว่า อย่าวิตกกังวลให้มันมากไป ในเรื่องนั้นในเรื่องนี้ เพราะความวิตกกังวลที่เกิดขึ้นในใจนั้นทำให้เกิดความทุกข์ เกิดความเดือดร้อนใจ ด้วยประการต่าง ๆ ต้องปลดปล่อยความคิด ในเรื่องนั้นเสียบ้าง คำว่า วิตกกังวล จึงเป็นคำที่มีใช้กันมากอยู่ในภาษามนุษย์เรา เราอาจจะไม่เข้าใจว่าวิตกกังวลหมายถึงอะไร ในแง่ธรรมะท่านก็พูดไว้ชัดเจนในเรื่องอย่างนี้ เป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดกับตัวเราอยู่เหมือนกัน ท่านแบ่งความวิตกกังวลไว้สามประการ แต่ในภาษาบาลีใช้วิตกล้วน คือท่านเรียกว่า กุศลวิตกหมายถึงความคิดนึกในฝ่ายดี อกุศลวิตก หมายถึงความคิดความนึกในฝ่ายชั่ว ตัวอกุศลวิตกก็คือคิดไปในรูปอย่างนี้ ที่เรียกว่า กามวิตก ครุ่นคิดไปในทางกาม วิหิงสาวิตก ครุ่นคิดไปในทางเบียดเบียนคนอื่น

พยาบาท วิตก ครุ่นคิดไปในทางพยาบาทอาฆาตจองเวร อันนี้เป็นฝ่ายอกุศลวิตก ที่เป็นฝ่ายอกุศลเรียกตามภาษาบาลีว่า กุศลวิตก กุศลวิตกคือความคิดในอันที่จะออกจากกาม ความคิดในอันที่จะไม่เบียดเบียนใคร ความคิดในอันที่จะไม่พยาบาทใคร วิตกทั้งสองตัวนี้อาจจะเกิดขึ้นแก่เราเมื่อใดก็ได้ แล้วก็มีอยู่ตลอดเวลาไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เมื่อความวิตกที่เป็นอกุศลเกิดขึ้นในใจ ใจเราก็มืดบอดไป มีความทุกข์มีความเดือดร้อนใจ เวลาใดกุศลวิตกเกิดขึ้น ใจเราก็สว่าง ไม่มีความทุกข์ไม่มีความเดือดร้อน แต่ว่าคนเราที่ไม่ได้ฝึกจิตในเรื่องนี้ ก็มักจะปล่อยให้ตัวอกุศลวิตกเกิดขึ้นในใจได้บ่อย ๆ ทำไมอกุศลจึงได้เกิดขึ้น เพราะว่าปกติจิตใจของคนเรานั้น สิ่งใดไม่ดีไม่มีประโยชน์มันคิดง่าย แต่สิ่งใดดีมีประโยชน์มันคิดยาก เพราะฉะนั้นเราจึงมักจะคิดไปตามอำนาจของอารมณ์และสิ่งแวดล้อม เมื่อสิ่งใดมากระทบจิตใจของเรา เราก็เกิดความคิดในสิ่งนั้น และโดยมากมักจะคิดไปในทางอกุศลวิตก จึงเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายกันโดยประการต่าง ๆ

คำว่า วิตก ในที่นี้ไม่ใช่คิดเฉย ๆ แต่ว่าหมายถึงการครุ่นคิด คำว่าครุ่นคิด ก็หมายความว่าคิดบ่อย ๆ หมกมุ่นอยู่ในเรื่องนั้นตลอดเวลา คิดอยู่แต่เรื่องนั้น เดินก็คิด ยืนก็คิด นอนก็คิด แม้เวลาหลับไปก็อุตส่าห์ฝันไปในเรื่องนั้น อย่างนี้เขาเรียกว่าความครุ่นคิด ความครุ่นคิดนั่นแหละคือตัววิตกที่ร้ายแรง ที่เกิดขึ้นในใจแล้วทำให้เกิดความเสื่อมทางประสาท ความเสื่อมทางจิตใจด้วยประการต่าง ๆ เราจึงควรจะได้ระมัดระวังเจ้าความคิดเหล่านี้ ไม่ให้เกิดขึ้นครอบงำจิตใจของเรามากเกินไป ลักษณะของกามวิตกนั้นหมายถึงอะไร หมายถึงความคิดถึงสิ่งที่เราจะมีจะได้ในรูปต่าง ๆ ดังที่เราพูดกันอยู่ทั่ว ๆ ไป คือสิ่งที่เป็นวัตถุบ้าง สิ่งที่เป็นเสียง เป็นกลิ่น เป็นรส

เป็นสัมผัส คำว่า กาม นี่ญาติโยมเข้าใจให้ดี ไม่ได้หมายความแต่ว่าเรื่องระหว่างเพศ ระหว่างหญิงกับชาย แล้วก็เรียกว่า กาม นั่นก็เรียกว่า กามเหมือนกัน แต่ว่าก็กินความกว้างไปหมดในเรื่องอะไรต่าง ๆ แม้พระอริยบุคคลก็เรียกว่ายังเสพกาม แต่ว่าท่านไม่เมาในกาม คำว่าเสพกามนั้นเราอย่าถือความไปถึงเรื่องระหว่างเพศ แต่หมายถึงสิ่งที่เรากินเราใช้อยู่ทุกวันทุกเวลา เช่นเรากินอาหารเรานุ่งห่มเสื้อผ้า เราอยู่ในบ้านในเรือน เราดูสิ่งนั้นเราฟังสิ่งนี้เราชิมเราจับต้องสิ่งใด ๆ สิ่งนั้นก็เรียกว่าเป็นกามทั้งนั้น สิ่งที่เรากินเราใช้อยู่ทุกวันเวลาก็เรียกว่าเป็นกาม เป็นสิ่งที่เราปรารถนา พึงอกพึงใจ ให้เข้าใจความหมายไว้ในรูปอย่างนี้

เมื่อท่านเจ้าคุณพุทธทาสท่านเทศน์เรื่องสิ่งที่เข้ากันไม่ได้ แล้วก็บอกว่าทำจิตให้ว่าง แม้ในขณะที่บริโภคกาม นักธรรมะไม่เข้าใจความหมาย คือเข้าใจแคบไป พอพูดถึงเรื่องกามก็นึกไปถึงเรื่องระหว่างเพศ อันเป็นความเข้าใจที่คับแคบ แต่ความจริงคำว่า กาม นั้นกินความกว้างไปหมด หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เรากิน เราเห็น เราดม เราชิม เราจับ เราต้อง ไม่ว่าจะเป็นบุคคล เป็นสัตว์ เป็นวัตถุ เป็นสิ่งของ ที่เราเอามาใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน สิ่งนั้นก็เรียกว่าเป็นวัตถุกามทั้งนั้น เป็นวัตถุที่เราอยากได้อยากมี เช่นว่าใบธนบัตรนี่ก็เป็นกามชนิดหนึ่งที่เราอยากได้ เงินเหรียญเราก็อยากได้ ทองคำเราก็อยากได้ เพชรนิลจินดาเราก็อยากได้ สิ่งนี้ก็เป็นกามเหมือนกัน เสื้อผ้าแพรพรรณสีต่าง ๆ ดอกต่าง ๆ ถ้าเราไปตลาดขายผ้าแล้วตาก็ลายไป ด้วยความอยากจะมีในสิ่งเหล่านั้น สีสรรต่าง ๆ ก็เรียกว่าเป็นกามที่เราอยากได้กลิ่นต่าง ๆ เช่นน้ำอบน้ำหอม สะบู่ประเภทต่าง ๆ สิ่งเหล่านั้นก็เรียกว่าเป็น

กามประเภทหนึ่ง อาหารที่เรารับประทานทุกวัน ข้าวนับว่าเป็นอาหารหลัก มีกับ มีแกง มีขนมบังสิ่งโน่นสิ่งนี่ สุดแล้วแต่มนุษย์จะเอาไปปรุงไปแต่งให้มีรูปร่างต่าง ๆ กัน มีรสต่าง ๆ กัน มีชื่อต่าง ๆ กัน ก็เรียกว่า เป็นกามอย่างหนึ่ง แม้ยาที่เรากินแก้ไข้ จำพวกยาอย่างใดก็ตาม ก็เป็นวัตถุกามอย่างหนึ่งเหมือนกันให้เข้าใจให้มันกว้างไปในรูปอย่างนี้ อย่าเข้าใจแคบ ๆ แต่เรื่องระหว่างเพศอย่างเดียว แต่ให้รู้ว่าอะไร ๆ ทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกนี้ เรียกว่า เป็นวัตถุกามทั้งนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์อยากได้

ในใจของมนุษย์นั้นมีกิเลสมีกิเลสกาม คือความปรารถนาที่จะมีจะได้ในสิ่งเหล่านั้น เราได้เห็นสิ่งสวยงามเราก็อยากได้ ได้ยินเสียงที่ไพเราะเพราะพริ้งก็อยากจะฟังบ่อย ๆ ได้กลิ่นอะไรก็อยากจะดม รู้ว่าอาหารอย่างนั้นรสอร่อยก็อยากจะชิมดูว่ารสชาติมันเป็นอย่างไร สิ่งใดที่มีอยู่เราก็อยากจะจับจะต้อง ดูเฉย ๆ มันไม่ชัด ก็อยากจะคลำดูว่าสภาพนั้นมันอ่อนแข็งอย่างไร มือก็อยากจะจับจะต้อง อย่างนี้ก็เรียกว่าความอยากได้ที่เกิดขึ้นในใจ ที่มันจะเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ และเมื่อเกิดขึ้นในใจแล้ว ก็เรียกว่า เป็นกามวิตก คือคิดถึงเรื่องอย่างนั้น ถ้าเพียงแต่มันเกิดขึ้นชั่วขณะจิตหนึ่งสองขณะจิตแล้วก็ดับไป ก็ไม่มีเรื่องอะไร ไม่มีความทุกข์อะไร เพราะว่ามันเกิดดับแล้วก็หายเรื่องไป แต่ว่ามันไม่อย่างนั้น เมื่อเราได้เห็นอะไร ได้ยินอะไร ได้จับได้ต้องอะไรเราก็ครุ่นคิดอยู่ในเรื่องนั้น อยากจะได้เรื่องนั้น ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ ที่ชัดเจนที่สุด ญาติโยมเคยซื้อลอตเตอรี่บ้างหรือเปล่า เมื่อซื้อแล้วเราคิดอย่างไร ที่หนึ่งทั้งนั้นไม่มีใครคิดเอาหางเลขสักคนเดียว นั่งคิดนั่งฝันคราวนี้กูเอาที่หนึ่งแน่ อยากจะได้รางวัลที่หนึ่ง แล้วก็คิดอยู่อย่างนั้นตลอดเวลาตราบเท่าที่ลอตเตอรี่ยังไม่ออก แต่ว่าพอลอตเตอรี่ออกก็รีบซื้อบอกรางวัลที่

เขาพิมพ์เอามาเที่ยวขาย หรือมีหนังสือพิมพ์กีรีบสอบรีบทาน หรือบางทีก็เปิดโทรทัศน์วิทยุฟังวันนี้ลอตเตอรี่ออกแล้ว แล้วก็คอยฟังว่ามันจะออกเลขอะไร พอเขาออกเลขอะไรก็หยิบของตัวมาตรวจทันที ในขณะตรวจนั้นในใจคิดอย่างไร นึกว่าให้มันถูก ไม่มีใครนึกผิดสักรายเดียว ดูไป ๆ เออคลาดไปเสียตัวหนึ่งบ้าง สองตัวบ้าง แล้วก็คอยซื้อใหม่ต่อไป แล้วก็คิดว่าตัวจะเป็นเศรษฐีต่อไป นี่แหละเขาเรียกว่าครุ่นคิดในเรื่องอย่างนี้ เราซื้อลอตเตอรี่แล้วก็ครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลา ตัวอย่างเห็นง่าย ๆ เรียกว่า เป็นกามวิตกประเภทหนึ่ง สมมติว่า ลูกเราไปอยู่เมืองนอก ถ้าเขาไม่บอกมาว่าจะกลับก็ยังเฉย ๆ อยู่ เพราะนึกว่าเขาอยู่เขาเรียนเป็นปกติ แต่ถ้าเขาส่งจดหมายมาว่าหนูจะกลับด้วยเรือบินเที่ยวนั้น ถึงดอนเมืองราวเวลานั้น คุณแม่นั่งไม่เป็นสุขแล้ว นั่งคิดว่าเมื่อไหร่จะถึงวันนั้น พอถึงวันนั้นก็ดูนาฬิกาบ่อย ๆ ว่าเมื่อไหร่มันจะถึงเวลานั้น บางทีไปเตร่อยู่ที่สนามบินก่อนตั้งสองชั่วโมง ไปเดินครุ่นคิดอยู่อย่างนั้น ถ้าสมมติว่าพอถึงเวลาแล้วเรือไม่ลงเป็นอย่างไรบ้าง วิตกกังวลแล้ว เอ โจรอาหรับมันจะจี้ไปหรืออย่างไรก็ไม่รู้ ต้องไปสืบไปถามที่บริษัทการบิน เขาก็บอกว่า มันช้า เมื่อช้าก็เกิดเป็นห่วง เมื่อเห็นเรือบินลงและรู้ว่าใช่แล้ว ใจมันก็ตุ้ม ๆ ต้อม ๆ อยากจะเห็นหน้าลูกที่โผล่มาจากเรือบิน เดินเข้ามาในสถานีการบิน พอลูกเข้ามาก็ไปรับขวัญลูกน้อยด้วยความปลื้มอกปลื้มใจ อาการที่เราครุ่นคิดอยู่ว่า ลูกจะมา ลูกจะมา มันก็เป็นกามวิตกประเภทหนึ่งเหมือนกัน เป็นกังวลอยู่ในใจ แล้วลองนึกดูว่าเวลานั้นใจสงบใจสบายไหม มีความเย็นใจไหม ถ้าโยมนึกถึงสภาพจิตดวงนั้น ในขณะที่เรานั่งคิดอย่างนั้น ก็จะรู้สึกว่าไม่ค่อยจะสบายใจเท่าใด มีความวิตกกังวลอะไรต่าง ๆ อยู่

พวกเราที่ทำงานรับเงินเดือน สมมติว่าวันที่สิ้นเดือนเงินเดือนออก สามสิบออก หรือสามสิบเอ็ดออก วันนั้นจิตใจเป็นอย่างไร ไม่มีสุขกับเขาเลยในวันนั้น กังวลอยู่งานการก็ไม่เป็นอันทำ คอยเร่งเวลาให้มาถึงแล้วจะได้ไปเซ็นชื่อแล้วรับธนบัตรปึกใหญ่ใส่กระเป๋า ใจกังวลอยู่ตลอดเวลา อันนี้ก็เรียกว่าเป็นความครุ่นคิด เป็นตัววิตกเหมือนกัน ที่เกิดขึ้นเพราะนึกว่าวันนี้เงินเดือนออก แล้วบางทีก็ยังครุ่นคิดต่อไปว่าได้รับแล้วจะไปเลี้ยงเพื่อนที่ไหน แต่พอคิดถึงการเลี้ยงก็นึกว่า เออ เราเป็นหนี้ค่าข้าวสารค่าถ่าน เป็นค่าสุราตอนเย็น กลุ้มใจต่อไป เพราะเรื่องหนี้สินทั้งหลาย นี่คือความวิตกเหมือนกัน อย่างนี้เป็นพวกกามวิตกทั้งนั้น เกิดขึ้นในใจแล้วก็ทำให้หงุดหงิดงุ่นง่าน ไม่มีความสบายใจ แม้เรื่องจะได้ก็ไม่สบายใจ ยิ่งเรื่องจะเสียก็ไปกันใหญ่ ยิ่งไม่สบายใจใหญ่มีความทุกข์มากขึ้น เพราะเรื่องที่จะเสีย อาการอย่างนี้แหละเรียกว่ากามวิตกที่เกิดขึ้นในใจของเรา อันจะทำให้เรามีความทุกข์ใจไม่สบายใจด้วยประการต่าง ๆ

ข้อต่อไปที่เรียกว่า วิหิงสาวิตก หมายถึงความครุ่นคิดในอันที่จะเบียดเบียนผู้อื่น ทำไมคนเราจึงคิดเบียดเบียนผู้อื่น ก็เพราะว่าเราไม่ชอบใจเขา ทำไมเราไม่ชอบใจเขา เพราะว่าเขาทำอะไรเกินหน้าเราไป หรือว่าทำอะไรไม่เหมาะไม่ควรที่เราไม่ชอบใจไม่พอใจ มูลเหตุที่ให้เกิดการเบียดเบียนกันนั้นมาจากอะไร พระผู้มีพระภาคท่านตรัสบอกว่า มาจากกิเลสสองตัว อันเป็นตัวการสำคัญที่ทำคนเราให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน กิเลสสองตัวนั้นก็คือความริษยา ตัวหนึ่ง ความตระหนี่ ตัวหนึ่ง เรียกว่า อิสสากับมัจฉริยะ ตัวอิสสานั้นมีลักษณะไม่ยินดีในความดีในความสุขความเจริญของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม ถ้าเขาเจริญขึ้น เช่นปรูร่างเจริญอ้วนท้วนขึ้น ก็ไม่ยินดีกับ

ความอ้วนท้วนของเขา เขาได้ขึ้นเงินเดือนเราก็ไม่ยินดี เขาได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งเราก็ไม่ยินดี ใครมาพูดชมคนนั้นต่อหน้าเรา เราก็ไม่ยินดี อาการไม่ยินดีอย่างนี้เขาเรียกว่า ตัวอิสสา ภาษาไทยเรามักจะพูดผิดไป พูดว่า อิจฉา อิจฉาตาร้อน อิจฉานั้นแปลว่าความต้องการ แต่ริษยานั้นแปลว่าความไม่ยินดีในความดีความสุขความเจริญของบุคคลอื่น ยิ่งเป็นคนคู่แข่งกันด้วยแล้วยิ่งไม่ยินดีใหญ่เลยในความดีของเขา สมมติว่าเมียหลวงกับเมียน้อยนี่แหละไม่มีแหละที่จะยินดีต่อกัน เมียหลวงก็ริษยาเมียน้อย เมียน้อยก็ริษยาเมียหลวงอย่างนั้นเป็นธรรมดา เพราะว่าเป็นคู่แข่งกัน ไม่อยากให้ใครก้าวหน้าไป อยากจะให้มันเป็นขี้ผงละลายไปเป็นปรมนูไปเสียเลย อันนี้แหละคือลักษณะของริษยา ความริษยานี่มันเป็นภัยมาก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อรติ โลกวินาสนตฺถิ ฐิตา แปลว่าความริษยาทำให้โลกฉิบหาย ใครมีริษยาแล้วก็ทำให้เดือดร้อนไปตาม ๆ กัน

เรื่องที่ยุ่งยากในครอบครัวในการงาน ตลอดถึงส่วนรวมคือประเทศชาติก็ไม่ได้เกิดจากเรื่องอะไร เกิดจากตัวริษยากันนี่แหละเป็นใหญ่ เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็เกิดมาจากความริษยาเป็นส่วนใหญ่ อีกอันหนึ่งก็คือความตระหนี่ คำว่า ตระหนี่ มาจากคำว่า มัจฉริยะ ในภาษาบาลี แปลว่า ไม่ให้ ไม่เอื้อเฟื้อ ไม่ยอมที่จะบริจาคอะไรแก่ใคร ๆ มีอะไรก็เก็บไว้ ๆ เป็นของตัวตลอดไป ตัวเองก็ไม่กินไม่ใช้ ความตระหนี่เกิดขึ้นแล้วไม่กินไม่ใช้ สมมติว่าได้ผลไม้มาก็วางอยู่ตรงนั้นวางไว้ดูเล่น ดู ๆ จนมันเน่าไป แล้วก็เอาไปทิ้งไม่ได้กินอะไร มีเสื้อผ้าก็เก็บใส่ตู้ไว้ดูเล่น จนกระทั่งว่ามันผุไปในตัวของมันไม่ต้องนุ่งกันต่อไป มีอะไรไม่กินไม่ใช้ ลักษณะนี้ท่านเรียกว่า เป็นความตระหนี่ ความตระหนี่กับความมัธยัสถ์ไม่เหมือนกัน ประหยัดกับมัธยัสถ์หมายความว่า

รู้จักเก็บรู้จักใช้ รู้จักทำให้เกิดดอกออกผล เช่นเรามีเงินหนึ่งบาท เราก็พยายามที่จะให้เงินนี้มันงอกเงยขึ้น ที่ใช้ก็ต้องใช้ไปที่เก็บก็ต้องเก็บไว้ เข้าแบบคำกลอนที่ว่า "มีสลึงพึงประจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดด้วยของต้องประสงค์ ถ้ามีน้อยจ่ายน้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อให้เป็นมื้อเป็นคราวทั้งคาวหวาน" อันนี้ลักษณะของการประหยัด รู้จักเก็บรู้จักใช้ รู้จักทำให้เกิดดอกออกผล แต่ว่าคนตระหนี่มีแต่เรื่องเก็บเท่านั้นแหละเรื่องใช้ไม่มี ได้มาเท่าใดก็เด็ดปีกเด็ดหางขังเลยไม่ให้ออกไปต่อไป เด็ดปีกเด็ดหางพญาครุฑบินไม่ได้แล้ว เก็บไว้จนกระทั่งปลวกกินไปเสียเลย คราวก่อนไปนราธิวาส มีผู้หญิงคนหนึ่งมาจากสุไหปาดี มาอยู่ที่ไปรษณีย์ขอแลกสตางค์เขาบอกว่าที่นี่ไม่มีให้แลก ไปแลกที่คลังโน่น แกบอกว่าไปมาแล้วก็บอกให้มาที่นี่ อาตมายืนอยู่พอดีก็เลยถามว่า ไหนละ เงินที่เอามาแลกรูปร่างหน้าตามันเป็นอย่างไร แกก็เปิดกระป๋องออกมาให้ดู บอกว่านี่ บอกว่านี่มันไม่ใช่เงินแล้วนี่มันเศษกระดาษ ปรุไปหมดแล้ว ทำไมมันปรุอย่างนี้ ปลวกกินว่าอย่างนั้นแล้วเอาไปเก็บไว้อย่างไร เอาไปใส่กระบอกวางไว้แล้วปลวกมันเข้าไปกินเสียถามว่าเท่าไหร่ที่ปลวกมันกิน บอกว่าสองพันบาท แล้วจะเอากระดาษปรุมาแลกใครเขาจะรับ บอกว่าอย่างนี้แลกไม่ได้ แกบอกว่าของดิฉันนี่เล็กน้อยของพ่อท่านเที่ในวัดตั้งห้าพันปลวกกินเหมือนกัน ลักษณะของคนตระหนี่แล้วเก็บท่าเดียว ไม่ได้กินได้ใช้กับเขาเลย ลักษณะเป็นอย่างนี้ อิสสากับตระหนี่เป็นตัวการสำคัญ สร้างความเบียดเบียนให้แก่กันและกัน เพราะฉะนั้นคนเราจึงเบียดเบียนกันในทางกาย เบียดเบียนกันในทางทรัพย์ เบียดเบียนกันในทางกามเบียดเบียนทำลายเกียรติยศชื่อเสียงกัน คือทำให้เสียผู้เสียคน เช่นใส่ความใส่ร้ายป้ายสีกัน มีอะไรพอจะพูดโพนทนากันได้ ก็โพนทนากัน ให้เสียชื่อ

เสียเกียรติในสังคม อย่างนี้เรียกว่าเป็นการเบียดเบียนกันทั้งนั้น อันคนเราที่คิดเบียดเบียนคนอื่นนั้น ก็เหมือนกับเบียดเบียนตนเองเหมือนกัน เพราะในขณะที่คิดเบียดเบียนคนอื่นอยู่นั้นใจไม่สงบ ไม่มีความสุขเกิดขึ้นในใจ นอนคิดนึกหาอุบายว่าจะทำอย่างไร จึงจะเบียดเบียนคนนั้นให้เจ็บช้ำไปได้ คิดอยู่ตลอดเวลา เวลากินบางทีก็คิด นอนก็คิด ไปไหนก็คิดอยู่เรื่อยไป เป็นความวิตกที่เกิดขึ้นแล้วทำให้หน้าตาเหี้ยมโหดดุร้าย ทำให้ในตาขุ่นมัว ทำให้จิตใจผิดปกติ ความรู้สึกนึกคิดก็เปลี่ยนแปลงไปในทางดุร้ายอยู่ตลอดเวลา แล้วคนประเภทที่มีความคิดในทางเบียดเบียน เราจะเห็นได้ว่ามีอารมณ์หงุดหงิดตลอดเวลา ใครพูดก็ไม่เข้าหูทำท่าก็ไม่เข้าตา มองใครก็ขวางหูขวางตาไปหมดหาเรื่องที่จะดุคนนั้นว่าคนนี้ ลักษณะนี้เป็นลักษณะของความคิดที่ไม่ดี เกิดอารมณ์ร้ายตัวธรรมะเขาเรียกว่า ตัวปฏิฆะ เกิดขึ้นในใจ ปฏิฆะเมื่อเกิดขึ้นในใจแล้วก็มีอารมณ์หงุดหงิด กระทบนิดกระทบหน่อยก็มีอารมณ์ไม่ดี เหมือนกับดินประสิวที่ไวไฟ พอถูกไฟก็ระเบิดปึงปังออกมาเลย ลักษณะของคนที่คิดจะเบียดเบียนคนอื่นก็มีลักษณะเช่นนั้น จึงถือว่าเป็นความชั่วร้าย ไม่เหมาะที่จะเกิดขึ้นในใจของเรา เราจึงควรจะระวังไว้ ไม่คิดเบียดเบียนใครอีก การคิดเบียดเบียนเขาก็เหมือนกับเบียดเบียนตัวเราเอง เราทำไมจุดไฟสุมหัวตัวเองให้เร่าร้อน ทำไมเอาหนามเอามีดมาแทงอกตัวเองให้เจ็บปวด มันไม่ใช่เรื่องที่ดีงามอะไร ความวิตกอย่างนี้จึงควรจะระวัง ไม่ให้เกิดขึ้นในใจของเรา

ส่วนตัวที่สามนั้นเขาเรียกว่า พยาบาทวิตก หมายถึงความคิดในอันพยาบาทเขา พยาบาทเกิดจากความแค้น ที่ใครทำอะไรให้แก่ตน พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า "คนใดที่คิดว่าเขาด่าเรา เขาตีเรา เขาลักของของเราไป เขาทำเราเจ็บนัก ถ้าคิดอยู่อย่างนี้แล้วอารมณ์พยาบาทก็เกิดขึ้น ไม่รู้จักจบ

ไม่รู้จักสิ้น แต่ถ้าผู้ใดมาคิดว่าเขาไม่ได้ด่าเรา เขาไม่ได้ตีเรา เขาไม่ได้เบียดเบียนลักของของเราไป เวรของผู้นั้นก็จะไม่มี" การคิดอย่างนี้มันตรงกันข้าม แต่ว่าโดยปกติคนเราไม่ค่อยจะได้คิดในรูปอย่างนั้น เพราะโมหะมันเกิดขึ้นในใจ โทสะเกิดขึ้นในใจ ใครทำอะไรให้ก็เจ็บแค้นอยู่ตลอดเวลา พอเจ็บแค้นครุ่นคิดอารมณ์โกรธมันก็เกิดขึ้น หงุดหงิดใจหน้าบึ้งหน้าตึง ไม่สบายใจ อันเรื่องอย่างนี้เราควรจะรู้จักลักษณะมันไว้ เพราะว่าเกิดขึ้นแล้วมันวุ่นวาย ทำให้ก่อเวรก่อภัย ไม่รู้จักจบไม่รู้จักสิ้น คนโบราณเขาจึงสอนไว้ว่า "อย่าเห็นแก่ยาว อย่าเห็นแก่สั้น ในกาลไหน ๆ เวรไม่เคยระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับด้วยการไม่จองเวรไว้" ที่ว่าอย่าเห็นแก่ยาวก็หมายความว่า อย่าโกรธกันนาน ๆ อย่าผูกพยาบาทอาฆาตจองเวรกัน เรียกว่าไม่เห็นแก่ยาว ถ้าเห็นแก่ยาวก็หมายความว่าโกรธกันนาน ๆ จองเวรกันไว้ กูจะต้องแก้แค้นมันให้ได้ มันทำกูเจ็บนัก ถ้ากูไม่ทำในคราวนี้แล้วก็เสียลูกผู้ชายไป วัดความเป็นผู้ชายด้วยการไปตีหัวเพื่อน หรือว่าไปทำร้ายเพื่อน แล้วก็ครึ้มอยู่ในใจ นี่คืออาการของพยาบาทมันเกิดขึ้น - ท่านจึงสอนว่าอย่าเห็นแก่ยาว อย่าเห็นแก่สั้นหมายความว่า อย่าด่วนแตกจากมิตร จากผู้ที่รักใคร่ จากผู้ที่คุ้นเคยกัน เรารักใครกันคุ้นเคยกันกับใคร ร่วมงานร่วมการกันกับใคร ได้ทำงานมาด้วยกันด้วยปกติสุขนานแล้ว มีอะไรนิดๆ หน่อยๆ เกิดขึ้นในใจ เป็นอารมณ์ที่เรียกว่าไม่ดี ก็มันเป็นเรื่องธรรมดามนุษย์เรา จะให้ดีอยู่ร้อยวันร้อยคืนมันไม่ได้ ก็ต้องมีบ้างบางทีอารมณ์ชักจะไม่ดี แดดมันร้อนเกินไปหงุดหงิดงุ่นง่าน เราก็เห็นเป็นของขำไปเสีย อย่าไปนึกว่าเขามันว่าเรา ทำกับเราอย่างนั้นอย่างนี้ อย่าเอามาเก็บมาคิด มันเกิดที่ใดก็ปล่อย ๆ มันไปตามเรื่อง อย่าเอามาคิดให้มันนาน แล้วก็แล้วกันไป เรื่องมันก็จะไม่ก่อความยาวสาวความยืด

เพราะเราไม่ด่วนใจร้อนใจเร็วมากเกินไป เวรทั้งหลายที่เกิดขึ้นเราไม่จองมันก็ไม่มีเวร เราให้อภัยกันมันก็ไม่มีเวร พระพุทธเจ้าสอนให้เรารู้จักให้อภัย เรียกว่า อภัยทาน อภัยทานก็หมายความว่า ไม่โกรธตอบไม่ตีตอบ ไม่ด่าตอบ เพื่อนมาทำเรานิด ๆ หน่อย ๆ เราก็ยิ้มรับเหตุการณ์นั้นเสีย โดยนึกว่าเออมันเรื่องเด็ก ๆ ไม่ใช่เรื่องของบุคคลผู้ใหญ่ แต่เรามันเป็นผู้ใหญ่แล้ว อายุก็มากแล้ว มีการศึกษามีปัญญามากแล้ว เราจะไปโกรธตอบตีตอบด่าตอบว่าตอบกับคนเช่นนั้น ก็เป็นการไม่สมควร

หรือคิดไปอีกแง่หนึ่งตามคำโบราณที่เขาสอนว่า "อย่าเอาพิมเสนไปแลกกับเกลือ อย่าเอาเนื้อไปแลกกับหนัง" หรือว่า "อย่าเอาทองไปขูดกับกระเบื้อง มันไม่ควรกัน" พิมเสนเป็นของหอม แก้ลมได้ เกลือนั้นราคามันไม่แพงอะไร ถึงแม้แพงก็มีค่าไม่เท่ากับพิมเสน เรามันพิมเสนจะเอาไปแลกกับเขาซึ่งเป็นเกลือ เรามันเนื้อกินอร่อย อย่าเอาไปแลกกับหนังแห้งเลยไม่เข้าเรื่องอะไร เราเอาเนื้อดีกว่า เรานึกว่าเรามันเนื้อ เรามันทองดีเป็นทองคำธรรมชาติ อย่าไปขูดกับกระเบื้องเก่า ๆ นั้น มันไม่สมควรกัน นึกปลอบใจตัวเองอย่างนี้ เราก็จะไม่ไปตีต่อยกับใคร ไม่ไปด่าตอบว่าตอบกับใคร มีน้ำอดน้ำทน แล้วก็ไม่เก็บเอาเรื่องนั้นไปครุ่นคิดให้เกิดความพยาบาทขึ้นในใจ คนที่ชอบคิดเรื่องพยาบาทก็เพราะว่า ไปนึกอย่างนั้น ทำไมจึงได้นึกอย่างนั้น มูลเหตุมันอยู่ที่อะไร มันอยู่ที่เรื่องของการยึดถือในตัวตนนี่เอง เรายึดถือในตัวของเรามากไป ยึดถือว่าเราเป็นนั่นเป็นนี่ เราอยู่ในตำแหน่งนั้นตำแหน่งนี้ คนคนนั้นมาทำเราอย่างนี้มันดูหมิ่นเรา มันดูแคลนเรา คิดอย่างนี้ ทำให้เกิดอารมณ์ไม่ดีขึ้นในใจ แต่ถ้าเรานึกไปในแง่อื่นเสีย ในแง่ขำขันไปเสีย คือนึกว่าคนเราน่าขำพอมีกิเลสขึ้นแล้วมันแสดงท่าทางน่าดู เช่นเขาด่าคำหยาบ

เราก็นึกขำเสีย เหมือนกับเราดูลิเกดูหนัง เวลามันแสดงอะไรเราก็หัวเราะไป สนุกไป ก็เปลี่ยนไปเหมือนอย่างว่านี่มันเป็นหนังสดจริงๆ เขามาทำท่าอย่างนั้นอย่างนี้ มองแล้วก็นึกว่า น่าขำดี เราก็นั่งนึกยิ้มอยู่ในใจ ไม่ต้องหัวเราะออกมา แต่ว่านึกยิ้มๆ ในใจว่าเขาแสดงท่าน่าดู ถ้าเราแสดงอย่างนั้นบ้างจะเป็นอย่างไร น่าเกลียดไม่เหมาะแก่คนเช่นเราเสียเลย ที่จะไปแสดงอาการเช่นนั้น คำที่เขาพูดออกมานั้นเป็นคำประเภทใด เป็นคำหยาบคาย ไม่เหมาะแก่สุภาพชนที่จะพูดเช่นนั้น ก็ตัวเรานี่เป็นสุภาพชน เป็นคนมีการศึกษา ถ้าเราจะไปกล่าวคำเช่นนั้นน่าอาย ไม่เหมาะแก่คนเช่นเรา เรานึกไปในเรื่องอย่างนั้น แล้วเราก็ไม่ลดตัวเราเองลงไปก่อความยาวสาวความยืดกับคนเหล่านั้น และเมื่อเรื่องนั้นผ่านไปแล้ว เราก็ถือว่าพ้นไปแล้วเราจะไม่เก็บมาเป็นอารมณ์อีก ความพยาบาทอาฆาตในทางจิตใจก็จะไม่เกิดขึ้น ผู้ใดไม่มีความพยาบาทจองเวร ผู้นั้นไม่มีเวรคนไม่มีเวรนอนหลับก็เป็นสุข เวลาตื่นก็เป็นสุข หน้าตาเปล่งปลั่งมีเลือดมีฝาด จิตใจโปร่งแจ่มใส จะคิดจะนึกอะไรก็ได้ จะไปนั่งเจริญภาวนาทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิก็ได้ แล้วโดยมากคนที่มีอารมณ์ประเภทนี้ คือไม่โกรธใคร ไม่เกลียดใครอายุมักจะยืน เพราะเป็นคนมีอารมณ์มองโลกในแง่ดีแง่งาม หรือว่ามองในแง่ความจริง เห็นอะไรๆ ถูกต้องตามความเป็นจริงอยู่ตลอดเวลา จิตใจก็มีความสุขมีความสบาย

เพราะฉะนั้นวิตกทั้งสามประการที่กล่าวมา คือกามวิตกก็ดี วิหิงสาวิตก การคิดเบียดเบียนกันก็ดี พยาบาทวิตกคือคิดปองร้ายผู้อื่นก็ดี เป็นเรื่องไม่ดี ไม่ควรจะให้เกิดขึ้นในใจของเรา เราอย่าเผลอ อย่าประมาท ต้องคอยระมัดระวังไว้ ถ้ามันเกิดขึ้นมาเราก็ทำลายมันเสีย การทำลายอารมณ์อย่างนี้จะทำอย่างไร เราก็คิดในแง่ตรงกันข้าม คือวิตกด้านที่เป็นตัวกุศลเสีย อย่าวิตกใน

ตัวที่เป็นด้านอกุศล วิตกในด้านที่เป็นกุศลนั้นคิดอย่างไร คือคิดที่จะออกจาก กามไป คิดที่จะไม่เบียดเบียนใคร ให้คิดด้วยความเมตตาปรานี คิดในอันที่จะไม่ปองร้ายใคร แต่ว่าคิดในทางให้อภัยแก่คนเหล่านั้น อันนี้เป็นด้านกุศล ซึ่งเราควรจะคิดไว้บ่อย ๆ ความคิดในอันที่จะออกจากกาม เราก็ต้องพิจารณา ในสิ่งเหล่านั้น ว่ามันมีคุณอย่างไรมีโทษอย่างไร มีประโยชน์ไม่เป็นประโยชน์ อย่างไร เวลาเราคิดถึงสิ่งนั้นใจเรามันร้อนรนกระวนกระวายอย่างไร เราเอา มาคิดในแง่ที่จะให้เกิดปัญญา อย่าคิดไปในแง่ที่จะให้เกิดความมืดความบอด การคิดให้เกิดปัญญาเป็นการปลดปล่อยจิตของเรา ไม่ให้ผูกพันอยู่กับสิ่งนั้น ๆ จำง่าย ๆ ว่าเวลาใดเรามีความทุกข์กรุ่นคิดในเรื่องอะไรต่าง ๆ เราก็ต้องหยุด จากสิ่งนั้น แล้วก็มาคิดตีปัญหาเสียทันที คิดว่าเรากำลังคิดถึงเรื่องอะไร เรา อยากได้สิ่งใดอยากมีสิ่งใด อยากเป็นอะไร แล้วความอยากมีอยากได้อยากเป็น ของเรานั้น มันมีได้ไหม เป็นได้ไหม มันมีทางที่จะให้มีไหมละ มีทางที่จะ ให้เป็นไหมละ แล้วเรามัวแต่มากรุ่นคิดอยู่อย่างนี้ ด้วยความเขลานี่มันช่วย อะไรเราบ้าง ไม่ได้ช่วยอะไร นอกจากทำให้วิตกกังวลโดยไม่ได้เรื่องอะไร เราควรจะคิดด้วยปัญญา เช่นเราอยากจะมีเงิน เราก็ไม่ควรจะนั่งคิดว่าฉัน อยากจะมีเงิน แต่เราควรคิดว่าทำอย่างไรจึงจะมีเงิน เราก็ต้องทำงาน เมื่อมี งานทำแล้วจะต้องจัดการแบ่งเงินที่ได้มาอย่างใด ควรจะเก็บสักเท่าไหร่ ควร จะใช้สักเท่าไหร่ ควรจะทำบุญสักเท่าไหร่ เมื่อเราทำแล้วจะเดือดร้อนด้วย การเงินการทองหรือไม่ อนาคตของชีวิตมันไม่แน่นอน อาจจะมีอะไรเกิดขึ้น ในชีวิตของเราก็ได้ เงินที่เราได้ในวันนี้ก็ควรคิดถึงอนาคตไว้บ้าง หรือว่าเรา เป็นอะไรอยู่ในเวลานี้ เราก็คิดว่าต่อไปข้างหน้าเราจะเป็นอะไรต่อไป และ จะเป็นได้ด้วยวิธีใด จะเลื่อนชั้นตัวเองได้อย่างไร จะขึ้นเงินเดือนได้ด้วยวิธีใด

คิดไปในทางที่ถูกที่ชอบ เอาหลักธรรมะนี่แหละไปใช้เป็นเครื่องมือ ว่าเราจะทำอย่างไรจึงจะก้าวหน้า ทำอย่างไรจึงจะได้เลื่อนฐานะ เพราะหลักธรรมะเขาเขียนแผนที่ไว้เรียบร้อยแล้ว ใครต้องการอันใดก็เดินตามแผนที่นั้น

ธรรมะนี้ก็เหมือนกับหนังสือนำทางชีวิตของเรานั่นเอง เราเปิดดูแล้วก็เดินให้มันถูกทาง เราอยากจะเป็นอะไร อยากจะมีอะไร อยากจะได้อะไร เราก็ต้องลงมือทำ และการกระทำของเรานั้นจะต้องเป็นการเบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ทำให้เป็นสัมมาชีพ ไม่ก่อเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ใคร ๆ เราก็ทำไปตามหน้าที่ อย่างนี้ความวิตกที่เป็นด้านกุศลมันก็เกิดขึ้นในใจ ให้จำง่าย ๆ ว่า ถ้าคิดหาเหตุหาผล ใช้ปัญญาพิจารณารอบคอบ ความวิตกนั้นเป็นกุศล ถ้าคิดในทางที่โง่เขลาเบาปัญญาด้วยความงมงายไร้เหตุไร้ผลความคิดนั้นก็เป็นตัวอกุศลไป ตรงกันข้ามในรูปอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเราก็คิดในทางตรงกันข้าม ที่จะมีจะเป็นอะไรด้วยวิธีใด หรือว่าเราจะออกจากสิ่งนั้นโดยวิธีใด ไม่ให้สิ่งนั้นมันครอบงำจิตใจเรา ให้เราอยู่อย่างเป็นไทยจริง ๆ ทำงานด้วยความเป็นไทย มีข้าวมีของกินของใช้ก็มีด้วยความเป็นไทย ไม่เป็นทุกข์ไม่เดือดร้อนเพราะความมีสิ่งนั้น บางคนมีเป็นทุกข์ญาติโยมลองคิดดู มีเป็นทุกข์นั่นก็เพราะว่ามีความวิตกกังวลมากเกินไปในเรื่องที่ไม่จำเป็น เช่นคิดอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ค่อยสบายใจ มีเงินเป็นแสนเป็นล้าน แต่ว่าใจไม่สบายมีแต่ความวุ่นวายใจอยู่ตลอดเวลา คนอย่างนี้แหละเป็นคนที่น่าสงสาร เพราะมีเหมือนกับไม่มี บ้านช่องใหญ่โตแต่ก็นั่งเป็นทุกข์อยู่ในบ้าน ไม่มีความสงบใจสบายใจ น่าสงสารคนอย่างนี้ เพราะไม่ได้ใช้หลักธรรมเป็นเครื่องพิจารณาจึงได้มีอาการเช่นนั้น

ในการที่จะไม่เบียดเบียนใครเราก็แผ่เมตตา ปรารถนาความสุขความเจริญแก่เพื่อนมนุษย์ ในการแผ่เมตตานั้นเริ่มต้นต้องแผ่ที่ตัวเราก่อน ด้วยการนึกว่าขอให้ข้าพเจ้ามีความสุขความสงบใจ ขอให้ข้าพเจ้าอยู่อย่างคนไม่มีเวรไม่มีภัยต่อใคร ๆ ขอให้ข้าพเจ้ามีน้ำใจรักตัวเองแล้วก็รักผู้อื่นต่อไป ให้นึกกับตัวเองอย่างนั้น เพราะการเปรียบเทียบตนกับผู้อื่นเป็นสิ่งจำเป็นในแง่นี้ คนเราจะทำอะไรก็ต้องนึกมาที่ตัวก่อน เช่นคนรักตัวจึงจะรักคนอื่นได้ คนสงสารตัวได้ก็สงสารผู้อื่นได้ คนที่ช่วยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ได้ ก็ช่วยคนอื่นให้พ้นจากความทุกข์ได้ แต่ถ้าไม่รักตนไม่สงสารตน ไม่ช่วยตนให้พ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อน ความคิดที่จะช่วยคนอื่นก็ย่อมจะไม่มี อันนี้เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นในใจเสมอ เพราะฉะนั้นเราต้องหัดแผ่ความเมตตาไปยังตัวเราด้วยการคิดบ่อย ๆ ว่าเราเกิดมาทำไม เราอยู่เพื่ออะไร เราควรจะทำอะไรในเวลานี้ และสิ่งที่เรากระทำนั้นกระทบกระเทือนใครบ้าง ทำใครให้เดือดเนื้อร้อนใจเพราะการกระทำของบ้าง เราจะเล่นอะไรจะสนุกอะไร จะทำอะไรก็ต้องนึกว่าเพื่อนเขารำคาญบ้างไหมเพราะการกระทำของเรา สมมติว่าเรามีงานที่บ้านมีงานนาคงานอะไร เราก็ไปจ้างเครื่องขยายเสียงมาเครื่องหนึ่งติดลำโพงเข้าสี่ตัว ดังไปสี่ทิศ เรานึกเสียบ้างว่าเพื่อนบ้านเขาหนวกหูไหม ที่เราเปิดเสียงดัง ๆ นั้น เขารำคาญไหม ถ้าเราจะหลับจะนอนใครมาเคาะอะไรอยู่ที่ข้างหูเราจะนอนหลับไหม ก็คงจะนอนไม่หลับ เพราะฉะนั้นเราไม่ต้องเปิดดัง ๆ นัก อย่างนี้ก็เรียกว่าทำด้วยใจเมตตา สงสารคนเฒ่าคนแก่เขาจะหนวกหู บางทีก็เข้ามาในวัดด้วย วัดนี่ไม่มีเสียงแต่เขาอุตส่าห์ส่งเข้ามา ให้พระรำคาญหู พระก็เลยนอนไม่หลับไปตาม ๆ กัน หนวกหูเครื่องเหล่านั้น อันนี้เขาเรียกว่าไม่มีน้ำใจเมตตา ไม่นึกถึงอกเขาอกเราว่าเราชอบอะไรเขาชอบอะไร ไม่ได้คิดถึง

ถ้าเราที่มีน้ำใจไม่เบียดเบียนใครต้องคิดไปในแง่นี้ คิดว่าเราจะทำอะไรใครจะเป็นทุกข์บ้าง ใครจะเดือดร้อนบ้าง สมมติว่าเราขับรถไปบนถนนก็ต้องนึกว่าเราขับรถแล้วใครจะเดือดร้อนบ้าง ขับอย่างไรใครจะไม่เดือดร้อน ขับอย่างไรใครจะไม่วุ่นวาย การขับรถมันก็เรียบร้อยเท่านั้นเอง ทุกแง่ทุกมุมไม่ว่าอะไร ถ้าเราทำแล้วคิดว่าเราทำสิ่งนี้จะกระทบกระเทือนกับใครบ้าง ถ้าคิดอย่างนี้แล้วจะไม่มีเรื่องกระทบกระเทือน ไม่มีเรื่องที่จะต้องทำให้ชาวบ้านรำคาญใจ ผู้ประพฤติธรรมต้องคิดไว้ในแง่นี้เสมอ ๆ เพื่อไม่ให้เป็นการเบียดเบียนใครด้วยอะไร ๆ เพราะการเบียดเบียนคนอื่นไม่ได้หมายความว่าไปทุบหัวเขาให้แตกไปแทงให้ไส้ไหล แม้ทำอะไรให้เขารำคาญก็ไม่ดี เป็นการรบกวนบีบคั้นเสรีภาพของบุคคลอื่น ทำให้เขาเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนอันเป็นเรื่องที่พุทธบริษัทไม่ควรกระทำ แต่ต้องทำด้วยอารมณ์ที่มีปัญญาคิดนึกอย่างรอบคอบ แล้วก็ทำสิ่งนั้นลงไป เราก็อยู่สบายเพื่อนบ้านไม่เกลียดไม่ชังเรา เราอยู่ด้วยจิตใจสงบสบายไม่เดือดร้อน อย่างนี้เรียกว่า คิดไม่เบียดเบียนใครก็สบายใจดี มีเรื่องอะไรเกิดขึ้นเราก็ไม่เอามาครุ่นคิดให้เกิดความเดือดร้อนในใจ เรารู้จักปลงรู้จักวาง ใช้ปัญญาพิจารณา ว่าสิ่งทั้งหลายมีเกิดก็มีดับ เช่นมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกับใครที่ตลาด เราก็ให้มันดับเสียที่ตลาด มีเรื่องเกิดที่ถนนก็ให้มันดับเสียที่ถนน พอพ้นตรงนั้นแล้วก็หมดเรื่อง เราไม่เก็บเอาเรื่องนั้นเข้าพกเข้าห่อพาไปบ้าน เอาไปดูเล่น เพราะมันไม่ใช่สิ่งน่าดู มันไม่ใช่รูปทิวทัศน์ที่สวยงาม ซึ่งจะเอาไปใส่แอลบั้มไว้ดูเล่น อารมณ์ประเภทไม่ดีก็อย่าไปเก็บใส่แอลบั้มคือดวงใจไว้ คนบางคนชอบเก็บเอามาครุ่นคิด พอพบใครก็เล่าให้ฟัง ว่าแหมคนนั้นมันทำกับฉันเหลือเกิน นี่แสดงว่าเก็บไว้ เรื่องมันเกิดเมื่อใดก็ไม่รู้หลายสิบปีแล้ว แล้วทำไมเอามานั่งคิดให้เสียเวลา มัน

เก่าแก่เหลือเกินแล้ว เรื่องมันเก่า ถ้าเป็นกระดาษก็เรียกว่ามันผุจนอ่านหนังสือไม่ออกแล้ว กลายเป็นสีแดงแล้ว อุตส่าห์เอามาเก็บไว้ เจ้าคนนั้นมันทำกับฉันอย่างนั้นทำกับฉันอย่างนี้ นี่มันเรื่องอะไร อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นคนหนักใจ หนักใจเพราะอะไร เพราะบรรทุกวัตถุลงไปมากเหลือเกิน เรือที่เดินไปในแม่น้ำ ถ้าบรรทุกของมากมันไปไม่ไหว มันจะล่มจะจมไปเสีย แต่ถ้าเราเอาของที่ไม่จำเป็นทิ้งเสียบ้าง วิดน้ำออกไปเสียบ้าง เรือมันก็เบา เมื่อเรือเบาเราก็สบาย ไปถึงฝั่งได้ง่าย พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเตือนว่า "สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ เฉตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจตโต นิพฺพานเมหิสิ" บอกว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงวิดเรือนี้ เรืออันเธอวิดน้ำออกแล้วจะเบา เมื่อเรือเบาเธอก็จะไปถึงฝั่งได้ง่าย เราทุกคนก็เหมือนกับเรือลำน้อยๆ ที่จะต้องไปให้มันถึงฝั่ง ฝั่งนั้นคือพระนิพพานนั่นแหละ พระนิพพานเป็นชื่อของความสุขดับทุกข์ดับร้อนได้ ไม่ใช่เรื่องอะไร เราก็จะไปสู่จุดนั้น แต่ว่าเราเอาอะไรบรรทุกไว้ในใจมากเกินไป จนกระทั่งว่าเรือนี้หนักหนักแล้วเลยออกไม่ได้ จมอยู่ที่ฝั่งนั่นเองแหละ จมที่จอดไม่ได้ออกเลย นั่นเรียกว่าผู้ไม่ฉลาดไม่รู้จักวิดน้ำออกจากเรือ แต่ถ้าคนฉลาดเขาก็วิดน้ำออกจากเรือ แล้วก็ดูระดับการบรรทุก ว่าของนี่มันมากเกินไป พอออกไปกลางแม่น้ำถูกคลื่นมันจะจม เราก็เอาของขึ้นเสียบ้าง แล้วเราก็ให้เรือเบา พอเรือเบาเราก็ไปสะดวกสบาย พายอย่ารีบร้อนก็จะถึงฝั่งด้วยความสุข นี่ฉันใด สิ่งทั้งหลายที่มันไม่ดีไม่งาม ของไม่ดีเราอย่าบรรทุกมาในเรือ เอาแต่ของดีมีประโยชน์บรรทุกไว้ เราก็จะเป็นเรือที่มีสาระ เบาโปร่งไปถึงฝั่งได้ด้วยความเรียบร้อย หลักนี้ก็เป็นหลักสำคัญ มันเป็นสิ่งที่จะเกิดขึ้นในใจของเรา เรียกว่า ความวิตกกังวล ญาติโยมบางคนวิตกจนหน้านิ่วคิ้วขมวด แก่กว่าอายุไปเป็นกอง

เพราะเรื่องอย่างนี้ เมื่อได้ฟังอย่างนี้แล้วก็ปล่อย ๆ วาง ๆ เสียบ้าง อะไร ๆ ที่มันไม่จำเป็นก็ปล่อยทิ้ง ๆ เหมือนของในบ้านถ้ากินไม่ได้แล้วก็เอาไปทิ้งที่กองขยะเสียบ้าง เผาเสียบ้างให้บ้านมันโปร่ง ๆ เบา ๆ ได้สบาย ในใจเราก็อย่างนั้นแหละโยม อะไรมันไม่ดีไม่งามก็รื้อทิ้งเสียบ้าง สละเสียบ้าง จิตใจก็จะสบายปลอดโปร่งแจ่มใส การเป็นไปก็จะเป็นสุขสมความปรารถนา

ดังที่ได้กล่าวมาด้วยเรื่องที่เกิดขึ้น ยังไม่จบยังมีอีกหลายอย่างจะว่ากันในวันต่อไป สำหรับวันนี้ก็จบไว้แต่เพียงเท่านี้.

ปาฐกถาธรรม

โ ด ย

พ ร ะ ร า ช นั น ท มุ นี

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๑๖

ญาติโยม พุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควร

วันนี้ วันอาทิตย์ เราทั้งหลายก็ได้มาประชุมกันตามปกติ การมาฟังธรรมในวันอาทิตย์ ก็เหมือนหนึ่งว่าเรามารับอาหารใจ อาหารกายนั้นเรามีที่บ้าน รับกันทุกวันทุกเวลา อาหารทางใจนั้นต้องมาที่วัดการมาวัดในวันอาทิตย์ของพวกเราทุกคน ก็เหมือนกับว่ามาสู่ธรรมภัตตาคาร เพื่อรับอาหารทางใจ อาหารทางใจนี้ไม่ต้องซื้อ ราคาก็ไม่แพง หาได้สะดวกๆ มีอยู่ในที่ทั่วๆ ไป ที่เขาเปิดสิ่งเหล่านี้ขึ้น โดยเฉพาะที่วัดชลประทานนี้ ได้ทำการเปิดแจกอาหารทางใจให้แก่ญาติโยมมาเป็นเวลาสิบกว่าปีแล้ว อาหารทางใจที่ญาติโยมได้รับ ก็ได้นำไปหล่อเลี้ยงชีวิต ทำให้เกิดความสุขความสงบทางจิตใจ จึงถือว่าอาหารใจเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิตของเรา เพราะว่าคนเรามีกาย

แล้วก็มีใจ ดังที่ได้พูดให้ฟังบ่อย ๆ ว่ามีรูปมีนาม รูปคือร่างกายทั้งหมด นามก็คือใจของเรานั่นเอง ร่างกายนี้อยู่ได้ด้วยอาหารที่เป็นวัตถุ ใจอยู่ได้ด้วยอาหารที่เป็นธรรมะ เราจึงควรจะได้รับอาหารใจไว้บ้าง

ตามปกติระเบียบในศาสนาทั่ว ๆ ไปนั้น ได้มีการแจกอาหารใจแก่บริษัทในศาสนา เดือนหนึ่งก็สี่ครั้งเป็นประจำ ที่เราเรียกกันว่า วันพระนั่นเอง เมื่อถึงวันพระเราก็ไปรับอาหารใจกันเสียครั้งหนึ่ง แต่ว่าในบางที่บางแห่งมีการแจกอยู่ทุกวันในเวลาเย็น คือเวลาตอนเย็นก็มีการแสดงธรรมทางจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะที่จังหวัดสงขลา ตามบ้านนอกก็ดีในเมืองก็ดีมีการเทศน์ทุกเวลาเย็น ประมาณสักห้าโมงเย็นหรือหนึ่งทุ่มประมาณนั้นญาติโยมอยู่ใกล้วัดใดก็ไปฟังกันที่วัดนั้น บ้านใดอยู่ห่างไปจากวัด มักจะมีศาลาแถวหน้าบ้าน เขาสร้างศาลาไว้พอสมควร มีธรรมาสน์มีกลอง พอถึงเวลาฟังธรรมก็ไปตีกลองขึ้น พระท่านก็มาเทศน์ให้ญาติโยมฟัง เทศน์เสร็จแล้วก็สนทนากันในข้อธรรมะเล็กน้อย ๆ แล้วพระก็กลับวัดไป ทุกวันพระก็นิมนต์พระมาเทศน์ ในพรรษาแม้ไม่ใช่วันพระในศาลานั้นก็มีเทศน์ สมัยก่อนเป็นเด็กวัดได้แบกคัมภีร์เดินหน้าอาจารย์ ตามธรรมเนียมคนแบกคัมภีร์ต้องเดินนำหน้า พระเดินเฉย ๆ จะไปเดินหน้าพระไม่ได้ มีโทษ แต่ถ้าแบกคัมภีร์ก็เดินไปข้างหน้า คนเห็นเด็กแบกคัมภีร์ไปก็รู้ว่าพระจะไปเทศน์ เขาก็ไปประชุมกันฟังข้อธรรมะตามสถานที่นั้น ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทยก็ได้เห็นว่ามีการเทศน์ทุกคืนตามวัดนั้น ๆ ญาติโยมก็ไปฟังกัน ไปเที่ยวประเทศลาว เวียงจันทน์ หลวงพระบาง ก็ได้พบว่ามีการเทศน์ทุกวันทุกคืนเหมือนกัน คนไปฟังกันมากบ้างน้อยบ้างตามวัดนั้น ๆ แต่ว่าคำที่เทศน์ส่วนมากก็เป็นเรื่องเก่า ๆ เป็นคัมภีร์ใบลาน เอามาอ่านให้ญาติโยมฟัง ถึงกระนั้นญาติ

โยมก็ไปพึ่งกัน แม้ว่าจะเป็นอาหารแบบเก่า แต่ก็ยังเป็นประโยชน์แก่จิตใจ เขาจึงได้รับพึ่งกันอยู่ตลอดมา นับว่าเป็นการได้ประโยชน์

คนเราในสมัยนี้มีความทุกข์มาก มีความเดือดร้อนในทางใจมาก มีโรคทางใจเกิดขึ้นในตัวบ่อย ๆ ถ้าไม่มีอาหารเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงก็อาจจะมีความทุกข์ความเดือดร้อน หรือว่ามีอะไรเกิดขึ้นในวิถีชีวิตเช่นมีความทุกข์มีความเดือดร้อนเกิดขึ้น ถ้าเราขาดอาหารเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ เราก็จะมีความทุกข์มีความเดือดร้อนทางใจมาก แต่ถ้าได้เตรียมอาหารใจไว้มาก ๆ แม้ว่าจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น ก็พอปลงพอวาง ไม่ทุกข์มากเกินไป ไม่เสียใจมากเกินไป เพราะอาหารใจช่วยประคับประคองให้มีปัญญาให้รู้เท่ารู้ทันในสิ่งนั้น ๆ ตามสภาพที่เป็นจริง ความรู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งทั้งปวง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตของเรามาก เพราะว่าคนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ในโลก ไม่มีอะไรที่เรียกว่าเหมือนใจตลอดไป ไม่มีอะไรที่เราจะบังคับมันได้ตลอดไป ไม่ว่าจะเป็นบุตรภรรยาสามี เป็นลูก เป็นหลาน เป็นเงิน เป็นทอง ทรัพย์สมบัตินานาประการที่เรามีเราได้ ไม่มีอะไรที่จะอยู่กับเราตลอดไป ไม่มีอะไรที่ถาวรยั่งยืนตลอดไป มันอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ เหตุการณ์ในชีวิตนี่ไม่มีใครคาดรู้ ไม่มีใครจะเดาได้ แม้คนที่เรียนวิชาโหราศาสตร์ ก็ไม่สามารถจะรู้ได้ว่า จะมีอะไรเกิดขึ้นแก่ตนในวันนั้นในวันนี้

เคยรู้จักพระที่เป็นหมอดูที่จังหวัดสงขลา อยู่วัดโคกเสม็ด วันหนึ่งไปหาบ่นอู้ทีเดียว บอกว่าวันนี้นักเลงดีมายกย่ามไปเสียได้ ถามว่ามันเอาไปอย่างไร ทำไมมันจึงยกย่ามไปเสีย บอกว่านั่ง ๆ ดูหมอมันปวดเอวปวดหลัง พอญาติโยมให้หลังก็เข้าไปในห้องนอน ลืมเก็บย่ามเข้าไปด้วย พอออกมาย่ามหายแล้วอาตมาเลยกระเซ้าให้ว่า ก็เราเป็นหมอดูทำไมไม่ดูเสียก่อนว่าย่าม

มันจะหาย แล้วจะได้เก็บย่ามเสียด้วย บอกว่าดูเอาทีหลังว่าอย่างนั้น พอย่ามหายแล้วเอาดวงมาดูบอกว่าวันนี้กาฬกิณี โชคไม่ค่อยดี แล้วมันช่วยอะไรได้บ้าง นี่ถ้าประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ย่ามก็ไม่หาย แกก็ถามว่าประพฤติอย่างไร บอกว่าก็ไม่ประมาทละซี จะหลับจะนอนก็เก็บข้าวเก็บของที่มันจะหายเสียก่อน อย่างนี้มันก็ไม่หาย แกก็เลยพูดแบบหัวเราะว่า มัวแต่ดูหมอลืมดูธรรมะไปอย่างนั้น อันนี้เลยมันช่วยไม่ได้ เพราะว่ามัวแต่ไปนั่งดูดาวดูเดือนอยู่ พระพุทธเจ้าท่านจึงบอกว่า "คนพาลมัวแต่ไปดูดาวดูเดือนอยู่ ประโยชน์มันก็ผ่านพ้นไปเสีย ประโยชน์มันเป็นฤกษ์อยู่ในตัวแล้ว ดวงดาวในท้องฟ้าจะช่วยอะไรได้ แม้เป็นหมอดูก็ไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในชีวิตของเรา เหตุการณ์อันใดจะเกิดขึ้นเราก็ไม่รู้ คำพูดในภาษาไทยที่เราพูดกันอยู่คำหนึ่งว่า "ไม่นึกเลย" ไม่นึกเลยว่าจะเป็นอย่างนั้น ไม่นึกเลยว่าจะเป็นอย่างนี้ เช่นว่า ไม่นึกเลยว่าขะโมยมันจะขึ้นบ้าน ไม่นึกเลยว่าจะเกิดอุบัติเหตุทางรถยนต์ ไม่นึกเลยว่าน้ำมันจะท่วมบ้านท่วมเมือง ไม่นึกเลยว่าข้าวสารมันจะแพงถึงอย่างนี้ จะได้เตรียมกักตุนไว้ให้พอกินพอใช้ ไม่นึกเลยว่าจะมีการตายเกิดขึ้นในครอบครัว ไม่นึกเลยว่าจะเจ็บไข้ได้ป่วย นี่เราพูดกันบ่อย ๆ ว่าไม่นึกเลย เรื่องที่บอกว่าไม่นึกเลยมันก็แสดงอยู่ในตัวแล้ว ว่าอะไร ๆ มันไม่แน่นอน ไม่เที่ยงแท้ถาวร เราคาดการณ์ไม่ได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในชีวิตของเราในวันนี้ อะไรจะเกิดขึ้นในคืนนี้ ในวันพรุ่งนี้ หรือในชั่วโมงต่อไปข้างหน้าอะไรจะเกิดขึ้น ตัวของเราเองเราก็รู้ไม่ได้ว่าเราจะเกิดเจ็บป่วยด้วยเรื่องอะไรบ้าง หรือว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นในร่างกายของเราบ้างเราไม่รู้ในทางการแพทย์เขาจึงบอกว่า ให้ ไป เช็ค เสียบ่อย ๆ แต่ว่าปีหนึ่ง เช็คทีหนึ่งบางทีมันก็เกิดในระหว่างที่ไม่ได้เช็ค นั่นแหละ มันเป็นปุ๊บปั๊บขึ้นมา

แล้วก็ไม่หายใจเสียเฉย ๆ อย่างนั้นแหละ ถ้าพอเรารู้ข่าวก็ว่า เออ ไม่นึกเลยว่าจะเป็นอย่างนั้น ที่เราพูดกันอย่างนี้ เป็นเครื่องแสดงว่าเราไม่ได้คิดไว้ก่อนว่าอะไรมันจะเกิดขึ้นในวิถีชีวิตของเรา ไม่ได้นึกไว้ก่อนว่ามันจะเกิดเรื่องอะไรขึ้น เพราะการไม่ได้เตรียมตัวไว้ก่อนนี่แหละ เวลามันปุ๊บปั๊บเกิดขึ้นเราจึงเตรียมตัวไม่ทัน ตั้งตัวรับสถานการณ์ไม่ทัน เมื่อรับสถานการณ์ไม่ทันก็เกิดเป็นปัญหา มีความทุกข์ความเดือดร้อนในทางใจ

อันความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่เกิดขึ้นในใจ ของเรา ด้วยเรื่อง ปัญหาอะไรต่าง ๆ นั้น เกิดขึ้นเพราะอะไร ก็เพราะเราไม่รู้เท่าทันธรรมดา ไม่ได้คิดค้นไว้ในเรื่องเกี่ยวกับธรรมดาธรรมชาติของชีวิต ไม่ได้นึกไว้ล่วงหน้าว่าเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้น ในหมู่คนไทยเรานี้ มักจะมีความเข้าใจเขวอยู่อันหนึ่ง คือถ้าไปนึกถึงเรื่องเกี่ยวกับการตายหรือการเจ็บไข้ หรือเรื่องอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเรา เขาพูดไปในแง่ที่ว่าอย่าเที่ยวนึกแช่งตัวเองอย่างนั้นอย่างนี้ เช่นถ้าเราไปนึกถึงความตาย เขาก็ว่าอย่าไปนึกแช่งตัวเอง หรือว่านึกว่าของนั้นมันจะหายจะสูญ ก็เรียกว่าแช่งทรัพย์สมบัติของตัวเอง อันนี้คือความเข้าใจผิด เป็นการพูดที่ไม่ถูกตรงทางด้านธรรมะ ในทางธรรมะนั้นท่านสอนให้นึกให้คิดไว้ก่อนล่วงหน้า เผื่อว่าเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นแล้วจะไม่วิตกกังวลมากเกินไป จะต้องไม่กลัวตกใจมากเกินไป ท่านจึงสอนให้คิดไว้ล่วงหน้า

เรื่องที่ท่านสอนให้คิดไว้ล่วงหน้าในหลักธรรมะมีหลายอย่าง เช่นว่าอภิณหปัจจเวก ห้าประการ ที่ท่านสอน ให้เรา พิจารณา บ่อย ๆ ห้าเรื่อง ให้พิจารณาว่าเราจะแก่ลงไปทุกวัน ๆ เราหนีความแก่ไม่พ้น เราอาจจะเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นในชีวิตเมื่อใดก็ได้ เราหนีไปไม่พ้นเราอาจจะถึงแก่ความ

ตายไปในเวลาใด วันใด วันหนึ่งก็ได้ หนีไม่พ้น เราจะต้องพลัดพราก จากของรักของชอบใจเป็นธรรมดา เราหนีจากเรื่องนั้นไปไม่พ้น เราทำกรรมอันใดไว้ผลนั้นจะเป็นของเรา ถ้าเราทำดีเราก็ได้ดี ถ้าเราทำชั่วเราก็ได้ชั่ว อันนี้เป็นเรื่องที่พระท่านสอนให้พิจารณาทุกวัน ๆ ทำไมจึงสอนให้พิจารณาในเรื่องนี้ทุกวัน ๆ ก็เพราะว่าชีวิตเราไม่เที่ยง อะไร ๆ ที่อยู่รอบตัวเรานั้นไม่เที่ยงแท้ทั้งนั้น อันคำว่า ไม่เที่ยงนั้น ขอให้ญาติโยมเข้าใจให้ดี คือหมายความว่า มันเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนั่นเอง ที่เรียกว่าไม่เที่ยง คือมันเปลี่ยนแปลงไม่หยุด ไม่ว่าอะไรที่อยู่รอบตัวเรา พร้อมทั้งตัวเราเอง มันเปลี่ยนแปลงไม่หยุดเลย ร่างกายของเรานี้เปลี่ยนแปลงไม่มีหยุดยั้ง ถ้าหยุดเมื่อใดก็หมดเรื่องกันเมื่อนั้น การหยุดของการเปลี่ยนแปลงก็คือความตาย คนที่ตายตามธรรมดาไม่มีเรื่องมีราวอะไรทำให้ตาย ก็หมายความว่าความเปลี่ยนแปลงในร่างกายมันถึงที่สุดแล้ว หยุดแล้วจึงได้ถึงแก่ความตายลงไป แต่ถ้าหากว่าความเปลี่ยนแปลงนี้ยังมีอยู่ ก็เรียกว่ายังมีชีวิต

เพราะฉะนั้นชีวิตของเรานี้ถ้าจะพูดกันให้ตรงตามหลักธรรมะ เราก็พูดว่า ชีวิตก็คือการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง หรือว่าความเปลี่ยนแปลงก็คือตัวชีวิตของเรานั่นเอง ร่างกายเรานี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาให้ไปจับเข้าส่วนไหนก็ตามมันเปลี่ยนแปลงอยู่ทั้งนั้น ที่แขนก็มีการเปลี่ยนแปลง ที่ขา ที่หัวที่ตัว ตรงไหน ๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลง ภายในอวัยวะของเราก็มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีการหยุดยั้ง มันมีสิ่งชดเชยเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลง เราเรียกตามภาษาธรรมะว่า สันตติ สันตติเราแปลว่า สิ่งสืบต่อ สิ่งชดเชยส่วนที่สึกหรอไป เช่นร่างกายของเราเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงก็ชำรุดไป แต่ว่ามีสิ่งอื่นเข้ามาชดเชยไว้ ความเปลี่ยนแปลงนั้นก็ไม่ถึงที่สุด คนบางคนเปลี่ยนแปลงช้า คนบางคนก็เปลี่ยนแปลงเร็ว คนที่เปลี่ยนแปลงช้าเราจะเห็นว่า

มีความหนุ่มอยู่ไม่ค่อยแก่เท่าไหร่ อายุห้าสิบหกสิบแล้วก็ดูไม่ค่อยแก่ ก็หมายความว่าความเปลี่ยนแปลงมันช้า ที่ช้านั้นไม่ใช่ว่าเพราะอะไร เพราะสิ่งชดเชยมันสมบูรณ์ คืออาหาร อากาศ ที่อยู่อาศัย การบริหารร่างกาย รวมตลอดถึงการบริหารจิตด้วย มีความสมบูรณ์เพียบพร้อม เช่นคนที่รับประทานอาหารดี ๆ พอเหมาะพอควร ถ้าดีนักแต่ไม่เหมาะไม่ควรก็อายุสั้นเหมือนกัน แต่ว่าถ้าดีแล้วก็พอเหมาะพอควร ร่างกายก็เป็นไปปกติมีความแข็งแรงยังดูกระชุ่มกระชวย แม้อายุตั้งเจ็ดสิบแล้วก็เหมือนกับอายุยังไม่ถึงเจ็ดสิบปี อันนั้นเรียกว่ามีการเปลี่ยนแปลงช้า เพราะสิ่งที่ชดเชยมันดี แต่ถ้าสิ่งที่ชดเชยไม่ดีด้วยการเปลี่ยนแปลงก็เร็ว คนตามบ้านนอกชาวไร่ชาวนา อายุเพียงห้าสิบกว่าเท่านั้นหนังเหี่ยวแล้ว ถ้าไปดูแล้วก็จะพบว่า อาหารการบริโภคค่อนข้างเต็มที่ ไม่ค่อยมีอาหารดีมีประโยชน์แก่ร่างกายรับประทาน จึงดูเหี่ยวแห้งร่วงโรย เหมือนกับต้นไม้ขาดน้ำ น้ำไม่พอเลี้ยง ใบเหี่ยว ก้านเหี่ยว บางทีก็ตายไปเสียด้วยซ้ำไป แต่ว่าต้นไม้ขึ้นที่ชุ่มอากาศเย็น มันก็งอกงามเติบโต ร่างกายคนเราก็เป็นอย่างนั้น ถ้าส่วนที่ชดเชยยังมากอยู่ก็แข็งแรง แต่ถึงกระนั้นก็มีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดยั้ง เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ข้าวของที่เรามีเราได้ไว้ ที่เราใช้อยู่ทุกวันก็มิใช่ว่ามันจะคงอยู่ในสภาพเดิม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงสึกหรอไป รถยนต์ที่เราซื้อมาใหม่ ๆ ยังดูสวยสดงดงาม ใช้ไปใช้ไปเดี๋ยวก็เปลี่ยนแปลงไป เก่าไป คร่ำคร่าไป เบาะนั่งก็ไม่ดี ตัวถังก็ไม่ดี ล้อก็ไม่ดี เครื่องยนต์ก็ไม่ดี บางทีต้องเปลี่ยนเครื่องเพื่อให้มันคงทนถาวรต่อไป เราใช้รถเราก็เรียนธรรมะจากรถที่เราใช้ เรียนธรรมะจากเสื้อผ้าที่เราใช้ เรียนธรรมะจากทุกสิ่งทุกอย่างที่เรามีเราใช้ ในบ้านในเรือนเราก็มีความไม่เที่ยงปรากฏอยู่ตลอดเวลา เราเข้าไปอยู่ในบ้านหลังใหม่

ดูก็เรียบร้อยอยู่ อยู่ไป ๆ สีชักจะกะเทาะ เพดานชักจะดำเข้า อะไรๆ ก็ชักจะเปรอะจะเปื้อนเข้ามีความเปลี่ยนแปลงไป ต้นไม้ดอกไม้ที่เราปลูกไว้หน้าบ้านมีอะไรถาวรบ้าง มันเจริญเติบโตขึ้นแล้วออกดอกตูมแล้วบาน แล้วดอกนั้นก็ร่วงโรยไป ไม่มีอะไรที่จะอยู่มั่นคง ปลูกดอกกุหลาบเรียนธรรมะจากดอกกุหลาบ ปลูกกล้วยไม้เราก็เรียนธรรมะจากกล้วยไม้ ปลูกอะไรเราก็ดูจากสิ่งนั้น สนามหญ้าสวย ๆ เราปลูกใหม่ ๆ เจริญเขียวชะอุ่ม แต่บางที่มันเกิดกระดำกระด่างขึ้นในสนามแล้ว บางแห่งหญ้าแดงไป เหี่ยวไปแห้งไป อันนั้นก็เท่ากับสนามมันเตือนเรานั่นเอง เตือนเราว่าอย่ารักฉันให้มากไป อย่าหลงความงามของสนามให้มากไป ฉันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ฉันไม่มั่นคง ไม่ถาวรอะไร อะไร ๆ มันก็บอกลักษณะอย่างนี้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้เราพิจารณา เพื่อจะได้เห็นความจริงไว้บ้าง เมื่อได้เห็นความจริงไว้จะได้ไม่ต้องเศร้าโศกเสียใจ ในเมื่อเราจะต้องพลัดพรากจากสิ่งที่เรารักเราชอบใจ เราจะได้รู้ตัวว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร สิ่งนี้เป็นอย่างไร พอจะรู้เท่ารู้ทัน คนที่รู้เท่ารู้ทันทันท่วงทีนั้น พอกลับใจได้ หรือว่าพอจะฟื้นตัวได้จากความทุกข์ความเดือดร้อนในทางใจ แต่ถ้าหากว่ากลับไม่ทันจะลำบาก

คราวหนึ่งพระที่อยู่กรุงเทพ ฯ บ้านเดิมอยู่ที่จะทิ้งพระ เป็นลูกของคุณป้าจวง อยู่วัดประยูรวงศ์ แล้วก็ถึงแก่มรณภาพ ทางนี้ก็โทรเลขไปบอกแก่โยมมารดาคือป้าจวง บอกให้มาที่สถานีรถไฟหัวลำโพงพระที่ไปรับมียานัตถุ์ ยาหอม แอมโมเนียเตรียมพร้อม ใส่ย่ามกันไปเรียบร้อย แล้วก็เอามาอวดกันเสียด้วย อวดกันว่ามาถึงสถานีคุณโยมจวงจะต้องร้องไห้เสียอกเสียใจที่ลูกชายได้ถึงแก่กรรม แต่ว่าพอมาถึงไม่มีอะไร ไม่ได้ร้องไห้ไม่ได้แสดงอาการเสียอกเสียใจอะไร เพียงแต่ว่าลงมาเฉย ๆ ทักทายปราศัยคนนั้นคนนี้ที่รู้จักกัน เดินไปที่วัดก็เฉย ๆ แม้ไปที่ศพจุดธูปเทียนบูชาศพลูกชายที่เป็นพระ

ก็ไม่ได้หลั่งน้ำตาออกมาสักหยดเดียวทำไมโยมคนนั้นแกไม่รักลูกของแกหรือแก ไม่คิดถึงลูกของแกหรือ มีพระถามตอนนั้นเหมือนกัน แกก็บอกว่ามีเหมือนกัน ความเสียอกเสียใจ มีเมื่อได้รับโทรเลข แต่ว่าพออ่านโทรเลขแล้วมันเสียใจ แต่ว่านึกได้ขึ้นมาทันที เพราะเข้าวัดมาตั้งแต่สาว ๆ ไปวัดจะทิ้งพระฟังพระ-เทศน์มานานแล้ว มันให้ผลคราวนี้แหละ แกว่าอย่างนั้น คือให้ผลทำให้เกิด ความรู้สึกทันทีว่า สิ่งทั้งหลายไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ก็เลยระงับความทุกข์ความเศร้าโศกในใจได้ จัดการเผาศพลูกชายที่เป็นพระ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็กลับบ้าน ปกติโยมคนนี้ แกเป็นคนที่ ไม่ค่อย จะแสดงความ ทุกข์โศกเพราะเป็นผู้ซาบซึ้งในธรรมะนั้นเอง

คนเราถ้าไม่ได้มีธรรมะเป็นหลักประจำใจ ความทุกข์มันเกิดแล้วอยู่ นาน แต่ถ้ามีธรรมะประจำใจมันเกิดเหมือนกัน แต่มันอยู่ไม่นาน เพราะเรา รู้ตัวได้กลับจิตใจได้ทันที มองเห็นสภาพชีวิตตามที่เป็นจริง ก็เกิดความบรร-เทาเบาบางจากความทุกข์ความเดือดร้อนไปได้ อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจะได้ คิดไว้ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้พิจารณาว่า เราแก่ลงไปทุกวัน ทุกครั้ง ที่เราไปยืนที่กระจกเงา อย่าดูเพียงเพื่อความสวยความงาม เพื่อการตกแต่ง ตามเรื่อง ตามราว แต่งนั้น แต่งไปเถอะ ไม่ว่า อะไร หรอก เราอยู่ใน สังคม ก็ต้องตกแต่ง ตามระเบียบ แบบแผน แต่งภายนอกแล้ว เราก็ต้อง แต่งใจ ของเรา ด้วยคือแต่งร่างกายแล้วก็นึกว่าร่างกายฉันนี้ มันแก่ลงไปแล้ว เริ่มเปลี่ยน แปลงเข้าไปแล้ว ผมบนศีรษะเริ่มเปลี่ยนแปลง ผิวหนังเริ่มเปลี่ยนแปลง ฟันก็ไม่ค่อยจะแข็งแรงแล้ว เวลาอมน้ำรู้สึกเสียว ๆ การที่อมน้ำเสียว มันบอกว่ามันจะโยกจะโครง แล้วก็ต้องหลุดต้องถอนไป ก็แสดงว่ามันเปลี่ยน แปลงไป ร่างกายส่วนอื่นก็ไม่ค่อยจะแข็งแรง นั่งนานปวดเอวปวดหลัง ปวดแข้ง ปวดขา ปวดเข่า เจ็บตรงนั้นเจ็บตรงนี้ อาการอย่างนี้เป็น

เครื่องบอกให้เรารู้ว่า กำลังแก่ลงไปทุกวันทุกเวลา แล้วต่อไปจากนั้นก็จะเกิดอะไรต่อไป ให้เตรียมตัวไว้สำหรับเหตุการณ์นั้น ๆ อันนี้เป็นเรื่องของตัวเรา ต้องมองว่าเรากำลังแก่ลงไป เมื่อแก่แล้วมันก็เปิดประตูบ้านให้โรคภัยไข้เจ็บเข้ามา ร่างกายไม่แข็งแรง อ่อนแอ โรคภัยไข้เจ็บก็อาจจะเกิดขึ้นแก่เราเมื่อใดก็ได้ เราก็ควรจะรู้ตัวไว้ล่วงหน้า เพื่อจะได้เตรียมใจสำหรับต้อนรับโรคภัยไข้เจ็บ เผื่อว่าโรคมันเกิดขึ้นเราก็พอจะทนได้ ไม่เดือดร้อนทางใจมากเกินไป ร่างกายเจ็บป่วยให้เป็นหน้าที่ของหมอเขาที่จะทำการรักษาเยียวยากันไปตามเรื่อง แต่ว่าใจของเรานั้นหมอเขาไม่มีหน้าที่จะรักษา เราก็ต้องรักษาของเราเอง ต้องประคับประคองตัวของเราเอง เพื่อให้จิตใจของเราสบาย ร่างกายจะเจ็บป่วยแต่เราจะไม่อนุญาตให้ใจของเราป่วยตามกายไปด้วย เหมือนคำที่ท่านกล่าวว่า "แม้ร่างกายจะกระสับกระส่ายด้วยความเจ็บปวด แต่เราจะรักษาใจให้สงบไม่กระสับกระส่าย" คนที่จะรักษาใจให้สงบไม่กระสับกระส่ายได้นั้น ก็ต้องอาศัยพื้นฐานทางจิตใจ คือมีธรรมะเป็นพื้นฐานอยู่พอสมควร ก็จะไม่เกิดความทุกข์ร้อนในทางจิตใจมากเกินไป

เราจะเห็นคนไข้บางคน เมื่อมีความเจ็บป่วยแล้ว ความทุกข์ทางใจมากกว่าความทุกข์ทางกาย คือป่วยในทางใจมากกว่าทางร่างกายเข้าไปเสียอีก ถ้าป่วยแบบนั้นก็รักษายาก เพราะคนไข้ไม่พยายามรักษาใจของตนให้ดี แต่ถ้าคนไข้คนใดใจดี ยิ้มย่องผ่องใสจิตใจเบิกบาน ไม่ยึดถือในร่างกายที่กำลังป่วยไข้มากเกินไป อาจจะหายไว ลุกขึ้นเดินได้ไปทำงานได้ตามปกติต่อไป เรื่องของใจจึงเป็นเรื่องใหญ่เรื่องสำคัญที่เราจะต้องระมัดระวังรักษา แต่ว่าเรื่องของใจนั้นจะทำอะไรปุ๊บปั๊บมันก็ไม่ไหวหรอก ปรับตัวไม่ทัน เราจึงต้องเตรียมตัวไว้ล่วงหน้า เพื่อเหตุการณ์นั้น ๆ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้คิดว่าวันหนึ่งเราอาจจะเจ็บไข้ได้ป่วยก็ได้ การคิดในแง่นี้มันก็ได้ประโยชน์ทั้งสอง

ด้าน คือในด้านแก้ก็ได้ในด้านกันก็ได้ ที่เรียกว่าในด้านแก้นั้นก็คือว่าได้แก้ไข เมื่อเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ด้วยจิตใจที่ไม่ทุรนทุรายมากเกินไป ส่วนในด้านป้องกันนั้นก็คือว่า เราจะได้รู้ไว้ว่าเมื่อร่างกายของเราเปลี่ยนแปลงมาถึงขนาดนี้ เราอาจจะเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ควรจะเรียนรู้ว่าโรคภัยไข้เจ็บนี่มันเกิดมาอย่างไร อะไรเป็นทางแห่งเชื้อโรค มันจะเกิดทางไหน ด้วยวิธีใดเราควรจะบริหารกายอย่างไร ควรจะรับประทานอาหารอย่างไร ควรจะพักผ่อนอย่างไร สถานที่ใดเราควรไปไม่ควรไป เราก็ระมัดระวังเนื้อตัวของเรา ระวังการคบหาสมาคม ระวังการเที่ยวการเตร่ การอดหลับอดนอน หรือว่าการกระทำอะไรที่เรียกว่ามันเกินพอดีไป เราก็ไม่ทำสิ่งนั้น อันนี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยที่เราคิดว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา เราหนีจากความเจ็บความไข้ไปไม่ได้ และเมื่อใดเกิดความเจ็บไข้ขึ้นแม้แต่เพียงเล็กน้อย เราก็ต้องรีบไปหาหมอ อย่าชักช้า อย่ารอให้มันเสียเวลา มีไม่ใช่น้อยที่เกิดเจ็บไข้แล้วนอนทนอยู่ที่บ้าน ไม่ไปให้หมอรักษา ไม่ให้หมอตรวจเพราะอะไรก็ไม่รู้ และถ้าเริ่มป่วยใหม่ ๆ ไปให้หมอรักษา หมอสบายใจ เพราะว่าจะแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว ไม่เสียเวลา ไม่สิ้นเปลืองอะไรมากเกินไป เราจึงควรจะรีบไปให้หมอรักษา ก็เรียกว่าเป็นผู้ไม่ประมาท เป็นผู้ประพฤติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าประการหนึ่ง ในเรื่องการเจ็บไข้ได้ป่วยจึงต้องคิดไว้ในรูปอย่างนี้

แต่ว่าคนเราเมื่อรักษาไม่หายก็ต้องตาย หรือว่าไม่ป่วยอะไรแต่เกิดอุบัติเหตุขึ้นมาก็อาจจะตายก็ได้ เรื่องความตายนี่มันเป็นเรื่องธรรมดาที่สุดของชีวิต เพราะว่ามีเกิดแล้วก็ต้องมีตายทั้งนั้น ไม่ว่าอะไร เพราะฉะนั้นพระจึงกล่าวคาถาเวลาบังสกุลศพว่า "อนิจฺจา วต สงฺขารา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ อุปฺปาทฺวยธมฺมิโน มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปธรรมดา

อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เตสํ วูปสโม สุโข การเข้าไปสงบสังขารเหล่านั้นเสียได้เป็นความสุข" คือการเข้าไปสงบระงับจิต ไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องผูกพันธ์กับสังขารเหล่านั้นมากเกินไป เป็นความสุขในทางใจ คำที่ พระท่าน ว่านั้น เป็นคำ เตือนใจ ญาติโยมด้วย เตือนใจ พระผู้ ว่าด้วยเหมือนกัน ว่าให้รู้เสียบ้างพิจารณาเสียบ้าง จะได้ไม่เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในเมื่อประสบกับปัญหานานาประการ ญาติโยมชาวบ้านก็ต้องเอาไปคิดไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ ว่าความตายนี้เป็นสิ่งธรรมดา ไม่ใช่ของน่ากลัว ไม่ใช่ของที่แปลกประหลาดอะไร เพราะอะไร ๆ มันก็เป็นอย่างนั้นทั้งนั้น มีเกิดมีดับทั้งนั้น แล้วความจริงถ้าพูดกันโดยเนื้อแท้ ที่เรียกตามภาษาวัดว่า โดยปรมัตถ หมายความว่า โดยอรรถอันลึก โดยเนื้อความอันลึกแล้ว คนเรานี่กำลังเกิดอยู่ กำลังตายอยู่ เกิดทุกขณะจิตแล้วก็ตายทุกขณะจิต ในชีวิตของเรานี่เกิดทุกเวลา ตายทุกเวลา เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า เกิดไม่รู้ กี่หมื่นชาติกี่ล้านชาติ คือมันเกิดอยู่ทุกวันทุกเวลานาที สิ่งใดเกิดในขณะใดก็ดับไปในขณะนั้น เกิดในวินาทีนี้มันก็ดับไปในวินาทีนี้ เกิดในวินาทีต่อไปก็ดับในวินาทีต่อไป เรียกว่าเกิดเมื่อใดมันก็ดับเมื่อนั้น แต่ว่ามันไม่ดับเด็ดขาดเรียกว่าตายไม่เด็ดขาด เพราะความตายนั้นมันมีสองแบบเขาเรียกว่า ตายปกปิดตายเปิดเผย

การตายปกปิดนั้นตายอยู่ทุกเวลานาทีแต่เรามองไม่เห็น ที่มองไม่เห็นนั้นเพราะอะไร ก็เพราะว่ามันยังมีของสืบต่ออยู่ ยังไม่ตายหมดเลยทีเดียวปัจจัยเครื่องปรุงแต่งมันยังมี จึงไม่ได้ดับวูบลงไป แต่ถ้าปัจจัยเครื่องปรุงแต่งหมดลงไปเมื่อใด ความดับอันแท้จริงก็เกิดขึ้น คือการหมดลมหายใจ ร่างกายแข็งทื่อ ไม่มีความรู้สึกอะไรเกิดขึ้นแก่ตัวบุคคลนั้น ที่พระท่านเรียกว่าเมื่อหมดอายุ หมดไออุ่น ความรู้สึกหมดไป ร่างกายนี้ก็นอนกลิ้งเหมือนกับ

ท่อนไม้ อันนี้เป็นเรื่องธรรมดาที่จะเกิดขึ้นแก่คนเราทุกคน ซึ่งไม่วันใดก็วันหนึ่งจะต้องมี อาจเกิดขึ้นแก่คนที่อยู่กับเราก็ได้ แก่บุตร ภรรยาของเราก็ได้ ให้เราคิดดูว่าคนเราตั้งแต่เกิดมา เราได้พบความตายในครอบครัวกี่คนแล้ว คนเรานี่มีปู่ทวด ย่าทวด คนมีอายุพอสมควรต้องเห็นอาตมาเกิดมาก็เห็นทวดผู้หญิง ได้เห็นคุณย่า แต่ไม่ได้เห็นคุณปู่ ได้เห็นคุณยายแต่ไม่ได้เห็นคุณตา แล้วก็เห็นคุณโยมหญิงโยมชาย แล้วก็เห็นคุณป้า คุณลุง คุณน้า คุณอา อันนี้เป็นเรื่องในเครือญาติ บรรดาเครือญาติที่เรารู้จักก็จากเราไปเป็นแถว ๆ เริ่มต้นด้วยคุณทวดก่อนท่านแก่จะต้องไปก่อน ครั้นต่อมาก็ได้เห็นคุณย่าตาย คุณยายตาย แล้วต่อมาก็โยมผู้ชายตาย ต่อมาก็โยมผู้หญิงตาย พี่ยังไม่ได้ตาย น้องก็ยังไม่ได้ตาย แต่ว่าต่อไปก็ต้องเห็นอีก คนนั้นคนนี้ตายไป คนเรายิ่งมีญาติมากเท่าใดก็ยิ่งตายมากเท่านั้น มีตายกันบ่อย ๆ ยิ่งตระกูลใหญ่แล้วก็ตายกันบ่อย ต้องไปรดน้ำ ไปเผาศพกันบ่อย มีความเกี่ยวข้องกับคนมากก็ต้องเกี่ยวข้องกับการตายมาก

เมื่อเราไปในเวลามีการตายนั้น เราควรจะเรียนรู้ธรรมะเป็นเครื่องประดับใจไว้บ้าง คือมาเตือนตัวเองว่า วันหนึ่งข้างหน้าเราก็ต้องเป็นอย่างนี้แหละ เราจะหนีจากความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้เราพิจารณาว่า "เอวํ ภาวี เอวํ อนตีโต" แปลง่าย ๆ ว่า ฉันจะต้องเป็นอย่างนี้ ฉันหนีจากความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้ อันนี้เป็นการบอกตัวเราให้รู้ไว้ล่วงหน้า เผื่อเหตุการณ์เช่นนั้นมันจะเกิดขึ้นกับเรา เราจะไม่ต้องหวาดกลัว ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนในปัญหาอะไร ๆ แต่เราจะยิ้มรับกับเหตุการณ์นั้น ๆ ว่า เชิญเถอะฉันเตรียมพร้อมแล้วที่จะจากโลกนี้ไป เราก็จากไปด้วยอารมณ์สดชื่นเหมือนเราลงจากบ้านจะไปบางแสนบางปู หรือว่าจะไป

เที่ยวหาดใหญ่ เชียงใหม่ ให้มีใจสดชื่นร่าเริงในการจะจากไป อย่าจากไปด้วยใจหดหู่ด้วยใจเสียดาย เพราะความเสียดายมันเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ความเดือดร้อน พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า "ปิยโต ชายเต โสโก ปิยโต ชายเต ภยํ" คือว่าความรักเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ความรักเป็นเหตุให้เกิดความเศร้าโศก ความรักเป็นเหตุให้เกิดภัยในชีวิตของเรา ผู้ใดไม่มีความรักผู้นั้นไม่มีความทุกข์ ไม่มีความโศกไม่มีภัย คนอยู่ไม่มีความรักจะอยู่ได้หรือไม่ เราอยู่ได้โดยไม่ต้องมีความรัก โดยไม่ต้องมีความหลงในสิ่งนั้น ๆ แต่ว่าเราอยู่ตามหน้าที่ ทำตามหน้าที่ของเรา เช่นเราเป็นพ่อเป็นแม่ เราก็มีหน้าที่เลี้ยงลูก เลี้ยงอย่างดีให้การศึกษาให้การอบรม ให้อาหารให้เสื้อผ้าเลี้ยงตามหน้าที่ เราบอกตัวเราเองไว้ว่ามันเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำ แต่ว่าเราอย่าไปรักลูกให้มันมาก อย่าไปยึดถือให้มันมาก ถ้าไปรักมากยึดถือมากเราก็มีความทุกข์ความเดือดร้อน ในเมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาในเรื่องที่เราไม่คาดไม่ฝัน เพราะฉะนั้นในด้านธรรมะท่านจึงสอนให้อยู่ในรูปอย่างนั้น ให้ถือว่าเป็นเพียงหน้าที่ที่เราจะต้องเลี้ยงดู อย่านึกว่าเราเป็นพ่อเป็นแม่ที่จะต้องรักลูกหวงลูก แต่ให้นึกว่าเราเป็นพ่อเป็นแม่ที่มีหน้าที่ดูแลลูก ดูแลให้ดีให้เรียบร้อย สมมติว่าเขามอบหน้าที่ให้เราดูแลอะไร เราก็ต้องดูต้องแลให้มันเรียบร้อย ถ้าเราทำใจได้อย่างนี้ก็สบายไม่ต้องเป็นทุกข์เมื่อเกิดอะไรขึ้น ลูกเราเจ็บป่วยเราก็รักษาตามหน้าที่ มีปัญหาอะไรเราก็แก้ไขไปตามหน้าที่

ทีนี้ถ้าสมมติว่าลูกเราจากเราไป เราจะคิดอย่างไร เราก็คิดว่าเขามาตามเรื่องของเขา เขาก็ไปตามเรื่องของเขา เวลามาเขาไม่ได้บอกเรา เวลาไปเขาก็ไม่บอกเรา เวลามาไม่ได้สัญญาอะไรกับเราสักตัวเดียวคำเดียว เวลาไปเขาก็ไปตามเรื่องของเขา เราจึงต้องปล่อยเขาไปตามเรื่อง ไม่ต้องไปอาลัยอะไรเขามากเกินไป เพราะเขาไปแล้วตามเรื่องของเขา วันหนึ่งเราก็จะต้องไป

อย่างนั้นเหมือนกัน การคิดอย่างนี้จะทำให้ใจสบาย ไม่เกิดความวิตกกังวลในใจมากเกินไป ในเรื่องชาดกเรื่องหนึ่งเขาเล่าไว้ดี คือว่าชาวนาคนหนึ่งมีลูกชายคนหนึ่ง แล้วก็แต่งงานมีลูกสะใภ้อีกคนหนึ่ง แล้วก็มีลูกสาวซึ่งเป็นน้องของลูกชายอีกคนหนึ่ง มีคนใช้อยู่อีกคนหนึ่ง ในครอบครัวนั้น ปกติตื่นเช้าก็ไปไถนากับลูกชาย เมื่อไปไถนาแม่บ้านก็จัดอาหารไปให้สองส่วน ให้พ่อส่วนหนึ่งลูกส่วนหนึ่ง วันหนึ่งขณะที่ไปทำงานเหตุการณ์ไม่นึกไม่ฝันก็เกิดขึ้น คือลูกชายซึ่งไปถางต้นไม้บนจอมปลวกในนา บนจอมปลวกนั้นงูเห่าตัวใหญ่มันอยู่ด้วย ขณะลูกชายขึ้นไปถางงูเห่าฉกเอาให้ แล้วก็พิษมันร้ายแรงลูกชายก็ถึงแก่ความตาย เมื่อลูกชายถึงแก่ความตายพ่อก็ไถนาอยู่เป็นปกติ แต่ว่ามีคนเดินผ่านมาทางนั้น เขาก็บอกว่าหยุดหน่อยเถอะขอสั่งความหน่อย เลยสั่งความไปบอกว่า ไปถึงบ้านบอกแม่อ้ายหนูด้วย บอกว่าวันนี้อาหารไม่ต้องเอามาสองส่วนให้เอามาแต่เพียงส่วนเดียว แล้วก็ไถนาต่อไป ศพของลูกชายก็วางไว้บนคันนาเอาผ้าคลุมไว้ ไถนาตามปกติ พอตอนใกล้เที่ยง แม่ก็นำอาหารมาเพียงส่วนเดียวให้พ่อบ้านรับประทาน มาถึงเห็นลูกชายนอนอยู่ก็ไม่ได้เสียใจ ไม่ได้เศร้าโศกอะไรใจเฉย ๆ แล้วลูกสาวมา ลูกสะใภ้มา คนใช้ก็มา ทุกคนก็ไม่ได้เศร้าโศกเสียใจ แล้วก็จัดการหาไม้ฟืนมาทำการเผาศพบนจอมปลวกนั้นแหละ ในขณะเผาศพอยู่นั้น เรื่องโบราณมันก็ต้องมีเทวดมเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องสักหน่อยไม่อย่างนั้นมันก็ไม่สนุก เลยพระอินทร์แกร้อนอกร้อนใจขึ้นมา แกก็เลยนิรมิตตัวเป็นชายแก่เดินกระง่องกระแง่งมา พอมาถึงก็ถามว่า นี่ท่านกำลังเผาอะไรซากสุนัขอะไรที่กำลังเผากันอยู่ ถามอย่างนั้น พอพวกนั้นบอกว่าไม่ใช่ ไม่ใช่ซากสัตว์เดรัจฉาน เป็นซากศพลูกชายของเรา ลูกชายของท่านเห็นท่าจะเกเรเป็นอันธพาล เกิดมาทำความรำคาญให้พ่อแม่ จึงได้เผากันด้วยอาการอย่างนี้

ไม่เห็นใครเสียใจ พ่อก็ไม่เสียใจ แม่ก็ไม่เสียใจ นั่นเป็นใคร เป็นเมีย ผัวนี้ท่าจะแย่หน่อย เผาศพไม่เห็นน้ำตาไหลสักหน่อย ไม่มีเสียใจอะไร พวกนั้นก็บอกว่าไม่ใช่อย่างนั้นหรอก ลูกฉันนี่เป็นคนดีเป็นคนเรียบร้อยอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ รักพ่อรักแม่ แล้วทำไมท่านไม่เสียอกเสียใจ แล้วจะไปเสียใจอะไร เพราะลูกฉันเวลามาเขาไม่ได้บอกฉัน เวลาไปเขาก็ไม่ได้บอก เขาเกิดตามเรื่องเขาก็ตายตามเรื่อง มันเป็นเรื่องของธรรมดา ฉันจะไปเสียอกเสียใจให้มันวุ่นวายทำไม พ่อว่าอย่างนั้น ก็ถามแม่ว่า แม่ตามปกติมีความรักลูกมาก อาลัยในลูกมาก ท่านไม่รักลูกคนนี้ของท่านหรือ มารดาก็ตอบว่า ก็ธรรมดาใจของแม่เป็นอย่างไร ดิฉันเป็นแม่ก็มีจิตใจอย่างนั้น แต่ดิฉันคิดอยู่เสมอว่าลูกนี่เกิดจากท้องของฉัน ฉันเลี้ยงเขาให้เติบโตได้ แต่ว่าเรื่องอื่นฉันห้ามเขาไม่ได้ เรื่องแก่ฉันห้ามเขาไม่ได้ เรื่องเจ็บเรื่องไข้ฉันห้ามเขาไม่ได้ เรื่องตายฉันก็ห้ามเขาไม่ได้ เพราะสิ่งนั้นมันอยู่นอกเหนือวิสัยของมารดา มารดาเลี้ยงกายให้คำสอนทางจิตใจ แต่การเจ็บไข้ได้ป่วยการเป็นการไปนั้นมันเป็นเรื่องของสังขาร ไม่อยู่ในอำนาจของแม่ที่จะไปทำได้ เขาก็เป็นไปตามเรื่องเมื่อสิ่งทั้งหลายมันเป็นไปตามเรื่องอย่างนี้ ฉันจะไปเสียอกเสียใจทำไม ฉันก็มีใจเฉย ๆ เพราะนึกได้ว่าธรรมดามันเป็นเช่นนั้น กับอีกประการหนึ่งไม่ใช่ตายแต่ลูกฉันคนเดียว ลูกใคร ๆ ในบ้านนี้มันก็ตายมาหลายคนแล้ว ลูกมากก็ตายมากลูกน้อยก็ตายน้อย ถ้าหากว่าเราเศร้าโศกเพราะการตาย ก็ไม่มีเวลาที่จะทำงานทำการ ต้องมานั่งร้องไห้ร้องห่มอยู่ตลอดเวลา แม่บอกอย่างนั้น พระอินทร์ก็ถามต่อไปถึงลูกสะใภ้ ว่าเธอกับสามีท่าจะเถียงกันบ่อย ๆ ทะเลาะกันบ่อย ๆ สามีตายไม่เห็นร้องไห้ร้องห่ม ไม่เสียใจ แม่นั้นก็บอกว่า เรื่องเสียใจนั้นมันมี เพราะสามีของดิฉันเป็นสามีที่ดี ซื่อตรงต่อภรรยา ทำงานทำการ

เรียบร้อย ไม่เคยทำอะไรให้เดือดเนื้อร้อนใจ แต่ว่าเรื่องของความตายเป็นเรื่องที่บังคับกันไม่ได้ เขาเป็นสามีฉันเมื่อเป็น ตายแล้วมันก็อีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องนอกเหนือวิสัย นอกเหนือ อำนาจ ที่ฉันจะไป ขอร้องวิงวอน อะไรต่อใครได้ ไม่สามารถจะทำได้ เขาจึงต้องตายไปตามเรื่องของเขา ดิฉันมาปลงตกอย่างนี้ ก็ไม่ได้เสียอกเสียใจอะไรมากเกินไป ถามที่น้องสาวก็บอกอย่างนั้น ถามคนใช้ก็บอกว่า โอ้ นายของฉันใจดี ไม่เคยทารุณกับคนใช้ ให้งานทำพอเหมาะพอดี ไม่ทำให้ลำบากใจหรอก แต่ว่าเรื่องความตายฉันคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา ทุกคนเกิดมาแล้วก็ต้องเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น จึงไม่เศร้าโศกเสียใจ อันนี้เป็นเรื่องตัวอย่างให้เห็นว่าในครอบครัวนั้นเป็นผู้ประพฤตินั่นเอง ได้เตรียมตัวไว้ก่อนล่วงหน้าถึงเรื่องปัญหาเกี่ยวกับความตายในชีวิต เลยคิดได้ ครั้นคิดได้แล้วก็ไม่เศร้าโศกเสียใจ ปลงวางลงไปได้ด้วยความเรียบร้อย

คนบางคน มีความทุกข์มาก ในเมื่อ ต้องตาย จากกัน เช่นนางโคตมี นางกีสาโคตมี มีความเศร้าโศกมาก มีลูกชายน่ารักน่าเอ็นดู กำลังที่เรียกว่าพอวิ่งได้ เด็กพอขนาดวิ่งได้นี่น่าเอ็นดู ยังไม่เหลวไหล ยังไม่เป็นจิ๊กโก๋จิ๊กกี๋ โตขึ้นเริ่มไว้ผมยาวชักจะน่าเกลียดขึ้นมาแล้ว ไม่ค่อยน่ารัก หาเรื่องปวดหัวมาให้แม่แล้ว ตัวน้อย ๆ นี่มันยังไม่มีเรื่องอะไร แล้วก็มาเจ็บบุ๊บปั๊บตายลงไป เขาจะเอาไปฝังแกไม่ยอมเที่ยวอุ้มอยู่อย่างนั้น อุ้มไปเที่ยวถามใคร ๆ ว่า หมอดีมีที่ไหนมั่ง ที่จะช่วยให้ลูกชายฉันฟื้นขึ้นมา เขาก็ว่าแม่นี่ไม่เข้าเรื่องมาเที่ยวหายาแก้คนตายจะหาได้ที่ไหน เขาก็ไล่ไป ไปอย่างนั้นเจอใครเขาก็ไล่ทั้งนั้น เลยไปเจอบัณฑิตผู้มีปัญญาไม่ไล่เตลิด เห็นอกเห็นใจ ว่าคนเรามันก็ต้องมีความเศร้าโศกเป็นธรรมดามีความรักความอาลัย ก็เลยบอกว่าเธอต้องการหายาแก้ลูกชายที่ตายฟื้น มีหมอชั้นดีวิเศษอยู่คนหนึ่ง เธอไปหาเถอะจะได้ยาสมใจ

ถามว่าอยู่ที่ไหนหมอคนนั้น บอกว่าอยู่ที่วัดเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี พระภวควันพุทธเป็นยอดหมอ เป็นนายแพทย์ใหญ่ของโลก ไปเถอะ แม่นั้นก็เลยอุ้มลูกรีบไป จะได้ไปให้พระพุทธเจ้าชุบให้หน่อย พอไปถึงก็วางลูกลงกราบพระพุทธเจ้า สงสารข้าเจ้าด้วยเถอะ ขอจงชุบลูกน้อยให้ฟื้นสักหน่อย พระพุทธเจ้าบอกว่าไม่เป็นไรปัญหาเล็กน้อย ๆ อย่างนี้แก้ได้ไม่ลำบากหรอก แต่ว่าเธอต้องไปหาเครื่องประกอบมาให้สักหน่อย แม่นั้นก็ถามว่าไปหาอะไร เมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ใช่ของมากอะไร หามาสักกำมือเท่านั้นแหละ ก็อุ้มลูกไปอีก เที่ยวหาพันธุ์ผักกาด แต่ว่ามีคำสั่งกำชับว่า แต่ว่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่เธอหามานี่ ต้องเอามาจากบ้านที่ยังไม่มีคนเคยตาย เอามาได้สักกำมือก็พอจากบ้านคนที่ไม่เคยตาย แม่นั้นก็ไปขอเขา เมล็ดพันธุ์ผักกาดมีไหม มีเอาสักเท่าไหร่ เอาสักกำมือหนึ่งก็พอ เขาก็เอามาให้ พอได้แล้วก็ว่า อ้อเดี๋ยวก่อนขอถามอะไรสักหน่อย ในบ้านนี้มีใครตายบ้างแล้วหรือยัง ตายไปคนหนึ่งแล้วเมื่อวานซืนนี่เอง ไม่เอา ไม่เอา ไปบ้านโน้น เอามาให้ถามอีกใครตายบ้างแล้ว โอ้ คุณยายตายไปเมื่อไม่กี่วันนี้เอง ไปบ้านโน้นก็คุณย่าตายไปบ้านโน้นสามีดิฉันตาย ไปบ้านโน้นภรรยาของฉันตายไป เดินถามตั้งหลายสิบบ้าน ถามไปถามมาก็เกิดปัญญาขึ้นมา บ้านที่ไม่มีมนุษย์ตายนี่ไม่มี ตายทุกบ้านตั้งแต่บ้านที่หนึ่งมาถึงบ้านที่ร้อย แล้วเราจะไปหาพันธุ์ผักกาดที่ไหนที่ไม่มีคนตาย เพราะมันตายกันทั้งนั้น มนุษย์เกิดมาแล้วก็ต้องตาย ไม่มีใครจะอยู่ยั่งยืนค้ำฟ้า บางคนตายตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ บางคนตายเมื่อโผล่ออกมาลืมตาดูโลก บางคนตายเมื่อรู้จักคว่ำรู้จักคลาน บางคนตายเมื่อเดินเตาะแตะ บางคนตายเมื่อพูดเรียกพ่อเรียกแม่ได้ บางคนตายเมื่อไปโรงเรียน บางคนตายเมื่ออยู่ในโรงเรียนชั้นสูง บางคนเรียนสำเร็จได้ปริญญากลับมาจากเมืองนอกให้พ่อแม่

ชื่นใจอยู่ได้สิบวันเท่านั้นไปอาบน้ำทะเลตายเสียแล้ว มีอยู่รายหนึ่งเรียนอยู่เมืองนอกสิบเอ็ดปี เรียบร้อยน่ารักน่าเอ็นดู ใคร ๆ เห็นก็รักทั้งนั้นเด็กคนนี้มาถึงไปอาบน้ำทะเลที่บางปูกลับมาเป็นไข้ตาย พ่อแม่หวังว่าจะได้พึ่งลูก ลูกเรียนจบแล้วจะได้ฝากผีฝากไข้ กลับลูกมาฝากพ่อฝากแม่ อันนี้มันไม่เที่ยงอาจตายได้อย่างนี้ทั้งนั้น เหตุให้ตายนั้นมันมีต่าง ๆ กัน ตายอย่างไรก็เท่ากันเราอย่าไปว่าตายอย่างนั้นดีตายอย่างนี้ไม่ดี ถ้าตายด้วยการทำชั่วแล้วก็ไม่ดี ถ้าตายเป็นปกติแล้วก็ไม่มีอะไรตายดีทั้งนั้น เรื่องตายมันเป็นอย่างนี้ แม่กีสาโคตมีก็ได้ปัญญาว่า อ๋อ คนไม่ตายไม่มี ตายทั้งนั้น เรานี่มันโง่มาตั้งหลายวัน เที่ยวอุ้มศพลูกชายจนอืดขึ้นมาแล้ว เอาไปฝังเสียทีเถอะ แล้วก็ไปสู่ท่าน้ำขุดทรายฝังเลย แล้วมาหาพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าถามว่า เธอได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดมาหรือเปล่า เขานั่งลงกราบเรียบร้อยแล้วก็บอกว่า ดิฉันได้สิ่งที่มีค่ามีราคายิ่งกว่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดพระเจ้าค่ะ พระองค์ก็ถามว่าอะไรที่เธอได้ ดิฉันได้ปัญญารู้แจ้งเห็นจริง ว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายทั้งนั้น ไม่มีใครจะหนีความตายไปพ้นพระเจ้าค่ะ แล้วเธอจะคิดอย่างไรต่อไป ดิฉันเบื่อชีวิตการครองเรือน อยากจะบวชเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนา พระองค์ก็อนุญาตให้บวชในพระศาสนาเป็นพระสงฆ์

อันนี้ก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า คนเราถ้ายังไม่เกิดปัญญาก็ยังทุกข์ต่อไปเศร้าโศกต่อไป แต่เมื่อใดเกิดปัญญาขึ้นมาว่าอ้อสิ่งนี้เป็นเรื่องธรรมดา จะเกิดจะมีขึ้นแก่คนทุกคนได้ทั้งนั้น ไม่ใช่เราคนเดียว อ่านหนังสือพิมพ์ดูเถอะลูกคนนั้นลูกคนนี้ตายกันบ่อย ๆ ลูกรัฐมนตรียังตายเลย อย่าว่าลูกชาวบ้านเรา ๆ เลย ขับรถไปชนรถสิบล้อตายไปเลย ลูกเจ้าแผ่นดินก็ยังตาย ลูกใคร ๆ ก็ตายได้ทั้งนั้น ไม่มีใครจะป้องกันเหตุการณ์เช่นนี้ได้ มันเป็นเรื่องธรรมดา

ที่จะเกิดจะมีแก่คนทั่ว ๆ ไป เราจะไปเสียอกเสียใจก็ใช่ที่ แต่เราก็ควรจะพิจารณาว่าสังขารทั้งหลายมันเป็นอย่างนี้แหละ มีการเกิด มีการเปลี่ยนแปลง มีการแตกการดับไป ไม่มีอะไรคงทนถาวร แม้ตัวเราเองก็ไม่สบายร่างกายก็ไม่แข็งแรง วันหนึ่งก็จะเป็นสภาพเช่นนั้น แต่ว่าก่อนจะถึงอาการเช่นนั้น เราก็ควรจะได้เรียนรู้ในข้อธรรมะ เพื่อให้จิตใจสงบจิตใจสบาย ให้พ้นจากความทุกข์เดือดร้อนในชีวิตประจำวันเสียก่อนที่เราจะหมดลมหายใจ การคิดในรูปอย่างนี้จะช่วยให้เรามีใจสบายขึ้น เพราะได้คิดในเรื่องธรรมดา

พระพุทธเจ้าท่านสอนธรรมะก็คือสอนเรื่องธรรมดา ๆ ไม่ใช่เรื่องอะไร เพื่อให้เราแก้ไขปัญหาชีวิตคือความทุกข์ความเดือดร้อน ทีนี้การที่เราเศร้าโศกเสียใจในเรื่องอะไร ๆ นั้น เพราะเราไปคิดถึงเรื่องนั้นเรื่องนี้มาก คิดเรื่องอย่างนั้นเรื่องที่เกี่ยวข้อง คนมาเยี่ยมก็เหมือนกันบางคนไม่เข้าใจ พอมาเยี่ยมโอน่าเอ็นดูเด็กคนนั้น ฉันก็เคยรู้จักเคยเล่นเคยหัว เรียกว่าไปเขี่ย ถ่านไฟมันจะมอดแล้ว เอาน้ำมันไปราดให้มันลุกขึ้นมาอีก เราอย่าไปพูดเรื่องอันนั้นชวนคุยเรื่องอื่น เรื่องอะไรก็ได้เรื่องให้มันเพลิดเพลินใจ เรื่องธรรมะเรื่องศาสนา เรื่องบ้านเรื่องเมืองเรื่องอะไร ๆ ก็คุยไป อย่าไปเขี่ยปมตรงนั้นเข้าแผลฝีที่มีหนองอย่าไปเขี่ยให้มันยุ่งตรงนั้น จิตใจก็ค่อยลืมไป อยู่ในบ้านมันลืมยาก บางทีเห็นนั่นเห็นนี่เข้าลืมลำบาก ที่เชียงใหม่เคยมีลูกสองคน น่าเอ็นดูคนหนึ่งตกน้ำหายไป เหลืออยู่คนหนึ่ง แม่ร้องไห้สามวันไม่หายจนตาบวม คนหนึ่งเป็นญาติกัน เป็นนักธรรมะเลยพาไปที่วัดอุโมงค์ ไปหาอาตมา อาตมาก็เลยเทศน์กันไปว่ากันไป ไม่ได้หลับได้นอนมาสองวันสามวันแล้ว บอกว่าให้ไปนอนเสียหน่อยพักผ่อนเสียหน่อย ก็เลยไปหลับนอน ว่าเข้าไปเต็มตื่นเลย พอลุกขึ้น ก็มาถาม ทีเดียว ลูกชาย ดิฉัน ไปอยู่ ที่ไหน บอกว่าเขาไปสบายแล้ว

ไม่เป็นห่วงเขาหรอก เรามาแก้ปัญหาอื่นกันดีกว่า แล้วก็ชวนพูดชวนคุยต่อไป หลายวันใจก็สบาย คุยกันหลายมื้อจนจิตใจสบายไป

ทีนี้ที่เป็นทุกข์มากอย่างนั้นเพราะอะไร อาตมาเทศน์อยู่ที่พุทธสถานใกล้ตลาดสันป่าข่อยที่เป็นบ้านของแก แกไม่เคยไปฟังเทศน์ที่พุทธสถานเลย เวลามีความทุกข์ก็เลยลำบากใจ มันเป็นอย่างนี้แหละ คนเราจึงต้องมาวัดไว้บ้าง ฟังๆ ไว้บ้าง งานการนั้นมีด้วยกันทั้งนั้น แต่เรามันต้องปลีกตัวมีเวลาพักผ่อน ไม่ใช่จะหมกมุ่นอยู่กับงานตลอดเวลา ต้องมีวันเสาร์วันอาทิตย์เขาวางไว้เรียบร้อยแล้ว มีวันพระวันโกน มีวันที่ให้เราหยุดงานหยุดการ วันไหนหยุดงานหยุดการก็มาพักผ่อนมาวัดมาวา มาฟังธรรมะเอาหนังสือศาสนาไปอ่านหาอาหารใจไว้อย่าให้ใจของเรามันผอม เวลาเกิดอะไรขึ้นทนไม่ได้ เพราะใจผอมใจลีบ เพราะไม่มีอาหาร เราก็หาอาหารใจหล่อเลี้ยงใจไว้ จิตใจเข้มแข็งอดทนหนักแน่น ก็พอที่จะต่อสู้กับเหตุการณ์ได้ อันนี้เป็นเรื่องที่นำมาพูดแซกเรื่องที่เคยพูดไว้ในวันอาทิตย์ก่อน ยังไม่จบเรื่องนั้นค่อยต่ออาทิตย์หน้า วันนี้พูดเรื่องนี้ก่อนเพื่อให้ญาติโยมได้คิดได้นึกไว้ เพราะเหตุการณ์ทั้งหลายมันอาจเกิดขึ้นแก่ใครก็ได้ เราจึงควรจะคิดไว้บ้าง เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ วันนี้พูดมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้แต่เพียงนี้.

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๖

ญาติโยม พุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมะ อันเป็นคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

วันนี้จะได้พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในใจ ต่อจากวันก่อนโน้นที่ได้พูดค้างไว้ การเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในตัวเรา ก็เพื่อจะได้รู้สาเหตุของความทุกข์ความเดือดร้อน อันเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เพราะว่าถ้าเราไม่รู้จักเหตุของเรื่อง การแก้ไขความทุกข์ก็ย่อมจะเป็นไปได้ยาก หลักในทางพระพุทธศาสนาสอนให้เราเข้าใจว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ไม่มีเหตุผลจะเกิดขึ้นไม่ได้เป็นอันขาด อันเหตุนั้นไม่ได้อยู่ที่สิ่งภายนอก แต่อยู่ที่ความคิดความนึกของเราเอง เมื่อเราคิดนึกไปในทางใด สิ่งที่เราคิดนั้นเรียกว่าเป็นเหตุให้เกิดผลขึ้นในใจของเรา ถ้าเราคิดด้วยปัญญา เราก็มีความสุขความสงบใจ เพราะรู้เท่ารู้ทันในสิ่งนั้น ถ้าเราคิดด้วยความเขลา ก็เป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนใจ เพราะไม่เข้าใจเรื่องนั้นชัดเจนตามสภาพที่เป็นจริง พระ

พุทธศาสนามุ่งสอนให้เราเห็นชัดรู้ชัดในเรื่องภายในตัวเราเอง มีปัญหาอะไรเกิดขึ้นในชีวิต ไม่ไปเที่ยวคิดแก้จากสิ่งภายนอก แต่เราจะต้องแก้ที่ตัวเรา การแก้ที่ตัวเราก็คือ เปลี่ยนความคิดของเรานั่นเอง ถ้าเราหัดเปลี่ยนความคิดได้เราก็สบายใจ แต่ถ้าเราไม่พยายามเปลี่ยนสิ่งที่เป็นภายใน อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน แม้เราจะไปทำอะไร ๆ ภายนอกสักเท่าใด ก็ยังแก้ไม่ได้ เหมือนกับเราปวดท้องเอาน้ำมันหม่องมาทาหน้าท้อง ทาสักเท่าใดเท่าใดมันก็ไม่หายปวด แต่ว่าทำให้ผิวหนังหน้าท้องร้อนไปเสียเปล่า ๆ ไม่ได้เรื่องอะไร จะต้องแก้ที่ความปวดภายใน การแก้ปวดภายในก็ต้องรับประทานยา ที่หมอเขาให้มาแก้ปวดท้อง ยาแก้ปวดท้องต้องกินเข้าไป แต่ถ้าเพียงแต่ไปทาหน้าท้องนั้นยังไม่หายปวดอย่างแท้จริง

ความทุกข์ความเดือดร้อนเกิดขึ้นที่ใจของเราเรา ก็ต้อง แก้ที่ ใจ ของเราอย่าไปแก้ที่สิ่งภายนอก การแก้ภายนอกนั้นไม่ช่วยให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า ถ้าการทำพิธีรีตองต่าง ๆ ช่วยคนให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน หรือทำคนให้ประสบสิ่งที่ตนต้องการแล้ว คนเราก็ไม่ต้องทำอะไรเพียงแต่มีธูปเทียนดอกไม้ไปจุดบูชาสิ่งที่เรานับถือ แล้วเราก็จะได้สิ่งที่เราต้องการ แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ พิธีรีตองนั้นเป็นเรื่องของคนที่ยังไม่ตื่นตัวในธรรมะ ยังไม่เข้าถึงพระรัตนตรัยที่ถูกต้อง ก็เลยทำพิธีรีตองหลอกตัวเองไปชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น หาได้ช่วยตัดรากเง่าของความทุกข์ความเดือดร้อนไปได้ไม่ เพราะรากเง่าของความทุกข์ความเดือดร้อนนั้นอยู่ในใจของเรา ไม่ได้อยู่ที่สิ่งภายนอก เราจะต้องศึกษาว่าเราจะแก้สิ่งภายในอย่างไร การนับถือพระพุทธศาสนานั้น เรานับถือด้วยการศึกษาธรรมะให้เข้าใจ นับถือด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อ

ให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิตประจำวัน ไม่ได้นับถือแบบศาสนาบางศาสนา ที่มัวแต่การทำพิธีรีตองวิงวอนขอร้องบนบานศาลกล่าวอะไรต่าง ๆ นั้นไม่ใช่วิถีทางของพระพุทธเจ้า แต่เป็นวิถีทางเก่าแก่ของคนในสมัยโบราณ ซึ่งยังไม่เจริญก้าวหน้าในทางความคิด ยังไม่มีความเจริญก้าวหน้าในทางอารยธรรม ก็เลยไปหลงไหลกราบไหว้อะไรต่าง ๆ อยู่ ตามแบบที่เขาทำกันมาตั้งแต่โบราณ แต่ก็ไม่ช่วยคนให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ทรงเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย อันเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยพิธีรีตอง เต็มไปด้วยสิ่งที่เรียกว่าสีลัพพัตตปรามาส แต่ว่าพระองค์ไม่ได้หลงไหลมัวเมาในสิ่งเหล่านั้น ทรงพิจารณาเห็นว่าการกระทำเช่นนั้น ไม่ใช่เป็นการตอบปัญหาที่แท้จริงของเรื่องความทุกข์ พระองค์จึงได้ทรงศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่ถูกต้อง การหาคำตอบที่ถูกต้องนั้น พระองค์ก็ได้พบความจริง คือพบว่าความทุกข์เกิดจากเหตุ และเหตุนั้นไม่ได้อยู่ที่สิ่งภายนอก หากอยู่ภายในใจของเราเอง จึงควรจะแก้ไขที่ความคิดของเราเป็นส่วนใหญ่ พระองค์จึงได้สอนวิธีการปฏิบัติจิตไว้ เพื่อจะได้เป็นการสร้างรากฐานแห่งปัญญา จะได้คิดในทางที่ถูกที่ชอบ เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้น ๆ ตามสภาพที่เป็นจริง อันจะช่วยเราให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน พระองค์ได้ปฏิรูปความนึกคิดของมนุษย์ในสมัยโบราณ อันเป็นความนึกคิดที่เรียกว่า ไม่มีปัญญา ให้กลายเป็นความนึกความคิดที่ประกอบด้วยปัญญา ประกอบด้วยเหตุด้วยผลด้วยประการต่าง ๆ ผู้ที่ยอมรับความคิดความเห็นของพระพุทธเจ้า และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ก็ย่อมจะได้รับความสุขทางด้านจิตใจอย่างแท้จริง

เราทั้งหลายที่เกิดมาในยุคนี้ในสมัยนี้ก็เหมือนกัน อะไร ๆ ต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องเหลวไหลเกิดขึ้นอยู่ทุกวันทุกเวลา อันเป็นเรื่องที่เรียกว่าเป็นความงมงาย ไม่เข้ากับหลักเกณฑ์ในทางพระพุทธศาสนา งมงายที่เมืองไทยยังไม่พอ ยังอุตส่าห์เอาความงมงายไปอวดเขาถึงเมืองนอกด้วยซ้ำไป

เห็นหนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าสถานทูตที่บราซิล ได้กระทำพิธียกศาลพระภูมิ แล้วก็ได้เชิญคนใหญ่คนโตแถวนั้นมาเป็นเกียรติในงาน เชิญมาดูความโง่นั่นเอง ไม่ใช่เชิญมาดูความฉลาดอะไร หนังสือพิมพ์เขาถ่ายภาพมาลงกัน อันนี้เรียกว่าเอาสิ่งที่เป็นความเขลาในเมืองไทยไปอวดชาวบราซิลในอเมริกาใต้ นับว่าเป็นการทำที่ไม่ได้ฉลาดอะไร ถ้าเราเอาสัจจธรรมของพระพุทธเจ้าไปอวดเขา เชิญเขาให้มาพึ่งธรรมะของพระพุทธเจ้า ให้เขาได้รู้เหตุผลของชีวิต ให้เขาได้คิดตามหลักธรรมะทางพระพุทธศาสนา นั่นจะเป็นการกระทำที่ช่วยชาวโลกอย่างแท้จริง แต่ว่าไปเชิญเขามาดูเราตั้งศาลเทวดาข้างบ้าน ซึ่งไม่ใช่เป็นความฉลาดอะไร ก็ไม่เป็นการทำคนให้ลืมหูลืมตา ให้มีปัญญาอะไร ถ้าเป็นคนมีปัญญาเขาจะคิดดูหมิ่นเสียด้วยซ้ำไป ว่าคนไทยนี่นับถืออะไรกันแน่ นับถือพุทธศาสนาหรือว่านับถือศาสนาอะไร การกระทำเช่นนั้นมันสมภูมิของพุทธบริษัทหรือเปล่า เพราะพระพุทธเจ้าสอนให้เราพึ่งตัวเอง ไม่ใช่ให้พึ่งสิ่งเหล่านั้น อันการพึ่งตัวเองในทางพระพุทธศาสนานั้นก็หมายความว่าพึ่งด้วยการประพฤติธรรม การประพฤติธรรมนั้นเราก็พึ่งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ การพึ่งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ก็เป็นการพึ่งในแง่ธรรมะ ไม่ใช่พึ่งในแง่อื่น สมมติว่าเรามาไหว้พระเรามาไหว้เพื่อเห็นภาพเตือนใจ แล้วจะได้นึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเรานำคำสอนนั้นมาเป็นหลักครองใจ เราปฏิบัติตามคำสอนนั้น ๆ

นั่นเป็นการไปไหว้พระถูกพระ ไหว้พระแล้วก็ได้พบพระ นำพระมาเป็นดวงประทีปนำทางชีวิต ถ้าเราไปไหว้พระแบบอื่นก็เรียกว่าไม่ถูกองค์พระพุทธเจ้า เหมือนเราไหว้หลวงพ่อต่าง ๆ ทำพิธีไหว้อย่างนั้นอย่างนี้ บนบานศาลกล่าวติดสินบนพระพุทธรูป ว่าจะเอาทองมาปิดหลวงพ่อ จะเอาสิ่งนั้นมาถวาย เอาละครมารำให้ดู อันนี้มันเป็นการสร้างรากฐานคอรัปชั่นขึ้นในใจคนแท้ ๆ ไปคอรัปชั่นแม้กับพระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปเปรียบแทนคุณงามความดีของพระพุทธเจ้า แต่ว่าคนเราไม่ค่อยคิดในแง่นี้ ไปนึกในแง่อื่นเสีย ในความขลังความศักดิ์สิทธิ์ แต่ไม่คิดว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการ สร้างรากฐานความไม่ดีขึ้นในใจ ทำให้คนเกิดความหลงความเข้าใจผิดด้วยประการต่าง ๆ แต่ว่าได้วัตถุคือได้เงินนั่นเอง เช่นหลวงพ่อโสธรนี่ได้เงินวันละหมื่นห้าหมื่นหก ได้มาจากความหลงของประชาชน เงินที่ได้มาจากความหลงนี่ไม่ใช่เงินที่เรียบร้อยอะไร เอาไปสร้างอะไรก็ไม่น่าชื่นอกชื่นใจ เราจะหาเงินหาทองบำรุงวัดวาอาราม บำรุงกิจพระศาสนา ควรจะหาเงินที่มันบริสุทธิ์ ได้เงินมาแล้วทำคนให้ลืมหูลืมตาด้วย ทำคนให้ฉลาดเข้าใจปัญหาชีวิตด้วย ทำคนให้ก้าวไปในทางธรรมะของ พระบรมศาสดาของเราด้วย นั่น จึงจะชื่อว่าเป็นสัมมาชีพในทางพระศาสนา ไม่ใช่หาด้วยวิธีการทำคนให้หลงงมงาย ไม่เอาปลาสเตอร์คือความหลงปิดหูปิดตาคน ไม่ให้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมะ ปล่อยให้หลงอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา นั่นไม่ใช่นโยบายของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนานี้เป็นศาสนาที่ทำคนให้ฉลาด ทำคนให้ก้าวหน้าในทางธรรมะ ทำคนให้ปฏิบัติช่วยตนให้พ้นจาก ความทุกข์ ความเดือดร้อน ใน ชีวิต ประจำวัน การที่เราจะพ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้นั้น ก็โดยอาศัยการทำใจของเราให้หลุดพ้นจากเครื่องผูกพันด้วยประการต่าง ๆ

ก็ความทุกข์ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในใจของเรานั้น เกิดจากอะไรบ้าง ในวันนี้จะพูดให้ญาติโยมฟังในเรื่องเกี่ยวกับคำที่เรียกว่า "อุปาทาน" อุปาทานนี่แหละเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในทางจิตใจ คำว่า "อุปาทาน" นั้นหมายความว่าอย่างไร แปลตามตัวว่า ความยึดมั่นสำคัญผิดในสิ่งนั้น ๆ เมื่อเรามีความยึดมั่นสำคัญผิดในเรื่องใด ความยึดมั่นสำคัญผิดนั่นแหละเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นในใจ ตัวอุปาทานนี้อาจเกิดขึ้นในใจของเราเมื่อใดก็ได้ เพราะทางที่เกิดนั้นก็เกิดทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตาได้รับรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้รับกลิ่น ลิ้นได้รส กายได้สัมผัสถูกต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็รายงานไปรวมเข้าที่ใจ ใจรับรู้ในอารมณ์นั้น เกิดเวทนาแล้วก็เกิดความอยาก อยากมาก ๆ ก็เป็นอุปาทาน คือการครุ่นคิดอยู่ในเรื่องนั้นตลอดเวลา เช่นเราอยากจะได้อะไร เราก็คิดถึงอยู่แต่เรื่องนั้น คิดอยู่ด้วยความโง่ความเขลา ไม่ได้คิดด้วยปัญญาอันรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้นตามที่เป็นจริง ความคิดอย่างนี้เรียกว่า "อุปาทาน" แปลเป็นไทยว่า ความยึดมั่นสำคัญผิดในเรื่องนั้น ๆ อันความยึดมั่นสำคัญผิดนี่แหละเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสให้เราเข้าใจไว้อย่างนั้น เวลาเราสวดมนต์ทำวัตรตอนเช้า ๆ มีคำกล่าวว่าปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา โดยย่นย่อการยึดถือในขันธ์ห้าว่าเป็นตัวเป็นตนนั่นแหละ เป็นเหตุ ให้เกิดความ ทุกข์ ความทุกข์เกิดจากความเข้าไปยึดถือ ถ้าไม่มีความยึดถือ ก็ ไม่มี ความ ทุกข์ ถ้ายึดไว้ตราบใดก็ยังคงมีความทุกข์อยู่ตราบนั้น แต่ว่าคนเรานั้นไม่ชอบปล่อยชอบวาง ชอบยึดชอบติดอยู่ในอะไรต่าง ๆ ไม่ว่าเรื่องนั้นจะเป็นเหตุให้เกิดทุกข์หรือเกิดสุข ก็ชอบยึดชอบติดไว้ แต่ว่าสุขที่เราเข้าใจนั้นก็ไม่ใช่สุขแท้ เป็นความสุขที่เกิดจากความเพลิดเพลินหลงใหลชั่วครั้งชั่วคราว แล้วเราก็ติดอยู่ในความสุขนั้น

อันความสุขที่เราติดอยู่ด้วยอุปาทานนั้น มันจะแปลงร่างมาเป็นความทุกข์เมื่อไรก็ได้ ที่แปลงร่างมาเป็นความทุกข์ก็เพราะว่า เรายึดถือไว้ด้วยความสำคัญผิด ไม่เข้าใจในสิ่งนั้นตามที่ควรจะเข้าใจ เมื่อสิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงไปเราก็มีความทุกข์ความเดือดร้อน สมมติว่าเราได้ของมาชิ้นหนึ่ง แล้วเราก็ยึดมันถือมั่นว่าเป็นของฉัน ของนั้นแตกไปเราก็เสียใจ เวลาเรามีเราดีใจเราภูมิใจ ครั้นเวลาของนั้นเสียไปเราก็เสียใจ ความเสียใจนั้นเกิดขึ้นเพราะความยึดถือว่าของนั้นเป็นของฉัน การยึดถือว่าของนั้นเป็นของฉันนั่นแหละเป็นตัวทุกข์ตัวร้อน ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในชีวิตประจำวัน การทะเลาะเบาะแว้งกันในสังคม การเกิดเรื่องเกิดราวกันด้วยประการต่าง ๆ เช่น เขามีการสมรสหมู่กัน แล้วแม่หญิงคนหนึ่งก็มีอุปาทานแรง ว่าพ่อหนุ่มคนนั้นเคยเป็นสามีของฉัน ทั้ง ๆ ที่เขาทิ้งไปแล้ว ทีนี้ก็ไปก่อเรื่อง การกระทำเช่นนั้นก็คืออุปาทานการยึดถือว่าของฉัน คนหนึ่งไม่ยึดแล้วแต่อีกคนหนึ่งยังยึดอยู่ไม่ปล่อยไม่วาง เลยก็เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน คนเขาไม่รู้ตัวอุปาทานมันกระซิบบอกให้คนรู้เสียหน่อย เลยก็ไปโพนทนาขึ้น หนังสือพิมพ์ก็ลงข่าวเกรียวกราวไปทั่วบ้านทั่วเมือง ถ่ายรูปไปลงเสียด้วย เป็นการประกาศให้คนอื่นว่าคือใคร อันนี้ที่ได้ทำลงไปเช่นนั้นก็เพราะว่ามีอุปาทานเกิดขึ้นในใจ ยึดถือมั่นในเรื่องนั้นด้วยอำนาจสำคัญผิด ไม่คิดปล่อยคิดวางเสียบ้าง ว่าเขาไม่ชอบเราก็ปล่อยเขาไปเถอะ อย่าไปยุ่งกับเขาเลย พอปล่อยได้เมื่อใดใจก็สบายเมื่อนั้น แต่ถ้ายังยึดอยู่เมื่อใดก็เป็นทุกข์อยู่เมื่อนั้น ความยึดถือแม้ทางกายนี่ก็เป็นทุกข์ อย่าพูดถึงทางใจเลยยึดทางกายก็เป็นทุกข์เสียแล้ว สมมติว่าเรามีของชิ้นหนึ่งที่เราจะต้องถืออยู่ตลอดเวลา โยมคิดดูเถิดว่ามันหนักหรือไม่ ของเบา ๆ แต่ถ้าถืออยู่ตลอดเวลามันก็หนัก สมมติว่าของนั้นมี

น้ำหนักเพียงกิโลเดียว แต่ถ้าเราถือเดินไปเดินมาอยู่ทั้งวันมันจะหนักขึ้นเป็นร้อย ๆ กิโล คือมันหนักอยู่ที่ใจ กายถือแต่ใจมันก็เข้าไปยึดไว้ด้วย ก็เลยเกิดความหนัก นั่นเป็นความหนักที่ผ่านเข้ามาทางกายประสาท ส่วนความหนักที่เกิดขึ้นในใจเพราะยึดถือในอารมณ์นั้น ๆ ก็ยิ่งมีความทุกข์ความเดือดร้อนมากขึ้น ในเรื่องอย่างนี้เราจะต้องสังเกตที่ตัวของเราเอง การเรียนธรรมะต้องเรียนจากตัวเองด้วย เรียนจากการฟังการอ่านในหนังสือนั้นเป็นการเรียนเบื้องต้น แต่ว่าการเรียนที่แท้จริงนั้นต้องเรียนจากประสบการในชีวิตของเรา ให้สังเกตตัวเราเอง ว่าเวลาใดที่เรามีความทุกข์นั้นมันเรื่องอะไร ลองนึกแม้ความทุกข์ขั้นเบา ๆ ง่าย ๆ เข็มหายไป มีดหายไป ของเล็กของน้อยวางไว้บนโต๊ะหายไป แล้วก็กลุ้มอกกลุ้มใจ บางคนเรื่องเล็ก ๆ แต่ว่ากลุ้มใจเป็นเรื่องใหญ่ มีความทุกข์มาก ที่มีความทุกข์มากก็เพราะมีความยึดถือมาก อุปาทานแรง ถ้าอุปาทานแรงก็เรียกว่ามีทุกข์มาก ถ้ามีอุปาทานเบา ๆ ก็มีความทุกข์น้อย ถอนอุปาทานเสียได้ก็จะไม่มีความทุกข์เลย

ใน หลวง รัชกาล ที่ สี่ เวลา จะ สวรร คต พระองค์ ได้ พูด คำ สุด ท้าย ว่า อะไร ๆ ที่เข้าไปยึดถือไว้ด้วยอุปาทานย่อมเป็นทุกข์ทั้งนั้น การที่ท่านตรัสออกมาในรูปเช่นนั้น แสดงว่าท่านมีความทุกข์ในขณะจะสวรรคตท่านมีความทุกข์แต่ท่านเป็นนักธรรมะ ท่านเข้าถึงพระรัตนตรัย ท่านผนวชอยู่ถึงยี่สิบเจ็ดพรรษา เรียนธรรมะมานาน จึงได้เปล่งอุทานออกมาให้คนอื่นรู้ เป็นบทเรียนเตือนใจว่า สิ่งที่เข้าไปยึดถือไว้ด้วยอุปาทานเป็นความทุกข์ทั้งนั้น ในเวลานั้นท่านคงจะมีความทุกข์เกี่ยวกับเรื่องประเทศชาติ เกี่ยวด้วยราชสมบัติเพราะว่าท่านสวรรคตนี่ลูกยังเล็ก ๆ รัชกาลที่ห้าก็อายุยังน้อย พระโอรสองค์อื่น ๆ ก็ยังไว้จุกไว้เปียกันอยู่ทั้งนั้น ทิ้งลูกไว้ตั้งเยอะแยะอยู่ในสภาพที่ไร้พ่อ

มีแต่แม่ก็ไม่น่าไว้วางใจ แต่ว่าความทุกข์เกี่ยวด้วยเรื่องลูกนั้นคงจะไม่ยิ่งใหญ่ ความทุกข์เกิดจากเรื่องประเทศชาตินี่คงจะสำคัญ เพราะฉะนั้นเมื่อจะดับจิต พระองค์จึงได้พูดออกมาว่า "อะไร ๆ ที่เข้าไปยึดถือไว้ด้วยอุปาทานแล้วมันก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น นั่นพูดจากความรู้สึกจากประสบการ ในขณะที่จะดับจิต เพราะความคิดถึงคนที่อยู่ข้างหลัง จึงได้พูดออกมาเช่นนั้น เป็นเรื่องแสดงให้เห็นว่า เมื่อเราเข้าไปยึดถืออะไร สิ่งนั้นจะทำให้เราเกิดความทุกข์ ความเดือดร้อนใจ ญาติโยมทั้งหลายเคยมีความทุกข์หรือเปล่า ถามอย่างนี้ก็เหมือนกับว่า ถามปัญหาง่าย ๆ เพราะว่าใคร ๆ ก็มีกันทั้งนั้น มีทุกข์กันอยู่ทั้งนั้น ทุกข์เมื่อวานทุกข์วานซืน ทุกข์เมื่อตอนเช้า ทุกข์เมื่อมาฟังธรรมอยู่ มีความทุกข์อยู่ตลอดด้วยเรื่องอะไรต่าง ๆ ถ้าเราไม่มีปัญญารู้เท่ารู้ทันแล้วก็ต้องแบกมันเรื่อยไป แบกไม่รู้จักวาง คนเราบางทีแบกของหนักแต่ไม่ยอมวาง ทั้ง ๆ ที่บอกใครเขาว่าหนัก แต่ก็ไม่ยอมวางลงไป

เมื่อสมัยเด็ก ๆ เห็นคนคนหนึ่ง เขาเรียกว่า ก็เป็นบ้านั่นแหละ ชื่อนายครุฑ ไว้ผมรุงรังเที่ยว แล้วผมที่ไว้นานมันจับตัวกันแข็ง เหมือนกับอะไรอย่างนั้นแหละเอาไปวางไว้บนหัว นายครุฑคนนี้แบกหินอยู่ก้อนหนึ่ง ไม่มีวาง แบกตลอดเวลา ไปนั่งในศาลไหนก็แบกหินไปด้วย เดินก็แบกไปด้วย เวลานอนก็ต้องเอามือจับก้อนหินนี้ไว้ นอนที่ถ้ำ แล้วออกจากถ้ำไปไหนก็เอาหินไปด้วย เมื่อเด็ก ๆ เห็นเขาแบกหินก็นึกว่าเขาแบกไว้ทำไม ถามคนใคร ๆ เขาบอกว่า แกบ้า จึงเที่ยวแบกหินอยู่ เวลานั้นก็ไม่ได้คิดอะไรมาก แต่เมื่อมาเรียนธรรมะเข้า ไปนึกถึงตาครุฑคนนั้นที่แกเที่ยวแบกหิน เราหาว่าแกบ้า เราเองทั้งหลายนี้ก็กำลังบ้าอยู่เหมือนกัน เพราะว่าแบกของที่หนักกว่าหินไว้ในใจ หินนั้นมันเป็นวัตถุแบกด้วยกาย เรานี่แบกหินหนักอยู่

ที่ใจ หินนั้นคืออะไร ก็คือสิ่งต่างๆที่ทำให้เราเป็นทุกข์ เราแบกไว้ยึดไว้ในใจ ไม่ยอมปล่อยไม่ยอมวาง การวางเป็นเรื่องกล้วย ๆ แต่คนไม่ชอบวาง มือจับอะไรกำไว้ เขาบอกให้วางเพียงอ้ามือออกเสียเท่านั้นของมันก็หล่นออกไป แต่ว่าไม่ยอมอ้า กำไว้เรียบ ยิ่งบอกให้วางยิ่งกำหนักเข้าไปอีก ไม่อยากจะปล่อยราวกับว่ามันเป็นของอร่อยเสียเหลือเกิน อันนี้คือความเขลาในจิตใจ ที่ไม่ปล่อยนั้นก็เพราะนึกว่าของฉันมันเป็นประโยชน์แก่ฉัน เป็นประโยชน์อะไรก็ไม่รู้ แล้วก็มาคิดมานึกอยู่ในเรื่องนั้นตลอดเวลา คนเรานี่ก็แปลก สิ่งใดที่สบายไม่ค่อยจะคิด ทำให้โปร่งใจเบาใจ เย็นใจไม่ค่อยจะคิด นั่งคิดให้กลุ้มใจ คิดให้ปวดหัว คิดให้จนกินไม่ได้นอนไม่หลับ ไม่มีเรื่องอะไรก็เที่ยวแกว่งหาเรื่อง หาเรื่องมาเที่ยวคิดเที่ยวนึกให้มันกลุ้มใจ เดินก็คิด นั่งก็คิด นอนก็คิด เวลากินก็คิด คิดให้มันกลุ้ม อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นความเขลาชนิดหนึ่งคิดอยู่ด้วยความเขลา การที่เราได้คิดอย่างนั้นก็เกิดจากความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องอะไรบางอย่าง แล้วก็เกิดความอย่างนั้นขึ้นในใจ คิดในปัญหาว่ากลัวมันจะหายกลัวจะสูญไป กลัวใครจะมาแย่งเอาของเราไปเพื่อสร้างภาพแห่งความคิดความวิตกไว้ในใจ หาเรื่องเผาตัวเองให้เร่าร้อน การหาเรื่องเผาตัวเองให้เร่าร้อนนั่นแหละเขาเรียกว่า กำลังอยู่ในนรก นรกอยู่ในใจของเรา สวรรค์ก็อยู่ในใจของเรา พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ชัดเจนว่า นรกสวรรค์ก็อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ไม่ได้อยู่ที่ไหน ก็หมายถึงความเพลิดเพลินเจริญใจ ด้วยสิ่งที่เราได้ประสบพบเห็น เราก็สบายใจ เวลาใดเกิดความร้อนอกร้อนใจ ก็เรียกว่าเรากำลังตกนรก อันนี้นรกสวรรค์ที่ควรกลัวที่เห็นง่าย ๆ ส่วนอันอื่นนั้นไม่พูดถึงกันให้มันยาวความ แต่ว่าให้เห็นง่าย ๆ ว่ามันอยู่ตรงนี้ การที่จะหลีกมันก็ง่าย การที่จะสร้างมันก็สร้างง่าย เพราะเรื่องทั้งหลายมันอยู่ในตัวเราแล้ว เราสร้างขึ้นก็ได้ทำลายก็ได้ แต่ว่ามนุษย์เราชอบ

สร้างไม่ชอบทำลายอารมณ์ทุกข์ออกไปจากใจ สิ่งที่เป็นทุกข์ไม่ชอบปล่อย ชอบยึดชอบถือไว้ตลอดเวลา.

เหมือนนิทานเซ็นที่เขาเล่าว่า เด็กหนุ่มคนหนึ่ง ไปพบอาจารย์วิเศษมีอำนาจจิตสูง ก็เลยสมัครเป็นลูกศิษย์ อาจารย์บอกว่า เธอจะมาเป็นลูกศิษย์ของฉันก็ได้ แต่ว่าเธอต้องทำตามที่ฉันสั่ง ฉันสั่งให้ทำอะไรต้องทำอย่างนั้น ปฏิเสธไม่ได้ เป็นศิษย์กันได้ นายคนนั้นก็คิดว่า อาจารย์คงจะไม่สั่งวิตถานอะไร ก็รับว่า เอาแหละครับตกลง อาจารย์พาเข้าไปในป่า สั่งให้ขึ้นต้นไม้ก็ทำตามคำสั่ง ให้ออกไปยืนที่ปลายกิ่งก็ทำตามคำสั่ง แต่อาจารย์สั่งว่า ให้ปล่อยเท้าขวาก็ปล่อย ปล่อยเท้าซ้ายเขาก็ปล่อยห้อยโตงเตงอยู่ มือทั้งสองยึดกิ่งไม้ไว้แน่น อาจารย์บอกว่า ปล่อยมือซ้าย ก็ยังทำตามอยู่ แต่พอสั่งว่าปล่อยมือขวาเท่านั้นแหละลูกศิษย์ไม่ยอมเสียแล้ว ดื้อเสียแล้ว เพราะถ้าปล่อยมือขวามันก็หล่นตุ๊บลงมา ทีนี้ที่ไม่ปล่อยนั้นเพราะกลัวหล่น กลัวว่าตัวจะเจ็บ ที่กลัวว่าตัวจะเจ็บนั้นอุปาทานตัวหนึ่ง ที่เข้าไปยึดถือไว้ในเรื่องของตัว ว่าฉันจะเจ็บ ฉันจะตาย ฉันจะเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ก็นี่เป็นอุปาทาน ที่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นอยู่ในตัวตน เมื่อมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ในรูปนั้น ปล่อยไม่ลงวางไม่ลง อันนี้เป็นนิทานง่ายเป็นเครื่องเตือนใจว่า คนเราชอบติดไม่ชอบปล่อย แม้สิ่งนั้นจะจับจนร้อนมือก็ไม่ปล่อยไม่วาง ความจริงเอาไปถือไว้มันก็ร้อนก็ไม่ยอมวาง ด้วยอำนาจความยึดมั่นถือมั่น

ทีนี้ญาติโยมทั้งหลายต้องการความสุขใจเบาใจ หรือต้องการความหนักอกหนักใจ ขอถามอย่างนี้ญาติโยมก็คงจะตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า ต้องการความเบาใจความโปร่งใจ อยากจะมีชีวิตอยู่อย่างเบา ๆ โปร่ง ไม่ให้มันหนักอกหนักใจในปัญหาอะไรต่าง ๆ เมื่อไม่ต้องการความหนักอกหนักใจใน

ปัญหาอะไร เราก็ควรจะหัดปล่อยหัดวาง อย่ายึดอย่ามั่นอยู่ในเรื่องอะไร ๆ อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนเรียกว่าถอนอุปาทานเสียบ้าง เมื่อใดเราถอนอุปาทานออกได้ ความทุกข์ก็ถูกถอนหายไป ไม่แตกดอกออกกิ่งต่อไป แต่ถ้ายังถอนตัวอุปาทานออกไปไม่ได้ เราก็ยังมีความทุกข์เรื่อยไปไม่รู้จบรู้สิ้น เกิดมากับเขาชาติหนึ่งได้พบพระพุทธศาสนา ก็ควรจะให้ได้ประโยชน์จากพระศาสนาให้สมกับที่เราได้พบ ถ้าเราพบพระพุทธศาสนาแล้วเราไม่ได้ประโยชน์จากพระศาสนา ไม่ได้นำตัวพระธรรมนั้นมาแก้ปัญหาชีวิต มาเป็นดวงประทีปนำทางชีวิตของเรา เราก็เหมือนกับคนตาบอดไปเจอของที่ไม่รู้ว่าอะไร แล้วก็ไม่เอาสิ่งนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์นับว่าเสียทีไป เพื่อมิให้เสียทีในเรื่องอย่างนี้ เราก็ควรจะได้พินิจพิจารณา เพื่อจะให้ตัวเราเข้าถึงธรรมะ ให้ธรรมะมันเข้ามาถึงเรา แล้วเราจะได้เบาอกเบาใจในปัญหานานาประการที่เป็นเรื่องให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน.

ในการที่จะแก้ไขปัญหาคือความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวันนี้ เราจะต้องรู้จักเรื่องที่มันทำให้เราเกิดทุกข์ คือ อุปาทาน อุปาทานนั้นท่านแยกไว้เป็นสี่ประเภทด้วยกัน เรียกว่า กามุปาทาน ความยึดมั่นในกาม อัตตวาทุปาทาน ความยึดมั่นว่ามีตัวมีตน ทิฏฐุปาทาน ความยึดมั่นในความเห็นที่ผิด ๆ แล้วก็สีลัพพตุปาทาน คือความยึดมั่นในเรื่องพิธีรีตองประเภทต่าง ๆ โดยสำคัญว่าสิ่งนั้นแหละจะแก้ไขปัญหาชีวิตของเราได้ แล้วก็หันเข้าไปทำพิธีอย่างนั้นเรียกว่า สีลัพพตุปาทาน ในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าสอนให้เราทำลายอุปาทานทั้งสี่ประการนี้ คืออย่ายึดมั่นในกาม อย่ายึดมั่นในความมีตัวตน อย่ายึดมั่นในทิฏฐิความคิดความเห็น อย่ายึดมั่นในพิธีรีตองหรืออะไร ๆ ต่าง ๆ อันเป็นเรื่องที่มิใช่พระพุทธศาสนา ท่านสอนให้ทำลายสิ่งเหล่านี้ออก

ไปจากใจ เพื่อสร้างรากฐานทางจิตใจให้มันดีมันงามขึ้น จะได้ก้าวหน้าไปในทางที่ดีที่ชอบ บางเรื่องแม้ว่าเราจะเคยประพฤติปฏิบัติกันมาก่อน เพราะเราไม่รู้ไม่เข้าใจ ว่าเป็นการใส่ปุ๋ยให้แก่ความทุกข์ความร้อน เพราะเชื้ออุปาทานให้เกิดมากขึ้นในจิตใจ เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจในเรื่องนั้นไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนา ไม่ได้อ่านหนังสือธรรมะ เกิดมาในท่ามกลางของอะไร ๆ ที่เป็นเรื่องยึดมั่นถือมั่น แล้วเราก็เก็บมายึดมาถือไว้ตาม ๆ เขา เห็นเขาทำก็ทำตามเขา เห็นเขาประพฤติอะไรก็ปฏิบัติตามเขา จนกลายเป็นความยึดมั่นถือมั่นขึ้นในใจ แล้วก็สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นโดยไม่รู้เนื้อรู้ตัวมีประการต่าง ๆ เมื่อเรามาปฏิญาณตนว่าเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า เราก็ต้องทิ้งสิ่งเหล่านั้นไป รื้อเรือน หลัง เก่า สร้างเรือน ใหม่ แม้ ไม้เก่าก็ ไม่เอากระเบื้อง เก่าก็ ไม่เอาอะไร ๆ ทิ้งหมดเผามันเสียเลย สร้างให้มันใหม่ทั้งหลังเป็นเรือนที่เรียกว่าใหม่เอี่ยมน่าอยู่น่าใช้ พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ทิ้งของเก่าที่ยึดที่ถือไว้

อันการที่ใครมาเป็นพุทธบริษัท หรือพุทธมามกะ แล้วพระองค์ให้กล่าวคำว่า พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระนัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ นั้น นั่นแหละคือการทำปฏิญาณ ว่าจะเลิกถืออะไรเก่า ๆ ทั้งหมด แต่จะมาถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นแนวทางชีวิตต่อไป เปลี่ยนทัศนคติจากดั้งเดิมมาเป็นทัศนคติในรูปใหม่ อะไรที่เราเคยยึดเคยถือมาก่อนก็เปลี่ยนใหม่หมด คนในประเทศอินเดียในยุคพระพุทธเจ้าเกิดมาถึงก็มีการกราบไหว้เทวดา วิงวอนขอร้องบนบานศาลกล่าว ดูหนังอินเดียแต่ละเรื่องพอมีความทุกข์ก็ โอ้ เทพเจ้า ทำไมจึงเมินหน้าหนีข้าพเจ้า ทำไมต้องปล่อยให้ข้าพเจ้ามีความทุกข์ความเดือดร้อนอย่างนี้ต้องไปไหว้ ไหว้พญานาคบ้าง ไหว้พญาครุฑบ้าง ไหว้หนุมานบ้าง ไหว้ใครต่อใครไหว้ไปทั้งนั้น สิ่งใด

เกี่ยวเนื่องกับเทพเจ้าในเทพนิยาย เขาก็ไปไหว้กันทั้งนั้น นับถือกันทั้งนั้น ทำกันอยู่อย่างนั้นทั่วไป พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า ยังไม่ก้าวหน้าในทางวิญญาณ ยังเป็นเด็กเกินไปในแง่ธรรมะ เมื่อมาหาพระองค์ก็เทศน์ให้ฟังการเทศนาของพระองค์นั้น ก็คือการเทศนาเปลี่ยนความคิดของคนเหล่านั้น ให้หันมาเดินทางใหม่ที่พระองค์ค้นพบ เมื่อเขาเลื่อมใสศรัทธาแล้ว ก็เปล่งวาจาว่า "พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ" ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า ถึงพระธรรม ถึงพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งต่อไป เอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอย่างเดียว จะไม่พึ่งสิ่งอื่นนอกออกไปจากพระรัตนตรัย อันนี้ก็คือเปลี่ยนความคิดแล้วในเบื้องต้น ครั้นเมื่อได้ศึกษาธรรมะมากขึ้น ก็ย่อมจะรู้จักพระรัตนตรัยในแง่ของธรรมะ เช่นรู้จักว่าพระพุทธเจ้าคือหมายถึงความบริสุทธิ์ พระธรรมนั้นหมายถึงทางปฏิบัติความบริสุทธิ์ พระสงฆ์ หมายถึงการปฏิบัติเพื่อให้ถึงความบริสุทธิ์นั้น เข้าใจไปในแง่ธรรมะ เรียกว่าเข้าใจภาษาธรรม เหมือนท่านพุทธทาสท่านพูด เมื่อก่อนนี้เข้าใจพระรัตนตรัยแบบภาษาคนชาวบ้าน ครั้นมาศึกษานาน ๆ เข้า ก็เข้าใจพระรัตนตรัยในภาษาธรรมะ คือรู้ว่าตัวพุทธะคือความบริสุทธิ์ ปัญญา ไม่ใช่เรื่องอะไรอื่น หรือว่าเมตตาเข้าไปด้วยสุทธิปัญญา เมตตา เป็นองค์พระพุทธเจ้า เข้าใจพระธรรมว่าคือทางเดินของกายวาจาใจ ที่จะให้ไปถึงตัวความบริสุทธิ์ ตัวเมตตา ตัวปัญญา การลงมือปฏิบัติดีปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติเพื่อออกจากความทุกข์นั่นแหละคือเราถึงพระสงฆ์ ถ้าเรามีการปฏิบัติเราก็มีพระสงฆ์สังฆคุณอยู่ในตัวเรา ข้อปฏิบัตินั้นก็คือตัวธรรมะ ก็อยู่ในตัวเรา ผลแห่งการ

ปฏิบัติก็คือพุทธะ ความสุขความสงบใจก็เกิดขึ้นในใจของเรา เรามีพร้อม มีพระพุทธเจ้า มีพระธรรม มีพระสงฆ์อยู่ในใจ.

คนที่มีพระอยู่ในใจนั้นไม่มีความทุกข์ไม่มีความเดือดร้อนใจ ท่านกล่าวไว้ว่า ผู้ใดถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง ผู้นั้นไม่ตกไปสู่อบาย คำว่า อบาย ก็คือความไม่สบายที่เกิดขึ้นในใจ เขาเรียกว่า อบายภูมิหมายถึงความไม่สบายในทางจิตใจเพราะความผิดที่ตนได้คิดไว้ เมื่อเรามีพุทธะ ธรรมะ สังฆะ อยู่ในใจความไม่สบายมันก็หายไป เราไม่มีการตกนรก ไม่มีการเป็นสัจเดรัจฉาน ไม่มีการเป็นเปรต เป็นอสุรกาย เราเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสว่างไสวด้วยปัญญา มีความเข้าใจชัดในเรื่องปัญหาชีวิต ไม่ว่าอะไรจะมากระทบเรา เราก็มองทะลุปรุโปร่งในเรื่องนั้น ๆ ด้วยอำนาจของสัจจธรรมที่เราได้เข้าถึงที่เราได้รู้ได้เข้าใจ อันนี้เป็นเรื่องที่เราชาวพุทธจะต้องคิดอย่างนี้ ไหน ๆ เราก็เป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ต้องเลิกเรื่องที่มิใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าให้ปฏิบัติ แล้วหันมาปฏิบัติในเรื่องดังกล่าว ที่พระองค์สอนไว้เราก็เป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์ขึ้น และเมื่อเราเป็นชาวพุทธในรูปดังกล่าว เราก็จะพ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อน แม้ในชั้นแรกยังทุกข์ยังร้อนอยู่บ้าง เพราะยังไม่เชี่ยวชาญชำนาญในการตีปัญหา ต่อไปนาน ๆ เข้าเราก็คิดทะลุปรุโปร่ง มองเห็นอะไรชัดเจนแจ่มแจ้ง แล้วใจก็ปล่อยวางได้ในเรื่องนั้น ๆ

การอยู่ในโลกต้องอยู่อย่างคนตื่น อย่าอยู่อย่างคนหลับคนหลง คนที่ตื่นนั้นตามองใสแจ๋วมองเห็นไกลเห็นไว เห็นชัด แต่คนหลับนั้นมองอะไรไม่เห็น หรือว่าตามืดตามัวก็มองอะไรไม่เห็น เราต้องทำการผ่าตัดลูกตาให้มันเห็นชัดขึ้นไปสักหน่อย จะได้มองให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรถูกต้องตามสภาพที่เป็นจริง ความวุ่นวายในจิตใจก็จะลดน้อยลงไป อันคนเราที่มีความทุกข์ ความเดือดร้อนอยู่ในใจนั้น แสดงว่ายังไม่ถึงพุทธะแท้ ยังไม่ถึงธรรมะแท้

ยังไม่ถึงสังฆะแท้ จึงยังมีความทุกข์ความเดือดร้อนใจ แต่ถ้าถึงพุทธะ ธรรมะ สังฆะอย่างแท้จริงตามอุดมการทางพระพุทธศาสนา เราจะไม่มีปัญหา เราจะอยู่ในโลกได้อย่างสบาย ท่านจะมีครอบครัวก็ได้ มีลูกมีเต้า มีงานมีการ มีชีวิตทุกอย่างเหมือนกับที่ชาวบ้านเขามี แต่ว่าเราไม่เป็นทุกข์อย่างเขา เรามีโดยไม่ต้องเป็นทุกข์ เราทำงานโดยไม่ต้องเป็นทุกข์ เราอยู่ในโลกอย่างชนิดมีความสุขกายสบายใจ อันนี้แหละคือสิ่งที่ต้องการในชีวิตประจำวัน มีเงินมีทองมีข้าวมีของมีอะไรมากมาย ยังช่วยไม่ได้ช่วยให้เบาใจไม่ได้ ช่วยให้โปร่งใจไม่ได้ คนบางคนมีเงินตั้งร้อยล้าน แต่ว่านอนไม่หลับ มีความทุกข์มีความเดือดร้อนอยู่ตลอดเวลา ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ก็เพราะว่ามีแต่เงินภายนอก แต่ไม่มีทรัพย์ภายในไม่มีคุณธรรมช่วยประคับประคองจิตใจ ความจริงน่าจะสบาย มีเงินมีทองซื้ออะไรใช้ก็สะดวกแล้ว ซื้อรถยนต์ราคาสี่แสนนั่งก็ได้ จะกินอะไรก็ได้ จะไปไหนก็ได้ ทำอะไรก็ได้ แต่ว่าไม่มีความสุขใจ ไม่มีความสงบในทางจิตใจ วุ่นวายอยู่ตลอดเวลา ล่อแหลมต่อการเป็นโรคประสาทอยู่ตลอดเวลา เห็นใคร ๆ เป็นศัตรูทั้งนั้น ลูกหลานก็เป็นศัตรู คนใช้ก็เป็นศัตรู ใคร ๆ ก็เป็นศัตรูทั้งนั้น ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น กลัวเขาจะมาเอาเงินของตัวไป ความยึดถือในความมั่งมีนั้นมันรุนแรงไป จนกลายเป็นหนักอกหนักใจ เงินแทนที่จะเป็นคนใช้ที่ดี กลับมาเป็นนายผู้บงการในชีวิตของตนไปหมดทุกประการ แทนที่เราจะใช้เงินแต่มันใช้เราไปเสีย อย่างนี้แหละมันแย่ ลองคิดดูเถิดมันมีแต่ความทุกข์ความเดือดร้อนใจ ในกรุงเทพ ฯ คนแบบนี้มีอยู่ไม่ใช่น้อยที่มีความทุกข์อยู่แบบนี้ แต่ว่าก็ไม่ค่อยมาโรงพยาบาลเสียอีก วัดวาอารามนี่ไม่ค่อยรู้เรื่อง ไม่ค่อยเข้าวัดเข้าวาฟังพระธรรมเทศนา เพราะนึกว่าไม่จำเป็นต้องไป เวลามีความทุกข์ขึ้นก็ไม่รู้จะแก้อย่างไร มีอยู่เยอะแยะไม่ใช่น้อย

น่าสงสาร อยู่เหมือนกับคนยากคนจน กนจนเสียอีกบางทีจะสบายกว่าท่านทั้งหลายที่มั่งมีเหล่านั้น นอนหลับเป็นสุข ค่ำถึงก็นอนเลย ตื่นขึ้นก็เป่าปี่สีซอกันต่อไป ถึงเวลานอนก็นอนกรนเสียดังไปถึงบ้านท่านเศรษฐีด้วยซ้ำไป.

เหมือนเก็บเขาว่าคนขอทานสี่คน นอนอยู่ที่ข้างซุ้มประตูบ้านเศรษฐีเป่าขลุ่ยกันทุกวัน เป่าปี่สีซอร่าเริงกัน หายไปเที่ยวขอทาน กลับมาก็เป่าปี่สีซอกันต่อไป นอนหลับสบายตื่นก็สบายหัวเราะหัวให้กันเรื่อย เศรษฐีมอง ๆ แล้วก็คิดว่า เออ พวกนี้มันไม่มีเงินมีทอง มันอยู่กันสบายดี เรานี่ทำไมมันไม่สบายใจนั่งเป็นทุกข์เดือดร้อนไม่สบายใจอยู่ตลอดเวลา เอาเงินให้มันมั่งเถอะ มันจะได้สบายมั่ง มันจะได้ทำอะไรเป็นล่ำเป็นสันมั่ง เลยให้คนใช้เอาเงินไปให้พวกนั้นคนละถุง ๆ พอได้เงินเท่านั้นแหละ เสียงปี่หายไปเสียงหัวเราะหายไป ลุกขึ้นบ่อย ๆ นอนไม่หลับแล้ว ไปไหนก็ไม่ไปพร้อมกันทั้งสี่แล้ว ไปทีละคน ต้องอยู่เฝ้าคนหนึ่ง สามคนไปคนหนึ่งนั่งเฝ้า นอนเป็นทุกข์ทีเดียว ไม่สบาย ทีหลังรู้สึกว่า เออพวกเราเมื่อก่อนนี้สบาย เดี๋ยวนี้ทำไมมันไม่สบาย เออถุงสี่ถุงนี้แหละ ต้องเอาไปคืนท่านเศรษฐีเสียทีเถอะ เลยเอาไปคืน เศรษฐีถามว่า ทำไมเอามาคืนเสียละ โอ๋ ไม่ไหวเป็นทุกข์ว่าอย่างนั้น เศรษฐีเลยบอกว่า เออ ฉันก็อย่างนั้นแหละฉันไม่ใช่มีแต่เพียงสี่ถุงเท่านี้ มีตั้งหมื่นถุง ฉันจึงนอนไม่หลับ ฉันจะเป็นโรคประสาทอยู่แล้ว นี่คือตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ ว่าชีวิตนี่มันเป็นอย่างนี้ ความจริงเรามีก็ได้ ไม่แปลกอะไร ทางศาสนาไม่ได้ห้ามการมั่งมี ไม่ได้ห้ามการปฏิบัติงานตามหน้าที่ แต่กลับสอนให้ขยันขันแข็ง เอางานเอาการ ให้ปฏิบัติหน้าที่ให้มันก้าวหน้าต่อไป แต่พระองค์สอนว่าอย่าเข้าไปยึดมั่นถือมั่นในเรื่องนั้น มีก็เหมือนกับว่าเราไม่มีมีไม่เป็นทุกข์ถ้ามีแบบนั้นนั่นไม่เป็นทุกข์ มีอะไรเหมือนกับว่าไม่มีแล้วมันก็

สบาย แล้วทีนี้การจะมีเหมือนอย่างคนไม่มีจะทำในใจอย่างไร ก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณาในสิ่งที่เรามีเราได้ ว่าสิ่งทั้งหลายที่เราได้มานี่ มันไม่ใช่ของเราแท้ ๆ หรอกเพราะว่าตัวเราแท้ ๆ มันก็ไม่มี แล้วสิ่งที่เรามีมันจะมีขึ้นได้อย่างไร มันเพียงแต่ว่าสิ่งนี้เกิดขึ้น แล้วสิ่งนั้นก็เกิดตามมา เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นสิ่งนั้นก็เกิดมาตามลำดับ เป็นหลักที่เรียกว่า กระแสของความเกิดของสิ่งต่าง ๆ มันเกิดไหลกันมาในรูปอย่างนั้น เมื่อมีสิ่งนี้สิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น ไปกันตามเรื่องแล้วเมื่อสิ่งนี้ดับไปสิ่งนี้ก็ดับไป เราไม่เข้าใจกระแสของเรื่อง เลยเข้าไปยึดมั่นถือมั่นด้วยประการต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายใจ เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนใจ

ถ้าเราจะมีเงินโดยไม่ต้องเป็นทุกข์จะได้หรือไม่ มีรถยนต์ใช้อย่างดีแต่ไม่เป็นทุกข์ จะได้หรือไม่ มีเพชรนิลจินดา ประดับแขน ประดับคอให้เต็มไปเลยแต่เราไม่เป็นทุกข์จะได้หรือไม่ ทำได้ เป็นเรื่องที่ทำได้ถ้าเราจะทำ ทำได้ทีนี้จะทำอย่างไร อันนี้เป็นปัญหาเกิดขึ้น จะทำอย่างไร เราก็ต้องนึกด้วยปัญญาอยู่เสมอ คอยเตือนคอยบอกตัวเองไว้เสมอ หลักหนึ่งที่ควรคิดก็คือว่าความไม่มีตัวตนอันแท้จริงอย่ามีอัตตวาทุปาทานให้มันแรงเกินไป แต่ให้นึกว่าตัวเรานี้ก็ไม่มี สิ่งเหล่านั้นเราก็ไม่มี แต่ว่าเวลานี้มันมีอะไรเกิดขึ้น แล้วก็สิ่งใดเกิดขึ้นตามมา เกิดดับเกิดดับกันไปเรื่อย ๆ ไม่มีอะไรคงที่ถาวรอยู่สักประการเดียว ให้นึกในแง่อย่างนั้นก็ได้ หรือให้นึกว่าสิ่งทั้งหลายเป็นของยืมเขามาใช้ชั่วครั้งชั่วคราว ไม่ใช่ของเราอย่างแท้จริง เราจะต้องจากสิ่งนี้ไปในวันหนึ่ง สิ่งนั้นอาจจากเราไปในวันหนึ่งก็ได้ ถ้ามันจะจากเราไปหรือเราจากมันไปก็อย่าไปอาลัยอาวร เราควรจะทำใจให้ไม่ยินดียินร้ายในสิ่งนั้น ให้นึกเพียงแต่ว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นแก่เรา แล้วสิ่งนี้มันก็จะจางหายไป สิ่งนั้นเกิดขึ้นแก่เราแล้วก็จะจางหายไป

สิ่งที่เรียกว่า ของในโลกมันมีอยู่แปดประการ คือด้านดีกับด้านไม่ดีอย่างละสี่ ด้านดีก็คือมีลาภ มียศ มีสรรเสริญ มีความสุข อย่างนี้เรียกว่าเป็นด้านที่น่าปรารถนา น่าพอใจ ด้านตรงกันข้ามก็คือว่าการเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เวลาใดลาภเกิดแก่เรา ยศ สรรเสริญเกิดขึ้นแก่เรา สุขเกิดแก่เราเรามักจะยินดีเพลิดเพลินกับสิ่งนั้น ไม่ได้นึกว่าความยินดีเพลิดเพลินนั้นมันเป็นทัพหน้าของความทุกข์ความเดือดร้อน มันมาถึงก่อน เรียกว่าเป็นผู้มาบอกก่อนแล้วความทุกข์มันก็ตามมา ถ้าเรายินดีเท่าใด เราก็จะยินร้ายมากเท่านั้น มีความรักเท่าใดความทุกข์ก็ต้องมากเท่านั้น ยิ่งยินดีมากความทุกข์มันก็ยิ่งมาก รักมากมันก็ต้องทุกข์มากเป็นธรรมดา ให้ญาติโยมคิดดู สิ่งใดที่เราหวงแหนเรารักมาก เวลาสิ่งนั้นสูญหายไปเราก็ทุกข์มาก ความทุกข์เกิดจากสิ่งนั้นที่เราไปยึดถือเข้านั่นเอง คือไปพอใจมันเข้า พอไปพอใจเข้าเราก็เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน แต่เราไม่คิดว่ามันจะเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เรามีแต่การเข้าไปยึดถือว่าของฉันของฉันอยู่ตลอดเวลา พอมันเปลี่ยนแปลงขึ้นเราก็มีความเดือดเนื้อร้อนใจ ความร้อนใจนี้เกิดจากความยึดมั่นสำคัญผิดในวัตถุก้อนนั้น ในสิ่งนั้นสิ่งนั้น

เมื่อเรารู้ในรูปอย่างนี้เมื่อมีลาภก็อย่าไปยินดี พระท่านสอนให้คิดว่าอย่างนี้คิดว่า ลาภนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ลาภนี้มันไม่เที่ยงถาวร วันหนึ่งมันจะต้องเสื่อมไปจากเรา วันหนึ่งเราจะต้องจากสิ่งนี้ไปท่องคาถานี้ไว้ เวลาลาภเสื่อมเราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ เวลาได้เราก็ไม่ได้ยินดี เพียงแต่เรานึกว่ามันเกิดขึ้นแก่เรา แล้วมันก็จะต้องจากเราไป เพราะธรรมดาของโลกมันจะต้องเป็นอย่างนั้น มีมาก็มีไป มีมืดก็มีสว่าง มีเย็นมีร้อน มีสุขมีทุกข์ มีดีมีชั่ว คู่กันอยู่ตลอดเวลา เมื่อสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นไม่เท่าใดสิ่งหนึ่งก็เกิดขึ้นไม่ใช่ว่าจะเกิดอยู่

เรื่องเดียวตลอดเวลา เช่นมืดมันก็สิบสองชั่วโมง แล้วก็สว่าง ผลัดเปลี่ยนกัน สุขก็เหมือนกัน ทุกข์ก็เหมือนกัน ดี ชั่ว เสื่อม เจริญเหมือนกันทั้งนั้น มีเปลี่ยนสลับฉากกันอยู่ตลอดเวลา การสลับฉากของสิ่งเหล่านี้แหละทำมนุษย์พอมีชีวิตอยู่ได้ ถ้ามันมีฉากเดียวเราก็แย่ สมมติว่ามีทุกข์แล้วไม่มีสุขเสียเลย มีสุขแล้วไม่มีทุกข์เสียเลยก็ลำบากเหมือนกัน เพราะมนุษย์จะกลายเป็นคนมัวเมากันใหญ่ ประมาทกันใหญ่ เหมือนกับเมืองไทยสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร คนก็มักจะประมาท ข้าวแพงเสียบ้างก็ดีเหมือนกันจะได้สำนึกในตัว ว่าต่อไปมันจะไม่สบายเหมือนก่อนแล้ว เงินทองจะไม่เหมือนเมื่อก่อนแล้ว อะไรๆ ก็จะไม่เหมือนเมื่อก่อนแล้วเหตุการณ์ของโลกมันเป็นเรื่องอย่างนี้แหละ เราต้องเตรียมใจไว้ต้อนรับสิ่งนั้น อันนี้จะช่วยให้โปร่งใจเบาใจ มีลาภไม่ยินดี แต่เรามีปัญญาคิดว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นแล้ว สิ่งนี้จะจากไปในวันหนึ่ง มียศก็เหมือนกัน พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "ยโส ลทฺธา น มชฺเชยฺย" ได้ยศอย่าเมา เขาตั้งให้เป็นขุนหลวง พระยา ก็อย่าเมา ให้เป็นนายร้อย นายพล จอมพลก็อย่าเมา พระเราเขาตั้งให้เป็นเจ้าคุณนั้นเจ้าคุณนี้ก็อย่าไปเมาเข้า เมาเข้าแล้วมันจะเป็นทุกข์เดือดร้อนใจในภายหลัง แต่ให้นึกว่าอ้ายนี่มันโลกสมมติเขาตั้งขึ้นเพื่อเรียกกันขานกัน เป็นรางวัลแห่งการงานที่ได้กระทำเท่านั้น เราจะไปยึดถือมัวเมามันก็ไม่ได้ เพราะมันเป็นของเสื่อมได้หายได้ มันทำให้เกิดความกังวลใจไม่สบายใจ ได้ยศนี้แล้วถ้าไม่ได้ยศต่อไปก็เป็นทุกข์แล้ว คนนั้นทำไมได้เราทำไมไม่ได้ เกิดน้อยเนื้อน้อยใจ เกิดความไม่สบายใจงานการก็ไม่เป็นอันทำ หาว่าไม่ยุติธรรมไม่อย่างโน้นไม่อย่างนี้ จะไปหาธรรมะจากสิ่งที่ไม่เป็นธรรมมันก็ลำบากเราอย่าไปคิดให้มันมากไปเลย ให้นึกว่าเป็นสิ่งที่เขาให้ ถ้าเขาไม่ให้เราจะไปประท้วงเอาอย่างไร มันเรื่องของเขา มันไม่ใช่

เรื่องของเรา เรื่องของเราก็คือทำงานการตามหน้าที่ ทำด้วยปัญญาทำด้วยความคิดที่ชอบที่ถูก ทำไปตามหน้าที่ อย่าไปคำนึงถึงว่าจะได้อะไร จะมีอะไรจากสิ่งที่เราทำ เวลามียศเราก็ไม่เมาเฉย ๆ ทำจิตให้ไม่ขึ้นไม่ลง บัณฑิตต้องแสดงจิตไม่ให้ขึ้นลง ถ้ายังขึ้นยังลงอยู่เขาไม่เรียกว่าเป็นบัณฑิต เรียกว่ายังไม่ฉลาดในปัญหาชีวิต จึงขึ้นลงกัน ถ้าขึ้นลงแรง ๆ ก็เรียกว่า ยิ่งไม่เป็นบัณฑิตใหญ่ คนมีการศึกษามีปัญญาแล้วต้องทำใจให้ฉลาดแหลมคมในเรื่องอย่างนี้ด้วย

เพราะฉะนั้นได้ยศเราก็ไม่เมาในยศ ได้คำสรรเสริญใครมาถึงพูดว่าเออดีอย่างนั้นดีอย่างนี้ อย่าไปเมาเข้า ขึ้นเมาเดี๋ยวเขาขออะไรให้หมดเท่านั้นเอง อย่าไปยินดีกับคำยอเหล่านั้นทำเฉย ๆ นึกว่าคนที่มายอเราไม่เท่าไรมันก็ด่าเรา เพราะว่ายอเพื่อจะเอา พอไม่ได้ออกจากบ้านก็ด่า ด่าเราต่อไป มันเป็นอย่างนั้น แล้วเราจะยึดเอาอะไรกับคำเหล่านั้น เราเฉย ๆ เขายกย่องอะไรเราก็เฉย ๆ ลิ้นมนุษย์มันก็อย่างนั้นกะดิกไปตามเรื่อง อย่าไปยึดในคำยอนั้น ถ้าเขานินทาก็อย่าไปสนใจ ก็เหมือนกันเป็นคำพูดแบบเดียวกันมันออกจากปากหายไป หายไป เราอย่าไปเก็บไว้ เข้าหูซ้ายออกหูขวา อย่าเก็บฝังไว้ในใจ มนุษย์เรานี่ชอบเก็บชอบเก็บข้าวของ เก็บอารมณ์ คนแก่ ๆ นี่เก็บของจิปาถะ เก็บของยังไม่พอ เก็บอารมณ์อีก อะไรเกิดขึ้นก็เก็บไว้ ๆ ให้มันล้นสะต็อกไปเลย นี่เกิดทุกข์เก็บมากอย่างนี้ พระท่านสอนไม่ให้เก็บคือไม่ให้ยึดนั่นเองให้ปล่อยวาง อะไรเกิดขึ้นที่ใดให้มันดับไปที่นั่น เกิดตอนเช้าดับตอนเช้า เกิดตอนสายดับตอนสาย เกิดตอนบ่ายดับตอนบ่าย เกิดที่ถนนอย่าเอาเข้ามาในบ้าน เกิดในครัวดับในครัว อย่าเอามาเที่ยวเก็บไว้ นี่ไม่อย่างนั้นเกิดที่ไหนก็ไม่รู้ยังอุตส่าห์เก็บมา ว่าง ๆ ยังเอามาดูให้น้ำตาไหลอีก เขาเรียกว่าเปิดของเก่าดูเล่น

มันเรื่องอะไร เราควรจะคิดให้มันสบายใจ ถ้าเอามาดูก็ดูธรรมะ ดูความไม่เที่ยง เช่นรูปเราเมื่อหนุ่มอย่างหนึ่ง เมื่ออายุห้าสิบอย่างหนึ่ง หกสิบอย่างหนึ่ง พอเจ็ดสิบห้าถ่ายอีกที่หนึ่งเอาไปเปรียบกันดูเถอะ เห็นอนิจจังชัด ๆ ทีเดียว แก้มบุ๋มเข้า เข้าไปหน้าย่นหน้ายู่ ตาลึกอะไรต่ออะไร ไม่มีอะไรดีแล้ว พญายมจดทะเบียนเรียบร้อยแล้วยังแต่ว่าจะเอาตัวไปเท่านั้นเอง คิดเสีย อย่างนั้นแล้วมันสบายใจมันไม่วุ่นวาย ไม่ยุ่ง ทีนี้ถ้าคิดไปในทางอื่นก็เป็นทุกข์เดือดร้อน อันนี้แหละเรียกว่า อุปาทาน

เรื่องนี้ยังไม่จบอาทิตย์หน้าพูดต่อ วันนี้พูดมาก็พอสมควรแก่เวลา จึงขอยุติไว้แต่เพียงนี้

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ญาติโยม พุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

เมื่อวันอาทิตย์ก่อนได้พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับความทุกข์ในชีวิต อันเกิดจากอุปาทาน มีประการต่าง ๆ แต่ว่าเรื่องก็ยังไม่จบ อันเรื่องความทุกข์ในชีวิตของมนุษย์เรานี้ ถ้าจะพูดกันไปแล้วก็มีมากเรื่อง มีต่าง ๆ นานากัน ตามเหตุที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เรื่องที่ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น แม้จะมีสาเหตุมากมายสักเท่าใดก็ตาม ขึ้นอยู่กับใจของเราเองเป็นเรื่องใหญ่ ถ้าเราทำใจให้ดีมีปัญญา ความทุกข์ความเดือดร้อนจะน้อยไป แต่ถ้าหากว่าทำใจไม่ดีขาดปัญญา เราก็จะเพิ่มความทุกข์ความเดือดร้อนมากขึ้น แม้ว่าสิ่งที่จะเป็นทุกข์นั้นเกิดจากเรื่องของบุคคลอื่น แต่ว่าเราจะไปโทษบุคคลอื่นมากนักก็ไม่ได้ เพราะว่าสิ่งที่เกิดจากบุคคลอื่นนั้น เป็นเรื่องภายนอก ถ้าเรามีฐานะภายในดี เรื่องภายนอกมันก็ไม่ทำอันตรายแก่เราได้ แต่ถ้าฐานะภายในของเราไม่ดี

เรื่องภายนอกเกิดขึ้นก็รบกวนจิตใจ ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวันได้

ความทุกข์ที่เราได้รับกันอยู่เป็นประจำ ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่จะมีเรื่องของคนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง ก็ไม่สู้จะมากนัก แต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวเป็นส่วนมาก นับเริ่มตั้งแต่เรามีชีวิตมีครอบครัว มีการแต่งงาน ความทุกข์ความลำบากใจก็จะเกิดขึ้นแก่คู่ครองถ้าหากว่าคู่ครองนั้นขาดธรรมะเป็นหลักคุ้มครองจิตใจ เหตุที่จะให้เกิดความทุกข์ก็คือความระแวงแก่กันและกันเอง ความไม่ไว้วางใจแก่กันและกันในเรื่องอะไรต่าง ๆ และอีกอันหนึ่งก็คือว่าเรื่องของการตามใจตนเอง ไม่เอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ทำอะไรด้วยการคิดว่า คนที่อยู่ด้วยจะกระทบกระเทือนใจ หรือว่าจะเกิดเป็นปัญหารบกวนจิตใจ แต่ว่าทำอะไรตามสิ่งที่ตนอยากตนปรารถนา ตามปกติของมนุษย์เรานั้นชอบทำอะไรตามใจอยากใจปรารถนาอยู่แล้ว ถ้าอยู่คนเดียวมันก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะไม่กระทบกระเทือนแก่บุคคลอื่น แต่ว่าถ้าเราอยู่สองคนขึ้นไป การตามใจตนเองนั้นจะต้องอยู่ในวงจำกัด ถ้าไม่มีการจำกัดในเรื่องการตามใจตัวเอง ก็จะเป็นการกระทบกระเทือนแก่บุคคลที่อยู่ด้วยไม่ว่าคนที่อยู่กับเรานั้นจะเป็นมิตรในครอบครัว จะเป็นมิตรร่วมงานร่วมการหรือว่าแม้คนที่เรามาพบกันชั่วครั้งชั่วคราว ถ้าเราไม่จำกัดความเห็นแก่ตัว หรือการตามใจตัวให้ลดน้อยลงไปแล้ว ก็ย่อมจะเกิดความยุ่งยากเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นคนที่อยู่ร่วมกันไม่ว่าอยู่ร่วมกันในรูปใด ต้องพยายามที่จะจำกัดความคิดความเห็นที่เข้าข้างตัวให้น้อยลงไป ต้องจำกัดความตามใจตัวเองให้ลดน้อยลงไป อย่าทำอะไรอย่างที่เรียกว่า ตามใจตนเองให้มากนัก แต่ต้องคิดถึงบุคคลอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวของเรา ถ้าต่างคนต่างคิดอยู่ในแง่อย่างนี้

ปัญหายุ่งยากก็จะไม่เกิดขึ้นในครอบครัว การเป็นอยู่ก็จะเรียบร้อย เพราะอาศัยธรรมะเป็นเครื่องนำทาง ธรรมะนี้เป็นดุจดวงประทีปนำทางชีวิต ถ้าเราใช้แสงสว่างของชีวิตก็จะเกิดขึ้น แต่ถ้าเราไม่ใช้ชีวิตก็จะมืดบอด คนเราถ้าไม่เข้าใจเหตุผลของเรื่องก็มักจะอยู่อย่างมืดบอดตลอดเวลา แต่ถ้าเข้าใจเรื่องราวเราก็หาแสงสว่างมาส่องใจ การเป็นอยู่ก็จะเกิดความเรียบร้อยไม่ยุ่งยาก ส่วนมากที่เกิดความทุกข์ในครอบครัว ตอนที่อาตมาได้ประสบพบเห็นจากบุคคลที่มาสนทนาด้วย ล้วนเกิดจากเรื่องการตามใจตัวเองไม่ของฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งขอร้องให้หยุดยั้งจากการกระทำในรูปเช่นนั้น ปากว่าไม่ทำ แต่ว่าเผลอไม่ค่อยได้ พอเผลอแล้วก็ไปทำตามที่ตัวอยากที่ตัวปรารถนา เพราะความเคยชินกับเรื่องอย่างนั้น คือเคยชินกับการตามใจตัวเองมาเสียนาน ไม่ได้ฝึกในการบังคับการตามใจตัวเอง คนเราถ้าไม่มีการฝึกการบังคับตัวเองเสียบ้างความวุ่นวายก็จะเกิดไม่รู้จักจบไม่รู้จักสิ้น

เพราะฉะนั้นระเบียบต่าง ๆ วินัยต่าง ๆ ที่เขาตั้งไว้ ก็เพื่อจะเป็นเครื่องบังคับคนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนให้คนเคุ้นเคยกับการบังคับตัวเอง ตั้งแต่เบื้องต้น จนกระทั่งเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ เด็ก ๆ ที่บังคับตัวเองได้แต่ตัวน้อย ๆ เมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็ชินกับการบังคับตัวเอง ชีวิตเขาก็จะไม่ยุ่งยาก แต่ถ้าหากว่าเขาไม่เคยชินกับการบังคับตัวเอง แต่ว่าเคยชินกับการตามใจตัวเองก็จะลำบากในกาลต่อไปข้างหน้า เพราะฉะนั้นมารดาบิดาจึงหาทางที่จะบังคับลูกตามสมควร ไม่ใช่บังคับมากเกินไป แต่ว่าชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจว่าควรทำอย่างนั้นควรทำอย่างนี้ ทำอย่างนั้นเขาเรียกว่าดี ทำอย่างนี้เขาเรียกว่าชั่ว ทำอย่างนั้นเป็นระเบียบของผู้ดี ทำอย่างนี้ไม่เป็นระเบียบ เขาก็เรียกว่าเป็นคนไพร่สาระเลว คนที่ได้ยินได้ฟังคำอย่างนี้บ่อย ๆ ก็ย่อมจะเกิดรักความดี

เพราะตามปกติคนเราความจริงก็อยากดีกันทั้งนั้นแหละ แต่เมื่อไม่รู้ว่าอะไรดีก็ทำดีไม่ถูก แต่ถ้ารู้ว่าอะไรดีแล้วก็สามารถทำดีได้โดยอยาก การฝึกสอนกันในเรื่องให้ทำดี จึงทำกันตั้งแต่เบื้องต้น เมื่อเติบโตขึ้นจะไม่วุ่นวาย ไม่เกิดเป็นปัญหาคือความทุกข์ความเดือดร้อน

ครอบครัวที่อยู่กันด้วยความสุขก็เพราะถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เอาอกเอาใจกัน ไม่ทำอะไรตามใจตัวแต่ว่าอยู่ด้วยความเสียสละ อยู่ด้วยการให้แก่กันต่างคนต่างให้กัน เรื่องมันก็ไม่ยุ่งยากลำบากอะไร แต่ถ้าต่างคนต่างไม่ให้ต่างคนต่างก็จะไปตามแนวทางของตัว เราจึงเคยได้ยินคำพูดว่า ความเห็นไม่ตรงกันคนที่ความเห็นไม่ตรงกันนั้น ก็เพราะว่าไม่พยายามปรับให้มันตรงกันไม่พยายามปรับตัวเองให้เข้ากันได้กับคนอื่น การเป็นอยู่ก็ย่อมจะลำบาก อันนี้เป็นความทุกข์อย่างหนึ่งในครอบครัวทั่ว ๆ ไป แม่บ้านเป็นทุกข์ก็เพราะเรื่องอย่างนี้ พ่อบ้านเป็นทุกข์ก็เพราะเรื่องอย่างนี้ แต่ว่าพ่อบ้านเป็นทุกข์ไม่ค่อยมาคุยให้ฟัง ถ้าแม่บ้านเป็นทุกข์แล้วก็มักจะมาปรารภเรื่องเพื่อขอการแก้ปัญหาส่วนพ่อบ้านนั้นเป็นทุกข์ก็ไม่มาวัด แต่ว่าไปเที่ยวบาร์เที่ยวไนท์คลับเสีย ไปกินเหล้าเมายาเสีย เลยก็แก้ไปในรูปอย่างนั้น ซึ่งความจริงไม่ได้แก้ แต่เป็นการเพิ่มความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในครอบครัว เพราะว่าไปกระทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งามในรูปต่าง ๆ ส่วนผู้หญิงนั้นจะไปในรูปอย่างนั้นไม่ได้ แต่ต่อไปข้างหน้าสุภาพสตรีเกิดเจ็บใจขึ้นมา นึกว่า เออจะให้ทำอยู่ผู้เดียวทำไมข้าจะทำมั่ง ทีนี้แหละมันจะวุ่นวายกันใหญ่ จะเกิดความเดือดร้อนในสังคม ขออย่าให้เหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้นในสังคมเลย แต่เราช่วยกันแก้ปัญหาเสียด้วยการใช้ธรรมะเป็นเครื่องฝึกหัดดัดนิสัย สิ่งทั้งหลายก็จะเป็นไปในทางดีทางชอบ อันนี้เป็นความทุกข์แบบหนึ่ง ที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไป

ทีนี้ เมื่อเราอยู่ครองบ้านครองเรือนมีลูกมีเต้า ความทุกข์จะเกิดขึ้นจากการมีลูกต่อไป ไม่ว่าจะเป็นลูกหญิงลูกชาย ก็ย่อมจะเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ได้ทั้งนั้น เวลาได้ใหม่ ๆ ก็ยังไม่ทุกข์อะไร ยังสบายใจยังดีใจ เพราะว่าลูกยังเล็ก ยังไม่ประสีประสา ยังไม่ซุกซน ยังไม่ตามใจตัวตามอำนาจสิ่งแวดล้อม ยังเป็นเด็กว่านอนสอนง่าย น่าเอ็นดู แต่ว่าพอเติบโตขึ้นอีกสักหน่อย ถ้าเป็นเด็กดีเด็กเรียบร้อย พ่อแม่ก็ค่อยสบายใจ ไม่มีปัญหายุ่งยากมากนัก แต่ถ้าเป็นเด็กที่ไม่ค่อยจะเรียบร้อย ชอบคบเพื่อนเหลวไหล ชอบเที่ยว ชอบเล่น ไม่ค่อยเอาถ่านในการเล่าเรียนเขียนอ่าน ชอบสนุกตามเพื่อน มารดาบิดาก็เริ่มจะเป็นทุกข์แล้ว แต่ว่าบิดาก็ยังไม่ทุกข์มากเท่าใด คนที่ทุกข์มากก็คือมารดา ทำไมมารดาจึงไปแบกทุกข์ไว้มาก เพราะการรับผิดชอบในการเป็นแม่บ้าน แม่บ้านกับพ่อบ้านนี่ฐานะไม่เหมือนกัน พ่อบ้านมีฐานะเป็นพ่อจริง แต่ว่าออกไปนอกบ้านบ่อย ๆ ไปทำงานทำการ ไม่ค่อยจะรู้เรื่องภายในบ้าน ไม่รู้ว่าอะไรเกิดขึ้นอะไรเป็นอยู่แต่ว่าแม่บ้านรู้ทั้งหมด ตั้งแต่เรื่องในครอบครัวจนถึงห้องรับแขก รู้จบทุกสิ่งทุกประการ รู้ว่าลูกคนไดมีนิสัยใจคออย่างไร มีความเป็นอยู่ในรูปใด เพราะแม่เป็นผู้อยู่ใกล้ลูก ประคบประหงมลูกอยู่ตลอดเวลา ถ้าลูกเล็ก ๆ อยู่เริ่มเรียนชั้นอนุบาลชั้นประถม ยังไม่ค่อยทุกข์เท่าใด ขึ้นชั้นมัธยมหนึ่งสองก็ไม่ค่อยทุกข์เท่าใดนัก แต่ก็เริ่มเข้าบ้างแล้ว พอลูกขึ้น ม.ศ. ๓ เริ่มมีความทุกข์มากขึ้น คนไม่มีลูกก็ไม่รู้ว่าทุกข์แบบนี้ขนาดไหน เพราะว่าไม่มีความคิดในอะไร แต่ถ้ามีลูกก็รู้ว่าเริ่มเป็นทุกข์ เริ่มเป็นทุกข์ในเรื่องอะไร เรื่องลูกเริ่มเป็นหนุ่ม ชอบเที่ยวชอบสนุก ชอบคบเพื่อน ทีนี้เด็กไม่มีปัญญาในการเลือกเฟ้น เห็นว่าเป็นเพื่อนก็คบทั้งนั้น ถ้าคบเพื่อนดีก็ไม่ค่อยจะมีปัญหา แต่ถ้าไปคบเพื่อนเกเรเข้าก็เกิดปัญหา ทำให้

คุณแม่ไม่สบายใจ มีความทุกข์ความเดือดร้อนใจกลัวลูกจะเสียผู้เสียคน กลัวจะไปเกิดอะไร ๆ ขึ้นเป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย ก็มีความทุกข์ตรมตรอมใจ ความทุกข์อันนี้เกิดจากอะไร เกิดจากความรักนั่นเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ความรักเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ความรักเป็นเหตุให้เกิดความเศร้าโศก ภัยอันตรายก็เกิดจากความรัก ความรักนี่มันเป็นภัยแก่ผู้ที่รักอยู่เหมือนกัน ถ้ารักไม่เป็น เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน ยิ่งลูกโตเป็นหนุ่มขึ้น พ่อแม่ก็ยิ่งเป็นทุกข์อยู่ แม่นั้นแหละเป็นทุกข์มากเมื่อลูกเป็นหนุ่ม เพราะเที่ยวเตร่เฮฮาไม่กลับบ้าน ไปเที่ยวไกลจนดึกดื่นเที่ยงคืนจึงจะกลับบ้าน ไม่รู้ว่าคนอยู่ข้างหลังเขาเป็นห่วง เช่นลูกชายหนุ่ม ๆ นี่ชอบเที่ยว มีรถยนต์สักคันหนึ่งก็บรรทุกเพื่อนไปเที่ยวกัน มีทั้งเพื่อนหญิงเพื่อนชาย พาไปเที่ยวที่นั้นที่นี่เรื่อยไป เที่ยวเฉย ๆ มันก็ไม่สนุกอะไร เพราะว่ายังเป็นตัวเองยังรู้สึกผิดชอบชั่วดี ต้องหาอะไรมาทำลายความเป็นตัวให้หมดไป ก็ด้วยการดื่มของมึนเมาดื่มกันทั้งพวก แล้วก็เลยไปเที่ยวกัน บางทีก็ขับรถด้วยความเมา ไปชนนั่นชนนี่ ถึงแก่ความเสียหาย ถึงแก่ความตายไปก็มี ข่าวปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์บ่อย ๆ ผู้ใดมีลูกชายชอบเที่ยว ผู้นั้นก็ย่อมจะมีความทุกข์ทางใจ เป็นกังวล กินไม่ได้นอนไม่หลับ ถ้าคนเป็นโรคเกี่ยวกับหัวใจก็อายุจะสั้น ถ้าเป็นโรคเกี่ยวกับกะเพาะอาหารก็ไม่มีทางรักษาให้หายได้ เพราะมีความวิตกกังวลเกิดขึ้นเมื่อมีความวิตกกังวลเกิดมากเท่าใด ก็เหมือนกับว่าแสลงต่อโรค ทำให้รักษาโรคนั้นได้ยาก ผู้เป็นพ่อหรือว่าเป็นแม่ก็มีความทุกข์อยู่ที่บ้าน แต่ว่าลูกทั้งหญิงทั้งชายที่ชอบไปเที่ยว ก็สนุกเรื่อยไป ถ้าคุณพ่อคุณแม่ห้ามก็หาว่าคุณพ่อคุณแม่เป็นคนเก่า ไม่ทันสมัย สมัยนี้เขาเที่ยวเขาเล่นกันตามประสาเขามีเสรีในเรื่องอะไรต่าง ๆ ไม่ต้องเป็นห่วงหรอกผมโตแล้ว บางทีลูกอาจพูดกับ

แม่ในรูปเช่นนั้น ว่าโตแล้ว โตจริงแต่ว่าโตแต่เพียงร่างกาย ส่วนจิตใจนั้นอาจไม่โตก็ได้ เพราะยังไม่รู้จักผิดจักถูก ไม่เห็นอกเห็นใจผู้อุปถัมภ์ค้ำชู ยังรักคนอื่นที่รักตัวมากคือพ่อแม่ ไปเอาใจเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ พ่อแม่พูดสิบคำไม่ได้ยิน แต่เพื่อนพูดคำเดียวได้ยินชัดแจ๋วเลย พ่อแม่ตะโกนจนคอแห้งไม่หันหน้ามาดู แต่เพื่อนทำสัญญานิดหน่อยวิ่งปรื๋อไปแล้ว อันนี้ทำให้มารดาบิดาน้อยใจ น้อยใจว่าลูกไม่รักเรา เรารักเหลือเกิน แต่ว่าลูกไม่รักไม่นับถือเราไปเที่ยวตามชอบใจ ทำอะไรตามความพอใจ อันนี้สร้างความทุกข์ให้แก่พ่อแม่ สำหรับคนที่กระทำในรูปเช่นนั้น แต่ว่านึกไม่ได้คิดไม่ได้ นึกแต่ว่าเราจะไปเล่นไปสนุก เรามันโตแล้วไม่ใช่เด็กเล็ก ๆ ที่คุณแม่จะคอยตบตะโพกอยู่ตลอดเวลา นึกไปในรูปอย่างนั้น ก็เลยไปกันใหญ่ เที่ยวเตร่เฮฮาหาความสุขความสบายบนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้บังเกิดเกล้า

การกระทำของคนหนุ่ม คนสาว ในสมัยปัจจุบัน ก็เป็น การฆ่าพ่อฆ่าแม่โดยอ้อม เขาเรียกว่าฆ่าทางจิตทางวิญญาณ ไม่ได้ฆ่าทางร่างกาย แต่ว่าเป็นการฆ่าทางจิตใจ การฆ่าทางกายกับการฆ่าทางใจนั้น อันไหนทรมานมากกว่ากัน ฆ่าทางกายสมมติว่าเอาปืนยิงคน โป้งเดียวมันก็ตายหมดเรื่องไป แต่ว่าการฆ่าทางใจนั้นยังไม่ตาย แต่ว่าอยู่ด้วยความทุกข์ความเดือดร้อน คือการฆ่าที่แสนทรมาน ยิ่งบุตรธิดาประพฤติอะไรไม่ดีไม่ควร ทำให้พ่อแม่ต้องเป็นทุกข์เดือดร้อน ก็เรียกว่าเป็นการฆ่าพ่อฆ่าแม่ ในทางพุทธศาสนา ถือว่าการฆ่าพ่อ ฆ่าแม่เป็นบาปหนักชั้นอนันตริยกรรม เป็นบาปชั้นมากในทางพระศาสนา แต่ว่าคนเรามักจะคิดเรื่องฆ่ากันทางร่างกาย ไม่ค่อยคิดถึงเรื่องฆ่าทางจิตใจ การฆ่าทางใจนั้นแหละบาปหนักกว่าการฆ่าทางร่างกายเสียอีก เพราะทำให้ท่านต้องทรมานอยู่อีกหลายปี การทรมานคนอื่นนั้นมันเป็นทุกข์เป็น

เดือดร้อน โจรใจร้ายถ้ามันจับคนที่มันโกรธได้มันไม่ฆ่าให้ตายทีเดียว แต่บอกว่าข้าไม่ฆ่าเองหรอก ข้าจะทำให้เองตายช้า ๆ ข้าอยากจะดูเองทรมาน ตายช้า ๆ นี่มันทรมาน การตายปุ๊ปปั๊ปนี่ไม่ทรมาน คนเราบางคนทำบุญสุญทานอธิษฐานใจว่าขอให้ตายง่าย ๆ อย่าตายอย่างทรมาน เพราะการตายทรมานนั้นมันเป็นทุกข์

ลูกที่กระทำความชั่วบ่อย ๆ ขัดขืนใจพ่อแม่ ก็เรียกว่าเป็นการทรมานพ่อแม่ทางจิตทางวิญญาณ ทำให้ท่านมีความทุกข์ความเดือดร้อน การกระทำในรูปเช่นนั้นไม่เป็น การแสดงความรู้สึกกตัญญูกตเวทีต่อผู้บังเกิดเกล้า เป็นการกระทำที่ไม่ชอบไม่ควร แต่ถ้าเป็นคนกตัญญูกตเวที จะไม่ประพฤติในรูปเช่นนั้น แต่เราจะเอาอกเอาใจคุณพ่อคุณแม่ คอยศึกษาความต้องการของท่าน คอยดูว่าท่านต้องการอะไรพอใจอะไร ไม่ถือความพอใจของตัวในเรื่องอะไรต่าง ๆ แต่ถือเอาความพอใจของท่านเป็นหลักเกณฑ์ในการเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน อันนี้ก็ทำให้พ่อแม่สบายใจ ไปนั่งที่ไหนก็พอเข้าไปนั่งกับใคร ๆ ได้ ว่าฉันมีลูกแก้วมีลูกดี เชื่อฟังโอวาสคำสอนคำเตือน ประพฤติปฏิบัติเรียบร้อยไม่ให้กระทบกระเทือนใจ เป็นคนรู้จักอยู่รู้จักกินรู้จักจ่าย ไม่เถลไถลออกไปนอกลู่นอกทางมารดาบิดาก็สบายใจ เพราะการกระทำเช่นนี้ เราผู้เป็นบุตรเป็นธิดา ก็ควรจะคิดในรูปดังกล่าว อย่าทำอะไรให้พ่อแม่ลำบากใจ เช่นไปเที่ยวกลับดึกดื่นทำให้คุณแม่ต้องนั่งคอย ต้องไปนั่งคอยเปิดประตูให้ลูกชายผู้แสนจะชอบเที่ยวแล้วก็นั่งเป็นทุกข์ด้วย

เขาเล่าว่า มีอยู่ครอบครัวหนึ่ง ก็เป็นครอบครัวใหญ่ ลูกชายเดี๋ยวนี้ก็มีฐานะดี ๆ ทั้งนั้น ๆ ลูกหญิงก็ดีเหมือนกัน ท่านเป็นผู้ที่ใจเย็นพอใช้ ลูกชายชอบเที่ยวตามประสาของคนที่อยู่ในวัยหนุ่ม กลับดึกดื่นเสมอท่านเลยบอก

คนใช้ว่า เอ็งนอนกันให้สบาย เรื่องการเปิดประตูรับลูกชายฉันจะทำหน้าที่เอง ท่านก็ไม่หลับไม่นอน นั่งสัปโหงกคอยการกลับของลูกชาย ลูกชายกลับมาดึก ๆ กดประตูเรียก คุณแม่ก็เดินช้า ๆ ไปเปิดประตูให้ลูกชาย เปิดประตูลูกเข้ามา แม่ก็บอกว่า ลูกกลับแล้วหรือ ทำอย่างนี้บ่อย ๆ เจ้าลูกชายกลับคิดขึ้นมาได้ เรียกว่ามีอุปนิสัยของความดีอยู่ในใจ คิดขึ้นได้ว่าเรานี่ชอบความสนุกไม่เข้าเรื่อง เที่ยวไปให้พ่อแม่เดือดร้อน เลยปรึกษากันว่าเลิกกันเทิดเถอะเรื่องเที่ยว มันไม่ได้อะไร เปลืองเงินเปลืองทองเปลืองอะไร ๆ หลายอย่าง แล้วที่เปลืองหนักก็คือว่าอายุคุณแม่จะสั้น เพราะอดหลับอดนอนต้องคอยเปิดประตูรับพวกเรา เลยตัดสินใจกันว่าไม่เที่ยวต่อไป เลิกงานแล้วจะกลับบ้านมาทำงานที่บ้าน กินข้าวพร้อมกับคุณแม่ คุณแม่ก็สบายใจ เพราะลูกไม่เที่ยวต่อไป อันนี้เป็นวิธีการของคุณแม่ที่จะปราบลูกชายชอบเที่ยวด้วยการเปิดประตูให้เสียเอง แต่ถ้าหากลูกชายไม่มีหัวใจมันก็ลำบากเหมือนกัน พอเปิดประตูให้แล้วก็เดินเฉยขึ้นไปห้อง อาบน้ำนอนต่อ หรือบางทีเห็นว่าคุณแม่ต้องรบกวนเปิดประตู เวลาไปเที่ยวก็แอบเอากุญแจไปเสียด้วย ไม่ต้องเรียกให้เปิดไขเอาเอง อย่างนี้คุณแม่ก็หมดปัญญาเหมือนกัน ไม่รู้จะโปรดท่าไหนดี อย่างนี้ก็นับว่าลำบาก แต่ว่าเราไม่ควรจะทำไปในรูปอย่างนั้น เพียงแต่เห็นว่าคุณแม่ต้องคอยเปิดประตูให้เราก็ควรจะสงสาร เห็นคุณแม่หน้าเศร้าหงอยเหงาก็ควรจะเข้าไปถาม ว่าคุณแม่มีความทุกข์ร้อนเรื่องอะไร คุณแม่ก็คงจะบอกตามจริงว่า ก็ทุกข์เรื่องเจ้านั่นซี ทุกข์อะไรกับผมผมทำอะไรผิดอะไรเสียหาย ผมก็ไปทำงานตามปกติ บอกว่าเรื่องงานนั้นแม่ไม่ทุกข์หรอก แต่ว่าเป็นทุกข์เพราะเจ้าไม่ค่อยกลับบ้านตามเวลา ชอบเที่ยวชอบเล่น ก็กรุงเทพ ฯ เรานี้มันเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยอันตราย นักจี้นักปล้นมันเยอะแยะ ถ้าหากว่าลูกไปเที่ยวกลางค่ำกลางคืนพวกนั้นมันจี้เอาแล้ว จะเดือดร้อน มันจะเอาอะไรของ

เจ้าเจ้าคิดจะต่อสู้ก็จะถึงแก่กรรมไป แม่เสียดายตัวเจ้าที่ได้โตถึงปานนี้ ไปเรียนหนังสือหนังหากลับมาแม่จะได้ชื่นใจ แต่เพราะการไปเที่ยวมันทำให้เสียหาย แม่ก็เป็นทุกข์ มีความเศร้าหงอยเหงาก็เพราะในเรื่องอย่างนี้

พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า เที่ยวกลางคืนมีโทษหลาย ชื่อว่าไม่รักษาตัว ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์ ชื่อว่าไม่รักษาครอบครัว ชื่อว่าไม่รักษาเกียรติมักถูกทำร้าย มักถูกใส่ความ เกิดโรคเกิดภัยขึ้นแก่ตัวเองหลายแง่หลายมุม พระท่านว่าไว้อย่างนั้น คุณแม่ก็จารนัยให้ลูกฟังว่ามันเป็นอย่างนี้ แม่จึงเป็นทุกข์ บุตรที่ได้รับคำตอบ ของ แม่เช่นนั้น ถ้าเป็น บุตร ที่ดี มีความ กตัญญู กตเวที ต่อผู้บังเกิดเกล้า ก็ต้องนึกในใจว่า เออ ไม่สมควรที่เราต้องทำให้ท่านต้องเดือดร้อนใจ ท่านเหน็ดเหนื่อยกับเรามาก็พอแล้ว เลี้ยงกว่าจะโตนี่มันแสนยาก คนไม่มีลูกไม่รู้ว่าเลี้ยงยากขนาดไหน ท่านเลี้ยงเรากว่าจะโตนี่แสนยาก ต้องอดหลับอดนอนอดทนด้วยประการทั้งปวง เพื่อเลี้ยงลูกให้เติบโต ให้ศึกษาวิชาการ บางคนส่งไปเรียนถึงเมืองนอก ใช้จ่ายปีละเท่าไหร่ เงินทองก็ไม่ใช่น้อยที่ต้องจ่ายไป แม้ว่าจะลำบากยากเข็ญแม่พ่อไม่เป็นห่วง ขอให้ลูกได้ก้าวหน้าขอให้ได้เรียนวิชา -ขอให้เป็นเกียรติเป็นศรีแก่ตระกูลต่อไป หายากทนลำบากทุกทาง เพื่อให้ลูกได้สำเร็จวิชา ครั้นสำเร็จวิชาแล้วกลับมาจะได้ทำงานให้แม่พ่อสบายใจ เมื่อลูกไปเรียนกลับมาแล้วก็สบายใจตอนกลับมา เห็นลูกลงจากเรือบินแม่ก็สบายใจ เออไอ้หนูของแม่กลับมาแล้ว จะได้อยู่ใกล้แม่จะทำให้แม่สบายใจ แต่ว่าบางคนแทนที่จะทำให้สบายใจ กลับทำให้มีความทุกข์หนักว่าอยู่เมืองนอกเสียอีก เพราะว่าชอบเที่ยวชอบเล่นชอบตามใจตัวดังที่กล่าวแล้ว อันนี้เป็นความทุกข์ของมารดาบิดาทั่วไป โดยเฉพาะความทุกข์ของมารดาหนักกว่าบิดาดังที่กล่าว บิดาอาจเข้าข้างลูกว่าเออมันเป็นหนุ่มมันก็

เที่ยวมั่งแหละ อย่าไปสนใจกับมันเลย แต่มารดาไม่คิดอย่างนั้น คิดว่ามันจะเสียหายไม่เหมาะไม่ควร เป็นการสิ้นเปลืองทุกทางเปลืองแรงงานเปลืองชีวิตเปลืองเงินเปลืองทอง ไม่ได้สิ่งที่เป็นสาระอะไร ถ้าพักผ่อนอยู่บ้านจะดีกว่า อันนั้นเป็นความประสงค์ของท่าน เราอาจเที่ยวบ้างเป็นครั้งคราว ไม่ใช่เที่ยวบ่อยทุกค่ำทุกคืน เรื่องกรุงเทพ ฯ เรื่องไม่จบความสนุกมันมีมาก ถ้าผู้จะเที่ยวมันก็ไม่จบ แต่ถ้าเราจะนึกว่ามันเที่ยวแล้วมันจะได้อะไร ที่เป็นกำไรแก่ชีวิตบ้าง เราเกิดมาเพื่ออะไร อันนี้ควรจะได้ตั้งปัญหาว่า เราเกิดมาเพื่ออะไร เราอยู่เพื่ออะไร สิ่งที่ดีที่งามที่เราควรจะทำในชีวิตคืออะไร ถ้าได้คิดในปัญหาเหล่านี้ เราก็จะไม่เพลิดเพลินไปกับเพื่อนฝูงมิตรสหาย ที่ชอบชักจูงไปในทางเสื่อม

คนบางคนเพื่อนมากแต่เป็นเพื่อนล้วนแต่จะนำไปสู่นรกทั้งนั้น ไม่ค่อยจะมีเพื่อนที่จะนำไปสู่สวรรค์ ชอบนำไปกินไปเล่น ไปเที่ยวไปสนุกเพลิดเพลินที่เขาเรียกกันว่า "บุรุษเจ้าสำราญ" ชีวิตไม่ค่อยจะได้เรื่องได้ราวอะไร เที่ยวอย่างนั้นมันไม่ได้สาระ เป็นการทำลายสิ่งต่าง ๆ ให้หมดไปสิ้นไป อายุเราก็แก่เข้าไปทุกวันทุกเวลา เราควรจะหยุดสิ่งเหล่านั้น หาความสนุกอย่างอื่นที่มันไม่เสียหาย เรื่องความสนุกของมนุษย์มีหลายแบบ เราจะสนุกแบบใดก็ได้ ที่มันไม่ทำให้เราเสียหาย ไม่ให้สิ้นเปลืองโดยไม่ได้เรื่องอะไร หาความสนุกอย่างอื่นให้เพลิดเพลินอย่างอื่น เพื่อนฝูงที่ชวนเราไปสนุกไม่เข้าเรื่องก็ตัดออกเสียบ้าง คัดออกจากบัญชี เอาไว้แต่เพื่อนดีมีประโยชน์กันแท้จริง สักคนสองคนก็พอแล้ว พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า "ถ้าไม่ได้เพื่อนที่ดีกว่าเรา ไปคนเดียวประเสริฐกว่า" เพราะการไปคนเดียวนั้นมันไม่มีเรื่องยุ่ง

แต่ถ้าไปกับเพื่อนที่มันยุ่งก็ทำให้เรายุ่งตามไปด้วย ก็จะเกิดเป็นปัญหามีความทุกข์ความเดือดร้อน คนหนุ่ม ๆ บางคนมักจะพูดว่า ผมยังอยากสนุกไปก่อน ยังไม่อยากจะเข้าวัดเข้าวา ยังไม่อยากหันหน้าไปหาพระ การพูดเช่นนั้นเป็นการพูดด้วยความไม่เข้าใจ ว่าเราไม่หันหน้าเข้าหาพระก็เท่ากับหันหน้าไปสู่ความมืด พระหรือธรรมะเป็นแสงสว่างสำหรับชีวิต เหมือนเรานั่งใกล้ตะเกียง ถ้าเราหันหลังให้ตะเกียงอ่านหนังสือมันจะได้เรื่องที่ไหน ถ้าเราจะอ่านหนังสือจะดูอะไรต้องหันมาทางตะเกียง จึงจะเห็นสิ่งนั้นชัด ฉันใด ในชีวิตของคนเราก็เหมือนกัน พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์นี่เป็นแสงสว่างของชีวิต เราก็ต้องหันหน้าเข้าไปหาพระไว้แต่หนุ่มแต่น้อย อย่าหันหลังให้พระ เพราะถ้าหันหลังให้พระเราก็เดินไปตามทางที่มืดบอด มันจะเป็นอันตรายเหมือนเดินในตรอกมืด ๆ อาจถูกทุบหัวเมื่อใดก็ได้ อาจไปเป็นอันตรายด้วยสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ได้ แต่ถ้าเราเดินในถนนที่สว่างปลอดภัยกว่า เราจึงไม่ควรคิดว่ายังไม่หันหน้าเข้าหาพระก่อน ควรจะหันหน้าเข้าไปหาเสียแต่หนุ่มแต่น้อย ชีวิตมันจะได้มีราคาไปแต่ในเบื้องต้น จะได้ตั้งตัวถูกทางไปแต่เบื้องต้น

คนบางคนน่าสงสารไปตั้งตัวได้เมื่อแก่จะเข้าโลงแล้ว ชีวิตตอนหนุ่มตอนนี้เที่ยวเรื่อยไปสนุกเรื่อยไป ไปกลับตัวได้เอาตอนแก่ชรา ก็ยังดีที่ว่ากลับตัวได้ตอนใกล้จะตาย ยังพอรู้ว่าข้านี่เป็นมนุษย์กับเขามั่ง แต่ว่าบางคนไม่ได้เรื่องเลย แก่เห็นเหงือกแล้วก็ยังอุ้มไก่ไปตีกันทุกวันอาทิตย์ เดินผ่านบ่อนไก่เคยเห็นคนแก่ๆ ไม่มีฟันสักซี่หนึ่งแล้วยังอุตส่าห์อุ้มไก่ไปตีกัน ไม่ไปวัดไปวา ไม่หาความดีทางศาสนา ยังสนุกไปบ่อนไก่ ยังไปสนามม้า หรือว่ายังไปเต้นรำกับพวกสาว ๆ คนแก่สมัยใหม่ เขาเรียกว่ามันผิดกาลผิดสมัย ผิดเวลา คนเราควรจะผ่อนไปตามอายุ เป็นเด็กอย่างหนึ่ง เป็นหนุ่มอย่างหนึ่ง

เป็นผู้ใหญ่ก็อย่างหนึ่ง เป็นคนแก่ก็อย่างหนึ่ง ควรจะเป็นไปตามวัยของอายุ ถ้าไม่เป็นไปตามวัยแล้วเขาเรียกว่า ผิดวัยผิดเพศ การเป็นอยู่ก็จะไม่เรียบร้อย คนโบราณเขาจึงวางหลักชีวิตไว้ ว่าเป็นเด็กควรอยู่ในวัยของการศึกษา เป็นหนุ่มก็ต้องทำงานทำการ เมื่อแก่ชราก็ต้องพักผ่อน หาความสุขสงบทางใจ เตรียมตัวเพื่อจะลาโลกต่อไป แล้วก็จะได้เป็นแบบสาธิตให้คนหนุ่มคนสาวมองเห็น ว่าคนมีอายุมากควรจะทำตนอย่างนั้นอย่างนี้ อันนี้เรียกว่าใช้ชีวิตถูกทาง ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความสบายทั้งตัวและผู้อื่น มารดาบิดาก็ย่อมมีความทุกข์ในปัญหาเหล่านี้อยู่มากไม่ใช่น้อย เกือบทุกครอบครัวที่มีปัญหา ปัญหาจากลูกชายบ้าง ปัญหาจากลูกหญิงบ้าง เพราะคนสมัยใหม่นี่เขาชอบเสรีภาพ ชอบทำอะไรตามใจตัวตามใจอยาก แต่ไม่ได้คิดว่าเรายังอยู่ในความอุปถัมภ์ค้ำชูของมารดาบิดา ไม่ใช่อยู่ผู้เดียว แม้จะทำงานมีเงินเดือนก็ใช้เฉพาะเดือน หาเช้ากินค่ำได้เดือนใช้เดือน ไม่ได้คิดว่าจะเก็บไว้ทำอะไร เพราะนึกว่าถ้าขัดข้องลำบากก็แบมือขอได้ คุณแม่ท่านไม่ตัดหรอกลูกชายของท่านก็ยังไปขอได้อยู่ การคิดอย่างนั้นมันไม่ชอบไม่ควร ไม่ถูกตามเวลา เราโตแล้วก็ควรจะคิดอย่างแบบผู้ใหญ่ เช่นคนจบการศึกษาแล้วก็ต้องคิดว่า เราจบการศึกษาแล้ว เราเป็นผู้ใหญ่แล้ว การเป็นผู้ใหญ่นั้นไม่ใช่เป็นแต่เพียงร่างกายโต แต่เป็นด้วยจิตใจเติบโตด้วย อันจิตใจที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่นั้น คือจิตใจที่รู้จักบังคับตัวเอง มีความซื่อสัตย์ต่อความดี มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ รักงานรักการ มีความคิดที่จะก้าวหน้าในชีวิตประจำวัน อย่างนั้นจึงจะเรียกว่าเป็นผู้ใหญ่ มีความเติบโตทั้งกายทั้งใจ ถ้ามีความเติบโตพร้อมทั้งกายทั้งใจแล้ว พ่อแม่ก็ไม่มีความทุกข์ เรียกว่าปล่อยได้ ไม่ต้องควบคุมกันต่อไป แต่ถ้ายังเป็นคนตามใจตัวเอง ตัวโตแล้วยังเป็นเด็กไม่รู้จักบังคับตัวเอง พ่อแม่ไม่กล้าปล่อย

ยังไม่ไว้ใจ เหมือนพ่อแม่มีเงินทองทรัพย์สมบัติ จะให้กับลูกเหล่านั้นก็ยังเป็นห่วงว่ามันจะรักษาได้ไหม อันนี้เป็นทุกข์ของพ่อแม่เมื่อใกล้จะตาย กลัวลูกจะรักษาไว้ไม่ได้ กลัวจะเอาถลุงหมดด้วยความสนุกสนาน คนที่แก่แล้วถ้าคิดอย่างนี้ก็เป็นทุกข์ตายไม่เป็นสุข ลูกทำอย่างนั้นก็เท่ากับให้หนทางพ่อแม่มืดมน ทำให้จิตใจของท่านเศร้าหมอง เป็นการคิดที่ไม่ถูกไม่ชอบ อันนี้เป็นเรื่องความทุกข์แบบหนึ่งในครอบครัวที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปก็ว่าได้ อาตมาก็ได้รับเรื่องอย่างนี้อยู่เสมอ คนที่มีความทุกข์ในปัญหาอย่างนี้ จึงนำมาพูดเสียบ้าง เผื่อว่าคนที่อยู่ในวัยเป็นลูกได้ยินได้ฟัง จะได้เกิดความสำนึกว่า เราไม่ได้เกิดมาจากโพรงไม้ แต่ว่าเราเกิดมาจากท้องคุณแม่ คุณแม่ท่านมีน้ำใจ ท่านรักเราเอ็นดูเรา พยายามช่วยเหลือเราให้ก้าวหน้าในการศึกษาเล่าเรียน จนมีความรู้พอจะช่วยตัวเองได้

อันคนดีเมื่อได้รับอุปถัมภ์ค้ำชูจากบุคคลอื่นแล้ว ต้องสำนึกในความกตัญญูกตเวที ต้องหาทางตอบแทนท่านทุกโอกาส ตอบแทนด้วยเรื่องอื่นยังไม่ได้ ก็ตอบแทนด้วยการไม่ทำอะไรให้เป็นที่หนักใจพ่อแม่ เพียงเท่านี้ก็นับว่าชอบแล้ว คือไม่ทำอะไรให้เป็นที่หนักใจ อย่าทำอะไรตามความคิดของตัวเสมอไป เราอย่านึกว่าเรามีการศึกษามีปัญญา แต่ให้นึกว่าเรามีประสบการน้อยยังรู้จักโลกน้อย ยังไม่รู้อะไรมาก คนเรามีชีวิตอยู่ในโลกยังต้องเรียนต้องรู้อีกเยอะ ทำอะไรที่ไม่รู้อาจผิดพลาดได้ง่าย เพราะฉะนั้นเมื่อจะทำอะไรต้องคิดว่าผู้ใหญ่เขาจะเห็นอย่างไร ให้หมั่นเข้าไปปรึกษาหารือกับท่าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงานเรื่องชีวิตเรื่องครอบครัว เรื่องทำอะไรอย่าทำตามลำพัง แต่ควรเข้าไปปรึกษาว่า จะทำอย่างนั้นจะทำอย่างนี้ คุณแม่คุณพ่อเห็นอย่างไร หรือมีอะไรควรแนะนำผมบ้าง ถ้าเราเข้าไปปรึกษาหารืออย่างนั้นคุณพ่อคุณแม่ก็

สบายใจ ท่านจะแนะนำด้วยวิธีการที่ท่านรู้ เราก็นำไปพิจารณา เห็นดีเห็นงาม เราก็ทำตามท่าน ถ้าเห็นว่ายังไม่เหมาะก็ค่อยชักช้าไว้ก่อน ค่อยปรึกษาหารือกัน ต่อไป อันนี้จะช่วยให้เกิดความสุขทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย จะไม่สร้างปัญหาอัน เป็นเหตุให้เกิดความเดือดเนื้อร้อนใจขึ้นในครอบครัว ซึ่งเป็นการแก้ปัญหา ด้วยการปฏิบัติธรรมนั่นเอง

มารดาบิดาที่มีลูกชายเติบโตจึงมักนำมาวัดเพื่อให้บวช การให้เข้ามา บวชนั้นไม่ใช่เพียงแต่ทำตามประเพณี แต่ต้องการให้มาศึกษาเรื่องชีวิต ให้ รู้จักชีวิตของตัว ให้ได้นึกคิดในเรื่องที่ถูกที่ชอบ เพราะได้รับคำสอนจาก ครูบาอาจารย์ ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจให้เกิดความ สำนึกรู้สึกผิดชอบชั่วดี จึงได้นำให้เข้ามาบวชในพระศาสนา เราเข้ามาบวช แล้วก็ต้องเรียนเรื่องสิ่งดีสิ่งงาม สิ่งทรามสิ่งชั่ว ให้รู้ว่าอะไรมันเป็นอะไร แล้ว ก็หลีกจากสิ่งชั่วสิ่งร้าย ประคับประคองตนให้อยู่ในความงามความดี อย่างนี้ ทำให้คุณพ่อคุณแม่สบายใจ เขาเรียกว่าบวชโปรดพ่อแม่ ก็บวชโปรดกันที่ ตรงนี้ตรงที่เราประพฤติดีเมื่อออกไปอยู่บ้าน ตอนที่อยู่วัดมันไม่เท่าไหร่หรอก เพราะว่าระเบียบบังคับอยู่ ยังไม่รู้กำลังใจว่าจะดันขนาดไหน แต่ว่าเมื่อใดเรา ลาสิกขาออกไปอยู่บ้าน ถ้าเราบังคับตัวเองได้ ไม่ปล่อยใจไปตามอารมณ์และ สิ่งแวดล้อม ก็เรียกว่าเราได้ประโยชน์จากการบวชร้อยเปอร์เซ็นต์ ได้อานิสงส์ เต็มเม็ดเต็มหน่วย คุณพ่อคุณแม่ก็สบายใจ สบายใจว่าอ้ายหนูของเราตั้งแต่ บวชแล้วมันเป็นคนละคนกัน อันนี้คือความสบายใจของท่าน เราจึงควรจะหา ความสบายใจให้แก่พ่อแม่ทุกโอกาส ในบางครอบครัวลูกอยู่เมืองไทยประพฤติ ไม่ค่อยจะเรียบร้อย ส่งไปเมืองนอกเสียเลย แต่ว่าบางทีก็ได้ผลบางทีก็ไม่ได้ผล เพราะไปเมืองนอกเดี๋ยวนี้มันไม่เหมือนสมัยก่อน เมืองนอกสมัยก่อนคนไปกัน

น้อย คนไทยไปเมืองนอกสมัยก่อนสอบชิงทุนไปทั้งนั้น สอบ ม. ๘ ได้ที่หนึ่งทั้งประเทศไปเลย คนที่ไปก็ไม่มากไปอยู่กันเรียบร้อย กลับมาก็มีประโยชน์แก่ราชการแก่บ้านเมืองทั้งนั้น เดี๋ยวนี้ใคร ๆ ก็ไปได้ คนขายน้ำแข็งก็ไปได้ คนขายก๋วยเตี๋ยวก็ไปได้ ไปแล้วก็ไปหางานทำเอาที่โน่น เรียนบ้างไม่ได้เรียนบ้าง บางคนได้ประกาศนียบัตรปลอมมาเสียด้วยซ้ำไป ก.พ. เขากำลังพิจารณาอยู่พวกที่ได้ประกาศนียบัตรปลอมนี่ ได้ปริญญาปลอมมาจากเมืองฝรั่งก็มี ฝรั่งมันก็คอรัปชั่นเหมือนกันในสมัยนี้ ไม่ใช่จะดีเสมอไป

ทีนี้ บางทีเราส่งลูกไปเรียนเมืองนอก ไปเจอเด็กไทยเข้าด้วยกันเหมือน ๆ กัน คนอยู่เมืองเดียวกัน ไปเจอกันมันรักกัน ทีนี้ถ้านิสัยไม่ดีก็รักกันในทางไม่ดี ชวนกันเที่ยวกันเล่น กลายเป็นแก๊งเด็กไทยขึ้นมา รังแกคนบ้านนั้น เกิดความเสียหาย เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนก็มี แต่ถ้าไปอยู่ที่ที่ไม่มีเพื่อนเป็นคนไทย หรือไปอยู่ในครอบครัวฝรั่ง แล้วก็อยู่ได้ดีโดยมาก บางทีอยู่ในครอบครัวอยู่ไม่ได้ เพราะชอบเที่ยวชอบสนุก กลับมาดึกดื่นไปเที่ยวเปิดตู้เขา ได้ยินเสียงเขาก็นึกว่าแมวอะไรเข้าไปในครัว แม่บ้านเปิดประตูเข้าไปดูก็พบแมวไทยนั่นเอง เลยก็ดุว่าไม่ชอบใจ ไปหาผู้ปกครองนักเรียนขอย้ายบ้าน เคยคุยกับอาจารย์ผู้ปกครองนักเรียนในอังกฤษ แหมผมมันปวดหัวจริง เด็กมาเรียนกรุงลอนดอน ต้องหาบ้านให้มันอยู่บ่อย ๆ อยู่แล้วมันไม่ชอบมันจะย้ายอีก พอผมดุหนักเข้าบอกว่าฉันจะส่งกลับแล้ว มันกลับท้าว่าใครจะกลับกันแน่ มันโตพ่อมันใหญ่ พวกนี้มันไปทุน พ.ก. ทั้งนั้น ไม่ใช่ทุน ก.พ. ทุน พ.ก. ชักจะดุทั้งนั้น ผู้ปกครองก็ชักจะกลัวเด็กเหมือนกันเพราะมันแบบนักเลงอย่างนั้นก็ลำบาก อันนี้เป็นเรื่องวุ่นวาย แต่ถ้าไปอยู่ดีแล้วเด็กได้อยู่ในครอบครัวประพฤติเรียบร้อยก็สบาย ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน โดยมาก.

ไม่ค่อยเสีย พ่อแม่สบายใจ ได้รับจดหมายทุกฉบับก็เหมือนกับว่าได้ขึ้นสวรรค์ เพราะว่าลูกชายตั้งใจเรียนตั้งใจศึกษา แม้หน้าร้อนโรงเรียนปิดก็ไม่เที่ยว แต่ว่าไปเรียนต่อตามบ้านนอก เรียนภาษาเพิ่มเติม จะได้แคล่วคล่องชำนาญ แล้วจะได้เรียนสำเร็จไว ๆ อย่างนี้ถ้ากลับมาก็เป็นประโยชน์แก่ชาติแก่บ้านเมือง

แต่บางคนไปเรียนเมืองนอกได้ความรู้เต้นรำเก่งมา ดื่มเหล้าเก่งมา หรือว่าทำอะไรเก่งในทางสนุกทั้งนั้น อย่างนี้ก็ลำบากพ่อแม่เดือดร้อน ได้ทราบว่าลูกสาวของคนคนหนึ่งไปเรียนเมืองนอก กลับมาแล้วก็ถามว่าสำเร็จอะไรมาบ้าง ได้อะไรมาบ้าง บอกว่าได้วิชาเดินแฟชั่นโชว์มา คนที่ถามว่าเดินแฟชั่นโชว์นั้นต้องไปเรียนถึงเมืองนอกเชียวหรือ มันไม่ยากอะไรขึ้นไปเดินให้เขาดูไม่ยากอะไร ลูกสาวนั้นก็หัวเราะว่าคุณยายนี่ไม่รู้จักแฟชั่นโชว์ว่ามันหมายถึงอะไร ความจริงคุณยายแกรู้ว่าแต่งตัวแล้วก็ไปเดินอวดบนเวที เดินให้มันสวย ๆ เท่านั้นแหละ ต้องไปเรียนถึงเมืองนอกหรือ ความจริงมันไม่ได้อะไรมาจึงบอกไปอย่างนั้น อย่างนี้พ่อแม่ก็กลุ้มใจเหมือนกัน ในบางรายกลุ้มใจเพราะเรื่องอย่างนี้ก็มี ลูกไปเมืองนอกกลับมา เอาอารยธรรมฝรั่งมากไปหยิ่งผยอง มาถึงไม่รู้จักพ่อไม่รู้จักแม่ ไม่มีความกตัญญูกตเวที พูดจาโอหังบังอาจ หาว่าพ่อแม่เป็นผู้มีหน้าที่จะต้องเลี้ยงลูก เลี้ยงเสร็จแล้วมันก็หมดเรื่องกัน ไม่ต้องมีอะไรกันต่อไป ชักจะเป็นนักวัตถุนิยมจัดไปสักหน่อย แม่ก็เดือดร้อนอีกแล้ว มาหาปรึกษาว่าจะทำอย่างไรลูกมันเป็นเสียอย่างนี้แล้ว ก็ต้องบอกไปตามเรื่องว่า ปล่อยไปก่อนเขากำลังเห่อ พาไปเที่ยววัดพระแก้ววัดโพธิ์เสียบ้าง ไปบ้านที่เขาเป็นคนไทยแท้ ๆ ไปเรียนเมืองนอกกลับมาเขาอยู่กันอย่างไร ให้เห็นเป็นตัวอย่าง นาน ๆ มันก็ค่อย ๆ คลายความเมาฝรั่งไป บางคนเป็นโรคอย่างนั้น ไปเมืองนอกแล้วเมาฝรั่ง พอมาเมืองไทยเห็นคนไทยไม่

เข้าทำเชยไปเสียทั้งเมือง อย่างนี้ก็มี อันนี้พ่อแม่ก็กลุ้มใจเหมือนกัน กลุ้มใจเรื่องลูก เรื่องลูกนี่ทำให้พ่อแม่กลุ้มใจมากหลายเรื่องหลายประการ เราจึงควรจะได้คิดกันในข้อนี้ โดยเฉพาะเด็ก ๆ หนุ่ม ๆ สาว ๆ หนูอย่าทำให้พ่อแม่ร้อนใจ ให้นึกถึงอุปการคุณ ให้ตั้งปัญหาถามเสียบ้าง ว่าเราเกิดมาจากใคร ใครเลี้ยงเรา ใครให้การศึกษาแก่เรา ใครแนะนำเราให้เป็นคนดี ใครห้ามเราไม่ให้ทำชั่วทำเสีย ชีวิตของเราที่ได้มีได้เป็นอยู่นี้ เป็นฝีไม้ลายมือของใคร เราหัดคิดเสียบ้าง ถ้าคิดแล้วก็จะตอบได้ว่า เจ้าพระคุณทั้งสองนั่นแหละคือคุณพ่อคุณแม่ไม่มีใคร ท่านเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรใบดกปกเกล้าเกษา ทำให้เราได้รับความสะดวกสบาย เราจึงควรจะทำให้ท่านสบายบ้าง ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเราก็เลี้ยงท่านบ้าง ท่านทำอะไรแก่เราเราก็ทำอย่างนั้นแก่ท่านบ้าง อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นลูกดีมีความกตัญญูกตเวที ลูกดีมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ก็เท่ากับว่าสร้างวิมานสวรรค์ไว้ในอกพ่อแม่ ทำให้ท่านสบายใจ สบายใจว่าลูกดี ไม่มีเรื่องร้อนใจ นึกถึงลูกคนใดก็สบายใจทุกที ลูกอย่างนั้นเขาเรียกว่าเป็นผู้แบกพ่อแม่ขึ้นสวรรค์ ทีนี้ถ้าหากว่าเราทำเรื่องให้ท่านร้อนใจ ก็เรียกว่ากดท่านให้จมลงนรกไปเท่านั้นเอง ทำให้พ่อแม่ได้รับความลำบากเดือดร้อน ลูก ๆ ทั้งหลายไม่ควรจะได้คิด ในรูปอย่างนั้น แต่ควรคิดว่า เราจะต้อง ตอบแทนท่านต้องรักท่านให้มาก เอาอกเอาใจท่าน ค่อยช่วยเหลือเจือจุนท่าน ยิ่งรู้ว่าคุณพ่อคุณแม่เจ็บไข้ได้ป่วยด้วยโรคบางอย่าง เราต้องทำดีให้มากเพื่อเอาใจ ก็เหมือนกับช่วยให้ท่านหายโรคหายภัย เพราะถ้าใจดีโรคทางกายก็หายไว แต่ถ้าจิตใจลำบากโรคมันก็หนักลงไปทุกวันทุกเวลา อันนี้เป็นเรื่องที่ควรคิดอยู่เสมอสำหรับคนหนุ่มคนสาวในยุคปัจจุบัน พ่อแม่จะได้สบายใจ

ทีนี้ พ่อแม่เองที่มีความทุกข์ ถ้าเห็นว่ามันเหลือแก้ เราก็ต้องคิดไปในแง่ธรรมะอีกเหมือนกัน คือคิดว่ามันมิใช่วิสัย มันเป็นเรื่องที่เราห้ามไม่ได้

ก็ไม่ได้ หรือพูดตามประสาคนแก่ตามวัด ก็พูดว่า มันเป็นเรื่องกรรมบุญของเขามาอย่างนั้น ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร อย่างนี้เรียกว่าคิดให้มันปลงตกไป แต่ว่าการคิดอย่างนั้น เป็นอันนัดสุดท้าย อันสุดท้ายแล้ว แต่ถ้ายังใช้อย่างอื่นได้ ก็ต้องใช้ไปก่อน เพื่อปรับปรุง แก้ไข ต้นเหตุ คือลูก ๆ ให้ดีขึ้น แต่ถ้าเหลือวิสัยเราก็ปรับตัวเรา นึกว่ากรรมของเขาเราช่วยไม่ได้ เราทำหน้าที่เลี้ยงมาจนเติบโตแล้ว ให้การศึกษาแล้ว เขามีปีกขาแข็งพอที่จะบินด้วยตัวเองแล้ว เขาจะบินสูงบินต่ำบินเดี่ยวเรื่องของเขา เราจะบังคับเขาไม่ได้ ก็ต้องหัดปล่อยหัดวางไปตามเรื่อง วาง ๆ ปล่อย ๆ ทำใจให้มันว่าง นึกว่าฉันไม่มีลูกก็แล้วกัน แต่ถ้าเขามาขอเราก็ให้ไปตามเรื่อง แต่นึกว่าเป็นการให้ทานแก่สัตว์ผู้ยากไปก็แล้วกัน เพราะว่าไม่รู้จะว่าอย่างไรกันแล้วก็ต้องว่าอย่างนั้น อันนี้เรียกว่าแก้ภายใน คือแก้ที่เราผู้เป็นเจ้าของสิ่งนั้น เพื่อให้ปลงตกวางลงไปได้ จะได้ไม่มีปัญหาความกระวนกระวายในทางจิตใจมากเกินไป ถ้าเราคิดมากมันจะเป็นทุกข์มากเกินไป จึงคิดปล่อยคิดวางในเรื่องอย่างนี้เสียบ้าง ตามสมควรแก่ฐานะ ทำใจเฉย ๆ ไม่สนใจในการที่เขาเป็นเขาอยู่ แต่ถ้ามีโอกาสที่จะคุยได้ก็คุยไปตามฐานะของผู้ที่เป็นพ่อเป็นแม่ แต่ถ้าคุยไม่ไหวก็ต้องปลงไปดังที่กล่าว จิตใจก็จะได้สบาย อันนี้ก็เรียกว่าถอนอุปาทานการยึดมั่นให้เบาลงไปสักหน่อย คือไม่คิดว่าเป็นลูกของเราก็แล้วกัน นึกว่าเขามาอาศัยท้องแล้วเกิดมา เรามันเคยเป็นทาสเขามาในชาติก่อน เลี้ยงไว้จนโต พอโตแล้วเขาปีกกล้าขาแข็งแล้วก็บินไปตามเรื่องของเขา หมดเวรหมดกรรมกันเสียที อโหสิกันต่อไป ก็เรียกว่านึกเป็นบทสุดท้าย สำหรับปลอบโยนจิตใจของเราเองไม่ให้เกิดเป็นปัญหามีความทุกข์ความกระวนกระวายใจมากเกินไป อันนี้ต้องคิดในแง่ธรรมะ แต่ว่าเป็นบทสุดท้าย

ความทุกข์ยากของมนุษย์นี่มันมีมากอย่างดังที่กล่าว คนที่จะมีความสุขกายสบายใจแท้ ๆ หายากไม่ว่าจะเป็นคนชั้นใด ลองไปคุยดู คุยกับคนที่มั่งมี คนปานกลาง คนยากจน ชาวนา ชาวสวน พ่อค้า ล้วนแต่มีปัญหาทั้งนั้น มีความทุกข์กันอยู่ในใจทั้งนั้น ไม่เรื่องใดก็เรื่องหนึ่ง อาตมานี่มีประสบการคุยกับโยมมามาก โยมที่มีเงินล้านก็คุย ไม่มีเงินก็คุย คุยกันไปตามเรื่องศึกษาก็มีความทุกข์ทั้งนั้น แต่ว่าบางคนทุกข์มากบางคนทุกข์น้อย บางคนไม่ได้เรียนธรรมะแต่ก็ไม่ค่อยมีความทุกข์ มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสจิตใจสบาย ไม่ค่อยจะมีปัญหา ไม่มีเรื่องกระวนกระวายใจ นั่นก็เพราะว่าโดยธรรมชาติการยึดน้อย มีความกังวลน้อย ปล่อยได้วางได้ก็สบาย แต่ว่าคนที่มีความกังวลมากปล่อยยาก วางยาก ก็ต้องมีความทุกข์ตามแบบต่าง ๆ กัน ดังที่กล่าวแล้ว

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงเห็นว่าปัญหาอันใหญ่ยิ่งของมนุษย์ ก็อยู่ที่ความทุกข์ความเดือดร้อนนี่เองไม่ได้อยู่ที่อะไร ทำอย่างไรจึงจะแก้ไขปัญหานี้ได้ พระองค์เสียสละความสุขในวัง เสียสละความเป็นใหญ่ของความเป็นกษัตริย์ ออกไปนั่งบนดินบนทรายอดหลับอดนอน อดแห้งอดแล้งอยู่ตามป่า ก็เพื่อแสวงหายาสำหรับแก้ทุกข์ให้แก่ชาวโลก เกือบเอาชีวิตไปทิ้งเสียในป่าด้วยซ้ำไป เพราะเดินผิดทางไป แต่ก็ยังเป็นบุญของชาวโลกที่พระองค์ไม่ดับขันธ์เสียก่อน ได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ก็ด้วยการค้นพบยาแก้ทุกข์นี่เอง แล้วก็นำยานั้นมาประกาศให้ชาวโลกได้รู้ต่อไป และพระองค์ก็เตือนว่า สิ่งสำคัญที่เราย้ำเราสอน ก็คือเรื่องความทุกข์และการดับทุกข์ได้ สองอย่างนี้แหละสำคัญ พระองค์ตรัสว่าเป็นเรื่องเดียว ว่าเรื่องเดียวที่สำคัญที่เราสอนคือความทุกข์และการดับทุกข์ได้ พระองค์ประกาศให้ชาวโลกรู้ เราผู้เป็นศิษย์ของพระองค์ก็ควรจะนำปัญหานี่มาขบคิดพิจารณา ให้ใช้ยาของพระพุทธเจ้ามาแก้ไขความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะว่าพระองค์รู้ว่าโรคคืออะไร เหตุของโรคคืออะไร

และรู้ว่าโรคแก้ได้ ไม่ใช่แก้ไม่ได้เหมือนโรคมะเร็ง แล้วก็รู้ว่าจะแก้ได้โดยทางใด พระองค์บอกไว้ทุกประการ พระพุทธศาสนาไม่ได้มองโลกในแง่ร้ายว่าเป็นทุกข์ไปทุกอย่าง แต่ว่ามองตามสภาพที่เป็นจริงของมนุษย์ ว่ามันเป็นเช่นนั้น แล้วก็หาทางบอกไว้ด้วยว่าหาทางแก้ไขอย่างไร รู้ทั้งเหตุทั้งผลของเรื่องทุกประการ

เรามีชีวิตอยู่ในโลกถ้าได้เอาธรรมะเหล่านี้ไปใช้ แก้ไขปัญหาแล้วเราก็จะสบายขึ้น อยู่ในโลกด้วยปัญญาก็มีความสว่างขึ้นทุกวัน ถ้าอยู่ด้วยความเขลาก็จะมืดทุกวันทุกเวลา เพราะฉะนั้นให้อยู่ด้วยปัญญา หาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นหลักธรรมะมาแก้ไขปัญหาชีวิต เพื่อถอนความยึดมั่นถือมั่นออกจากตนทีละน้อย ๆ โดยลำดับ อายุมากขึ้นวัยเจริญขึ้น เราก็ควรจะรู้มากขึ้นฉลาดขึ้นในการที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ตามสมควรแก่เรื่อง อันนี้เป็นเรื่องสำคัญอยู่อันหนึ่งเหมือนกันที่เกิดจากความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องดังกล่าว ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นของตัวจึงได้เป็นทุกข์ ถ้าต่างฝ่ายต่างปล่อยต่างวาง มันก็เข้าหากันได้ อยู่กันด้วยความสุขความสงบตามสมควรแก่ฐานะ ดังที่ได้กล่าวมา เพื่อเป็นเครื่องชี้แนะแนวทางเตือนจิตสะกิดใจแก่ญาติโยมทั้งหลาย ก็พอสมควรแก่เวลา ขอจบการแสดงปาฐกถาไว้แต่เพียงเท่านี้.

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ญาติโยม พุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

ตอนนี้ดินฟ้าอากาศชักจะชุ่มไปด้วยน้ำฝน ท่วมไปในที่บางแห่ง ความจริงเราทุกคนก็ต้องการฝนด้วยกันทั้งนั้น แต่ถ้าตกมากกลับไม่สบายใจ มนุษย์เราปกติมันเป็นอย่างนั้น เวลาต้องการอะไรก็อยากจะได้ แต่ถ้าได้มาแล้วบางทีก็ไม่ค่อยจะสบายใจ อันนี้เป็นเรื่องธรรมดาของจิตใจคน คือว่าเป็นคนที่เบื่อง่ายหน่ายเร็ว จิตใจจึงได้วุ่นวายมีความทุกข์มีความเดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ การศึกษาก็เพื่อเอาธรรมะไปเป็นเครื่องมือ ช่วยแก้ปัญหาคือความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน ให้จิตใจอยู่ในความสงบตามสมควรแก่ฐานะเราทั้งหลายที่มีชีวิตอยู่ในโลก ย่อมมีความทุกข์มีความเดือดร้อนด้วยกันทั้งนั้น ไม่ในรูปใดก็รูปหนึ่ง ตามฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละคน

รวมแล้วสภาพของความทุกข์มันเหมือนกัน คือไม่สบายใจ มีความวิตกกังวล มีความเดือดเนื้อร้อนใจด้วยประการต่าง ๆ เมื่อใดมีความทุกข์เกิดขึ้น เราก็อยากจะหนีให้พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนนั้น ถ้าไม่เข้าใจเรื่องก็หนีผิดทาง แทนที่จะพ้นจากความทุกข์กลับเพิ่มความทุกข์หนักขึ้นไป แต่ถ้าเข้าใจเรื่องชัดเจน เราก็อาจหลบหลีกให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนนั้นได้ ธรรมะอันเป็นคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มีจุดหมายสำคัญอยู่ที่ต้องการช่วยเราทุกคน ให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ได้ตรัสไว้ว่า เมื่อเราพ้นทุกข์แล้ว จะทำคนอื่นให้พ้นทุกข์ด้วย เราได้บรรลุความรู้สูงสุดแล้ว จะชักจูงคนอื่นให้ได้ความรู้อันนั้นด้วย อันนี้เป็นจุดหมายสำคัญ ที่พระองค์ได้ตั้งไว้ แล้วก็ได้ดำเนินวิธีการไปจนกระทั่งถึงจุดหมายนั้น ครั้นเมื่อพระองค์ได้ประสบสิ่งซึ่งเป็นความสุขสำหรับพระองค์แล้ว ก็ได้นำสิ่งนั้นมาประกาศแก่ชาวโลกต่อไป ผู้ที่สนใจเข้าไปศึกษานำมาปฏิบัติ ก็ได้รับประโยชน์จากธรรมะนั้น ๆ ตามสมควรแก่การปฏิบัติแห่งตน เพราะว่าสภาพของพระธรรมนั้น เป็นสิ่งช่วยป้องกันคนไม่ให้ตกไปในที่ชั่วที่ต่ำ ไม่ให้ตกไปสู่ความทุกข์ความเดือดร้อน ที่ชั่วที่ต่ำนั้นก็คือความตกต่ำทางด้านจิตใจ เป็นเรื่องเบื้องต้น เมื่อมีความตกต่ำทางด้านจิตใจแล้ว ต่อไปเราก็มีความทุกข์ความเดือดร้อนในแง่อื่นเกิดขึ้น เพราะเมื่อมีจิตใจตกต่ำ การกระทำก็ย่อมจะตกต่ำตามไป ผลที่ตามมาก็คือความทุกข์ความไม่สบายทางใจ เมื่อมีความไม่สบายทางใจแล้ว ก็ลามมาถึงความไม่สบายทางกายด้วย เพราะกายกับใจเป็นสิ่งเกี่ยวเนื่องถึงกัน ใจมีอำนาจเหนือกาย ร่างกายไม่ได้มีอำนาจเหนือจิตใจ ถ้าจิตใจของเราสูง เราก็สามารถจะเอาชนะความทุกข์ทางกายได้ แต่ถ้าจิตใจไม่มีกำลังเพียงพอ เราก็

พ่ายแพ้สิ่งที่มาบีบรัดทางกาย ก็มีความทุกข์ความเดือดร้อนเกิดขึ้น อันนี้เป็นเรื่องที่เราทุกคนได้เห็นอยู่ด้วยตัวของเราเอง ถ้าหากว่าได้พิจารณาศึกษา แต่ถ้าไม่มีการพิจารณาศึกษา เราก็ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรชัดเจนตามสภาพที่เป็นจริง เพราะความไม่รู้ไม่เข้าใจนี่แหละ เป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายกันด้วยประการต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เมื่อความวุ่นวายเกิดขึ้นไม่รู้เหตุของมัน และไม่รู้วิธีการที่จะแก้ไข ความวุ่นวายก็จะเกิดเพิ่มขึ้นหลายเท่า อันนี้เป็นเรื่องที่เราควรจะได้คิด แล้วก็ควรจะได้หาทางหลีกจากสิ่งเหล่านั้น การที่จะช่วยเราให้หาทางหลีกพ้นออกไปได้ก็โดยการศึกษาในข้อธรรมะดังที่กล่าว เพื่อช่วยเราให้พ้นไปจากความวุ่นวายทางด้านจิตใจ ผู้ใดได้ประพฤติธรรมะ ผู้นั้นย่อมมีความสว่างเกิดขึ้นในใจ ความสว่างนั้นไม่ใช่วัตถุ แต่ว่าเป็นตัวปัญญา พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "นตฺถิ ปญฺญา สมา อาภา" แสงสว่างใด ๆ เสมอด้วยปัญญาไม่มี เมื่อเรามีแสงสว่างคือปัญญาเกิดขึ้นในใจ ก็มองเห็นอะไรทะลุปรุโปร่งตามสภาพที่มันเป็นจริง คนเราที่เข้าไปยึดไปถืออยู่ในเรื่องอะไรต่าง ๆ นั้น ก็เพราะไม่รู้สิ่งนั้นตามสภาพที่มันเป็นอยู่จริง ๆ รู้ผิดแล้วก็ทำให้หลงเข้าใจผิดในเรื่องนั้นด้วยประการต่าง ๆ สิ่งที่ไม่น่ารักเราหลงไปรักเข้า ก็เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ สิ่งที่ไม่ควรยึดถือ เราเข้าไปยึดถือไว้ ก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน สิ่งที่ไม่ควรจะหลงเราไปหลงเข้า ก็เป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อน สิ่งที่ไม่ควรจะตื่นเต้น เรากลับไปตื่นเต้นในสิ่งนั้น ก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตด้วยประการต่าง ๆ ประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ควรจะเป็นบทเรียนสอนจิตสะกิดใจ ให้เราได้เกิดความสำนึกรู้สึกว่า อะไรมันเป็นอย่างไรชัดเจนถูกต้อง จึงจะพ้นไปจากปัญหาคือความวุ่นวายทางด้านจิตใจด้วยประการต่าง ๆ อันนี้เป็นเรื่องที่ญาติโยมทุกคน

ควรจะได้คิดไว้ ไม่ว่าจะเป็นคนอยู่ในวัยไหนปูนไหน เช่นคนอยู่ในวัยสาววัยหนุ่ม ก็มีปัญหาเยอะแยะที่ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน คนแก่ก็มีปัญหาเยอะแยะที่ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน คนแก่ก็มีปัญหามากเหมือนกัน ถ้าไม่รู้จักปล่อยไม่รู้จักวาง เราก็จะมีแต่ความวุ่นวายใจไม่รู้จักจบไม่รู้จักสิ้น คนที่มีความวุ่นวายในทางจิตใจนั้นเป็นคนที่น่าสงสาร น่าเห็นใจและเป็นคนที่เราควรจะเข้าไปช่วยเหลือให้เขาพ้นจากสภาพเช่นนั้น เพราะอาการเช่นนั้นมันก็เป็นโรคอย่างหนึ่งเหมือนกัน ตามภาษาธรรมะเรียกว่า "เป็นโรคทางวิญญาณ" โรคทางวิญญาณนี้เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์มากไม่สบายมาก แต่ถ้าเราไม่แก้ก็ยิ่งเพิ่มมันมากไปอีก จึงควรจะแก้ไข เพราะฉะนั้นเมื่อเราเห็นใครเป็นผู้ป่วยในทางวิญญาณ มีความทุกข์มีความเดือดร้อนมีปัญหาในชีวิตด้วยประการใดก็ตาม ถ้าเรามีใจเมตตากรุณาอนุเคราะห์ไปพูดจาแนะนำพร่ำเตือน ให้เขาได้เกิดความรู้ความเข้าใจก็ดี หรือว่าเราเองไม่สามารถ จะแนะนำ พร่ำเตือนได้ เพราะไม่มี ความรู้ ไม่มี ความ เข้าใจในเรื่องนั้น เราก็นำผู้นั้นไปหาผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ ให้ได้ฟังสิ่งที่ควรฟังได้รู้สิ่งที่ควรรู้ ก็จะบรรเทาความทุกข์ในทางใจของผู้นั้นให้เบาบางไป การกระทำการ ชักจูงคนอื่น ให้ได้มา รับรสของธรรมะ เป็นเรื่อง ที่เราควร จะได้ทำให้มากขึ้น เพราะว่าโลกเราในสมัยนี้มีแต่การโฆษณาชักจูงให้คนออกไปจากธรรมะโดยทางอ้อมมากมายหลายประการ หนังละครหนังสือบางประเภทที่ปรากฏออกมาในสายตาของประชาชนนั้น มีอยู่ไม่ใช่น้อยที่เป็นพิษเป็นภัยเป็นเครื่องดึงดูดจิตใจคนให้หนีออกไปนอกทาง ให้ห่างออกไปจากพระจากธรรมะมากขึ้นทุกวันทุกเวลา เราควรจะได้ตั้งชมรมโดยไม่มีการจดทะเบียนไม่ต้องมีนายกอุปนายก ไม่ต้องมีเหรัญญิก เลขานุการ แต่ว่าเราทุกคนตั้งไว้

ในใจว่า เราจะทำหน้าที่บ่าวร้องชักจูง ให้เพื่อนฝูงมิตรสหายของเราหันหน้าเข้าหาพระ ได้หันหน้าเข้าหาธรรมะ ให้ได้ศึกษาในเรื่องนี้ไว้เป็นทุนสำหรับเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป ถ้าเราทุกคนได้พยายามชักจูง ก็จะเป็นการเพิ่มคนดีขึ้นในโลก

เหมือนญาติโยมที่มาฟังเทศน์เป็นประจำอยู่ที่นี่ เรามีเพื่อนฝูงมิตรสหาย ก็ชวน ๆ เขามาบ้าง ชวนมาสักครั้งสองครั้ง พอเขาชินกับสิ่งที่ได้ฟังแล้ว ก็ไม่ต้องชวนต่อไปหรอก เพราะว่าเขารู้สึกว่าได้ประโยชน์ เมื่อได้ประโยชน์เขาก็มาฟังของเขาเอง เขาจะศึกษาของเขาเอง และเมื่อใดคนกนนั้นได้มาพูดกับเราว่าแหม ขอบคุณเหลือเกินในการที่ชวนฉันไปหาแสงสว่างในทางธรรมะ เวลานี้ฉันมีความสงบใจสบายใจ เราก็ควรมีความปลื้มใจว่า ได้ช่วยคนคนหนึ่ง ให้ขึ้นจากน้ำวนคือความทุกข์ในโลกได้แล้ว แล้วก็ชวนคนอื่น ๆ ต่อไป การทำบุญอย่างนี้มีทำกันน้อย มีแต่ทำบุญประเภทอื่น ให้ทานบ้างอะไรบ้าง ทำกันมากมายก่ายกอง ลงทุนกันนักหนา แต่ว่าการทำบุญด้วยการชักจูงคนให้เข้าหาพระ เรายังทำกันน้อยไป ความจริงสิ่งนี้เป็นยอดบุญยอดกุศล ที่เราควรจะได้กระทำ เพราะถ้าเรามีการชักจูงกันบ่อย ๆ ให้เพื่อนฝูงมิตรสหายเข้าหาพระ ได้ศึกษาธรรมะ ได้นำหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าไปใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว คนนั้นก็จะดีขึ้นครอบครัวก็จะดีขึ้น การงานก็จะดีขึ้น ชาติประเทศก็จะดีขึ้นด้วย เพราะการกระทำในรูปอย่างนั้น จึงเรียกว่าเป็นกุศลมหาศาลกว้างใหญ่ออกไป จึงเป็นเรื่องที่เราควรจะกระทำกันให้มาก ๆ ทำกับใครไม่ได้ก็ทำกับคนในครอบครัว เช่นแม่มาฟังแล้วชวนลูกมาฟังบ้าง ไม่ว่าจะเป็นลูกชายลูกหญิง ที่ฟังเป็นแล้วก็เอามาฟัง ฟังไว้เป็นอุปนิสัยไปก่อน จะได้เคยชินในทางด้านธรรมะ ถ้าพ่อบ้านไม่ค่อยจะมาก็ชวนมามั่ง นาน ๆ

ก็ชวนมา อุบายวิธีอะไรก็ชวนให้มาก็แล้วกัน บางทีมีแต่แม่บ้านมาพ่อบ้านไม่ค่อยได้มา เพราะอ้างว่าไม่ค่อยจะว่างอะไรอย่างนั้นแหละ เรื่องอื่นแล้วก็ว่าง เขาเชิญไปกินเลี้ยงอะไร แล้วก็ว่าง แต่ว่าเชิญมาเลี้ยง ธรรมะ ไม่ ค่อยจะมารับประทานแต่อาหารกาย อาหารใจไม่ค่อยเอา เพราะฉะนั้นกายแข็งแรงแต่จิตใจอ่อนแอ มีโรคทางวิญญาณประจำอยู่ แล้วก็เกิดเป็นปัญหามีความทุกข์ มีความเดือดร้อนใจ มีความทุกข์เพราะพ่อบ้านไม่ค่อยเรียบร้อย แก้ได้ด้วยการนำมาฟังเทศน์ ฟังบ่อย ๆ เกิดความสำนึกรู้สึกตัว เหมือนกับเห็นกะจกเงามองดูตัวเองขึ้นก็คิดจะแก้ไขตนเองต่อไป อันนี้เป็นเรื่องที่อยากจะขอฝากไว้กับญาติโยมทั้งหลายให้ช่วยกันด้วยนี่ประการหนึ่ง

ในวันก่อนได้พูดเกี่ยวกับเรื่องอุปาทาน ในข้อที่ว่าทิฏฐุปาทาน อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเห็นที่เกิดขึ้นในใจคน แล้วก็ไปยึดมั่นอยู่ในความเห็นนั้น จนเป็นเหตุให้ดันทุรัง ทำอะไรออกไปนอกลู่นอกทาง เพราะความเห็นที่ตนมีไว้แล้วก็เป็นไปในทางที่ผิด จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหานานาประการ หวังว่าญาติโยมคงจะเข้าใจความหมายแล้ว วันนี้จะได้พูดข้อต่อไป เรียกว่า "สีลัพพตุปาทาน" สีลพพตุปาทานนี้ถ้าพูดไปแล้วก็หลีกการกระทบกระเทือนไม่พ้น เพราะว่าคนเราโดยมากหลงกันอยู่ในรูปอย่างนี้ เรียกว่า หลงอยู่ในสีลพรต หรือว่าสีลัพพตุปาทาน ยึดถือในเรื่องอะไร ๆ นอกรีดนอกรอย อันมิใช่หลักคำสอนที่ถูกต้อง มิใช่ทางที่จะเป็นไปเพื่อการปฏิบัติ อันจะเป็นเหตุให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำ แต่ว่ารับตาม ๆ กันมาพ่อ แม่ ปู่ ตา ย่า ยายในครอบครัว เคยถืออะไรเคยปฏิบัติในเรื่องอะไรอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับพิธีรีตอง เป็นเรื่องเกี่ยวกับโชคลาง หรือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไรต่าง ๆ อันมิใช่ข้อปฏิบัติที่ทำคนให้พ้นจากความทุกข์ความเดือด

ร้อน แต่ว่าเป็นการเป็นไปเพื่อทำพิธีวิงวอนขอร้องบนบานศาลกล่าวอะไร ๆ ต่าง ๆ มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในสังคมของคนไทยเรา ทำไมจึงได้มีสิ่งนี้มากในสังคมของคนไทยเราทั่ว ๆ ไป ก็เพราะว่าคนไทยเรานี้มันมีรากฐานทางจิตใจอยู่ประ-การหนึ่ง รากฐานนั้นก็คือความกลัวนั่นเอง ความกลัวในสิ่งต่าง ๆ ที่เราไม่ควรจะกลัว เช่น กลัวผีบ้าง กลัวสิ่งภายนอกจะให้โทษแก่เราบ้าง กลัวสิ่งนั้นกลัวสิ่งนี้ ความกลัวอันนี้ติดมาเป็นนิสัย ติดต่อกันมาในครอบครัว หรือว่าในวงศ์ตระกูลนั้น ๆ แล้วก็รักษามันไว้ ทำให้เกิดมีปัญหาเกิดขึ้นด้วยประการต่าง ๆ

คราวหนึ่ง ได้พบครอบครัวหนึ่งทางแถวใต้ เขาเรียกว่านับถือสิ่งที่เรียกว่า ตายาย อะไรอย่างนั้นแหละเขาก็มีการเข้าทรงกันบ่อย ๆ คนที่เป็นคนเข้าทรงอาตมารู้จักแล้วก็สังเกตดูนิสัยใจคอสภาพความเป็นอยู่ ก็เป็นคนที่ไม่เต็มบาทนั่นเอง คือไม่ค่อยจะเรียบร้อย ความคิดความอ่านไม่ค่อยดี อารมณ์หุนหันพลันแล่น ใจร้อน ใจเร็ว ผีเข้าผีออกอะไรอย่างนั้น สภาพจิตใจเป็นอย่างนั้น อยู่ ๆ เดี๋ยวก็เข้าทรงแล้ว ถ้ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้นในครอบครัว แม่คนนั้นจะต้องเข้าทรงทุกที ถ้าไม่มีเรื่องก็ไม่มีอะไร อาตมาเลยสังเกตเห็นว่าที่เข้าทรงนี่เป็นความดันของจิตใจ ไม่รู้จะทำอะไรกับใครได้ก็เข้าทรง มันเกิดอารมณ์ประเภทนั้นขึ้น พอเกิดอารมณ์ประเภทนั้นขึ้น คนทุกคนก็กลัว หงอไปตาม ๆ กัน แล้วแม่คนนั้นแกก็ต้องเออตามชอบใจ บางทีแกทุบเอามั่งแกด่าเอามั่ง วันไหนแกอยากจะด่าใครมาแกก็เข้าทรง แล้วก็ด่าคนนั้นคนนี้ด้วยประการต่าง ๆ มีอยู่คราวหนึ่งคือว่าผู้ที่ตายไปนั้นได้สั่งลูกหลานไว้ บอกว่าให้เอาเงินไปทำโบสถ์ที่วัดหนึ่ง แต่ว่าหลายปีก็ยังไม่ได้ทำ เมื่อไม่ได้ทำพระก็มาพูดบ่อย ๆ พูดบ่อย ๆ วันหนึ่งแม่คนนั้นแกเข้าทรงขึ้นมาทีเดียว ออกจาก

บ้าเวิ่งไปตามถนน วิ่งไปอย่างรวดเร็วใครเห็นก็ตกใจว่า แม่คนนั้นมันวิ่งไป ทำไม พอไปถึงบ้านโน้นก็ชี้หน้าเอาเลยบอกว่ามึงกูจะหักคอแล้ว สั่งไว้ให้ทำ ก็ไม่ทำ เงินทองก็ให้ไว้แล้ว ทำไมไม่ไปซ่อมโบสถ์วัดนั้นเสีย ถ้าไม่จัดซ่อม ภายในปีนี้กูจะมาหักคอ คนนั้นตกใจใหญ่กลัว พอต่อมาจากนั้นก็ไปหาช่างให้ ไปดู แล้วก็รื้อหลังคาโบสถ์ทำการซ่อมเป็นการใหญ่ เพราะกลัวแม่คนนั้นจะ ไปหักคอเอา เรื่องอย่างนี้มีบ่อย ๆ ถ้ามีปัญหาขึ้นแล้วก็เข้าทรงทุกที ถ้าปกติ ไม่มีเรื่องอะไรในครอบครัวแกก็เฉย ๆ พอมีเรื่องขึ้นก็ทำอย่างนั้นทุกที อาตมา เลยสังเกตดูว่ามันเป็นอารมณ์อย่างหนึ่งของคนคนนั้น ถ้ามีอะไรกระทบรุนแรง แล้วก็เกิดอาการเช่นนั้นขึ้น นี่ก็เรื่องอย่างนี้คนที่ได้เห็นเรื่องอย่างนี้ก็ไปเชื่อ เชื่อว่าจริงตามนั้น แต่ไม่ได้พิจารณาว่ามันเป็นเพราะอะไร ก็เชื่อไปอย่างนั้น เชื่อแล้วก็ไม่ใช่ว่าเกิดผลอะไรเสมอไป จะให้ผลประโยชน์อะไรก็หาไม่ เพราะ สังเกตดูว่าคนที่เข้าทรงช่วยอะไรครอบครัวไม่ได้ ช่วยปัญหาอะไรต่าง ๆ ใน ชีวิตของพี่ของน้อง ก็ไม่ได้ เวลามีปัญหาอะไรเกิดขึ้นก็ได้เรื่องสักที ไม่ใช่ จะมาช่วยแต่พอเข้าทรงทีไรก็บอกว่า คิดถึงลูกหลาน อยากจะมาเยี่ยมมาเยี่ยน แล้วก็ไม่ได้บอกอะไร ไม่ได้บอกว่าควรดำเนินอย่างนั้น ควรทำอย่างนี้ กิจการค้าการขายจะเจริญก้าวหน้า ไม่มีแนะนำพร่ำเตือน ลูกหลานบางคน เป็นคนขี้เมาหยำเปไม่ได้เรื่อง แกเข้าทรงแล้วก็ไม่ได้สอนว่าอย่าไปเมาเหล้า อย่าไปเที่ยวกลางคืน อย่าประพฤติเหลวไหล ก็ไม่ได้แนะนำ อันนี้เป็นตัว อย่างที่มีอยู่ ในเรื่องอย่างนี้ เป็นความเชื่อที่คนเรามีมาแต่โบราณ เวลามี ปัญหาอะไร สมมติว่า เราเกิดมีปัญหาทางใจเป็นทุกข์เป็นร้อน ก็ไม่รู้จะทำ อย่างไร ก็มักจะไปหาพวกเหล่านี้ ทรงเจ้า เข้าผี ถามนั้นถามนี่ด้วยประการ ต่าง ๆ เคยรู้จักคนคนหนึ่ง เรียกว่า เป็นเอ็กซ์เปิร์ต ถ้าพูดตามภาษาเขา

เรียกว่าเป็นเอ็กซเป็ดในทางนี้ รู้จักหมดเจ้าพ่อเจ้าแม่ในกรุงมีกี่แห่ง เจ้าพ่อนั่นเจ้าแม่นี่ แล้วก็ไปมาเกือบทุกแห่ง ไปบ่อย ๆ อาตมาก็เลยถามว่าที่ไป ๆ ได้อะไรมั่ง เจ้าพ่อเจ้าแม่ช่วยแก้ปัญหาอะไรให้มั่ง ก็มีแต่บอกว่าไม่เป็นไร ต่อไปจะดีขึ้น จะดีเมื่อนั้น แต่พอถึงเวลานั้นแล้วก็ไม่เห็นอะไรดีขึ้น อันนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ช่วยไม่ได้เจ้าพ่อเจ้าแม่เหล่านั้นช่วยอะไรไม่ได้ แต่ว่าคนเรามีความขลาดความกลัวเกิดขึ้นในใจ ไม่รู้จะพึ่งอะไรก็พึ่งไปตามเรื่องอย่างนั้นแหละ พระพุทธเจ้าท่านจึงบอกไว้ว่า " คนเราเมื่อถูกไฟคุกคามแล้ว ไปพึ่งต้นไม้ก็มีไปพึ่งภูเขาก็มี ไปพึ่งแม่น้ำก็มี ไปพึ่งจอมปลวกก็มี สิ่งต่าง ๆ ที่มันใหญ่แปลกประหลาดมหัศจรรย์ คนเราเห็นเข้าก็รู้สึกครึ้ม ๆ อย่างไรพิกล ก็เลยตกใจ นึกว่าสิ่งนั้นจะช่วยตนให้พ้นภัย ก็เลยเข้าไปกราบไหว้วิงวอนอะไรด้วยประการต่าง ๆ

การที่จะทำอะไรให้ใครไหว้อะไรไม่ยากหรอก สมมติว่าต้นไทรหน้ากุฏิอาตมา จะทำให้ศักดิ์สิทธิ์ก็ได้ซื้อผ้าแพรสีต่าง ๆ มาห่ม ๆ เข้าไว้ ตื่นเช้าก็ธูปเทียนเยอะแยะ เอามาจุดปัก ๆ ไว้รอบ ๆ บริเวณนั้น ปักให้มันครึ้มไว้สักหน่อย นาน ๆ ก็ซื้อทองมาปิดสักแผ่นสองแผ่น ใครเดินผ่านมาหน้ากุฏิต้องยกมือไหว้ เกรงใจต้นไทรแล้ว เพราะเห็นว่าต้นไทรนี้ไม่เหมือนไทรธรรมดามีผ้าห่มหลายสี แล้วก็มีทองมาติดไว้ที่ต้น มีธูปเทียนปักรอบ ๆ ท่าจะมีอะไร ๆ แล้วเดี๋ยวคนก็มาไหว้ ไม่เท่าใดอาเจ้าอาสึมก็ต้องมาลูบต้นไทร แล้วก็ให้มันออกมาว่าเป็นเลขอะไร อย่างนี้เป็นต้น เคยเห็นที่ถนนที่คลองประปามีต้นไทรอยู่ต้นหนึ่ง วันนั้นผ่านไปทางนั้น เห็นคนนั่งกันเป็นกลุ่ม รอคิวกันคนหนึ่งเข้าไปนั่งแล้วก็ลูบ ๆ ก็ถามคนที่ขับรถไปว่าเขาทำอะไรกัน เขามาขอหวยว่าอย่างนั้น ขอกับใคร ขอกับต้นไทรนี้ ขออย่างไร เอาไม้ไปขูด ๆ พอเปลือกมันถลอกยางมันออกมา ยางที่ออกมาออกมาเป็นรูปอะไร ออกมา

เป็นเลขสูญหรือว่าเป็นเลขเก้า แกก็เอาไปฝันแล้ว เอาไปซื้อว่าต้นไทรให้คนมาก ๆ ไปซื้อมันก็ถูกเข้ามั่ง คนไม่ถูกมันก็เงียบเสีย คนถูกก็มาบอกเอามาเซ่นมาไหว้ เอาหัวหมู เป็ดไก่ ลูกประทัดมาจุด แล้วคนอื่นก็ได้ยิน ก็มาถามอีกอะไร จุดบูชาทำไม โอ๋ งวดนี้ถูก ต้นไทรต้นนี้ให้คนอื่นก็มาอีก มาขออีกต่อไป มันเรื่องอย่างนี้ ไม่ใช่เรื่องยากเรื่องง่าย ๆ ถ้าจะทำให้มันขลังแล้วก็ทำได้ เราเสกมันขึ้นมา ทำอย่างนั้นแหละ ก็ที่ริมทางเพชรเกษมก่อนถึงบางแคต้นพุดทราไม่ใหญ่โตอะไรคนไปไหว้กันพวงมาลัยเต็มไปหมดเลยทีเดียว ต่อมาเขาขยายถนนต้นพุดทราก็ถูกถอนไป แต่ว่าเจ้าของเขาไม่ยอมเพราะว่ามีรายได้ก็เลยสร้างศาลน้อย ๆ ขึ้น คนก็ไปไหว้กันทุกวันเหมือนกัน ทำไมคนเหล่านั้นจึงไปไหว้สิ่งเหล่านั้นเพราะนึกว่าสิ่งนั้นจะช่วยคนได้ ให้ได้ลาภ ได้ยศได้สรรเสริญ ได้ความสุข ได้สิ่งเหล่านั้น อันนี้เป็นบ่อเกิดแห่งสีลัพพตปรามาสที่คนเรายึดถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วก็ไปไหว้ไปบูชา ตามที่ทั่ว ๆ ไป เราจะเห็นว่าศาลบางแห่งมีกระดูกจรเข้ มีอะไรต่ออะไรแปลกเอาไปวางไว้ คนก็อุตส่าห์ไปไหว้ แล้วก็บนศาลนั้นสกปรกไม่มีคนไปปัดกวาดดูแลเลย มีแต่ไปไหว้ไปขอเท่านั้นแหละ มีอยู่ทั่วไปเจ้าแม่ทับทิม เจ้าแม่นั่นเจ้าแม่นี่อะไรต่าง ๆ

เมืองไทยนี้ถ้าเจ้าพ่อเจ้าแม่สามัคคีกันจริงแล้ว เศรษฐกิจต้องเจริญต้องก้าวหน้า เพราะว่าช่วยดลบันดาลอย่าให้ฝนตกในกรุงเทพ ฯ อย่าให้ท่วมถนนรำคาญท่านผู้ว่า ให้ไปตกแถวไชยบาดาลอะไรแถวโน้นเพราะข้าวโพดต้องการฝน หรือว่าช่วยไล่ตั๊กแตนที่มากินข้าวโพด เจ้าพ่อเจ้าแม่สงสารคนไทยมันเดือดร้อนเลยเฮโลกันไปช่วยไล่ตั๊กแตน ให้เข้าอยู่ในป่าใหญ่ให้ไปกินยอดไม้ที่โน่นอย่ามากินข้าวโพดเลย อย่างนี้มันก็น่ากราบน่าไหว้ เพราะว่าได้ทำประโยชน์แก่เราอยู่บ้าง แต่นี่เปล่าไม่มีอะไร ไม่ช่วยอะไรหรอก ทำไมจึงไม่ช่วยเพราะสิ่งนั้นมันไม่มีอะไร มันเรื่องสมมติ เราสร้างขึ้นเองในใจ เราสร้างรูป

ปั้นรูปขึ้นแล้วก็ไปบูชา สิ่งนั้นไม่ช่วยอะไรแก่เรา ญาติโยมทั้งหลายที่นั่งอยู่นี่หลายคนคงจะเคยไปไหว้ไปกราบสิ่งเหล่านั้นอาตมาอยากจะแนะนำว่าเลิกกันเสียทีเถอะ สมัยนี้มันสมัยยุคปรมาณูแล้ว คนเขาย่ำไปถึงดวงจันทร์เวลานี้มนุษย์ไปอยู่ในอวกาศได้ตั้งห้าสิบกว่าวัน กลับมาได้ด้วยความเรียบร้อย เราก็ควรจะก้าวหน้าให้ทันสมัยทันยุคทันกาล พระพุทธเจ้าท่านก้าวหน้าก่อนพวกเราในสมัยนี้ เพราะพระองค์ประกาศห้ามสิ่งเหล่านี้ ไม่ให้คนไปไหว้ไปนับถือไปบูชาโดยบอกว่ามันไม่ได้อะไร ไม่ได้เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เพื่อความพ้นร้อน คนจะพ้นทุกข์ได้ด้วยการถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยการรู้แจ้งในอริยสัจสี่ประการ คือรู้ว่าทุกข์มันเป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์มันเป็นอย่างไร การดับทุกข์ได้เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์มันเป็นอย่างไร ถ้ารู้ในสิ่งเหล่านี้ผู้นั้นจะพ้นทุกข์ได้ ทีนี้เจ้าพ่อเจ้าแม่ทั้งหลายสอนเราบ้างไหม เคยเตือนเราบ้างไหม ก็ไม่ค่อยจะสอนอะไร เพราะเจ้าพ่อเองก็ไม่ค่อยจะรู้อะไร พูดอะไรก็ไม่ถูกไม่ต้อง

วันหนึ่งเด็กหนุ่มมาเล่าให้ฟัง ไปที่สำนักปู่สวรรค์ ไปถึงเขาเห็นว่ามาใหม่ก็ขู่หน่อย คุณจะมาพิสูจน์ หรือว่าอย่างนั้น บอกว่า ไม่ได้มาพิสูจน์ครับ ทราบข่าวว่าที่นี่เขามีอะไรๆก็อยากจะมาศึกษาหน่อย เออดีแล้วจะเปิดเทปให้ฟังเทปคนทรง บอกว่า นี่เทปนโปเลียน นโปเลียนมาเข้าทรง คนนั้นเคยเป็นนักศึกษาสำเร็จจากมหาวิทยาลัยเกษตร แล้วก็เป็นเด็กดี เรียบร้อยอยู่ในศีลในธรรม ไม่กินเหล้าเมายาไม่เสเพลเฮฮา ถือศีลอุโบสถทุกวันพระเด็กคนนี้ก็นั่งฟังฟังว่านโปเลียนพูดภาษาอะไร ฟังอยู่ตั้งนานหนึ่งชั่วโมงไม่ได้เรื่อง ไม่ใช่อังกฤษ ไม่ใช่ฝรั่งเศส ไม่ใช่ปอตุเกต สเปน ภาษาในยุโรปที่เขามีกันนั้นนโปเลียนพูดไม่ได้ทั้งนั้น พูดภาษาอะไรก็ไม่รู้ แต่ว่าเวลาจะจบนี่พูดว่า กูดบาย

ว่าอย่างนั้น นี่มันยิ่งเซ่อใหญ่ไปเลยที่นโปเลียนพูดว่ากูดบาย เพราะว่านโปเลียนก็ยังพูดภาษาฝรั่งเศส แกมันช่างนิยมจัดทิฏฐิมานะจัด นโปเลียน อ้ายตาแก่ก็บ้อเริ่ม เรียกว่าตัวแกเต็มยุโรปไปเลย แล้วจะมาพูดว่ากูดบายเป็นภาษาอังกฤษนั้นมันไม่ได้ความหรอก แต่ว่าคนทรงมันไม่รู้ภาษาฝรั่งเศสมันเคยได้ยินฝรั่งพูดตามถนนต่าง ๆ ว่ากูดบายมันก็กูดบายไปอย่างนั้นเอง แกฟังแล้วก็นึกขำ แล้วก็ถามเขาว่านโปเลียนพูดภาษาอะไร เขาบอกว่าภาษาจะตะลกก๊กอะไรก็ไม่รู้ ฟังแล้วมันไม่รู้เรื่อง แล้วถามว่าที่ฟังกันนี่ใครรู้เรื่องบ้าง ก็มีคนรู้ คนทรงเขารู้ว่าเขาพูดอะไร จะให้แปลได้ ใคร ๆ ก็แปลได้ มนุษย์ไม่รู้สักภาษาหนึ่งสมมติว่าในชุมนุมชนนี้ไม่รู้ภาษาสเปน แล้วคนมาพูดภาษาสเปนอาตมาก็แปลได้เพราะไม่มีใครฟังภาษาสเปนรู้เรื่อง เราก็แปลตามเรื่องของเรา พูดไปแล้วก็แปลไปตามเรื่อง ว่าไปตามอารมณ์เราอย่างนั้นมันได้ คนทรงก็แบบนั้นว่าไปตามเรื่องไม่ได้เรื่องอะไร

คราวหนึ่งไปปักษ์ใต้ ไปหาพระวัดหนึ่ง พระองค์นี้แกอ้างว่าแกคุยกับพระพรหมได้ ก็ไปดูแกคุยกับพระพรหมอย่างไร พระพรหมอยู่ที่ไหน คือพอจะคุยกับพระพรหมก็ต้องลงหลุมทุกที ในบริเวณนั้นขุดหลุมไว้หลุมหนึ่งหล่อเสียเรียบร้อย พอจะคุยกับพระพรหมก็ต้องลงหลุม ให้คนคนหนึ่งลงไปในหลุมคนที่ลงหลุมก็พูดพูดกับพระ เรียกว่าพระพรหมเข้าทรง พอพระพรหมเข้าทรงแล้วก็พูด อาตมาก็ไปนั่งปากหลุมฟังฟัง ฟังว่าพระพรหมแกพูดภาษาอะไร ภาษาฮินดี ภาษากูระโด ภาษาเบงกอลี ในอินเดีย ไม่มีสักภาษาหนึ่ง พูดภาษาที่มนุษย์ไม่รู้เรื่องทั้งนั้น แต่พระองค์นั้นแกรู้ถามว่าพูดว่าอย่างไร แกก็ว่าเรื่อย บอกว่ามาเยี่ยมมาเยียน ยินดีที่ท่านเป็ญญามาหาว่าอย่างนั้น อาตมาก็นึกขำในใจว่าพักโธเอ๋ย พระพรหมเมืองสงขลา อยู่รัตภูมิพระพรหมองค์นั้น พูดไปอย่างนั้น บอกว่าจะขออะไรจากพระพรหมสักหน่อย ได้ไหม มีอะไรของดีมั่ง บอก

ว่าได้มีพระธาตุ พระพรหมมี แล้วบอกว่าจะขอพระธาตุ พอตอนจะให้พระธาตุตะเกียงมันดับ พอตะเกียงมันดับแล้วโยนอะไรมาปากหลุม มันก็เป็นหินกลม ๆ หินอย่างนี้ตามแถวต้นน้ำเยอะแยะ ที่น้ำตกมาก ๆ มันกระทบแรง ๆ มีการครูดสีกันแรง ๆ แล้วมันก็กลมเกลี้ยงสวย ๆ บอกว่านี่แหละพระธาตุพระพรหมให้ เอาไปเถอะคุณเอาไปเถอะ อาตมาก็รับใส่ย่ามมาทิ้งนอกวัด แต่ก็ในใจว่าไม่ได้เรื่องอะไร แล้วพระองค์นั้นก็ไม่ได้เรื่องอะไร ที่มาคุยอยู่อย่างนั้น อันนี้เป็นตัวอย่างของเรื่องที่เรียกว่าเรานับถือสิ่งที่ไม่เป็นสาระ ไม่เกิดประโยชน์ แก่การ ปฏิบัติ ธรรม ไม่เกิด ประโยชน์ ในทางที่ จะพ้นจาก ความทุกข์ ความเดือดร้อน นี้ประเภทหนึ่ง ก็อยู่ในประเภทสีลัพพตปรามาส

คนบางคนก็ถือสิ่งที่เรียกว่า โชคลาง ถือโชคถือลาง ตื่นเช้าได้ยินเสียงตุ๊กแกร้อง ต้องนับแล้ว พอมันร้องร้องก็นับแล้ว ได้เท่านั้นเขาว่าดี เท่านั้นมันไม่ดี ก็ตุ๊กแกมันก็ร้องอย่างนั้น ตามเรื่องของมัน ตอนดึกมันก็ร้อง ถ้าเราตื่นมาได้ยิน อาตมาอยู่ที่ตุ๊กแกมี บางทีตีสามตุ๊กแกมันก็ร้องแล้ว ตามเรื่องของมัน มันร้องตามประสาของมัน แต่ว่าคนเราไปถือลาง ถือว่าได้ยินเสียงตุ๊กแกก็ต้องนับ แล้วก็นับหนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า แล้วมันก็หยุดแล้วก็นับอีก บางทีมันก็ไปถึงหก บางทีก็ไปถึงเจ็ด ก็สุดแล้วแต่อารมณ์ของตุ๊กแกเราจะไปถือเป็นเรื่องเป็นราวอะไรได้ สุดแล้วแต่เรานึกเอา จิ้งจกก็เหมือนกัน พอนั่งพูดนั่งคุยจิ้งจกร้องจุ๊กจุ๊กจุ๊ก กระซิบ ๆ จิ้งจกทักแล้ว หยุดเสียหน่อย คนโบราณเขาพูดว่า จิ้งจกทักก็ต้องหยุดเมื่อคนทักก็ต้องหยุดเหมือนกัน อันนี้หมายความว่าเราจะทำอะไร ถ้ามีใครเขาทักท้วงเขาแนะนำตักเตือน ให้รับฟังให้เอาไปพิจารณา ไม่ได้หมายความว่าจะไปไหนจิ้งจกทักไม่ได้ สมมติว่าจะลงบันไดจิ้งจกทักขึ้นมา ต้องหยุดแล้วไปไม่ได้วันนี้จิ้งจกทักแล้ว แล้วมันก็เสียงานเสียการหมดเท่านั้นเอง เพราะไปเชื่อสิ่งเหล่านั้น บางทีก็เชื่อว่า ปลูก

ต้นไม้นั้นไว้ในบ้านดี ต้นไม้นั้นไม่ดี เช่นต้นอโศกร่มมันคุ้มเย็นสบาย ชาวบ้านไม่ปลูกบอกว่ามันต้นโศก มันชื่ออโศก ไม่ใช่ต้นโศก ความจริงเราควรปลูกไว้ที่หัวบันไดบ้าน ตื่นเช้าจะได้ดูทุกวัน เพื่อได้เตือนตนเองว่าอย่าเป็นคนเศร้าโศกอย่าเสียใจอย่าคิดถึงเรื่องในอดีต ให้ทำตนเหมือนต้นไม้ที่ชื่อว่าต้นอโศก แต่ว่าคนไม่กล้าปลูกต้นอโศกไว้ในบ้าน บอกว่ามันไม่ค่อยดี ชื่อมันไม่ค่อยดี เอาแต่ตัวปลายตัวต้นไม่เอาคำสองพยางค์ไปตัดของเขาออกเสียแล้วไปถือว่าไม่ดี ต้นลันทมนี่อย่างหนึ่งเขาไม่ค่อยปลูกไว้ในบ้าน เพราะบอกว่าชื่อมันระทมขมขื่น ความจริงลันทมมันก็หอมดีเหมือนกัน คนไม่นิยม ที่ไม่นิยมเพราะว่าชื่อมันพึ่งแถ้วมันทมๆมนั่นเอง มันเรื่องไม่สบายใจเที่ยวถือไปอย่างนั้นแหละ ต้นไม้บางประเภทก็ปลูกไม่ได้ เช่นว่าต้นตะเคียน ไม้ตะเคียนซึ่งเป็นไม้ดีไม่กล้าเอามาทำบ้าน บอกว่าผีมันมีต้นตะเคียน แล้วเอามาไว้ที่บ้านบางทีมันก็ออกมาเป็นยาง มันธรรมชาติของต้นไม้ที่มันอมน้ำไว้ ทีนี้เมื่อตัดมาแล้วน้ำมันยังไม่หมดมันก็ไหลออกมา มันแห้งเข้า ๆ น้ำมันก็ไหลอออกมา บางทีมันมีตาที่ตรงตามันมีรู มันก็ไหลออกมาทางนั้น ไปเห็นว่า แหม นางตะเคียนร้องไห้น้ำตาไหลนองหน้า เอาแล้วเกิดความระทมขมขื่นขึ้นมาอีกแล้ว มีทุกข์กับเจ้าตะเคียนไม้ดี ๆ กลับไม่ชอบ.

คราวหนึ่งที่สงขลา อาตมาอยู่วัดอุทัย ที่หน้าวัดมีผู้หญิงคนหนึ่งหลังค่อม ชื่อแม่เสงี่ยม ตายไปแล้ว พูดออกชื่อก็ไม่เป็นไร แกเชื่อสิ่งเหลวไหลนี่มากเหลือเกิน ทีนี้แกไม่ค่อยสบายร่างกายแกผิดปกติ หลังค่อมตัวนิดเดียว เป็นไข้บ่อย ๆ ไปหาหมอ หมอเขาบอกว่าไม้ตรงอันหนึ่งที่เอามาทำบ้านมันไม่ค่อยดี แกก็ให้คนมางัดไม้อันนั้นมาถวายวัด แล้วเอาไม้อื่นมาใส่ อาตมาเห็นแล้วก็ว่า เอ้า แม่เสงี่ยม นี่ไม้อย่างดี ไม้ตะเคียนเอามันออกทำไมทนกว่า ไม่ได้เจ้าค่ะหมอเขาบอกว่า อันนี้แหละเจ้าค่ะมันทำให้ดิฉันไม่สบาย

เลยต้องงัดเอาไปถวายวัด แต่ว่ามันก็ดีไปอย่างหนึ่งวัดได้ไม้ดีทำกุฏิอันหนึ่ง แต่ว่ามันไม่ดีตรงที่คนนั้นมันโง่นั่นเอง ของดีกลับปลดออกเอาของไม่ดีใส่ ทำไมจะไม่เจ็บไข้ได้ป่วย บ้านช่องของแกไม่มีหน้าต่าง อุดอู้ลมพัดออกไม่ได้สงขลาอากาศดีคนเมืองนั้นเขาอ้วนท้วนกันทั้งนั้น บ้านช่องเขาเรียบร้อย แกอยู่บ้านอุดอู้ แล้วในบ้านวางของเต็มไปหมด กะปิ น้ำปลา ของที่มีกลิ่นไม่ค่อยดีทั้งนั้นวางไว้ ก็นอนสูดแต่ของที่ไม่ค่อยดีเข้าไปทุกวัน ๆ มันก็ไม่สบาย ไปหาหมอ หมอบอกว่าไม้อันนั้นไม่ดีก็ต้องลงทุนปลดออก เรื่องอะไร นี่แหละ เขาเรียกว่าถือโชคถือลาง ไม่เข้าเรื่อง เลยก็ทำไปตามที่หมอสั่ง บางทีเรื่องดี ๆ งามหมอเขามาเปลี่ยนให้เลอะไปหมดเลย เพราะความเชื่อในรูปอย่างนี้ มีตัวอย่างอยู่มากมาย ในชีวิตประจำวันของคนเราทั่ว ๆ ไป บางคนมีพระพุทธรูปงาม ๆ อยู่ในบ้าน เอาไว้ไม่ได้ต้องเอามาไว้วัด ถามว่าทำไมพระสวย ๆ เอาไว้ในบ้านไม่ได้ หมอเขาบอกว่าพระองค์นี้ไม่ดี พุทโธ่ เอ๋ย พระพุทธรูปทุกองค์ท่านดีทั้งนั้น ไม่มีพระองค์ไหนเป็นกาฬกิณี กาฬกิณีมันอยู่ที่คนไม่ใช่อยู่ที่พระ หมอเขาบอกว่า เขานั่งทางในแล้ว นั่งทางในเขาเห็นว่าพระองค์นี้ไม่ดี เลยเอาถวายวัด อาตมาก็ว่าดีเหมือนกันวัดก็อยากจะได้อยู่พระองค์นี้รูปร่างเข้าที แต่ก็มาเสียดายอยู่ว่าคนเชื่อไม่ถูกเรื่อง ไปหาว่าพระไม่ดีเลยเอามาถวายวัด หรือว่าบางทีก็เอาไปให้คนอื่นเสียก็มี ของดี ๆ แท้ ๆ ไม่รู้จักรักษาไว้ในบ้าน เพราะความเชื่อเหลวไหล

วันหนึ่งไปพบคุณยายคนหนึ่ง ไปที่ราบ ๑๑ อาตมาไปเทศน์ที่นั่น ไปขอเงินค่ารถชน รถทหารไปชนรถเก๋งของแก แล้วอาตมาไปเทศน์อยู่ด้วย พอเทศน์จบแล้วก็ลงมานั่ง ถามว่าหลวงพ่อมีอะไรดีบ้างไหม ผู้บังคับการกรมบอกว่า ท่านองค์นี้ไม่มีอะไรหรอกอย่างนั้น ท่านมีแต่ธรรมะที่สอนคนเท่า

นั้นแหละ แล้วอาตมาก็ถามว่า แล้วเป็นอย่างไรเจริญพร ไม่สบายเรื่องอะไร ที่บ้านดิฉันแย่เจ้าค่ะ ตั้งแต่ได้หลวงพ่อดำมาไว้ยุ่งตลอดเวลา ไม่ค่อยสบาย เจ็บไข้ได้ป่วยแล้วรถก็ไปชนกัน ถามว่าหลวงพ่อดำนั้นอะไร พระพุทธรูป เจ้าค่ะ แล้วทำไมเรียกหลวงพ่อดำ ดำ ๆ อย่างนี้เรียกว่าหลวงพ่อดำ เพราะ เห็นว่าดำ แล้วหลวงพ่อดำให้โทษอะไรแก่คุณนายนั้นแหละเจ้าค่ะรถไปชนกัน รถชนกันไปโทษหลวงพ่อดำอย่างไร ควรจะโทษตัวเราเองอยากจะไปเที่ยว หัวหินแล้วขับรถประมาท รถเลยไปชนกันแล้วจะไปโทษหลวงพ่อดำอย่างไร ความจริงหลวงพ่อดำให้คุณ ถ้าเราพาหลวงพ่อใส่ใจไปด้วย ขับรถช้า ๆ ระมัด ระวัง แล้วมันจะชนกันได้อย่างไร เขาว่าหลวงพ่อดำนี่แหละไม่ดี ต้องเอาไป ให้ใครอีกแล้วนี่มันเป็นอย่างนี้แหละโยมของดี ๆ งาม ๆ ถูกเขาหลอกเอาไปหมด แต่ว่าของไม่ดีกลับเก็บไว้คือความโง่เราเก็บไว้ในใจ ความโง่ควรถ่ายไปไว้ ที่อื่นเสีย เอาไปเททิ้งเสียในสนามก็ได้ ว่าง ๆ ไปนั่งริมสระน้ำ แล้วก็บอกว่า ฉันเทความโง่ไว้ด้วยนะสระน้ำนะ รับไว้ด้วย บอกเสียเรื่องไม่รู้เรื่องอะไรนี่ นี่กลับเอาความโง่ไว้เอาวัตถุออกไป แล้วมันจะได้เรื่องอะไรนี่คือความเชื่อ เหลวไหล เรียกว่าเชื่อโชคเชื่อลาง อย่างนี้ก็มีอยู่

อีกพวกหนึ่งเชื่อวันคืน วันนั้นดีวันนี้ไม่ดี จะเดินทางไปไหนก็ต้องไป ดูฤกษ์ดูยามเสียก่อนว่าจะไปวันไหนทำอะไรวันไหน จะสร้างบ้านสร้างเรือนก็ ต้องดู จะทำอะไรก็ต้องดูทั้งนั้น ดูวันดูฤกษ์ ฤกษ์ยามนี้ไม่มีในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้ถือถ้าเราถือเรื่องประเภทอย่างนี้ก็เรียกว่า ยึดถือใน สีลัพพตปรามาสเหมือนกัน สีลัพพตุปาทานไปยึดถือว่าวันมันดีวันมันไม่ดี เวลา นั้นดีเวลานี้ไม่ดี จะทำอะไรก็ต้องไปดูหมอต้องดูดวงเสียก่อนว่าจะไปทำได้หรือ ไม่ อย่างนี้ ทำให้เกิดการชักช้า เสียเวลา พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า ประโยชน์

มันเป็นฤกษ์อยู่ในตัวแล้ว คนพาลคนเขลามัวไปดูดาวดูเดือนอยู่ ประโยชน์มันก็ผ่านพ้นไปเสีย ดาวเดือนในท้องฟ้าจะช่วยอะไรได้ พระองค์ว่าอย่างนี้ อันนี้ไม่มีใครเอามาพูดกัน ให้คนฟัง คนก็เลยไปเชื่อหมอดูกัน แล้วหมอดูก็เป็นพระเสียส่วนมาก วัดบางวัดไม่มีพระเทศน์ธรรมะ มีแต่เทศน์เรื่องหมอดู ขึ้นไปบนกุฏิแล้วมีหม้อน้ำมนต์หม้อใหญ่ จุดเทียนไว้ให้ขี้เทียนเปรอะข้าง ๆ กะถางธูปก็ไม่เอาก้านธูปไปทิ้งหรอกไว้ให้มันเป็นเชื้อเพลิง คนไปถึงเห็นมันขลัง แล้วหาลูกประคำพวงใหญ่ ๆ มาแขวนไว้กับหม้อน้ำมนต์ ไม่มีลูกประคำก็ไปถอดเอาลูกคิดมาร้อยเข้า ให้มันเป็นพวง เอาทองปิดเข้ามั่งแล้วก็เอาไปแขวนไว้ ดูท่าทางมันขลัง แล้วตัวอาจารย์เองก็อย่างนั้นบางทีก็เอาอะไร ๆ แขวนคอไว้พะรุงพะรังเชียว ชอบทำอะไรแผลง ๆ ห่มจีวรสกปรก ๆ จะไปไหนก็ชอบทำอะไรแปลก ๆ แผลง ๆ ชาวบ้านชอบเลื่อมใส ความจริงไม่ค่อยได้เรื่องอะไร ความรู้ทางธรรมะธัมโมก็ไม่ค่อยได้เรื่อง ความประพฤติปฏิบัติก็ไม่ได้เรื่อง แต่ว่าคนประเภทนั้นเข้าไปหาไปถามไปศึกษาอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็ขอของขอตะกรุดบ้าง ขอนั่นขอนี่บ้าง เอามาผูกข้อมือเอามาผูกเอวบ้าง วันก่อนหนังสือพิมพ์ถ่ายภาพมาดูภาพนั้น บอกว่าถ้าจะเล่นเครื่องลางมันต้องขนาดอย่างฉันนี่ ที่คอเต็มพวงใหญ่ ที่สะเอวก็ผูกปลัดเต็มรอบสะเอว อาตมาอ่านเจอแล้วนึกขำในใจ ภาพนี้มันน่าจะเอาไปลงหน้าปกหนังสือเวลาพิมพ์หนังสือธรรมะแจกแล้วก็เอาไปลงหน้าปก แล้วก็เขียนไว้ว่า อย่าโง่แบบนี้ แขวนจนหนักคอ อันนี้เขาเรียกว่าเป็นการเชื่อที่ไม่ตรงตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา วันดีคืนดีมันช่วยอะไรไม่ได้ พระพุทธเจ้าท่านบอกไว้อย่างนี้ บอกว่า ผู้ใดประพฤติกายสุจริตในตอนเช้า เช้าดี ประพฤติวจีสุจริตในตอนเช้า เช้าดี ประพฤติมโนสุจริตในตอนเช้า เช้าดี ประพฤติ

กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริตตอนสาย สายดี ตอนเที่ยง เที่ยงดี หมายความว่าเวลาใดก็ตาม ถ้าเราทำกาย วาจา ใจ ของเราดีแล้ว มันดีไปหมดเลย วันก็พลอยดีเวลาก็พลอยดี ดีหมด แต่ถ้าเราทำชั่วในตอนเช้า เช้ามันก็ชั่ว ทำชั่วตอนสาย สายก็ชั่ว ทำชั่วตอนเที่ยง เที่ยงชั่ว ทำชั่วตอนเย็น เย็นมันก็ชั่ว ลำพังเวลานั้นมันไม่ดีไม่ชั่ว ภาษาธรรมะเขาเรียกว่า อัพยากต อัพยากตหมายความว่าไม่ดีไม่ชั่ว จะว่าดีก็ไม่ได้ จะว่าชั่วก็ไม่ได้ มันเป็นกลาง ๆ สภาพสิ่งทั้งหลายมันเป็นอย่างนั้นแหละ ที่นี้มันดีก็เพราะเราเอาความดีไปใส่ไว้ ชั่วเพราะเราเอาความชั่วไปใส่ไว้ เช่นเวลานี้ญาติโยมมานั่งฟังธรรม ก็เรียกว่าเวลานี้ดีสำหรับญาติโยมทุกคน แต่ว่าญาติโยมบางคนเวลานี้กำลังไปนั่งแจกพัดอยู่แล้วก็ได้ ไปรำพัดอยู่ในบ้านญาติแล้วก็ได้ ถ้าเป็นอย่างนั้นเวลานั้นมันก็ไม่ดีสำหรับคนนั้น หรือไปนั่งอยู่โรงเหล้า เวลามันก็ไม่ดี เวลาเดียวกันเก้าโมงเท่ากัน แต่ว่าเก้าโมงไปทำชั่ว เวลามันก็ชั่วไปกับคนนั้น เก้าโมงคนหนึ่งมาทำดี เวลาก็พลอยดีไปกับคนนั้น ลำพังเวลานั้นไม่ถือว่าดีว่าชั่ว แต่ดีชั่วตรงที่เราทำอะไรใส่เข้าไปในเวลานั้น ถ้าทำดีเวลาก็พลอยดีไปกับเรา ทำชั่วไปเวลาก็พลอยชั่วไปกับเรา ดีชั่วมันอยู่ที่การกระทำ ไม่ใช่อยู่ที่เวลา พระพุทธเจ้าให้เราคิดถึงเวลา ให้รู้คุณค่าของเวลา ให้รู้ว่าเวลาล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ สอนเพียงเท่านั้น แต่ไม่ได้สอนว่าเวลานั้นดีเวลานี้ไม่ดี เวลานั้นเป็นกาฬกิณี เวลานี้ไม่เป็นกาฬกิณี ไม่ได้สอนอย่างนั้น ถือว่าดีชั่วอยู่ที่การกระทำ ไม่ได้อยู่ที่เวลา เพราะฉะนั้นที่เราทำอะไรไปดูหมอเสียก่อนนั้น ทำให้ยุ่งไปเปล่า ๆ บางทีอะไร ๆ มันก็พร้อมแล้ว พอจะลงมือทำได้แล้ว แต่พอไปหาหมอเข้า หมอบอกว่าวันนี้ไม่ดี ต้องไปเดือนหน้า เสียเวลาเดือนหนึ่ง เพราะเวลาไม่ดี

การเดินทางควรจะไปได้ทันที เมื่อรถไฟออกเรือบินออก รถยนต์ออก ไปได้แล้ว แต่ว่าไปถามหมอเขาบอกว่าวันนั้นไม่ดีอย่าไปเลย ไม่ได้ไป เสียเวลาไปวันหนึ่งเปล่า ๆ ทำให้ขาดทุนในเรื่องการเรื่องงาน ทำให้ชักช้าไม่ก้าวหน้า พุทธบริษัทถ้าเป็นคนก้าวหน้าก็ไม่ต้องถือเรื่องนั้น แต่ถือเอาประโยชน์เป็นเรื่องใหญ่ อะไรมันเป็นประโยชน์เป็นงานเป็นการมาถึงเข้าเฉพาะหน้า เราก็ต้องรีบจัดรีบทำสิ่งนั้น โดยคำนึงว่าเวลาเป็นของมีค่า เราจะไม่ให้ผ่านพ้นไปโดยไม่ได้ประโยชน์เป็นอันขาด อย่างนี้เรียกว่าถือถูกต้องตามหลักเกณฑ์ แต่ถ้าเราถือว่าเวลานั้นดีเวลานี้ไม่ดี ทำอะไรต้องทำเวลานั้นเวลานี้ มันก็วุ่นวายไปเปล่า ๆ ไม่ได้เรื่องอะไร

วันหนึ่งไปพักอยู่ที่วัดแจ้งสงขลา มีคนเข้ามาหาท่านสมภาร บอกว่าเด็กมันจะหมั้นกัน จะหมั้นวันไหนดี สมภารลุกขึ้นเข้าห้อง ทำท่าจะเข้าห้อง แต่ไปเอาหนังสือพรหมชาติมาดู อาตมาบอกว่าเรื่องกล้วย ๆ ไม่ต้องเปิดหนังสือหรอก ของอย่างนี้จะดูให้เอง เวลานั้นมันเดือนข้างขึ้นแล้ว บอกว่าจะหมั้นกันเอาเดือนขึ้นเก้าค่ำก็แล้วกัน เก้าค่ำหมั้นกันได้ ได้เวลาเตรียมตัวหน่อย อีกเจ็ดวันถึงวันหมั้น เขาถามว่าเวลาไหนดีจะสวมแหวน เก้าโมงเช้าอาตมาบอกไปอย่างนั้น แล้วพวกนั้นก็เอาไปใช้ ปรากฏว่ามีลูกหลายคนแล้วคู่นั้นความจริงเปล่าไม่ได้ดูหมอดูฤกษ์อะไรหรอก ว่าส่งเดชไปเท่านั้นเอง นึกว่าเก้าค่ำดีเก้านาฬิกาให้มันเก้า ๆ ไว้หน่อย จะได้คิดไปถึงความก้าวหน้า ก็เรียบร้อยไม่เห็นมีอะไร คราวหนึ่งมีคนมาขอน้ำมนต์หลวงพ่อ ปักษ์ใต้เขาเรียกพ่อท่าน เขามาขอน้ำมนต์ว่าเด็กมันปวดท้อง ท่านก็หลับแล้วอาตมายังตื่นอยู่พระจะไปปลุกบอกว่าไม่ต้อง เดี๋ยวจะทำให้เองน้ำมนต์ เลยก็บอกว่ารออยู่ที่นี่แหละ อาตมาก็เดินไปทางหลังกุฏิพ่อท่านมีบ่อน้ำ ไปถึงตักน้ำใส่ขวดบอกว่านี่แหละน้ำมนต์พ่อท่าน ก็น้ำบ่อธรรมดานี่เอง เอาไปกินหายไม่หายก็ไม่รู้

โรคปวดท้องไม่ต้องกินน้ำมนต์หรอก มันต้องกินยาธาตุหรือว่ายาอะไรแผนปัจจุบันโรคอย่างนั้น ไปกินน้ำมนต์บางทีจะลงท้องหนักเข้าไปอีก เพราะน้ำมนต์นี่หมักหมมอยู่ในหม้อนาน ๆ ไม่รู้อะไรต่ออะไร ไม่บริสุทธิ์ แต่คนก็ว่านี่ขลังดี เอาไปเลย อย่างนี้เป็นตัวอย่าง เชื่อสิ่งเหล่านี้เชื่อผิดทางทั้งนั้น ไม่ได้เรื่องอะไร เราเป็นพุทธบริษัทเขาแปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่นตัว ผู้ก้าวหน้า ก็เปลี่ยนความคิดความเห็นเสียทีเถอะ อย่าไปยึดถือในสิ่งเหล่านี้ซึ่งไม่เข้าเรื่องเข้าราว จะทำอะไรก็พิจารณาว่ามันดีหรือชั่วมันสุขหรือทุกข์ เสื่อมหรือเจริญ ให้ดูตามหลักธรรมะของพระพุทธเจ้า ไม่ต้องไปคำนึงถึงวันเวลา ไม่ต้องคำนึงว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ใช้ได้ทั้งนั้น

บางคนเวลานอนก็ต้องหันหัวไปทางทิศนั้นทิศนี้ ถือว่าทางทิศนั้นไม่ได้ ทางทิศตะวันตกนี่ไม่มีใครหันไปเลย ทำไมเขากลัว กลัวเรื่องอะไร เรื่องตำนานของเรื่องศาสนาพราหมณ์เขา เคยไปเห็นไหมตามหน้าโรงเรียนต่าง ๆ เขามักจะมีรูปไปไว้ พระวิษณุ พระอิศวร พอเติบโตขึ้นเขาจะทำพิธีตัดจุกกัน บอกเทวดาให้มาประชุมกัน เทวดาก็ไปป่าวร้องพระวิษณุ อยู่ใต้ทะเลนมเกษียรสมุทร พระวิษณุแกเป็นโรคนอนง่าย นอนตลอดเวลา นอนอยู่บนหลังพญานาคในท้องมหาสมุทร เทวดาก็ไปปลุกให้ลุกขึ้น แกกำลังหลับอยู่สบาย ๆ พอไปปลุกแกถามว่าธุระอะไร บอกว่าให้ไปร่วมพิธีตัดจุกพระพิฆเนศ อ้ายลูกหัวขาด แกโมโหขึ้นมา กูกำลังหลับจะให้ไปร่วมพิธีตัดจุก แกก็พูดว่า อ้ายลูกหัวขาด ทีนี้หัวของพระพิฆเนศวิษณุก็ขาดไป เพราะพระนารายณ์ปากแกศักดิ์สิทธิ์ เขาต้องเขียนให้ศักดิ์สิทธิ์อย่างนั้น เพราะถ้าไม่อย่างนั้นคนไม่ไหว้ พอบอกว่าหัวขาด หัวหายไปเสียแล้ว ไม่รู้หายไปไหน ก็เลยเที่ยวตามหาไม่พบไม่รู้ไปอยู่ไหน ทีนี้เขาบอกว่าไปดูเถอะสัตว์อะไรก็ตาม ถ้านอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกแล้วก็เอาเลย มนุษย์ก็เลยไม่นอนหันศีรษะไปทางทิศ

ตะวันตก ช้างเจ้ากรรมเชือกหนึ่งนอนไม่ดูทิศดูทาง หันหัวไปทางทิศตะวันตก ก็เลยถูกตัดมา เอามาสวมให้พระพิฆเนศ พระพิฆเนศจึงเป็นมนุษย์ครึ่งสัตว์ไป เพราะอะไร หัวเป็นช้างตัวเป็นคน เราก็อุตส่าห์ปั้นรูปไว้ไหว้กัน ไหว้มนุษย์ไม่ไหว้ ไปไหว้มนุษย์ครึ่งร้อยมันเรื่องอะไร เขาเรียกว่าไหว้ไม่เข้าเรื่อง พระพิฆเนศตามโรงเรียนช่างกลช่างยนต์ทำไว้ ให้เด็กไหว้ หล่อพระพุทธรูปงาม ๆ ไว้สักองค์หนึ่งยืนอยู่ที่หน้าโรงเรียน แล้วก็ทำให้สวย ๆ ให้เด็กไหว้ทุกวัน ๆ มันจะได้ฉลาดขึ้นมั่ง เพราะฉะนั้นคนจึงไม่นอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก เราอย่าไปเที่ยวถือ ถ้าจะถือควรจะถืออย่างนี้ ถ้านอนหันหัวไปทางทิศไหนคนจะฟันหัวได้ง่ายแล้วก็ไม่ดี มีรูมีช่องที่จะเอาขวานโผล่เข้ามาได้ก็ไม่ดี คนไหนมีภัยมีเวรกับใครแล้วอย่านอนเอาหัวไปไว้ที่ช่อง หัวจะแตกง่าย นอกนั้นก็ไม่มีเรื่องอะไร อย่าไปยึดถือ มีอะไรก็มีไปใช้ไปตามเรื่องตามราว เราไม่ต้องไปเที่ยวยุ่งทำอย่างนั้นอย่างนี้

บางคนมีรถยนต์ก็ต้องเอามาเจิมหน่อยเอามาที่นี่ บางคนที่พูดกันไม่รู้ภาษาก็เจิมให้เขาหน่อย ถ้าพูดกันรู้เรื่องก็บอกว่าอย่าไปเจิมเลยขับให้ดี ๆ ก็แล้วกัน พูดกันรู้เรื่อง ความจริงการเจิมเขาทำเป็นหุ่นพระพุทธรูปนั่งเพื่อให้เตือนใจ เวลาได้เห็นก็นึกถึงพระ พอนึกถึงพระจะได้นึกถึงธรรมะ แล้วก็จะได้ไม่ประมาท ขับรถด้วยความระมัดระวัง แต่นี่ไปเชื่อว่าเจิมแล้วจะช่วยได้เป็นสีลัพพตุปาทานไป หรือการเจิมบ้านก็ควรเจิมรูปพระไว้ที่ประตู เข้าบ้านจะได้เห็นพระออกจะได้เห็นพระ จะได้รู้ว่าเราเป็นลูกศิษย์พระ ควรเดินตามทางของพระ ไม่พูดไม่คิดอะไรนอกลู่นอกทาง จึงจะใช้ได้ แม้พระพุทธรูปก็เหมือนกันถ้าเราเชื่อว่าขลังว่าศักดิ์สิทธิ์ เป็นตัวอุปาทานตัวนี้ ความเชื่อที่ถูกต้องนั้น เรามีไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ ให้ระลึกนึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วจะได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมะ นั่นคือจุดหมายที่แท้

แต่ถ้าเราเชื่อว่าองค์นี้ศักดิ์สิทธิ์ องค์นี้เก่าสมัยสุโขทัย อย่างนี้เรียกว่าเชื่อนอกทาง ไม่ตรงกับคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์จึงถือว่าเป็นอุปาทานชนิดหนึ่ง ที่ทำให้เกิดความทุกข์ทางใจ ถ้าเราถอนความเชื่อ เหล่านี้ออกไปเราก็สบาย มีอะไรเกิดขึ้นเราก็ไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อนใจ เพราะเรารู้ว่าอะไรเป็นอะไรตามสภาพที่เป็นจริง

อุปาทานเรื่องนี้พูดแล้วมันกระทบเทือนใจแก่ญาติโยม เพราะถือกันอยู่มาก ถือให้มันหนักทำไมวาง ๆ เสียมั่ง ถือสิ่งที่เบา ๆ สบาย ๆ ดีกว่า ถือคำสอนของพุทธเจ้าเบาโปร่งสบาย ไม่วุ่นวายไม่เดือดร้อน จึงนำมาพูดฝากไว้กับญาติโยมในวันนี้ ก็พอดีสมควรแก่เวลา จึงขอยุติไว้แต่เพียงนี้.

คำแนะนำเรื่องการทำพินัยกรรม

ของ

นายสอาด นาวีเจริญ

เนติบัณฑิต และ นิติศาสตร์มหาบัณฑิต

อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา

และ

อาจารย์ผู้อบรมวิชาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ว่าด้วยมรดกและครอบครัว

ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะนิติศาสตร์

ข้อความเบื้องต้น

ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (คุณพระมนูภาณวิมลศาสตร์) ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำแนะนำเรื่องการทำพินัยกรรม โดยเล่าเรื่องที่ท่านเกิดความข้องใจในเรื่องคดีพิพาทบาดหมางการเป็นความแก่งแย่งมรดก และให้คำแนะนำในการเขียน เมื่อข้าพเจ้าเขียนแล้วก็เสนอขอให้ท่านตรวจตกเติมแก้ไข

คำแนะนำที่สำคัญของท่านรัฐมนตรีนั้นมีว่า เหตุที่เกิดเรื่องเป็นความมรดกกันมากมายนั้น เนื่องจากเจ้าของมรดกไม่ได้ทำพินัยกรรมจัดแบ่งทรัพย์ของตนให้เรียบร้อย พอตายแล้วพวกทายาทก็แก่งแย่งกัน คนนั้นจะเอานี่คนนี้จะเอานั่นคิดเอารัดเอาเปรียบกันต่างคนต่างก็ถือว่าฉันมีสิทธิในทรัพย์ทุกชิ้น โต้เถียงแก่งแย่งกันหนัก ๆ เข้าก็เลยเกิดโทสะถือทิฐิฟ้องร้องเป็นความกัน ยิ่งเจ้าของมรดกเป็นคนมีภรรยามากหรือมีบุตรหลายพ่อหรือหลายแม่ยิ่งร้ายใหญ่ ผู้ที่เป็นเจ้าของมรดกเช่นนี้จะต้องระวังให้มาก ควรจะคิดหาหนทางป้องกันมิให้เป็นความกันได้

วิธีที่ดีที่สุดที่จะป้องกันมิให้แก่งแย่งบาดหมางเป็นความกันก็คือทำพินัยกรรมให้มั่นคง จัดแบ่งทรัพย์ให้ชัดเจน ต่างคนต่างก็รู้ว่าอะไรเป็นของใคร จะโต้เถียงแก่งแย่งเอาดื้อ ๆ ก็ละอายใจ และรู้อยู่ว่าเป็นความก็แพ้เขา เลยไม่กล้าแก่งแย่งเป็นความกัน

แต่สำหรับคนที่มีลูกหลายพ่อหลายแม่ หรือมีภรรยาหลายคนนั้น การทำพินัยกรรมแบ่งทรัพย์ไว้อย่างเดียวก็ป้องกันไปได้ด้านหนึ่ง แต่ก็ยังป้องกันการฟ้องร้องแบ่งทรัพย์ระหว่างสามีภรรยาไม่ได้ เช่นภรรยาคนแรกของเจ้ามรดกตายไปก่อน แต่มีบุตร บุตรของภรรยาเดิมอาจจะฟ้องเรียกทรัพย์มรดกของมารดาเขาได้ เรื่องอย่างนี้ยากที่คนธรรมดาซึ่งไม่ใช่นักกฎหมายจะคิดอ่านจัดการป้องกันความยุ่งยาก ควรที่จะปรึกษานักกฎหมายผู้มีความรู้ดี ๆ และเคยเห็นตัวอย่างมามาก ให้ช่วยคิดอ่านหาทางป้องกัน นักกฎหมายจะซักไซ้เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงต่าง ๆ แล้วคิดหาทางที่ดีที่สุดทำการป้องกัน

ท่านรัฐมนตรีว่า เหตุที่คนเราปล่อยปละละเลยไม่ทำพินัยกรรมนั้น เป็นเพราะไม่เคยสะดุดใจนึกถึงความยุ่งยากที่จะเกิดระหว่างทายาทเมื่อตัวตายแล้ว ประการหนึ่ง เป็นเพราะนึกว่าตนยังห่างไกลต่อความตายอย่างหนึ่ง ในข้อนี้มีตัวอย่างมามากแล้ว ประการที่สามเป็นเพราะไม่รู้เรื่องการทำพินัยกรรมว่าเป็นอะไรและมีประโยชน์อย่างไร สำหรับพวกชนบทเป็นเพราะเหตุนี้มาก แต่สำหรับชาวกรุงหรือชาวเมืองที่มีการศึกษาดีมีทรัพย์มากยังไม่เข้าใจผิดได้ ประการสุดท้ายก็คือ ผู้ใหญ่บางท่านถือว่าการทำพินัยกรรมเป็นการแช่งตัวเองเลยไม่ทำ ตามที่ได้เห็นมามากแล้วไม่ปรากฏว่ามีร่องรอยจะเป็น

ไปเช่นนี้เลย บางรายพยานในพินัยกรรมตายหมดก่อนผู้ทำพินัยกรรมเสียด้วยซ้ำไป

ท่านผู้อ่านโปรดเข้าใจว่า คำแนะนำที่ข้าพเจ้าเขียนต่อไปนี้ เป็นเพียงหลักใหญ่ ๆ ในการทำพินัยกรรม ส่วนรายละเอียดที่เป็นเงื่อนแง่ต่าง ๆ ไม่ได้เขียน เพราะถ้าเขียนก็ยืดยาวมากและอาจทำให้ผู้อ่านนึกสับสนรู้สึกยุ่ง ข้าพเจ้าขอแนะนำว่าถ้าจะทำพินัยกรรมมีข้อความซับซ้อน หรือจัดการแบ่งทรัพย์ยุ่งยาก ก็ควรจะปรึกษาขอความช่วยเหลือนักกฎหมาย จะได้เขียนใช้ถ้อยคำตรงตามความตั้งใจและกันช่องโหว่บางเรื่องทำไม่ถูกทางก็ไม่มีผล บางเรื่องเขียนไว้เหมือนเสี้ยมเขาควายให้ชนกัน บางคนแม้แต่จะพูดแสดงความตั้งใจที่จะทำการแบ่งแยกทรัพย์ของตนก็ยังพูดไม่ถูก นักกฎหมายย่อมซักไซ้ให้เห็นความตั้งใจ แล้วบอกว่าท่านตั้งใจอย่างนี้ ๆ ใช่ไหม บางเรื่องความตั้งใจของผู้ทำพินัยกรรมกฎหมายไม่รับรองให้มีผล นักกฎหมายก็จะคิดหาวิธีอื่นมาแทนให้ใกล้ความตั้งใจที่สุด

ในการเขียนจะแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ:-

ส่วนที่ ๑. หลักเบื้องต้นที่จะต้องทราบ

ส่วนที่ ๒. แบบของพินัยกรรม

ส่วนที่ ๓. หลักบางอย่างที่ควรทราบ

ส่วนที่ ๔. ข้อที่ควรทราบและคำแนะนำบางอย่าง

ส่วนที่ ๑

หลักเบื้องต้นที่จะต้องทราบ

๑. พินัยกรรม ได้แก่คำสั่งยกทรัพย์สิน หรือแบ่งทรัพย์สิน หรือวางข้อกำหนดใด ๆ อันเกี่ยวกับทรัพย์สินของตนเมื่อตายแล้ว หรือในการอื่น ๆ ที่กฎหมายรับรอง ซึ่งมีผลเมื่อตายแล้ว เช่นการตั้งผู้ปกครองเด็กเป็นต้น และต้องทำให้ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย จึงจะมีผลเป็นพินัยกรรมตามกฎหมาย

๒. ผู้ที่จะทำพินัยกรรมได้ จะต้องมีอายุครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์แล้ว (ตามประมวลแพ่ง ฯ มาตรา ๒๕)

เมื่ออายุครบ ๑๕ ปีแล้ว ก็ทำพินัยกรรมได้ตามลำพังโดยไม่ต้องรับอนุญาตหรือรับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ถ้าอายุไม่ครบ ๑๕ ปีแม้บิดามารดาหรือผู้ปกครองอนุญาตให้ทำก็ทำไม่ได้ และบิดามารดาหรือผู้ปกครองจะทำพินัยกรรมแทนก็ไม่ได้

ทำพินัยกรรมในขณะที่อายุไม่ครบ ๑๕ ปี บริบูรณ์ แม้ตายเมื่ออายุครบ ๑๕ ปีหรือ ๒๐ ปีแล้ว ก็คงไม่มีผลเป็นพินัยกรรม (ตามประมวลแพ่ง ฯ มาตรา ๑๖๕๔)

๓. บุคคลผู้อยู่ในความปกครองจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกของตนให้แก่ผู้ปกครอง ตลอดทั้งคู่สมรส ผู้บุพพการี ผู้สืบสันดาน หรือพี่น้องของผู้ปกครองไม่ได้ เว้นแต่การเป็นผู้ปกครองสิ้นสุดแล้ว และผู้ปกครองได้ส่งมอบทรัพย์ และได้ทำบัญชีในการจัดการทรัพย์

สินส่งมอบให้ผู้ที่เคยอยู่ในปกครอง หรือผู้ปกครองคนใหม่เสร็จแล้ว (ตามประมวลแพ่ง ฯ มาตรา ๑๖๕๒)

คำว่าผู้ปกครองในที่นี้ ไม่กินความถึงบิดามารดา เพราะสำหรับบิดามารดาตามกฎหมายเรียกว่าผู้ใช้อำนาจปกครอง จึงทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกให้แก่บิดามารดาได้ บุคคลที่ศาลมีคำสั่งตั้งเป็นผู้ปกครอง หรือบิดามารดาทำพินัยกรรมแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองเด็ก และบุคคลนั้นยอมรับเป็นผู้ปกครองแล้ว ก็นับว่าเป็นผู้ปกครองตามกฎหมาย ผู้ปกครองที่รับแต่งตั้งดังกล่าวนี้อาจจะเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติพี่น้องหรือคนอื่นก็ได้

การที่เด็กไปอยู่กับผู้อื่น แม้จะเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่ของเด็ก และแม้ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่ของคนนั้น เป็นผู้ปกครองตามความเข้าใจของชาวบ้าน แต่ก็ไม่ใช่เป็นผู้ปกครองเด็กตามกฎหมาย จึงไม่เข้าข้อห้ามที่เด็กจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกให้

๔. ผู้เขียนพินัยกรรมและผู้เป็นพยานในพินัยกรรม จะเป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมไม่ได้ สามีหรือภรรยาของผู้เขียนหรือของพยานก็เป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมไม่ได้ เจ้าพนักงานซึ่งเป็นผู้จดข้อความตามพินัยกรรมซึ่งกฎหมายยอมให้ทำพินัยกรรมด้วยวาจาชั่วคราว สำหรับกรณีมีเหตุพิเศษ ก็เป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมไม่ได้ (ตามประมวลแพ่ง ฯ มาตรา ๑๖๕๓) เหตุที่กฎหมายไม่ให้เป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมก็เพื่อป้องกันการทุจริต

ผู้ทำพินัยกรรมและผู้ที่จะรับทรัพย์ตามพินัยกรรมควรระวังในข้อนี้ให้มาก เพราะอาจจะเผลอได้ง่าย

๕. ผู้ที่เป็นพยานในพินัยกรรมไม่ได้ คือ

(๑) เด็กซึ่งตามกฎหมายเรียกว่าผู้ยังไม่บรรลุนิติภาวะ (คืออายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ แต่ถ้าแต่งงานแล้วชายมีอายุ ๑๗ ปี หญิงอายุ ๑๕ ปีก็ถือว่าบรรลุนิติภาวะแล้ว)

(๒) คนวิกลจริต หรือศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

(๓) คนหูหนวก คนตาบอด หรือคนใบ้ (ตามมาตรา ๑๖๗๐)

๖. พยานในพินัยกรรมจะต้องลงลายมือชื่อ จะพิมพ์นิ้วมือหรือลงแกงไดหรือเครื่องหมายอื่น หรือใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อไม่ได้ (ตามมาตรา ๑๖๖๖) เว้นแต่ในเรื่องทำพินัยกรรมด้วยวาจา ซึ่งจะกล่าวไว้ในพินัยกรรมแบบนี้

๗. กฎหมายยอมให้ทำพินัยกรรมได้หลายแบบ แม้ผู้ทำพินัยกรรมตั้งใจทำตามแบบใดแบบหนึ่ง แต่ไม่ถูกแบบตามที่ตั้งใจทำ เมื่อพบตามแบบอื่นก็ถือว่าเป็นพินัยกรรมที่ใช้ได้

ส่วนที่ ๒

แบบของพินัยกรรม

การทำพินัยกรรมจะต้องทำให้ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้ มิฉะนั้นไม่ถือว่าเป็นพินัยกรรม

แบบพินัยกรรมที่กฎหมายกำหนดไว้มีดังนี้

๑. พินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับ พินัยกรรมแบบนี้ไม่ต้องมีพยาน แต่จะให้มีพยานด้วยก็ได้

๒. พินัยกรรมแบบสามัญที่ไม่ได้เขียนเอง แบบนี้ต้องมีพยานอย่างน้อยสองคนลงชื่อ

๓. พินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง คือไปขอให้กรมการอำเภอเป็นผู้จัดทำให้

๔. พินัยกรรมแบบเอกสารลับ คือ เขียนข้อความเป็นพินัยกรรม แล้วผู้ทำพินัยกรรมนำไปมอบและลงชื่อไว้ต่อกรมการอำเภอ โดยไม่ให้กรมการอำเภอทราบข้อความในพินัยกรรม

๕. พินัยกรรมแบบพิเศษซึ่งผ่อนผันให้ทำพินัยกรรมด้วยวาจาได้ชั่วคราวในเมื่อมีเหตุจำเป็นเป็นพิเศษ

๖. พินัยกรรมทำในต่างประเทศ

๗. พินัยกรรมทำในระหว่างสงคราม

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงแบบของพินัยกรรมแต่ละแบบว่าจะต้องทำอย่างไร

๑. พินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับ ต้องทำดังนี้

(๑) ต้องทำเป็นหนังสือ

(๒) ต้องลงวันเดือนปี

(๓) ต้องมีข้อความแสดงให้เห็นเป็นพินัยกรรม คือมีข้อความกำหนดในเรื่องทรัพย์สินของตนเมื่อตนตายแล้วหรือในการอื่นที่มี

ผลตามกฎหมายเมื่อตนตายแล้ว เช่นมีข้อความว่า "ข้าพเจ้าขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่ นายแดง" อย่างนี้เป็นข้อความที่แสดงว่าตั้งใจยกทรัพย์ให้เมื่อตายแล้ว นับว่าเป็นข้อความที่เป็นพินัยกรรม หรือมีข้อความว่า "ข้าพเจ้าขอยกทรัพย์ทั้งหมดให้นายแดงเมื่อข้าพเจ้าถึงแก่กรรม" ก็เป็นข้อความที่เป็นพินัยกรรม ถ้ามีข้อความเพียงว่า "ข้าพเจ้าขอยกทรัพย์ทั้งหมดให้นายแดง" อย่างนี้ไม่มีข้อความแสดงว่ายกทรัพย์ให้เมื่อตายแล้ว ไม่เป็นข้อความที่เป็นพินัยกรรม

(๔) ผู้ทำพินัยกรรม ต้องเขียนข้อความทั้งหมดตลอดจนวันเดือนปีด้วยมือตนเอง จะให้ใครเขียนแทนไม่ได้เลยไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่ง และจะพิมพ์แทนการเขียนก็ไม่ได้เลย

(๕) ต้องลงลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรม คือเซ็นชื่อ จะใช้ตราประทับแทนการเซ็นชื่อ หรือพิมพ์นิ้วมือ หรือลงแกงได หรือใช้เครื่องหมายอื่นแทนการเซ็นชื่อไม่ได้เลย

(๖) ถ้ามีการขูดลบตกเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างใด ๆ ผู้ทำพินัยกรรมต้องทำด้วยมือตนเอง และเซ็นชื่อกำกับไว้ มิฉะนั้นการขูด การลบ การตก การเติม หรือการแก้ไขเปลี่ยนแปลงนั้นไม่สมบูรณ์

การทำไม่ถูกต้องตามข้อ (๑) (๒) (๓) (๔) หรือ (๕) แม้แต่ข้อใดข้อหนึ่งย่อมถือว่าไม่เป็นพินัยกรรม ส่วนการทำไม่ถูกต้อง

ตามข้อ (๖) ถือว่าใช้ไม่ได้ เฉพาะการขูด การลบ การตก การเติม หรือการแก้ไขเปลี่ยนแปลงนั้นโดยถือเหมือนกับว่าไม่มีการขูดไม่มีการลบ ไม่มีการตก ไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง

พินัยกรรมที่เขียนเองทั้งฉบับนี้ ไม่ต้องมีพยานเลย แต่จะมีพยานด้วยก็ได้ ไม่เป็นการเสียหายอย่างใดมีแต่ทางดี กล่าวคือเมื่อมีผู้ปฏิเสธว่าไม่ใช่พินัยกรรมที่ผู้ตายทำไว้นอกจากการพิสูจน์ว่าเป็นลายมือผู้ตายแล้ว ยังมีพยานรู้เห็นในเวลาเขียนด้วยย่อมจะเป็นหลักฐานสนับสนุนให้เห็นจริงขึ้นอีก อนึ่งผู้เป็นพยานไม่ต้องรู้ข้อความในพินัยกรรมก็ได้ (ตามมาตรา ๑๖๖๘) เป็นแต่รู้ว่าเป็นพินัยกรรมก็เพียงพอ

ตัวอย่างพินัยกรรม

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๙๓

ข้าพเจ้าขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่ นายแดง คงสกุล

ขาว คงสกุล

อย่างนี้เป็นพินัยกรรมที่ใช้ได้แล้ว แต่ถ้าจะให้ชัดเจนและดีขึ้นควรเขียนดังนี้

พินัยกรรมทำที่บ้านเลขที่ ๒๓ ถ. ตรอกสารภี
กิ่งอำเภอคลองสาน ธนบุรี
วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๙๓

ข้าพเจ้านายขาว คงสกุล อายุ ๕๐ ปี ขอทำพินัยกรรมไว้ว่า เมื่อข้าพเจ้าถึงแก่กรรมแล้ว ให้ทรัพย์สินทั้งหมดของข้าพเจ้าได้แก่ นายแดง คงสกุล พี่ชายข้าพเจ้าแต่ผู้เดียว และให้ นายแดง คงสกุล เป็นผู้จัดการศพข้าพเจ้า

พินัยกรรมนี้ข้าพเจ้าเขียนด้วยลายมือของข้าพเจ้าเองทั้งฉบับ ทำไว้ ๓ ฉบับข้อความต้องกัน

ลงชื่อ ขาว คงสกุล ผู้ทำพินัยกรรม

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างพินัยกรรมยกทรัพย์ให้หลายคน

พินัยกรรมทำที่บ้านเลขที่ ๒๓ ก. ตรอกสารภี

กิ่งอำเภอคลองสาน ธนบุรี

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๙๓

ข้าพเจ้านายขาว คงสกุล อายุ ๕๐ ปี ขอทำพินัยกรรมมีข้อความดังต่อไปนี้

๑. ที่ดินของข้าพเจ้าโฉนดที่ ๒๓๐ ตำบลพาหุรัตน์ จังหวัดพระนคร พร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้าง ขอยกให้แก่นายแดง คงสกุล พี่ชายข้าพเจ้า

๒. ที่ดินโฉนดที่ ๔๕ ตำบลตรอกสารภี กิ่งอำเภอคลองสาน ซึ่งเป็นที่ปลูกบ้านอยู่ในเวลานี้ พร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้างยกให้แก่ นายเหลือง คงสกุล น้องชายข้าพเจ้า

๓. เงินสดที่มีอยู่ในธนาคารไทยพาณิชย์ ในวันที่ข้าพเจ้าถึงแก่กรรมยกให้แก่นางสาวน้อย คงสกุล น้องสาวข้าพเจ้า

๔. ทรัพย์สมบัตินอกจากที่กล่าวแล้ว ให้แบ่งให้แก่นายแดง คงสกุล นายเหลือง คงสกุล และนางสาวน้อย คงสกุล คนละส่วนเท่ากัน

๕. ให้หักเงินไว้ทำศพข้าพเจ้า ๕,๐๐๐ บาท ให้นายแดง คงสกุล เป็นผู้จัดการศพ

พินัยกรรมนี้ข้าพเจ้าเขียนด้วยลายมือของข้าพเจ้าเองทั้งฉบับ ทำไว้ ๓ ฉบับ ข้อความต้องกัน

ลงชื่อ นายขาว คงสกุล ผู้ทำพินัยกรรม

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างทำพินัยกรรม ยกทรัพย์ให้แก่หลายคนและมีข้อความซับซ้อนนิดหน่อย

พินัยกรรมทำที่บ้านเลขที่ ๒๓ ก. ตรอกสารภี กิ่งอำเภอคลองสาน ธนบุรี

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๙๓

ข้าพเจ้า นายขาว คงสกุล อายุ ๕๐ ปี ขอทำพินัยกรรมมีข้อความดังต่อไปนี้

๑. ที่ดินโฉนดที่ ๒๓๐ ตำบลพาหุรัด จังหวัดพระนคร พร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นสินเดิมของข้าพเจ้า ขอยกให้แก่นายแดง

คงสกุล พี่ชายข้าพเจ้า แต่ให้นางเขียว คงสกุล ภรรยาของข้าพเจ้ามีสิทธิเก็บกินจนตลอดชีวิต

๒. ที่ดินโฉนดที่ ๔๕ ตำบลตรอกสารภี กิ่งอำเภอคลองสาน ซึ่งเป็นที่ปลูกสร้างบ้านอยู่ในเวลานี้ พร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้างเป็นสินเดิมของข้าพเจ้า ยกให้แก่ นายเหลือง คงสกุล น้องชายข้าพเจ้า และห้ามมิให้นายเหลืองโอนทรัพย์รายนี้ ถ้าหากละเมิดข้อห้ามนี้ ก็ให้ทรัพย์รายนี้ตกเป็นของนายแดง คงสกุล พี่ชายของข้าพเจ้า

๓. ที่ดินโฉนดที่ ๓๔ ตำบลตรอกสารภี กิ่งอำเภอคลองสาน ธนบุรี พร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นสินสมรสระหว่างข้าพเจ้ากับ นางเขียว ขอยกส่วนของข้าพเจ้า ให้แก่นายแดง คงสกุล กับ นายเหลือง คงสกุล คนละครึ่ง แต่ให้นางเขียวมีสิทธิเก็บกินส่วนที่ยกให้นายแดงและนายเหลืองนั้นตลอดชีวิต

๔. ทรัพย์สมบัติของข้าพเจ้านอกจากที่กล่าวแล้ว ให้แบ่งแก่นางเขียว คงสกุล ๒ ส่วน นายแดง คงสกุล ๑ ส่วน นายเหลือง คงสกุล ๑ ส่วน

๕. ให้หักเงินไว้เป็นค่าทำศพ ๕,๐๐๐ บาท ให้นางเขียว คงสกุล เป็นผู้จัดการศพ

พินัยกรรมนี้ข้าพเจ้าเขียนด้วยลายมือของข้าพเจ้าเองทั้งฉบับ ได้ทำเป็น ๓ ฉบับ ข้อความต้องกัน

ลงชื่อ นายขาว คงสกุล ผู้ทำพินัยกรรม

๒. พินัยกรรมแบบสามัญที่ไม่ได้เขียนเองทั้งฉบับ ต้องทำดังนี้

(๑) ต้องทำเป็นหนังสือ จะพิมพ์หรือเขียนก็ได้ และใครจะเป็นผู้พิมพ์ หรือเขียนก็ได้

(๒) ต้องลงวันเดือนปีในขณะที่ทำขึ้น

(๓) ต้องมีข้อความแสดงให้เห็นเป็นพินัยกรรม

(๔) ผู้ทำพินัยกรรมต้องเซ็นชื่อไว้ต่อหน้าพยานอย่างน้อย ๒ คน พร้อมกันหรือจะพิมพ์นิ้วมือก็ได้ จะใช้ตราประทับแทนหรือลงแกงได หรือเครื่องหมายอื่นไม่ได้

สำหรับผู้ที่เซ็นชื่อไม่ค่อยเป็น ก็มักจะเซ็นไม่เหมือนกับที่เคยเซ็น อาจจะเป็นการลำบากในการพิสูจน์ในเวลาเป็นความ จึงควรพิมพ์ลายนิ้วมือไว้ด้วย คือควรเซ็นชื่อและพิมพ์ลายนิ้วมือไว้ทั้งสองอย่าง

(๕) พยานอย่างน้อย ๒ คน ซึ่งผู้ทำพินัยกรรมลงชื่อต่อหน้านั้น ต้องเซ็นชื่อรับรองลายมือชื่อของผู้ทำพินัยกรรมไว้ในขณะนั้น (พยานต้องเซ็นชื่อจะใช้ตราประทับ หรือพิมพ์นิ้วมือหรือลงแกงได หรือเครื่องหมายอื่นแทนการเซ็นชื่อไม่ได้)

พยานต้องเซ็นชื่อในขณะนั้น จะเซ็นชื่อในขณะอื่นไม่ได้

จะต้องเขียนข้อความไว้ให้เห็นว่าเป็นพยานไว้ด้วย ซึ่งตามปกติก็ควรเขียนคำว่าพยานไว้ท้ายเซ็นชื่อ ถ้าหากผู้ทำพินัยกรรมพิมพ์

นิ้วมือก็ควรมีข้อความรับรองว่าเป็นลายพิมพ์นิ้วมือของผู้ทำพินัยกรรมไว้ด้วย

พยานไม่ต้องรู้ข้อความในพินัยกรรมก็ได้ (ตามมาตรา ๑๖๖๘) แต่ต้องรู้ว่าหนังสือนั้นเป็นพินัยกรรม

(๖) ถ้าผู้ทำพินัยกรรมไม่ได้เขียนเอง ต้องเซ็นชื่อผู้เขียนและมีข้อความให้เห็นว่าผู้นั้นเป็นผู้เขียน ซึ่งตามปกติก็ควรจะระบุคำว่าผู้เขียนไว้ท้ายลายเซ็น

(๗) ถ้ามีการขูดลบตกเติม หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลง อย่างอื่นในพินัยกรรมจะต้องลงวันเดือนปีและลงลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรม ต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนพร้อมกัน และพยานอย่างน้อยสองคนนั้นต้องลงลายมือชื่อด้วยในขณะนั้น มิฉะนั้นการขูดลบตกเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงนั้นไม่สมบูรณ์ ถ้าผู้อื่นเป็นผู้เขียนในการตกเติมเปลี่ยนแปลงก็ลงชื่อผู้เขียนไว้ด้วย

การทำไม่ถูกต้องตามข้อ (๑) ถึงข้อ (๕) แม้แต่ข้อใดข้อหนึ่งย่อมถือว่าไม่เป็นพินัยกรรม ส่วนทำไม่ถูกต้องตามข้อ (๗) ถือว่าใช้ไม่ได้เฉพาะการขูดลบตกเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วตอนว่าด้วยพินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับ ส่วนการทำไม่ถูกข้อ (๖) ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ทำให้พินัยกรรมเสีย แต่ทว่าเป็นปัญหาอยู่บ้างจึงควรทำให้ถูกต้องเสียทุก ๆ ข้อ

ตัวอย่างพินัยกรรม

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๙๓

ข้าพเจ้าขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่ นายแดง คงสกุล

นายขาว คงสกุล ผู้ทำพินัยกรรม

นายเดช รักสกุล พยาน

นายมั่น ชูสกุล พยานและผู้เขียน

ตัวอย่างพินัยกรรมที่พิมพ์นิ้วมือ

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๙๓

ข้าพเจ้าขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่ นายแดง คงสกุล

....ผู้ทำพินัยกรรม

(ลายพิมพ์นิ้วมือขวาของนายขาว คงสกุล)

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า นายขาว คงสกุล ทำพินัยกรรมและพิมพ์นิ้วมือในพินัยกรรมต่อหน้าข้าพเจ้า

นายเดช รักสกุล พยาน

นายมั่น ชูสกุล พยานและผู้เขียน

ถ้าจะให้ชัดเจนดี ควรเขียนดังนี้:-

พินัยกรรมทำที่บ้านเลขที่ ๒๓ ก. ตรอกสารภี กิ่งอำเภอคลองสาน ธนบุรี

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๘๓

ข้าพเจ้า นายขาว คงสกุล อายุ ๕๐ ปี ขอทำพินัยกรรมไว้ว่า เมื่อข้าพเจ้าถึงแก่กรรมแล้ว ให้ทรัพย์สินทั้งหมดของข้าพเจ้าได้แก่ นายแดง คงสกุล พี่ชายข้าพเจ้าแต่ผู้เดียว และให้นายแดง คงสกุล เป็นผู้จัดการศพข้าพเจ้า

พินัยกรรมนี้ทำ ๓ ฉบับ ข้อความต้องกัน

ผู้เขียนได้อ่านข้อความในพินัยกรรมให้ข้าพเจ้าฟัง ๒ ครั้งแล้ว ข้อความตรงตามความตั้งใจของข้าพเจ้า จึงลงชื่อไว้เป็นสำคัญต่อหน้าพยาน

ลงชื่อ ....ผู้ทำพินัยกรรม

(ลายพิมพ์นิ้วหัวมือขวาของนายขาว คงสกุล)

ข้าพเจ้าผู้มีนามข้างท้ายนี้ ขอรับรองว่าได้อ่านข้อความในพินัยกรรมนี้ให้นายขาว คงสกุล ฟัง ๒ ครั้งแล้ว นายขาวแจ้งว่าตรงตามความตั้งใจของ นายขาว นายขาว ได้ พิมพ์นิ้วมือ ต่อหน้า ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงได้ลงนามรับรองลายนิ้วมือนายขาว และลงนามเป็นพยานพินัยกรรม

ลงชื่อ นายเดช รักสกุล พยาน

ลงชื่อ นายมั่น ชูสกุล พยานและผู้เขียน

ถ้าต้องการทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้แก่บุคคลหลายคน หรือทำพินัยกรรมมีข้อความซับซ้อนก็เขียนทำนองเดียวกับตัวอย่าง พินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับ

๓. พินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง ต้องทำดังนี้

(๑) ผู้ทำพินัยกรรมต้องไปแจ้งข้อความ ที่ตนประสงค์จะให้ใส่ไว้ ในพินัยกรรมของตน แก่กรมการอำเภอ ต่อหน้าพยาน อีกอย่าง น้อยสองคนพร้อมกัน

(๒) กรมการอำเภอ ต้องจด ข้อความที่ ผู้ทำ พินัยกรรม แจ้งให้ทราบนั้นลงไว้ และอ่านข้อความนั้นให้ผู้ทำพินัยกรรมและพยานฟัง

กรมการอำเภอจะให้เสมียนเป็นคนจดและอ่านก็ได้ แต่ต้องทำต่อหน้าตน เพราะกฎหมายไม่ได้ระบุว่ากรมการอำเภอต้องทำด้วยตนเอง ดังเช่นระบุไว้ในข้อ (๔)

(๓) เมื่อผู้ทำพินัยกรรมทราบแน่ชัดว่า ข้อความที่กรมการอำเภอจดนั้นถูกต้องแล้ว ก็ให้ผู้ทำพินัยกรรมและพยานลงชื่อไว้เป็นสำคัญ

ผู้ทำพินัยกรรมจะเซ็นชื่อหรือพิมพ์นิ้วมือก็ได้ แต่พยานต้องเซ็นชื่อจะพิมพ์นิ้วมือไม่ได้

(๔) ข้อความที่กรมการอำเภอจดไว้นั้น ให้กรมการอำเภอลงลายมือชื่อและลงวันเดือนปี ทั้งจดลงไว้ด้วยตนเองเป็นสำคัญว่า พินัยกรรมนั้นได้ ทำ ขึ้น ถูก ต้อง ตาม บท บัญญัติ อนุมาตรา ๑ ถึง ๓ ของประมวลแพ่ง ฯ มาตรา ๑๖๕๘ แล้วประทับตราตำแหน่งไว้เป็นสำคัญ

(๕) การขูดลบตกเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น ซึ่งพินัยกรรมนั้นไม่สมบูรณ์ เว้นแต่ผู้ทำพินัยกรรม พยาน และกรมการอำเภอจะได้ลงลายมือชื่อกำกับไว้

การทำไม่ถูกต้องตามข้อ (๑) ถึงข้อ (๔) แม้แต่ข้อใดข้อหนึ่งถือว่าไม่เป็นพินัยกรรม การทำไม่ถูกต้องตามข้อ ๕ ถือว่าไม่สมบูรณ์เฉพาะที่ขูดลบตกเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ดังเคยกล่าวมาแล้ว

ผู้ทำพินัยกรรมจะร้องขอให้กรมการอำเภอไปทำพินัยกรรมนอกที่ว่าการอำเภอก็ได้

๔. พินัยกรรมแบบเอกสารลับ

(๑) ต้องมีข้อความเป็นพินัยกรรม และลงลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรม

(๒) ผู้ทำพินัยกรรมต้องผนึกพินัยกรรมแล้วลงลายมือชื่อตามรอยผนึก

(๓) ผู้ทำพินัยกรรมต้องนำพินัยกรรมที่ผนึกนั้นไปแสดงต่อกรมการอำเภอและพยานอีกอย่างน้อยสองคน และให้ถ้อยคำต่อบุคคลทั้งหมดเหล่านั้นว่า เป็นพินัยกรรมของตน ถ้าพินัยกรรมนั้นผู้ทำพินัยกรรมมิได้เป็นผู้เขียนโดยตลอด ผู้ทำพินัยกรรมต้องแจ้งนามและภูมิลำเนาของผู้เขียนให้ทราบด้วย

(๔) เมื่อกรมการอำเภอจดถ้อยคำของผู้ทำพินัยกรรม และวันเดือนปีที่นำพินัยกรรมมาแสดงไว้บนซองนั้น และประทับตรา

ตำแหน่งแล้วให้กรมการอำเภอผู้ทำพินัยกรรมและพยาน ลงลายมือชื่อบนซองนั้น

(๕) การขูดลบตกเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลง อย่างอื่นในพินัยกรรมย่อมไม่สมบูรณ์ เว้นแต่ผู้ทำพินัยกรรมลงลายมือชื่อกำกับไว้

การทำไม่ถูกต้องตามข้อ (๑) ถึงข้อ (๔) แม้แต่ข้อใดข้อหนึ่ง ถือว่าไม่เป็นพินัยกรรม การทำไม่ถูกต้องตามข้อ (๕) ถือว่าไม่สมบูรณ์ เฉพาะที่ขูดลบตกเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงดังได้กล่าวมาแล้ว

อนึ่ง การทำพินัยกรรมแบบนี้ อาจฉงนว่าหนังสือพินัยกรรมที่ใส่ในซองผนึกจะต้องลงวันเดือนปีหรือไม่ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ต้องลงวันเดือนปี เพราะกฎหมายไม่ได้ระบุให้ลงวันเดือนปีไว้ ณ ที่นั้นด้วย กฎหมายให้ลงวันเดือนปีไว้ที่ซองผนึกแล้ว และซองผนึกที่กรมการอำเภอ และพยานลงชื่อนั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพินัยกรรม แต่ก็ควรลงวันเดือนปีหนังสือพินัยกรรมในซองไว้ด้วย

๕. พินัยกรรมแบบพิเศษซึ่งผ่อนผันให้ทำพินัยกรรมด้วยวาจาได้ชั่วคราว

กฎหมายผ่อนผัน ให้ทำพินัยกรรมแบบนี้ได้ ต่อเมื่อมีพฤติการณ์พิเศษซึ่งบุคคลไม่สามารถจะทำพินัยกรรมแบบอื่นได้ เช่นตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตาย หรือเวลามีโรคระบาด หรือในเวลามีสงคราม

พินัยกรรมแบบนี้จะต้องทำดังนี้

(๑) ผู้ทำพินัยกรรมต้องบอกข้อความที่เป็นพินัยกรรมต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคน ซึ่งอยู่พร้อมกัน ณ ที่นั้น

(๒) พยานอย่างน้อยสองคนนั้น ต้องไปหากรมการอำเภอโดยไม่ชักช้าและแจ้งข้อความที่ผู้ทำพินัยกรรมสั่งไว้ ทั้งต้องแจ้งวันเดือนปีสถานที่ซึ่งผู้ทำพินัยกรรมแจ้งข้อความทำพินัยกรรม และแจ้งถึงเรื่องที่เป็นพฤติการณ์พิเศษไว้ด้วย

(๓) ให้กรมการอำเภอจดข้อความที่พยานแจ้งนั้นไว้ และพยานสองคนนั้นต้องเซ็นชื่อไว้ ถ้าพยานเซ็นชื่อไม่ได้ก็พิมพ์นิ้วมือได้ โดยให้มีพยานลงชื่อรับรองลายพิมพ์นิ้วมือนั้นสองคน

(๔) ความสมบูรณ์แห่งพินัยกรรมซึ่งทำขึ้นดังกล่าวแล้ว ย่อมสิ้นไปเมื่อพ้นกำหนด ๑ เดือน นับแต่เวลาที่ผู้ทำพินัยกรรมอยู่ในฐานะที่สามารถจะทำพินัยกรรมแบบอื่นได้

การทำไม่ถูกต้องตามข้อ (๑) ถึงข้อ (๓) แม้แต่ข้อใดข้อหนึ่งก็ถือว่าไม่เป็นพินัยกรรม

๖. พินัยกรรมทำในต่างประเทศ

สำหรับคนในบังคับไทยทำพินัยกรรมในต่างประเทศ จะทำพินัยกรรมตามแบบในกฎหมายไทยก็ได้ หรือจะทำตามแบบของกฎหมายต่างประเทศนั้นก็ได้

ถ้าทำตามแบบกฎหมายไทย อำนาจและหน้าที่ของกรมการอำเภอในการทำพินัยกรรมก็ตกได้แก่

(๑) พนักงานทูต หรือ กงสุลฝ่ายไทย กระทำ ตามขอบ อำนาจของตนหรือ

(๒) พนักงานใด ๆ ซึ่งมีอำนาจตามกฎหมายของต่างประเทศนั้น ๆ ที่จะรับบันทึกข้อแจ้งความไว้เป็นหลักฐาน

๗. พินัยกรรมทำในระหว่างสงคราม

ไม่ใช่กำหนดแบบเป็นพิเศษอย่างใด คงต้องทำตามแบบพินัยกรรมดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง เป็นแต่ว่าในระหว่างสงครามนั้นสำหรับ บุคคลที่ รับราชการทหาร หรือ ผู้ที่ทำการเกี่ยวข้อง กับ กรมกองทหารนั้น เมื่อทำพินัยกรรมกฎหมายยอมให้นายทหารหรือข้าราชการฝ่ายทหาร ซึ่งมียศชั้นสัญญาบัตรมีอำนาจ และหน้าที่เป็นผู้ทำ เช่นเดียวกับกรมการอำเภอ และถ้าบุคคลดังกล่าวนั้นป่วยเจ็บ หรือต้องบาดเจ็บและอยู่ ในโรงพยาบาลนั้นมีอำนาจ และหน้าที่ เป็นผู้ทำเช่นเดียว กับกรมการอำเภอ

ข้าพเจ้าไม่ได้เขียนแบบพินัยกรรมตั้งแต่แบบที่ ๓ ถึงที่ ๗ ไว้ให้ดู เพราะเห็นว่าตามกฎหมายระบุให้จดแจ้งรายการต่าง ๆ ไว้ชัดแล้ว และกรมการอำเภอ หรือเจ้าพนักงาน เป็นผู้ทำ ซึ่งหวังว่า คงจะทำถูกต้องถ้าหากขาดรายการใดดังที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ ก็รู้ได้ว่าทำขาดตกบกพร่องควรจะทักท้วงให้กรมการอำเภอหรือเจ้าพนักงานรู้ ส่วนการเขียนข้อความให้เป็นพินัยกรรม ก็มีแบบข้อความที่ข้าพเจ้าอธิบายและเขียนเป็นตัวอย่างไว้แล้ว

หลักอย่างอื่นที่ควรทราบ

๑. พินัยกรรมจะมีผลก็ต่อเมื่อผู้ทำพินัยกรรมถึงแก่กรรมแล้ว

บางคนกล่าวว่า ทรัพย์สมบัติจะตกได้แก่ผู้รับพินัยกรรมในขณะที่ตนมีชีวิตอยู่เลยไม่กล้าทำพินัยกรรมซึ่งเป็นความเข้าใจผิด

๒. ผู้ทำพินัยกรรมจะยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงพินัยกรรมเมื่อไรก็ได้แล้วแต่ใจชอบ โดยทำพินัยกรรมฉบับใหม่ระบุว่ายกเลิกพินัยกรรมฉบับก่อน ๆ

ถ้าผู้ทำพินัยกรรมขีดฆ่าพินัยกรรม หรือทำลายพินัยกรรม ก็ถือว่าเพิกถอนพินัยกรรมไม่ถือว่าเป็นพินัยกรรมต่อไป แต่ถ้าเป็นคู่ฉบับไว้ก็ต้องขีดฆ่าหรือทำลายคู่ฉบับทั้งหมด มิฉะนั้นไม่ถือว่าเพิกถอน แต่ผู้ทำพินัยกรรมไม่ควรทำวิธีนี้ อาจมีการกล่าวอ้างทุ่มเถียงกันว่าผู้ตายได้ทำพินัยกรรมไว้แล้ว พินัยกรรมนั้นหายหรือเพราะหาไม่พบ เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งอ้างว่าผู้ตายทำลายเสียแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ต่างหาพยานมาพิสูจน์ให้ศาลเชื่อ ไม่แน่ว่าพยานฝ่ายใดจะดีกว่ากัน ฉะนั้น เมื่อจะยกเลิก พินัยกรรม ฉบับเก่า ก็ควรทำ พินัยกรรมใหม่ ระบุเลิก เสียเลย ถ้าพินัยกรรม ฉบับใหม่ มีข้อความขัด กับข้อความใด ในพินัยกรรม ฉบับเก่าก็ต้องให้เป็นไปตามพินัยกรรมฉบับใหม่

๓. เมื่อผู้ทำ พินัยกรรม จำหน่าย จ่าย โอน ทรัพย์ ตามที่ ระบุในพินัยกรรมไปแล้ว พินัยกรรมที่เกี่ยวกับทรัพย์นั้นก็เป็นอันไม่มีผล ถ้าทรัพย์สูญหายหรือทำลายไปโดยไม่ได้ทรัพย์อื่นมาแทน พินัยกรรม

เกี่ยวกับทรัพย์นั้นก็สิ้นผลเช่นเดียวกัน แต่ถ้าได้ทรัพย์อื่นมาแทนทรัพย์ที่ได้มาแทนนั้นก็แทนที่ทรัพย์ที่ระบุไว้ในพินัยกรรม

๔. ถ้าผู้รับพินัยกรรมตายก่อนผู้ทำพินัยกรรม ข้อกำหนดพินัยกรรมเกี่ยวกับคนนั้นก็เป็นอันไม่มีผล บุตรหรือทายาทของผู้รับพินัยกรรมจะขอรับแทนไม่ได้

๕. จะทำพินัยกรรมมีข้อความห้ามมิให้ผู้รับทรัพย์โอนทรัพย์ได้ แต่ต้องระบุชื่อผู้ที่จะเป็นผู้โอนทรัพย์เป็นสิทธิขาดในเมื่อมีการละเมิดข้อห้ามการโอนไว้ และต้องเป็นทรัพย์ที่มีทะเบียนแสดงกรรมสิทธิ์ และเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตายแล้ว จะต้องจัดการจดทะเบียนการห้ามโอน ผู้ที่จะจดทะเบียนก็คือผู้จัดการมรดก หรือ ผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรม ถ้าผู้จัดการมรดกหรือผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมไม่จัดการจดทะเบียนผู้ที่จะรับโอนทรัพย์ในเมื่อละเมิดข้อห้ามการโอนก็มีสิทธิฟ้องขอให้ผู้รับทรัพย์จัดการจดทะเบียนได้

๖. ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้เด็ก แต่ไม่อยากให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็กมาแตะต้องกับทรัพย์ที่ตนยกให้เด็ก ก็ระบุในพินัยกรรมตั้งผู้อื่นเป็นผู้ปกครองทรัพย์นั้นไว้ให้แก่เด็กได้

การทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้แก่คนวิกลจริต ซึ่งต้องรักษาในโรงพยาบาลหรือคนที่ถูกศาลสั่งเป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ ก็ทำเช่นนั้นในทำนองเดียวกัน

๗. บิดาหรือมารดา ถ้าคนใดตายทีหลัง ก็มีสิทธิทำพินัยกรรมตั้งผู้ปกครองบุตรซึ่งยังเป็นเด็กได้

(คือบุตรที่อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี)

๘. จะทำพินัยกรรมตั้งผู้ใดคนเดียว หรือหลายคน เป็นผู้จัดการมรดกก็ได้ อำนาจหน้าที่ผู้จัดการมรดกนั้น กฎหมายบัญญัติไว้แล้ว แต่จะระบุให้ผู้จัดการมรดกทำการหรือจัดการอย่างใดก็ได้ แต่ต้องไม่ใช่ในสิ่งที่ขัดต่อกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ข้อที่ควรทราบและคำแนะนำบางอย่าง

๑. บุคคลใดถึงแก่กรรม ทรัพย์สมบัติทั้งหมดของผู้นั้นก็ตกได้แก่ทายาทตามส่วนที่กฎหมายระบุไว้ แต่ถ้าผู้ตายทำพินัยกรรมแบ่งทรัพย์หรือยกทรัพย์ให้ผู้ใด ก็ต้องเป็นไปตามพินัยกรรม หรือจะทำพินัยกรรม ไม่ให้ทายาทคนใด รับมรดก ทั้งหมด หรือ บางส่วนได้ ส่วนทรัพย์ นอกพินัยกรรม ก็คงตก ได้แก่ ทายาท ตามส่วน ในกฎหมาย และทายาทผู้ที่ได้ทรัพย์ตามพินัยกรรมแล้ว ก็คงได้ส่วนแบ่งทรัพย์นอกพินัยกรรมอีกเต็มที่

๒. ควรระลึกว่า ถ้าไม่ได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์หรือแบ่งทรัพย์ไว้ ทรัพย์มรดกที่ตกทอดแก่ทายาทนั้น ทายาททุกคนย่อมมีส่วนได้ในทรัพย์ทุกชิ้น ไม่ว่าเป็นทรัพย์ชิ้นใหญ่ชิ้นเล็ก คือมีสิทธิขอแบ่งหรือฟ้องแบ่งทรัพย์ทั้งหมดนั้นทุกชิ้นทุกอัน นี่แหละเป็นเหตุสำคัญที่จะแก่งแย่งช่วงชิงกัน จึงควรทำพินัยกรรมแบ่งเสียให้เรียบร้อยว่าทรัพย์ชิ้นใดให้แก่ใคร

๓. ยังมีคนอีกจำนวนมากไม่รู้ว่า ใครเป็นผู้มีสิทธิได้รับมรดก และจะได้ส่วนแบ่งอย่างไร จึงเขียนไว้ให้ทราบบ้าง ดังนี้

(๑) ถ้าผู้ตายมีบิดาหรือมารดา มีบุตรภรรยาหรือสามี ทุกคนมีสิทธิได้มรดกและได้คนละส่วนเท่ากัน แม้ไม่เป็นบุตรตามกฎหมาย แต่เมื่อบิดาเคยแสดงรับรองว่าเป็นบุตรก็มีสิทธิได้รับมรดกเหมือนบุตรตามกฎหมาย บุตรบุญธรรมที่จดทะเบียนแล้วก็มีสิทธิได้รับมรดกเหมือนบุตรตามกฎหมาย

ถ้าบุตรตาย แต่มีผู้สืบสายโลหิต ผู้สืบสายโลหิตรับมรดกแทนที่ในส่วนของบิดามารดา รับมรดกแทนที่กันเช่นนี้จนสุดสาย

(๒) ถ้าผู้ตายไม่มีบุตรและผู้สืบสายโลหิตมีแต่บิดาหรือมารดา บิดามารดาได้มรดกทั้งหมด แต่ถ้าผู้ตายมีสามีหรือภรรยา บิดามารดาได้กึ่งหนึ่ง สามีหรือภรรยาได้กึ่งหนึ่ง

(๓) ถ้าไม่มีบิดาหรือมารดาด้วย มรดกได้แก่พี่น้องร่วมบิดามารดาคนละส่วน ถ้าคนใดตายบุตรก็ได้รับมรดกแทนที่ในส่วนแบ่งของคนนั้นรับแทนกันเช่นนี้จนสุดสาย ถ้าผู้ตายมีสามีหรือภรรยาๆ ได้มรดกไปกึ่งหนึ่ง อีกกึ่งหนึ่งได้ทางสายพี่น้อง

(๔) ถ้าไม่มี พี่น้องร่วมบิดามารดาและผู้สืบสันดาน ของ พี่น้องด้วย มรดกได้แก่พี่น้องร่วมบิดาเดียวกันหรือพี่น้องร่วมมารดาเดียวกัน ถ้าคนใดตายบุตรก็รับมรดกแทนที่จนสุดสาย ถ้าผู้ตายมีสามีหรือภรรยา ๆ ได้มรดกไป ๒ ใน ๓ ส่วน อีก ๑ ใน ๓ ได้แก่สายพี่น้องนั้น

(๕) ไม่มีพี่น้องและผู้สืบสันดานด้วย มรดกได้แก่ปู่ย่าตายายคนละส่วน คนใดตายก็ไม่มีการรับมรดกแทนที่ ถ้าผู้ตายมีภรรยาหรือสามี ๆ ได้มรดก ๒ ใน ๓ ส่วน อีก ๑ ใน ๓ ได้แก่ปู่ย่าตายาย

(๖) ไม่มีปู่ย่าตายายด้วย มรดกได้แก่ ลุง ป้า น้า อา คนละส่วน คนใดตายบุตรก็รับมรดกแทนที่กันจนสุดสาย ถ้าผู้ตายมีภรรยาหรือสามี ๆ ได้มรดก ๒ ใน ๓ ส่วน อีก ๑ ใน ๓ ได้แก่สายลุง ป้า น้า อา

(๗) ไม่มี ลุง ป้า น้า อา และผู้สืบสายโลหิตด้วย มรดกได้แก่สามีหรือภรรยาผู้ตายทั้งหมด ถ้าผู้ตายไม่มีสามีหรือภรรยาด้วยทรัพย์มรดกตกเป็นของแผ่นดินทั้งหมด เว้นแต่ผู้ตายทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้แก่ผู้อื่น

(๘) ถ้าผู้ตายมีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมาย มาก่อนใช้ประมวลแพ่ง ฯ บรรพ ๕ หลายคนก็คงได้ส่วนแบ่งมรดกเหมือนภรรยาคนเดียวแล้วมาแบ่งในระหว่างภรรยาอีกชั้นหนึ่ง คือ ภรรยาน้อยแต่ละคนได้กึ่งหนึ่งของภรรยาหลวง ถ้าไม่ปรากฏว่าใครเป็นภรรยาหลวงเป็นภรรยาน้อยก็ได้ส่วนเท่ากัน

๔. พระภิกษุจะเรียกร้องขอส่วนแบ่งมรดกไม่ได้ เว้นแต่จะสึกมาเรียกร้องเอาภายในอายุความมรดก ส่วนทรัพย์มรดกตามพินัยกรรมพระภิกษุเรียกร้องเอาได้อย่างคนธรรมดา

ทรัพย์สมบัติของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอยู่ในสมณเพศ ไม่ว่าจะได้มาโดยมีผู้ถวาย หรือได้มาจากญาติโยม หรือพินัยกรรม ถ้ามรณภาพในระหว่างเป็นพระภิกษุ ทรัพย์นั้นตกเป็นของวัดที่เป็นที่อยู่ของภิกษุนั้นทั้งหมด เว้นแต่พระภิกษุนั้นได้ทำพินัยกรรมไว้หรือจำหน่ายไปในระหว่างมีชีวิต

ส่วนทรัพย์ของพระภิกษุที่ได้มาก่อนอุปสมบท คงตกได้แก่ทายาทตามปกติ

๕. ผู้ตายมีสามีหรือภรรยา ต้องแบ่งทรัพย์ระหว่างสามีภรรยาเสียก่อน ส่วนที่เป็นของผู้ตายเป็นทรัพย์มรดก

สามีหรือภรรยาไม่มีสิทธิทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาเกินกว่าส่วนของตน เมื่อพิจารณาเหตุผลและหลักในกฎหมายแล้วพึงเห็นได้ว่า ถ้าทรัพย์สินใดเป็นสินสมรส สามีหรือภรรยาไม่มีสิทธิทำพินัยกรรมยกทรัพย์นั้นทั้งสิ้นให้แก่ผู้อื่น คงทำพินัยกรรมยกให้ผู้อื่นได้เท่าส่วนที่ตนจะได้ส่วนแบ่ง เช่นตนมีสิทธิได้ส่วนแบ่งสินสมรสกึ่งหนึ่ง ก็ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ชิ้นนั้นให้ผู้อื่นได้เพียงกึ่งหนึ่ง เพราะแม้แต่แบ่งทรัพย์กันในระหว่างที่ตนมีชีวิตตนก็ขอเอาทรัพย์นั้นทั้งชิ้นไม่ได้ โดยที่การเป็นเจ้าของทรัพย์ร่วมกัน ต่างคนก็ต่างเป็นเจ้าของร่วมกันในทุกส่วนของทรัพย์

๖. บางคนเข้าใจว่า เมื่อโกรธกันตัดเป็นตัดตายแล้วไม่มีสิทธิได้รับมรดกความจริงไม่เป็นเหตุให้เสียสิทธิได้รับมรดก ฉะนั้น

จะไม่ให้เขาได้รับมรดกก็ควรทำพินัยกรรมระบุไว้ว่า "ไม่ให้นาย ....มีสิทธิรับมรดกของข้าพเจ้า"

๗. สามีภรรยาที่ทิ้งร้างกัน จะเป็นเวลากี่สิบปีก็ตาม ถ้ายังไม่ขาดจากการเป็นสามีภรรยากันตามกฎหมายแล้ว ก็มีสิทธิได้รับมรดกซึ่งกันและกัน ถ้าจะไม่ให้เขาได้รับมรดกก็ควรทำพินัยกรรมตัดไว้

๘. ผู้ทำพินัยกรรมมักชอบทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้คนหนึ่งโดยระบุว่าถ้าคนนั้นตายแล้วก็ให้ตกได้แก่คนอื่นอีกคนหนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นว่าพินัยกรรมเช่นนี้ใช้ไม่ได้ตามกฎหมาย แต่ถ้าผู้ทำพินัยกรรมยังต้องการให้มีข้อความเช่นนั้นก็ควรเขียนไว้อีกชั้นหนึ่ง ว่าถ้าข้อความในพินัยกรรมดังกล่าวนั้นไม่สมบูรณ์ก็ให้ทรัพย์ตกได้แก่คนหลังโดยให้คนแรกมีสิทธิเก็บกินตลอดชีวิต

๙. พินัยกรรมซึ่งอาจมีข้อกำหนดไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย ควรจะระบุไว้อีกข้อหนึ่งว่า "ถ้าพินัยกรรมนี้ส่วนใดไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย ก็ให้ถือว่าแยกออกต่างหากจากส่วนอื่นได้ ไม่กระทบกระเทือนถึงพินัยกรรมส่วนอื่น

๑๐. จะเลือกทำพินัยกรรมแบบใดจึงจะดีนั้น จะทำแบบเขียนเองทั้งฉบับ แบบสามัญที่ไม่ได้เขียนเอง แบบเอกสารฝ่ายเมือง หรือแบบเอกสารลับนั้น เมื่อทำถูกแบบใดแบบหนึ่งแล้วก็มีคุณค่าตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ถ้าเขียนหนังสือเป็น ควรจะทำแบบเขียนเองทั้งฉบับ เพราะยากที่ใครจะมาว่ากล่าวหาว่าเป็นพินัยกรรมปลอมแปลง โดยที่เป็นลายมือของผู้ทำแสดงอยู่ทั้งฉบับ ถ้าจะให้มั่นคงยิ่งขึ้นก็ควรมีพยานลงชื่อไว้ด้วย พินัยกรรมแบบนี้ย่อมยากที่จะโต้แย้งว่าทำในเวลาผู้ทำไม่มีสติหรือไม่รู้ข้อความ เพราะถ้าไม่มีสติหรือไม่รู้จะเขียนหนังสือทั้งฉบับได้อย่างไร ถ้าผู้ทำเขียนข้อความในพินัยกรรมไม่เป็น ก็ควรวานคนอื่นร่าง แล้วตัวเองคัดเขียนเอง

แบบสามัญซึ่งไม่ได้เขียนเอง ถ้ามีพยานที่ดีและผู้ร่างข้อความในพินัยกรรมดีดี ก็ว่าเอกสารฝ่ายเมืองและสะดวกดี

แบบเอกสารฝ่ายเมือง กฎหมายกำหนดแบบนี้ เพื่อจะช่วยคนไม่รู้หนังสือในการที่จะถูกหลอกลวงในการทำพินัยกรรม คือ ถ้าทำกันเองอาจถูกต้มโดยเขียนไว้อย่างอ่านให้ฟังอีกอย่างหนึ่ง พินัยกรรมแบบนี้มั่นคงดี เพราะยากที่ใครจะอ้างว่าเป็นพินัยกรรมปลอมหรือผู้ทำพินัยกรรมลงชื่อโดยไม่รู้ข้อความ และมีดีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือการเก็บรักษาพินัยกรรมของอำเภอมั่นคงดี พินัยกรรมแบบนี้มีพิธีรีตองมาก และเสียเวลามาก อนึ่ง ถ้าทำพินัยกรรมมีข้อความซับซ้อน กรมการอำเภอไม่ใคร่เคยเห็นตัวอย่างที่เขาเกิดเรื่องเป็นความกัน และไม่ได้ศึกษากฎหมายทางนี้โดยเฉพาะ ย่อมยากที่จะรู้ว่าข้อความใดจะใช้ได้ตามกฎหมาย และอาจจะนึกถึงช่องโหว่ช่องบกพร่องไม่ทั่วถึง

พินัยกรรมแบบเอกสารลับ เป็นเรื่องที่ต้องการให้อำเภอเก็บ และไม่ให้ใครรู้ข้อความ แบบนี้ไม่สู้มั่นคง เพราะจะถูกต้มถูกหลอกในหนังสือที่ผนึกในซองอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ กรมการอำเภอไม่รับรู้ด้วย แต่ถ้าทำเองเขียนเองโดยถูกต้องก็เท่ากับนำไปฝากให้อำเภอเก็บรักษา

๑๑. การเขียนข้อความพินัยกรรม จะต้องระวังใช้ถ้อยคำรัดกุม ไม่ให้เกิดเป็นข้อสงสัยและอย่าให้มีช่องโหว่ จะเป็นเหตุให้ไม่เป็นไปตามความตั้งใจ การสั่งให้แบ่งทรัพย์หรือยกทรัพย์สิ่งใดให้แก่ใครซึ่งไม่ใช่ให้แบ่ง หรือให้ดำเนินการซับซ้อนมักไม่ใคร่มีช่องโหว่ หรือบกพร่องเมื่อเขียนตามแบบซึ่งข้าพเจ้าเขียนเป็นตัวอย่างไว้ ก็เป็นพินัยกรรมที่ครบถ้วนตามกฎหมาย แต่ถ้ามีคำสั่งให้แบ่งทรัพย์ซับซ้อนหรือให้จัดการซับซ้อน น่าจะขอความช่วยเหลือนักกฎหมายผู้เชี่ยวชาญ เพราะผู้ทำพินัยกรรมเองอาจนึกไม่ถึงและไม่ทั่วถึง นักกฎหมายจะซักไซร้และเพ่งเล็งจับความตั้งใจแท้จริงของผู้ทำพินัยกรรมให้

ควรระบุสถานที่ทำพินัยกรรมไว้ด้วย เพื่อกันความหลงลืมของพยานที่จะให้การถึงสถานที่ที่ทำพินัยกรรม ถ้าผู้ทำพินัยกรรมไม่เจ็บป่วยก็ควรระบุไว้ด้วยจะได้เป็นหลักฐานที่ดีอีกชั้นหนึ่ง

๑๒. พินัยกรรมควรทำต้นฉบับอย่างน้อย ๒ ฉบับ เพื่อว่าฉบับหนึ่งหายหรือถูกทำลายอีกฉบับหนึ่งก็ยังเหลืออยู่ ถ้ายกทรัพย์ให้คนเดียวหรือสองคนก็ควรให้ผู้รับพินัยกรรมเก็บไว้คนละฉบับ ถ้าไม่อยาก

ให้รู้หรือผู้รับมีหลายคน ก็ควรให้คนเป็นผู้ใหญ่เป็นที่ไว้ใจเป็นผู้เก็บรักษา ถ้าจะให้ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นคนภายนอก ซึ่งเป็นที่น่านับถือเป็นผู้เก็บรักษาก็ยิ่งดี ถ้าจะไม่ให้ใครทราบข้อความในพินัยกรรมหรือต้องการให้การเก็บรักษาเป็นที่มั่นคงก็ควรนำไปอำเภอให้จัดการเป็นพินัยกรรมแบบเอกสารลับ

๑๓. ผู้ที่เป็นพยานในพินัยกรรม ควรจะมีคนอายุน้อยไว้บ้าง แต่อย่าให้อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี เคยมีตัวอย่างปรากฏว่า พยานในพินัยกรรมทั้งหมดตายก่อนผู้ทำพินัยกรรม

อนึ่ง ควรระวังอย่าเอาคนโง่มาเป็นพยาน หรือไปเป็นพยานรวมกับคนโง่จะลำบาก เคยเห็นมาแล้ว พยานโง่ กลัวเขาไม่เชื่อเลยเบิกความถึงพิธีในการทำพินัยกรรมเสียหรูหราใหญ่โต เช่นมีการเลี้ยงอาหารหวานคาวอย่างเต็มที่ ซึ่งความจริงไม่มีการเลี้ยงอะไรเลย พยานที่กล่าวนั้นเบิกความในคดีที่เขาหาว่า เอามือคนตายมากดในพินัยกรรม โดนพยานอย่างนี้เข้า ทำให้ศาลไม่เชื่อว่าเป็นพินัยกรรม และจะทำให้พยานคนอื่นพลอยต้องคดีอาญาเข้าด้วย

รายละเอียดและข้อลึกซึ้งในเรื่องพินัยกรรมยังมีอีก ถ้าจะกล่าวให้ครบถ้วนก็จะเป็นคำสอนแก่นักศึกษาวิชานี้ไป จึงขอยุติเพียงเท่านี้ ได้นำกฎกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมมาพิมพ์ไว้ด้วย เพื่อได้รู้ถึงธุรกิจของกรมการอำเภอในเรื่องนี้ และทำการติดต่อกับกรมการอำเภอได้ถูกต้อง

กฎกระทรวงมหาดไทย

ออกตามความในมาตรา ๑๖๗๒ แห่งประมวล

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๖๗๒ แห่งประมวลกฎหมาย แพ่ง และ พาณิชย์ ซึ่งได้แก้ไข เพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติแก้ ไข เพิ่ม เติม ประ มวล กฎ หมาย แพ่ง และ พา ณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๙ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกกฎไว้ดังต่อไปนี้

ว่าด้วยการทำพินัยกรรม

ข้อ ๑. ผู้ใด จะ ทำ พินัย กรรม เป็น แบบ เอกสาร ฝ่ายเมือง หรือเอกสารลับให้ทำคำร้องแสดงความจำนง ตามแบบ ของเจ้าพนักงานยื่นต่อกรมการอำเภอ ณ ที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอใดในราชอาณาจักรก็ได้

ถ้าจะทำ พินัยกรรม แบบเอกสารฝ่าย เมือง ณ สถาน ที่นอก ที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอ กรมการอำเภอผู้มีอำนาจรับทำพินัยกรรมนั้นคือ กรมการอำเภอเจ้าของท้องที่ซึ่งสถานที่ทำพินัยกรรมนั้นตั้งอยู่

ข้อ ๒. ในการทำพินัยกรรมแบบเอกสารลับ ผู้ทำพินัยกรรมต้องนำ พินัยกรรม ที่ ผนึกนั้นไป แสดง ต่อกรมการ อำเภอ ณ ที่ ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอ

ข้อ ๓. พยานในการทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง หรือเอกสารลับนั้นผู้ทำพินัยกรรมต้องนำมาเอง ถ้าไม่สามารถจะหามาได้

จะขอให้กรมการอำเภอช่วยจัดหาให้ก็ได้ แต่จะต้องเสียค่าป่วยการให้แก่พยานตามที่กรมการอำเภอจะกำหนดตามอัตราในข้อ ๑๙ แห่งกฎนี้

ความในข้อนี้ให้ใช้ถึงล่ามด้วยโดยอนุโลม

ข้อ ๔. เมื่อจะทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง หรือเอกสารลับให้แก่ผู้ทำที่มีเหตุควรสงสัยว่าเป็นผู้เยาว์ อายุยังไม่ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ หรือเป็นบุคคลวิกลจริตซึ่งอาจมีปัญหาเกี่ยวกับความสามารถตามกฎหมาย ให้กรมการอำเภอสอบสวนเหตุการณ์และรายละเอียดอันอาจเป็นประโยชน์แก่การพิจารณา ถึง ความสามารถ ตาม กฎหมายของผู้นั้น ทำเป็นบันทึกขึ้นไว้ประกอบเรื่องด้วย

ข้อ ๕. ผู้ใดร้องขอให้กรมการอำเภอไป ทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง นอกที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอ ต้องจัดหาพาหนะสำหรับรับส่งกรมการอำเภอด้วย

ข้อ ๖. ให้กรมการอำเภอ มีสมุดทะเบียนพินัยกรรมตามแบบของกระทรวงมหาดไทย สำหรับจดทะเบียนพินัยกรรมซึ่งทำเป็นแบบเอกสารฝ่ายเมืองหรือเอกสารลับและสมุดทะเบียนพินัยกรรมนั้น ให้มีข้อความดังต่อไปนี้

(๑) วัน เดือน ปี ที่ทำพินัยกรรม หรือที่นำพินัยกรรมมาจดทะเบียน

(๒) แบบพินัยกรรม

(๓) ชื่อผู้ทำพินัยกรรมและสถานที่อยู่

(๔) ในกรณีที่พินัยกรรมทำเป็นแบบเอกสารฝ่ายเมือง ชื่อผู้จัดการมรดกถ้ามีหรือถ้าไม่มีผู้จัดการมรดก ชื่อบุคคลผู้ได้รับทรัพย์มรดกโดยพินัยกรรม หรือโดยสิทธิโดยทำเป็นจำนวนมากที่สุด ในกรณีที่พินัยกรรมทำเป็นแบบเอกสารลับ ชื่อบุคคลซึ่งผู้ทำพินัยกรรมสั่งให้มอบพินัยกรรมให้เมื่อผู้ทำพินัยกรรมตายแล้ว ให้ผู้ทำพินัยกรรมแจ้งชื่อบุคคลดังกล่าวไว้ใน (๔) นี้ตามที่เจ้าพนักงานต้องการ

(๕) ช่องหมายเหตุสำหรับบันทึกข้อความว่า พินัยกรรมนั้นกรมการอำเภอเก็บรักษาไว้ หรือว่าได้มอบให้แก่ผู้ทำพินัยกรรมไปแล้ว หรือว่าเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตายแล้วได้มอบให้แก่บุคคลผู้มีสิทธิจะรับมอบพินัยกรรมดังที่ระบุไว้ใน (๔) ข้างต้น

(๖) วัน เดือน ปี ที่กรมการการอำเภอส่งมอบพินัยกรรม

(๗) ช่องสำหรับผู้รับมอบพินัยกรรมลงลายมือชื่อ

ถ้าพินัยกรรมนั้นเก็บรักษาไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอให้ออกใบรับให้แก่ผู้ทำพินัยกรรม และให้มีต้นขั้วใบรับเก็บไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอเป็นหลักฐานด้วย

ข้อ ๗. ในกรณีที่พินัยกรรมทำเป็นแบบเอกสารฝ่ายเมือง ให้คัดสำเนาพินัยกรรมไว้แล้วให้กรมการอำเภอลงลายมือชื่อประทับตราตำแหน่งเป็นสำคัญ

ข้อ ๘. พินัยกรรมซึ่งทำเป็นแบบเอกสารฝ่ายเมือง หรือเอกสารลับนั้น ถ้าผู้ทำพินัยกรรมมีความประสงค์จะขอรับไปทันที ก็ให้มอบให้ไปได้เมื่อผู้ทำพินัยกรรมลงชื่อรับไปในสมุดทะเบียนแล้ว ถ้าผู้

ทำพินัยกรรมมอบพินัยกรรมไว้กับกรมการอำเภอ แต่ภายหลังมีความประสงค์จะขอรับคืนไปก็ให้ทำได้ทุกเมื่อ และให้นำใบรับรองซึ่งได้ออกให้ไว้แก่ตนมาแสดง และให้ลงชื่อไว้ในสมุดทะเบียนดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

เมื่อกรมการอำเภอทราบว่าผู้ทำพินัยกรรมตายแล้วให้กรมการอำเภอแจ้งแก่บุคคลที่กล่าวไว้ในข้อ ๖ (๔) ว่าให้มารับเอาพินัยกรรมของผู้ตายไปได้ และเมื่อผู้นั้นได้นำพยานหลักฐานมาแสดงเป็นที่พอใจว่าเขาเป็นตัวบุคคลนั้นจริง และเมื่อได้ลงชื่อไว้ในสมุดทะเบียนดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ให้กรมการอำเภอมอบพินัยกรรมให้แก่ผู้นั้นไป

ตราบใดที่ยังมิได้มอบพินัยกรรมให้แก่ผู้ทำพินัยกรรมหรือบุคคลอื่นผู้มีสิทธิรับพินัยกรรมแล้วแต่กรณี ให้กรมการอำเภอเก็บรักษาพินัยกรรมนั้นไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอโดยใช้ความระมัดระวังเช่นเดียวกับการเก็บหนังสือสำคัญในราชการ

ข้อ ๙. ในกรณีที่ผู้มาขอรับพินัยกรรมไม่ใช่ตัวผู้ทำพินัยกรรม กรมการอำเภอจะต้องสอบสวนถึงข้อที่ผู้ทำพินัยกรรมได้ตายแล้วด้วย

ข้อ ๑๐. เมื่อกรมการอำเภอจะมอบพินัยกรรมให้แก่ผู้ที่มาขอรับพินัยกรรมดังกล่าวมาในข้อ ๘ ให้เรียกผู้นั้นลงลายมือชื่อหรือพิมพ์ลายนิ้วมือไว้ในต้นขั้วใบรับด้วย

ข้อ ๑๑. การมาขอรับพินัยกรรม หรือลงลายมือชื่อ หรือลายพิมพ์นิ้วมือ รับพินัยกรรม ตามข้อ ๘ และข้อ ๑๐ นั้นจะตั้งผู้อื่นมาทำการแทนก็ได้ แต่การแต่งตั้งให้มาทำการแทนนั้นจะต้องทำเป็น

หนังสือมอบฉันทะ ถ้ามีเหตุควรสงสัยว่าใบมอบฉันทะนั้นไม่สมบูรณ์ ให้กรมการอำเภอมีอำนาจสอบสวนได้

ข้อ ๑๒. การจัดทำพินัยกรรมด้วยวาจาตามมาตรา ๑๖๖๓ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น ให้กรมการอำเภอบันทึกข้อความที่พยานนำมาแจ้งโดยมิชักช้า ถ้ากรมการอำเภอสงสัยว่าจะมิได้มีการทำพินัยกรรมด้วยวาจาขึ้นตามที่รับแจ้งไว้ก็ดี หรือสงสัยว่าข้อความที่นำมาแจ้งไม่ตรงกับความจริงก็ดี ให้กรมการอำเภอสอบสวนเหตุการณ์และรายละเอียดอันเป็นประโยชน์แก่การพิจารณาถึงความถูกต้องและแท้จริงแห่งเนื้อความที่พยานนำมาแจ้งนั้น จัดทำเป็นบันทึกไว้ประกอบเรื่องด้วย

พินัยกรรมที่ทำขึ้นตามมาตรา ๑๖๖๓ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น ให้ยกเว้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมตามที่กำหนดไว้ในอัตราแห่งกฎนี้

ข้อ ๑๓. การเก็บรักษาและส่งมอบพินัยกรรมที่ทำขึ้นตามมาตรา ๑๖๖๓ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้กรมการอำเภอปฏิบัติการตามความในข้อ ๖–๘ และ ๙ แห่งกฎนี้เท่าที่สามารถจะทำได้

ว่าด้วยอัตราค่าธรรมเนียม

ข้อ ๑๔. ให้เรียกค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

(๑) ค่าทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมืองในที่ว่าการอำเภอ ฉบับละ ๑๐ บาท ถ้าจะทำเป็นคู่ฉบับ ๆ ละ ๕ บาท

(๒) ค่าทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมืองนอกที่ว่าการอำเภอ ฉบับละ ๒๐ บาท ถ้าจะทำเป็นคู่ฉบับ ๆ ละ ๑๐ บาท

(๓) ค่าทำพินัยกรรมแบบเอกสารลับฉบับละ ๕ บาท

(๔) ค่าทำหนังสือตัด หรือ ถอนการ ตัดทายาทโดย ธรรมมิให้รับมรดก หรือสละมรดกฉบับละ ๕ บาท

(๕) ค่ารับมอบเก็บรักษาเอกสารที่ระบุไว้ใน (๔) ฉบับละ ๕ บาท

(๖) ค่าคัดและรับรองสำเนาพินัยกรรม หรือเอกสารที่ระบุไว้ใน (๔) ฉบับละ ๕ บาท

(๗) ค่าป่วยการพยานและล่าม ให้ได้แก่พยานและล่ามเฉพาะที่ กรม การ อำเภอ จัดหา อนุโลม ตาม อัตรา ที่ กำหนด ไว้ ใน ประ มวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๑

หมายเหตุ ค่าธรรมเนียมข้อ ๗ คือค่าป่วยการพยานและล่ามที่อำเภอจัดหาซึ่งให้อนุโลมตามอัตราในประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น ในประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งกำหนดอัตราไว้ว่าให้คำนวณตามรายได้และฐานะของพยานหรือล่าม ซึ่งควรได้รับเงินค่าป่วยการเมื่อมาแต่ไม่ให้เกินวันละ ๕ บาท และให้ได้ค่าพาหนะในการเดินทางตามที่พยานหรือล่าม ๆ ออกไปตามสมควรด้วย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ กรมสารบรรณทหารเรือ
นาวาเอก นพ โหตรภวานนท์ ผู้พิมพ์โฆษณา ส.ค. ๑๗